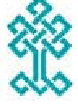
BURSALI RAHMÎ VE DÎVÂNI

Yard. Doç. Dr.
Mustafa Erdoğan

2011

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3363

KÜLTÜR ESERLERİ
503

Eser Adı: Bursalı Rahmî Dîvânı
Şair: Bursalı Rahmî
Hazırlayan: Mustafa ERDOĞAN

2012
ISBN: 978-975-17-3624-6

www.kulturturizm.gov.tr
e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

Bu kitap internet ortamında ilk kez yayımlanmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Erdoğan, 1971 yılında Yozgat'ta dünyaya geldi. İlk ve ortaöğrenimini Yozgat'ta tamamladı. 1990 yılında Yozgat Lisesi'nden, 1994 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 1997 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını; 2008 yılında Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda doktorasını tamamladı. Dumlupınar Üniversitesi'nde ve Gazi Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Halen Kırşehir'de bulunan Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Mustafa Erdoğan'ın alanında yayınlanmış dört kitabı, ayrıca muhtelif dergilerde çıkmış makaleleri ve ilmi toplantılarda sunduğu bildirileri bulunmaktadır. Yayınlanmış kitapları şunlardır:

- *Türk Edebiyatında Muhammes*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, XIV+342 s.
- *Abdülbâkî Baykara Dede Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, 416 s.
- *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*, TDV Yayınları, Ankara, 2009, 728 s. (A. Mermer, A.S. Hidayetoğlu ve N.K. Keskin ile birlikte).
- *Bursalı Rahmî ve Dîvânı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, 410 s.*

ÖZET

(BURSALI RAHMÎ VE DİVANI)

Bu kitapta XVI. yüzyıl şairlerinden olan Bursalı Rahmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilecek, *Divan*'ı tanıtılıp incelenecek ve ilgili *Divan*'ın çevriyazılı metni sunulacaktır.

Rahmî'nin asıl adı Pîr Mehmed'dir. Bursalı Nakkaş Bâlî'nin oğludur. Kaynaklarda doğum tarihi geçmemektedir. Küçük yaşta İstanbul'a gelmiş ve ilim tahsiline başlamıştır. Rahmî; önce Defterdar İskender Çelebi'ye bağlanmış, daha sonra onun vasıtasıyla Sadrazam İbrahim Paşa ve Kanunî ile tanışmış, onların meclislerinde şiirler okuyup câizeler almıştır. Ancak hâmîleri olan İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra sıkıntıya düşmüştür. Bu dönemde tahsilini tamamlayan Rahmî, Yenişehir'e kadı olarak atanmış, bu görevdeyken H. 975 (M. 1567/1568) yılında vefat etmiştir.

XVI. asrın dikkate değer sanatçılarından biri olan Bursalı Rahmî; Gelibolulu Âlî'ye göre yaşadığı dönemdeki Bursa şairlerinin en iyisi, diğer kaynaklara göre de değeri yeterince bilinmemiş, kabiliyetli bir sanatçıdır. Necâtî, Ahmet Paşa ve özellikle Hayâlî'nin edebî anlayışını devam ettiren, Fuzûlî ile birçok ortak noktası olan Rahmî; devrin ilimlerine vâkıf, bir kuyumcu titizliğiyle Türkçeyi işleyen, zarîf, âşık tabiatlı ve daha çok aşkı terennüm eden, duygusal bir şairdir. *Divan*'ı ile *Gül-i Sad-berg*, *Şâh u Gedâ* ve *Yenişehir Şehrengizi* isimli mesnevîleri bulunmaktadır.

Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ı orta hacimli bir eserdir. Tarafımızdan hazırlanan eserde 13 kaside, 34 musammat, 232 gazel, 3 kıt'a ve 1 rubai olmak üzere toplam 295 manzûme bulunmaktadır. Eserin muhtevasında âşıkâne söyleyişlerin ağırlığı oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca eserde sosyal hayatla ilgili pek çok unsura yer verildiği gibi, deyimlerin de sık sık kullanıldığı fark edilmektedir. *Divan*'da umûmiyetle sade sayılabilecek zarif bir Türkçe kullanılmıştır.

ABSTRACT

In this book we are dealing with biography, literary personality and works of Rahmi of Bursa who is one of the XVI'th century poets of Ottoman era. Later we are studying and introducing his diwan –collection of his poems- . Lastly we are editing the text of his divan critically.

Rahmi is penname of Pir Mehmed . His father is known as Nakkaş Bali of Bursa. Biographical sources do not mention his date of birth. In his young ages he went to İstanbul and started to education. He firstly lives under the patronage of Defterdar İskender Çelebi who introduce him later to Sadrazam İbrahim Pasha and Suleyman the magnificient. He reads his poems in İbrahim Pasha and Suleymöan the Magnificient's courts. After death of his patrons İskender Çelebi and İbrahim Pasha he lives financial problems. After that he completes his education he is appointed to Yenişehir as a judge. While carriying out this mission he dies in 1567/1568.

According to Âlî who is one of the biographical sources of XVI'th century Rahmî is one of the most important poets of the century. According to other biographical sources he is a talented poet who is underrated in his life. He continious literary intelligence of poets like Necâtî , Ahmet Paşa and particularly Hayâlî Bey. In his poetry there are a lots of common points with Fuzûlî's poetry. He is the knowing person the sciences of his period. He is a poet who has arefined personality and writes amorous poems. He has a *Diwan* –collection of poems- and mathnawis named *Gül-i Sadberg* –the rose that has a hundred leaf, *Şâh u Gedâ* –Shah and the Beggar, Shahr-Engeez of Yenişehir.

In the diwan that critical edition of it is prepared by us 134 qasidah, 34 musammat, 232 ghazal, 3 qıt'ah, 1 rubâî totally 295 poems are found. If we have a look to the content of the diwan we see that amorous poems are attract our attentions. Moreover the diwan is important in terms of social life and usage of idioms today not used in modern Turkish. Generally he uses unsophisticated language.

ÖN SÖZ

Bilindiği üzere Türk edebiyatı tarihi içinde XVI. asrın ayrı bir yeri vardır. Bu yüzyıl bir anlamda eski Türk edebiyatının zirve dönemidir. Bu yüzyılda Zâtî, Hayâlî, Bâkî, Fuzûlî gibi büyük şairlerin yetişmesinin ötesinde; Türk şiiri ses, şekil ve muhteva açısından en başarılı, en güzel örneklerini vermiştir. Belki de XVI. yüzyılın ikinci, üçüncü derecede sayılan sanatçıları, diğer yüzyılların birinci derecede sanatçıları değerindedir. Ancak bu asır şairleri içinde de günümüzde fazla tanınmayan, eserleri bilinmeyen, hak ettiği değeri görememiş sanatçılar bulunmaktadır. Bize göre bunlardan biri de Bursalı Rahmî'dir. Rahmî, belki büyük şairlerin gölgesinde kalmasından, belki de bugüne kadar *Divan*'ının elde olmamasından dolayı yeterince ilgi ve değer bulamamış şairlerden biridir.

Bursalı Rahmî'nin ilk dikkatimizi çekmesi 2000'li yılların başında oldu. O sırada doktora tezi konusu ararken Ankara Milli Kütüphane'de bulunan *Rahmî Divanı*'na rastladık. Şiirlerini okuduğumuzda ve hakkında biraz bilgi topladığımızda; Bursalı Rahmî'nin değeri bilinmemiş, başarılı bir şair olduğunu, fakat *Divan*'ının bilinmediğini, bu yüzden şiirleri üzerinde fazla çalışmanın yapılmadığını anladık. Bu şair ve eseri üzerinde çalışmaya karar verdik. *Divan*'ın tek nüsha olması ve fazla hacimli olmaması bizim ilgili konuyu doktora tezi olarak çalışmamıza mani olduysa da biz yine de Rahmî ile ilgimizi kesmedik. Bir taraftan *Divan* metnini Latin harflerine aktarırken bir taraftan da konuyla ilgili malzeme toplamaya, yazma şiir mecmualarını bu açıdan da taramaya devam ettik. Geçen süre içinde Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ını tanıtan bir makale yayınladık. Aynı zamanda başka araştırmacılar tarafından da Rahmî ile ilgili farklı seviyelerde çalışmalar yapıldı. Hatta bunlardan bazılarını ilk duyduğumuzda bir hayli canımızın sıkıldığını itiraf edebiliriz. Ancak bu eserlerin tam metnini elde edip incelediğimizde çalışmaların yetersiz olduğunu, özellikle *Bursalı Rahmî Divanı* adıyla yapılan iki yüksek lisans tezinin birçok eksik ve yanlışla dolu

olduğunu gördük. Bunlar da bize konuyla ilgili çalışmamızı tamamlama konusunda cesaret verdi. Maksadımız insanların eksik ve yanlışlarını göstermek olmadığından biz bu tezlerdeki problemlere fazla işaret etmedik.

Nihayet yaklaşık on yıllık bir dostluk ve emek bir nevi ete, kemiğe büründü, kitap olarak göründü. Amacımız; bize göre hakikaten klasik bir şair olan Bursalı Rahmî'nin daha iyi tanınmasını ve edebiyat tarihimizdeki hak ettiği yeri almasını sağlamaktır. Çünkü Rahmî, bugüne kadar ya bilinen az sayıdaki şiirinden ya da mesnevîlerinden hareketle ve bize göre eksik olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmayla Rahmî'nin edebî kişiliğini en iyi yansıtabilecek olan *Divan*'ı ortaya konulmuş olmaktadır.

Çalışmamızın Giriş'inde Türk edebiyatında Rahmî mahlasını kullanan şairler ele alınmıştır. Kitabımız temelde "Bursalı Rahmî" ve "*Rahmî Divanı*'nda Şekil ve Muhteva" ve "*Bursalı Rahmî Divanı*'nın Metni" olmak üzere üç ana bölümden meydana gelmektedir. I. Bölüm'de Bursalı Rahmî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği konuları daha alt başlıklara ayrılarak mümkün olduğunca detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu kısımlar; kaynaklardaki ve şairin kendi eserlerindeki bilgilerin birlikte değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu bölümlerde şairin biyografisi, eserleri ve edebî kişiliğiyle ilgili mevcut bilgiler derlenip toparlanmış, değerlendirilmiş; ayrıca bunlara birçok yeni bilgi ilave edilmiştir. Kitabımızın II. Bölüm'ü *Divan*'ın şekil ve muhteva açısından incelendiği bölümdür. Bu bölüm kendi içinde; "Nazım Şakilleri", "Âhenk Unsurları", "Muhtevâ Üzerine Notlar" ve "Dil ve Üslup Üzerine Notlar" alt bölümlerine ayrılmış, ayrıca bunlar da daha alt başlıklar halinde detaylandırılmıştır. *Divan*'ın muhtevasında aşk ve sosyal hayatla ilgili unsurların yoğun olarak bulunduğu dikkati çektiğinden, muhteva kısmında yalnız bunlar üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın üçüncü bölümünü *Divan*'ın metni oluşturmaktadır. Bu kısımda manzûmelerin sıralanmasında mevcut *Divan* nüshası esas alınmış, bu eserde bulunmayıp farklı kaynaklardan tespit edilen manzûmeler de ilgili kısımlara ilave edilmiştir. Kitabımızın en sonunda ise, çalışma sırasında yararlanılan kaynaklar topluca gösterilmiştir.

Bursalı Rahmî Divanı'nın birden fazla ve tam bir nüshasının olmaması önemli bir sıkıntıdır ve bu da bizi diğer kaynakları, özellikle yazma mecmuaları taramaya sevk etmiştir. Ancak bu tip taramaya dayalı çalışmaların da ucunun açık olduğu, her an yeni bir malzemenin, yeni bir manzûmenin ortaya çıkma ihtimalinin olduğu ilgilenenlerin malumudur. Bu bakımdan bizim çalışmamızın da eksiklerinin, kusurlarının olması mümkündür. Bunları iyi niyetli olarak bize ifade edeceklere minnettar olacağımızı

belirtmek isterim.

Son olarak çalışmamı okuyup tenkit eden değerli hocalarım ve meslektaşlarım Prof. Dr. Kenan Erdoğan, Prof. Dr. M. Fatih Köksal, Doç. Dr. Gülgun Erişen Yazıcı, Yard. Doç. Dr. Said Okumuş, Yard. Doç. Dr. Abdullah Aydın, Dr. Ersen Ersoy'a ve katkıda bulunan diğer arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Mustafa ERDOĞAN
Kırşehir-2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

06 Mil: Ankara Millî Kütüphane
age : adı geçen eser
agm : adı geçen makale
agt : adı geçen tez
AKM: Atatürk Kültür Merkezi
D : *Dîvân-ı Rahmî*, 06 Mil Yz A 6803/1.
B : Beyit
FT: : Fatih Tığlı, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
G : Gazel
GÜSBE: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
K : Sabahattin Küçük, "16. Yüzyıl Şâirlerinden Bursalı Rahmi Çelebi ve Şiirleri", *MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi*, Âmil Çelebioğlu Armağanı, S. 7 (1993), s. 423-472.
KB : Kültür Bakanlığı
KTB : Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ks : Kaside
Kt : Kıt'a
MN : M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2001.
Ms : Musammat
PB : *Pervane Bey Nazîre Mecmuası*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz 406.
R : Rubai
s. : sayfa
S : Sayı
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
SK : Süleymaniye Kütüphanesi

T : Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Seri 1, Fasikül 1, İstanbul, 1948, s. 1-52.

TB : Turan Boranoğlu, *Bursalı Rahmî Çelebi Divanı'nın Tahlili*, Fırat Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997.

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları

TDK : Türk Dil Kurumu

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK : Türk Tarih Kurumu

vr. : varak

Yz : Yazma

TÜRK EDEBİYATINDA RAHMÎ MAHLASLI ŞAİRLER

Klasik Türk edebiyatı yüzyıllarca Türk insanının duygu ve düşüncelerini dile getirmede en önemli vasıta olmuştur. Oldukça uzun bu süre zarfında, kimi zaman şairlerin müşterek mahlaslar kullandıkları bilinmektedir. Aynı mahlasın kullanılması, zaman zaman şairlerin ve şiirlerin birbirine karıştırılmasına zemin hazırlamıştır[1]. Rahmî mahlası da Türk edebiyatında çok kullanılan mahlaslardan biridir. Araştırmalarımız sonucunda Türk edebiyatında 13 farklı Rahmî mahlaslı şair bulunduğu tespit edilmiştir[2]. Ancak bunlardan bazıları hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Rahmî mahlaslı şairler aşağıda, mümkün olduğunca tarih sırasına göre yazılmış, ardından haklarında çok ayrıntılı olmayan bilgiler verilmiştir. Daha sonra da, varsa, şairle ilgili karışıklıklara işaret edilmiştir.

1. **Bursalı Rahmî (ö. 1567):** Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Bursalı Rahmî'nin hayatı hakkında ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

2. **Kubûrî-zâde Rahmî/Hevâyî (ö. 1715):** Asıl adı Abdurrahman olup Kubûrî-zâde diye meşhur olmuştur. İstanbul'da doğmuş olan şâir, Şehid Ali Paşa'nın yardımlarına mazhar olmuş, kâtiplik yapmıştır. Edirne'yi çok seven ve uzun süre Edirne'de yaşayan şair, bir rivayete göre hacca giderken Kahire'de, bir rivayete göre de İstanbul'da vefat etmiştir. Önceleri Hevâyî mahlasını kullanan şair, daha sonra Rahmî mahlasını almıştır. Hevâyî mah-

---

[1] Konuyla ilgili geniş bilgi ve tartışmalar için bk. Mustafa Erdoğan, "Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûlî Örneği", *Erdem*, S. 53, 2009, s. 55-81.

[2] Türk edebiyatında; *Tuhfe-i Nâilî*'ye göre 12, *Tezkirelere Göre Divan Edebıyatı İsimler Sözlüğü*'ne ve bundan hareketle yazılan "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler" başlıklı makaleye göre 5 Rahmî vardır. Bk. Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I*, Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, s. 327-329; Haluk İpekten-vd, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, KTB Yayınları, Ankara, 1998, s. 362-363; Mustafa İsen, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 202. A. Hayyampur'un yazdığı *Ferheng-i Sühanverân* isimli esere göre İran edebiyatında Rahmî Buharâyî ve Rahmî Lâhicî olmak üzere 2 Rahmî bulunmaktadır. Bununla birlikte aynı eserde 8 Rahmet, 12 Rahîm, 7 Rahîmî mahlaslı şair geçmektedir. A. Hayyampur, *Ferheng-i Sühanverân*, Tebriz, 1340, s. 225-226.

lasıyla söylediği manzûmelerinden oluşan bir *Divan*'ı bulunan şairin, kaynaklarda ayrıca *Vâmık u Azrâ, Yûsuf u Züleyhâ ve Hezliyyât*'ı olduğu nakledilmektedir[3]. Bu şairle ilgili bilgi veren tarihî kaynaklardan İsmail Beliğ'in eserinde, Bursalı Rahmî'ye ait olduğunu kesin olarak bildiğimiz bir beyit (G 176/1) Kubûrî-zâde Rahmî'ninmiş gibi gösterilmiştir[4]. Hâlbuki ilgili beytin matlaı olduğu gazel; Sehî Bey, Âşık Çelebi, Kınalı-zâde gibi yazarların tezkirelerinde Bursalı Rahmî'nin olarak kayıtlıdır. Yine bir başka kaynakta da Bursalı Rahmî'ye ait olduğu kesin olarak bilinen bir gazel Kubûrî-zâde'nin şiirlerine örnek olarak yazılmıştır[5]. Halbuki ilgili gazel Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ında geçmekte (G 213), Kubûrî-zâde'nin *Divan*'ında ise bulunmamaktadır. Zaten Kubûrî-zâde'nin mevcut *Divan*'ındaki bütün manzûmeler "Hevâyî" mahlasını taşımaktadır[6]. İlgili gazelde ise "Rahmî" mahlası bulunmaktadır.

3. **Kırımlı Rahmî (ö. 1751):** Asıl adı Mustafa'dır. Kırım'a bağlı Bahçesaray'da doğmuştur. İlk bilgileri amcası Hüseyin Efendi'den aldıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve o sırada sadrazam olan Damad İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu yolla İbrahim Paşa'ya intisab ve bir süre hizmet eden Mustafa Efendi, sonra İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa vezir olunca onun katipliği vazifesine atanmıştır. Ardından Tersâne-i Âmire katipliğine getirilen Kırımlı Rahmî, daha sonra İran'a sefir olarak giden Kesriyeli Ahmed Paşa'nın maiyetinde vak'anüvîs olarak İran'a gitmiştir. Dönüşünde tekrar tersane katipliğine atanan Rahmî bu görevdeyken 19 Ağustos 1751'de vebadan vefat etmiş ve Edirnekapı haricine defnedilmiştir. Kırımlı Rahmî'nin *Divan*'ı *ve Sefâret-nâme*'si vardır[7].

---

[3] Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min-Fevâidi'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Haz. Pervin Çapan, AKM Yayınları, Ankara, 2005, s. 230-231; Adnan İnce, *Tezkiretü'ş-Şuara Sâlim Efendi*, AKM Yayınları, Ankara, 2005, s. 338, 342; İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Haz. Abdulkerim Abdülkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 140; İpekten-vd, age, s. 363. Kuburî-zâde Rahmî'nin Hevâyî mahlaslı Divan'ı üzerine bir yüksek lisans tezi çalışması yapılmıştır: Zehra Vildan Çakır, *Hevâyî (Abdurrahman, Kubûrî-zâde) Dîvânı'nın Tenkidli Metni ve İncelenmesi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1998.

[4] İsmail Beliğ, age, s. 142.

[5] Rıdvan Canım, *Edirne Şâirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 349.

[6] Bk. Çakır, agt.

[7] İnce, age, s. 343; *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı*, Haz. Sadık Erdem, AKM Yayınları, Ankara, 1994, s. 120-121 (Râmiz, şairin Kırım'ın Akkirman kazasından olduğunu söylemekte-

Rahmî mahlaslı şairler içinde *Divanı* en yaygın olan Rahmî, Kırımlı Rahmî'dir. Bu şairin *Divan*'ının yurt içinde ve yurt dışında birçok nüshası vardır[8]. Hatta bazı kataloglarda şairler karıştırılmış ve Kırımlı Rahmî'ya ait *Divan*, Bursalı Rahmî adına kaydedilmiştir[9]. Diğer taraftan Bursalı Rahmî ile şiirleri en çok karıştırılan Rahmî de Kırımlı Rahmî'dir. Nitekim çeşitli eserlerde, yapılan kimi tezlerde bu iki şairin ismi ve eserleri birbirine karıştırılmıştır. Mesela E. J. Wilkinson Gibb tarafından yazılan *Osmanlı Şiir Tarihi* isimli eserde aslında Bursalı Rahmî'ye ait olan bir gazel Kırımlı Rahmî'ninmiş gibi gösterilmiştir[10]. Halbuki ilgili gazel tarafımızdan hazırlanan *Bursalı Rahmî Divanı*'nda bulunduğu gibi (G 73), Sevgi Elmas tarafından hazırlanan *Kırımlı Rahmî Divanı*'nda da geçmemektedir[11]. Bunlardan da öte manzûme, XVI. yüzyıl tezkirelerinden olan *Kınalı-zâde Tezkiresi*'nde de Bursalı Rahmî'nin şiirlerine örnek olarak gösterilmektedir ki bu

---

dir); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Yayına Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, C. 4, s. 1343; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000 (İstanbul, 1333'ten tıpkıbasım), C. III, s. 57-58; Tuman, age., C. I, s. 327; Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Yayınları, Ankara, 1996, C. 3, s. s. 2270; *TDEA*, İstanbul, 1990, C. 7, s. 271; Haluk İpekten-vd, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, KTB Yayınları, Ankara, 1988, s. 363. Kırımlı Rahmî'nin *Divan*'ı ve *Sefaret-nâme*'si üzerine birer yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bk. Sevgi Elmas, *Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1997; Fatma Keleş Önder, *Kırımlı Rahmî Efendi Sefaretname-i İran(1747)ın Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2002.

[8] Nitekim Sevgi Elmas tarafından kurulan Divanın Tenkitli Metni'nde sekiz nüsha kullanılmıştır. Bk. Elmas, agt, s. XLI. Ancak bunlar sadece İstanbul'daki nüshalardır. Ankara, Erzurum gibi farklı şehirlerdeki, ayrıca Mısır, İran, Suudi Arabistan gibi dış ülkelerdeki yazma divan nüshaları tespit edilmemiş ve kullanılmamıştır. Bunlar da göz önünde tutulursa *Kırımlı Rahmî Divanı*'nın nüsha sayısının oldukça artacağı rahatlıkla söylenebilir.

[9] Mesela Mısır'da bulunan iki nüsha ve İran'da bulunan bir nüsha bu sözlere örnek olarak gösterilebilir. Bk. *Mısır Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, Kahire, 1989, C. II, s. 68-69; *Kitab-hane-i Ayetullah el-uzma el-Mar'aşi el-Necefi* (İran), Haz. Hüseyin Muttaki, ?, 2002, C. I, s. 119.

[10] E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi A History of Ottoman Poetry III-V*, Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 320.

[11] Bk. Elmas, agt.

da konuyu daha da net hale getirmektedir[12]. Yine Bursalı Rahmî'ye ait olan bir gazel (G 70) Kırımlı Rahmî'nin zannedilmiş, hatta *Kırımlı Rahmî Divanı*'nın altı yazma nüshasında da yer bulmuştur[13]. Ancak, ilgili gazelin *Bursalı Rahmî Divanı*'nda bulunması bir tarafa, XVI. yüzyılda derlenmiş olan *Pervâne Bey Mecmuası*'nda, üstelik zemin şiir olarak ve "Ez-ân-ı Rahmî Çelebi Bursavîdür" başlığıyla yazılmış olması (vr. 163b) bu konudaki şüpheleri gidermekte ve şiirin Bursalı Rahmî'ye âit olduğunu kesin olarak ortaya koymaktadır.

Buna karşılık Kırımlı Rahmî'nin şiirlerinin Bursalı Rahmî'ye izafe edildiği de olmuştur. Mesela, Hz. Mevlânâ'nın Türk edebiyatındaki tesirini anlatan bazı kaynaklarda *Kırımlı Rahmî Divanı*'nın baş taraflarında bulunan ve

Medâr-ı şems-i Hüdâdur cenâb-ı Mevlânâ
Rumûz-ı vahy-i Hudâdur kitâb-ı Mevlânâ[14]

beytiyle başlayan manzûme, doğal olarak Rahmî mahlasını taşıdığından, Bursalı Rahmî'nin zannedilmiş, üstelik buna dayanılarak Bursalı Rahmî'nin Mevlevî olduğu bile söylenmiştir[15]. Hâlbuki bu manzûme *Bursalı Rahmî Divanı*'nda yer almadığı, eski yazı bazı eserlerde sadece Rahmî mahlasıyla kayıtlı olduğu gibi[16], *Kırımlı Rahmî Divanı*'nın da beş yazma nüshasında geçmektedir. Benzer şekilde Bursalı Rahmî hakkında hazırlanan bir yüksek lisans tezinde, aslında *Kırımlı Rahmî Divanı*'nda kayıtlı olan, fakat Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ında bulunmayan, ayrıca Bursalı Rahmî'ye ait olmadığı üslubundan kolayca anlaşılan iki gazel de Bursalı Rahmî'nin şiiri olarak

[12] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara, 1989, C. 1, s. 403.
[13] Elmas, agt, s. 67.
[14] Elmas, agt, s. 3-4.
[15] Örnek olarak bk. Emine Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 98.
[16] Mesela XIX. yüzyılın sonunda Derviş Vâsıf Efendi tarafından yazılmış olan *Mecmua-i Medâyih-i Mevlânâ* isimli oldukça hacimli ve Türkiye kütüphanelerinde altı yazma nüshası olan şiir mecmuası bunlardan biridir. Konuyla ilgili bk. Ahmet Mermer-vd, *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*, TDV Yayınları, Ankara, 2009. Rahmî'nin ilgili şiiri için bk. age, s. 78-80.

gösterilmiştir[17]. Bunların dışında da bize göre hangi Rahmî'ya ait olduğu tartışmalı şiirler de vardır[18].

4. **Abdurrahîm Rahmî (1769'da hayatta):** Hoca Sadeddin Efendi'nin neslinden gelen Mehmed Sadeddin Efendi'nin oğludur. Medreseden mezun olduktan sonra Mesih Paşa Medresesi, Davut Paşa Medresesi, Ayasofya ve Süleymaniye Medresesi gibi çeşitli medreselerde müderrislik ve Selanik kadılığı yapmıştır[19].

5. **Tatar Rahmî (ö. 1773):** Asıl ismi Abdurrahîm'dir. Tatar Rahmî diye tanınmıştır[20].

6. **Erzurumlu Rahmî (ö. 1808):** Asıl adı Abdurrahîm'dir. Erzurum'da doğmuştur. Müderris olup tasavvufla da ilgilenmiştir. Hoca Rahmî diye tanınmıştır. Tezkire yazarı Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'in babasına hocalık yapmıştır. Kâsım Hânî'nin *Seyr-i Sülûk İlâ-Meliki'l-Mülûk* isimli eserini *Refîk-i Tarîk* ismiyle tercüme etmiş, ayrıca *Avâmil-i Atîk*'i de nazmen tercüme etmiştir[21].

7. **Bağdatlı Rahmî (d. 1779/1780):** Asıl adı Abdurrahman'dır. Abbas Efendi'nin oğludur. Bağdat'ta doğmuş, tahsilini tamamladıktan sonra 1812'de İstanbul'a gelerek Şeyhülislâm Dürrî-zâde Seyyid Abdullah Efen-

---

[17] Turan Boranoğlu, *Bursalı Rahmî Çelebi Divanı'nın Tahlili*, Fırat Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997, s. 348, 360.

[18] Mesela tarafımızdan tespit edilen, tamamı on yedi beyitlik, ancak vezin ve imla yönüyle oldukça problemli bir manzûme şudur: *Mecmua-i Eş'âr*, TDK Kütüphanesi, Yz A 419, 19b-20a (Kenarlarda ve kimi zaman ters vaziyette yazılmıştır). Yine Boranoğlu'nda geçen bazı manzûmeler de bize göre tartışmalıdır. Bk. Boranoğlu, agt, s. 330-331, 366. Ayrıca, hazırlanan bir yüksek lisans tezinde Resmî mahlası yanlışlıkla Rahmî şeklinde okunarak şiirin Bursalı Rahmî'ye ait olduğu zannedilmiştir. Betül Gündoğdu, *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (30a-67b) Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s. 346. Bu manzûmeler tarafımızdan hazırlanan *Bursalı Rahmî Divanı*'na dahil edilmemiştir.

[19] Mustafa Safâyî Efendi, age, s. 233; İnce, 344-345; Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük, Haz. Sadık Erdem, AKM Yayınları, Ankara, 1994, s. 121-122; Tuman, age, C. I, s. 329; *TDEA*, C. 7, s. 270.

[20] Tuman, C. I, s. 327; İpekten-vd, age, s. 363.

[21] M. Nuri Çınarcı, *Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in Tezkiretü'ş-Şu'arâsı ve Transkripsiyonu*, Gaziantep Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2007, s. 58; Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. I, s. 316; Şemseddin Sami, age, C. 3, s. s. 2270; Tuman, age, C. I, s. 327-328; *TDEA*, C. 7, s. 270; İpekten-vd, age, s. 363.

di'ye bağlanmış ve onun işaretiyle 1813'te ulemâ sınıfına dahil olmuştur. Bazı şehirlerde nâiblik yapmıştır. Üç dilde nazma ve nesre kâdir biridir. Bağdatlı Rahmî diye tanınmıştır[22].

8. **Antepli Rahmî (1783'te hayatta):** Antep'te doğmuş ve Gülahmetzâde diye tanınmıştır. İyi derecede Farsça bildiği, ayrıca attar ve hattat olduğu söylenmektedir[23].

9. **Harputlu Rahmî (1802-1883):** Harput âlimlerinden Hoğulu Hoca Ahmed Efendi'nin oğludur. Hoğu'da (Yurtbaşı) doğmuş, ilk derslerini babasından almıştır. Daha sonra muhtelif hocalardan dersler alarak kendini yetiştirmiş ve Kayserili âlim Hoca Kasım'dan ilmiye icâzeti almıştır. Bundan sonra Hoğu'da dersler vermeye başlayan şair, ömrünün sonuna kadar bu meşguliyeti devam ettirmiş ve Hoca Rahmî diye tanınmıştır. 1884'te vefat eden Harputlu Rahmî, köyünün mezarlığına defnedilmiştir. İçinde Farsça manzûmelerin de bulunduğu Türkçe ve matbû bir *Divan*'ı vardır. Ayrıca Sa'dî-i Şirazî'nin *Bostân*'ını tercüme ettiği nakledilmektedir[24].

10. Kandiyeli Rahmî (1839-1894): Asıl adı İbrahim'dir. Girit yarımadasına bağlı Kandiye'dendir. Buralı olan Abdülhamid Ağa'nın oğludur. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra kâtiplik mesleğine yönelmiş, ardından tahsilini de ilerleterek İzmir, Edirne, Girit gibi muhtelif yerlerde gümrük müdürlüğünde (rüsûmât umûrunda) çalışmış, 1894'te İskenderun gümrük müdürü iken vefat etmiş ve buraya bir saat uzaklıktaki Bilan'a defnedilmiştir. Üç dilde nazım ve nesre muktedir biri olduğu söylenen İbrahim Efendi'nin Arapça'dan tercüme ve matbu *Vasıtatü's-Sülûk Fî-Siyâseti'l-Mülûk*, gayr-ı matbû *Ferâ'idü'l-Fevâ'id* isimli *Hâfız Divanı* şerhi, İmam-ı Gazâlî'nin *Bidâyetü'l-Hidâye* isimli risalesinin tercümesi olan *Âdâb-ı İnsân* ve Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'nin bir risalesinin tercümesi olan *Tercüme-i Risâle-i Râbıta*'sı vardır. Ayrıca *İhyâ'u'l-Ulûm*'ı da tercümeye başlamışsa da tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir[25].

---

[22] *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz'u*, Haz. Rıza Oğraş, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, www.kulturturizm.gov.tr, Burdur, 2001, s. 126; Tuman, age, C. I, s. 329.

[23] Çınarcı, agt, s. 59; Tuman, age, C. I, s. 329; İpekten-vd, age, s. 363.

[24] Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 206; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, AKM Yayınları, Ankara, 2002, C. IV, s. 1775-1776 (İlgili cildi haz. İbrahim Baştuğ); Tuman, age, s. 328; ; *TDEA*, C. 7, s. 270; Halil Erdoğan Cengiz-Gönül Hatay Eren, *Rahmî-i Harputî Divanı*, KB Yayınları, Ankara, 1996, s. 1-3.

[25] Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 207-208; İnal, age, C. IV, s. 1778-1780; Tuman, age, C. II, s. 329; *TDEA*, C. 7, s. 271.

11. Sivaslı Rahmî (1874-1908): Gülhaşoğlu ailesinden İbrahim Sadeddin Efendi'nin oğludur. Sivas'ta doğmuştur. Pek fazla tahsil görmemiş, daha çok hece vezniyle manzûmeler söyleyen bir âşıktır. Ancak bununla birlikte aruz vezniyle ve divan şiiri tarzında şiirler de söylediği rivayet edilmektedir. Sivas ve çevresinde oldukça meşhur olmuştur. Gençliğinde oldukça dindar ve Hak âşığı olan, o yolda şiirler söyleyen Rahmî, daha sonra bir güzele âşık ve bu yüzden içkiye mübtela olmuş, nihayet derbeder bir halde otuz beş yaşında vefat etmiştir.[26].

12. Mehmed Rahmî Bey (1864-1924): Muhasebeci Trabzonlu Ahmed Hilmî Efendi'nin oğludur. İstanbul'da doğmuş, Mülkiye Mektebi'ni bitirmiştir. Şura-yı Devlet'te çalışmış, Temyiz Dairesi üyeliğinde bulunmuş, ayrıca Dârülelhan Musiki Encümeni'nde görev almıştır. Küçük yaşta şiir ve musiki ile tanışan Rahmî Bey, şiirle de meşgul olmuşsa da özellikle musiki alanında çok mahirdir. Güzel bir sese sahip, aynı zamanda iyi bir neyzen olan Rahmî Bey'in çok güzel şarkılar bestelediği nakledilmektedir. Çalıştığı dairenin lağvedilmesiyle maddî sıkıntıya düşen Rahmî Bey 1924 yılında vefat etmiş ve Eyup mezarlığına defnedilmiştir[27].

13. Kerküklü Rahmî (XIX. YY): Asıl adı Abdurrahman olup Kerküklüdür[28].

---

[26] İnal, age, C. IV, s. 1781-1782; Tuman, age, C. II, s. 328; ; *TDEA*, C. 7, s. 270.
Ankara Milli Kütüphane'deki araştırmalarımız sırasında bir yazma eserin içinde (06 Mil Yz FB 423, 17b-18b) "Rahmî'nin Nasîhat Destânı" başlıklı, 14 dörtlükten oluşan bir manzûmeye rastladık. Halk şiiri tarzında yazılmış olan bu manzûmenin yukarıda sözü edilen Sivaslı Rahmî'ye ait olması mümkündür. Ancak manzûmenin sonunda "Rahmiyâ evlâd-ı 'Alidir dirler/Bize bundan özge iftiḫâr olmaz" mısraları geçmektedir. Bu mısralardan şairin Hz. Ali'nin neslinden geldiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Nasîhat Destânı'nın sahibi olan Rahmî'nin, Sivaslı Rahmî'den farklı bir halk şairi olması da mümkündür. Diğer taraftan Âmil Çelebioğlu "Kekeme Dili (Lisân-ı Pepegî) İle Şiirler" başlıklık makalesinde Rahmî mahlasını taşıyan bu dille yazılmış altı beyitlik bir manzûmeye yer vermiştir. Bk. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 500. Ancak ilgili makalede mahlası geçen Rahmî'nin hangi Rahmî olduğu konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Zaten o hâliyle bunu tespit etmek de mümkün değildir. Ancak ilgili manzûmenin tarafımızdan hazırlanan Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ında bulunmadığını ifade edebiliriz.

[27] İnal, age, C. IV, s. 1785-1786; Tuman, age, C. II, s. 329; *TDEA*, C. 7, s. 271; Refik Ahmed Sevengil, *Eski Şiirimizin Ustaları*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1964, s. 292; Nuri Özcan, "Rahmi Bey", *TDVİA*, C. 34, İstanbul, 2007, s. 422-423.

[28] Çınarcı, agt, s. 59; Tuman, age, C. I, s. 329; İpekten-vd, age, s. 363.

Doğan Kaya tarafından yayınlanan ve daha ziyade halk şairlerini içeren *Şairnâmeler* isimli eserde (Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1990); üç farklı yerde Rahmî mahlası geçmektedir. İlki Aşık Ömer (ö. 1707)'in şiirinde ve şu şekilde geçmektedir: "Abdî'nin tahmisi cümleye gâlib/Hâşimî müseddes yapmağa Tâlib/Rahmî'nin sözleri hâle münâsib/Okunsa dinlenir ehl-i irfânı" (age, s. 28). Rahmî mahlası ikinci olarak Hızrî (ö. XIX. yüzyılın ilk yarısı)'nin şiirinde ve şu şekilde geçmektedir: "...Adlî Rahmî Aynî Sürûrî Avnî/Avn-i inayeti buldu Dehcetî" (Kaya, s. 33). Üçüncü olarak ise, Gülhanî (d. 1940)'nin "Sivas Şairleri" başlıklı şiirinde şu şekilde geçmektedir: "... Sûzî gibi yâre haber sala mı/Turgut, Rûhî, Rahmî, Meftûnî'si var" (Kaya, s. 68). Şairnamelerde geçen bu Rahmî'lerden ilk ikisinde bahsedilenin Bursalı Rahmî olması muhtemeldir. Üçüncüsü ise yukarıda bahsedilen Sivaslı Rahmî'dir.

I. BÖLÜM

BURSALI RAHMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

I.1. HAYATI

I.1.1. Adı ve Mahlası

Kaynaklarda Rahmî, Bursalı Rahmî, Rahmî Çelebi gibi farklı şekillerde anılan şairin asıl adı Pîr Muhammed'dir. Bu hususu, onu yakından tanıyan, hatta Rahmî ile aralarında hemşehrilikten başka çok büyük bir sevgi ve kardeşlik bağı olduğunu söyleyen yakın dostu, tezkire yazarı Âşık Çelebi "… Rahmî Çelebinüŋ adı Pîr Mehemmeddür." diyerek açıkça ifade etmektedir[1]. Ayrıca diğer tezkirelerde ve tarihî kaynaklarda da bu bilgi teyit edilmektedir[2]. *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nde geçen, aynı devir şairlerinden Na'tî'ye ait aşağıdaki beyitlerde ise Rahmî'den Pîrî, Pîrî Şâh diye bahsedilmektedir: "… Ol zamânda şehrüŋ şöhre-i diyâr u meşhûr-ı rûzgâr dilberleri ki Rahmî Çelebi ve Astarsuz-zâde ve Kanlı Musli idi bir gazelde bu vech ile cem' itmişdür. Gazel:

Melâhat kişverinüŋ üç sanem sâhib-serîridür
Biri Nakkâş Bâlî oglıdur ki nâmı Pîrîdür

[1] Filiz Kılıç, *Meşairü'ş-Şuara*, İnceleme Tenkitli Metin, GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 1994, C. II, s. 748.

[2] Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuara*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, KTB Yayınları, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara, 2009, C. 1, s. 329; Beyânî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, KTB, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83502/beyani----tezkiretus-suara.html (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara, 2008, s. 70; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara, 1994, s. 218; Riyâzî Mehmed Efendi, *Riyâzü'ş-Şuarâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih Bölümü, 765, vr. 67a; Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzûm Eserler Bölümü, 1325, vr. 45b (kenarda); İsmail Beliğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, SK, Lala İsmail Bölümü, 366, 160b; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübü ve'l-Fünûn*, Beyrut, 1992, C. 1, s. 789; Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyli alâ-Keşfi'z-Zünûn*, Beyrut, 1992, C. 3, s. 504; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Mü'ellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, Beyrut, 1992, C. 6, s. 249-250; Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 180; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî 4*, Yayına Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1344; Tuman, age, C. II, s. 329; Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri*, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s. 295.

Biri Astarsuz oglıdur birisi Kanlı Muslidür
Pîrî Şâh içlerinde pâdişâh anlar vezîridür[3]

Yine Bursalı şair Lamiî'nin *Bursa Şehrengizi*'nde Rahmî'den "Nakkâş Bâlî oglı Şâh Mehemmed Çelebi" olarak bahsedilmektedir[4].

Anlaşıldığı kadarıyla asıl adı Pîr Muhammed olan şair, kimi zaman da Pîrî, Pîrî Şah, Şâh Muhammed olarak anılmıştır[5]. Şâh kelimesinin kullanılma sebebi ise *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'ndeki şu ifadeler okunduktan sonra anlaşılmaktadır: "…Hicrî dokuz yüz tarihinden sonra (mahbup)lara "şâh" derlerdi. İsimlerinin sonuna Ahmet Şâh, Ali Şâh tarzında getirirlerdi…"[6] Ancak şair, manzûmelerinde daima Rahmî mahlasını kullanmış, bu mahlasla meşhur olmuştur. Kelime olarak rahmî; acıma, koruma, esirgeme, şefkat etme ve hısımlık, karabet, akrabalık anlamlarına gelen rahm ile ilgilidir ve rahmete mensup, rahmetle alakalı anlamlarına

---

[3] Kılıç, agt, C. I, s. 470. Bu manzûme, tezkirede Na'tî maddesinde bulunmaktadır. Ayrıca, Rahmî maddesinde "Rahmî Çelebinüŋ adı Pîr Mehemmeddür. Şâ'irüŋ bu şi'ri da'vâya seneddür" ifadesinden sonra da tekrarlanmıştır. Bazı araştırmacılar bu manzûmenin Rahmî'ye ait olduğunu zannetmişlerdir. Mesela bk. Sevim Birici, *Şâh u Gedâ (Şâh u Dervîş) Mesnevîleri ve Bursalı Rahmî'nin Şâh u Gedâ'sı*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007, s. 21. Hâlbuki burada beyitlerin sahibi olarak herhangi bir şair ismi açıkça söylenmediği gibi, Rahmî'nin kendi güzelliğini öven böyle bir manzûme söylemesi de pek yakışık alacak bir iş değildir. Zaten *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nde beyitlerin Na'tî'ye ait olduğu da açıkça söylenmiştir. Diğer taraftan manzûmede ismi geçen kişiler Yahya Bey'in *İstanbul Şehrengizi*'nde de anlatılmaktadır. Bk. Yahyâ Bey, *Dîvan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 254-255.

[4] Nuran Tezcan, "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", *Türkoloji Dergisi*, C. XIV, S. 1, Ankara, 2001, s. 187.

[5] Yahya Bey'in *İstanbul Şehrengiz*'inde de Rahmî'den söz edilmekte, ancak gerçek adı söylenmeyip sadece mahlası ve babasının adı anılmaktadır. Bk. Yahya Bey, age, s. 254. Aynı *Şehrengiz*'in ilerleyen sayfalarında ayrıca Pîrî diye birisi övülmektedir. Bk. age, s. 262-263. Ancak bu şahıs Rahmî'den farklı birisi olmalıdır. Çünkü eserde her bir şahıs üçer beyitle tavsîf edildiği ve özellikleriyle Rahmî ikinci sırada anlatıldığı için tekrara gerek olmadığı gibi, bu Pîrî'nin Rahmî'yi hatırlatır bir özelliği de yoktur.

[6] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, C. I, s. 29. Âşık Çelebi'nin Yahya Bey için söylediği şu cümle de bunu teyit eder niteliktedir: "…Ba'dehu bölüge sülûk idüp sipâhî oglanı olup Ahmed-nâm Şâh-lakab bir kapucı sevüp…" Kılıç, agt, C. I, s. 338.

gelmektedir[7]. Arapça olan ve merhamet ile aynı kökten gelen kelimeye yine Arapça nispet, âitlik eki (î) getirilmek suretiyle oluşturulmuştur. Bilindiği gibi divan şiirinde mahlas almak bir gelenektir. Ancak bu mahlaslar rastgele alınmamakta, bilerek seçilmekte, ayrıca şairin karakterini veya önde gelen bir eğilimini, yahut da gönlünde yaşattığı bir vasfı aksettirmesine dikkat edilmektedir[8]. Bu anlamda Pîr Muhammed de Rahmî mahlasını özellikle, seçerek almış olmalıdır. Ancak bununla ilgili *Divan*'ında herhangi bir ifade geçmemektedir. Şairin bu mahlası alma gerekçesi konusunda tezkirelerin ise benzer yorumlar yaptıkları görülmektedir. Bu konuda Kınalı-zâde "…'Uşşâka rahmi gâlib dil-ber-i ra'nâ olmagın mahlas-ı mezbûr ile hüsn-i bî-hem-tâsı gibi şöhre-i dünyâ olmışdur…"[9], Beyânî "…Bir dil-dâr-ı vefâdâr u 'uşşâkına rahmi bî-şümâr olmagla Rahmî mahlasıyla iştihâr bulmışdur…"[10], Beliğ "…'Uşşâk-ı bî-dilâna rahmi galib dil-ber-i ser-âmed olmagın 'unfuvân-ı cüvânîde Rahmî mahlasıyla şöhre-bend olmışdur…" demektedir[11]. Görüldüğü üzre bu kaynaklarda Rahmî'nin âşıklara karşı merhametli oluşundan dolayı bu mahlası aldığı söylenmektedir. Gelibolulu Mustafa Âlî ise bunların aksine şâirin her ne kadar bu mahlası almışsa da acımasız biri olduğunu söylemektedir: "…Egerçi ki Rahmî tahallus itmişdür. Lâkin cevvâr u bî-rahm idügi tevâtüre yitmiş idi…"[12]. Buna karşılık Âşık Çelebi ise, onun çok iyi ahlaklı bir insan olduğunu ve hiç kimseyi incitmediğini özellikle belirtmektedir[13].

I.1.2. Doğum Yeri ve Tarihi, Memleketi

Kaynakların hiçbirinde Rahmî'nin Bursa'da doğduğuna dair açık bir ifade yoktur. Buna karşılık bütün kaynaklar Rahmî'nin Bursalı olduğu konusunda birleşmekte ve Burusalı, Burusalıdur, Burusavîdür, şehr-i

---

[7] *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, Haz. Abdullah Yeğin-vd., Türdav, İstanbul, 1985, s. 815, 816.

[8] Mahlasla ilgili geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, C. 9, s. 394-396.

[9] Kınalızâde, age, s. 329. Kınalızâde ve Beyânî tezkireleri tam çevriyazılı olarak yayınlanmamıştır. Metinler arasında birlikteliği sağlamak için bu eserlerden alınan kısımlar da tam çevriyazılı hale getirilmiştir.

[10] Beyânî, age, s. 70.

[11] Atlansoy, 295.

[12] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.

[13] Kılıç, agt, C. II, s. 750.

Burusadandur gibi ifadelerle bunu açıkça belirtmektedirler[14]. Rahmî muhtemelen Bursa'da doğmuş, fakat burada fazla kalmamış, küçük yaşlarda o devrin sanat, edebiyat ve cazibe merkezi olan İstanbul'a gelmiştir. Şair, memleketi olan Bursa'dan bir beytinde şu şekilde söz etmektedir:

Vucûdum Rahmiyâ sahrâ-yı gamda şehr-i Bursadur
Revân olup kesilmez san ki çeşmümdür Pıŋarbaşı (G 214/5)

Şairin doğum tarihi konusunda kaynaklarda doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. Tezkirelerde bulunan dolaylı ifadelerden hareketle Rahmî'nin 1514-1519[15] veya 1510-1519[16] yılları arasında doğmuş olabileceği söylenmiştir. Bu konuda; şairin 1538'de yazılan *Sehî Bey Tezkiresi*'nde "nev-niyâz olan yigitler" kısmında anlatılmış olması, 1546'da yazılan *Latîfî Tezkiresi*'nde "talebe tâifesindendür" diye anlatılması, *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nde Rahmî'nin Şehzade Mustafa'nın sünnetinde çocuk denilebilecek yaşta şiir sunduğunun belirtilmesi ve *Künhü'l-Ahbâr*'da vefat ettiğinde elli altmış yaşlarında olduğunun söylenmesi hareket noktası olmuştur. Biz bunlarla birlikte başka bir noktaya daha dikkati çekmek istiyoruz. Âşık Çelebi'nin bahsedilen ifadesi şu şekildedir: "…Sultân Süleymân-ı merhûm sene

---

[14] Günay Kut, *Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi*, Harvard Üniversitesi, Harvard, 1978, s. 299; Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, AKM Yayınları, Ankara, 2000, s. 270; Kılıç, agt, C. II, s. 748; Kınalızâde, age, s. 329; Beyânî, age, s. 70; Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, AKM Yayınları, Ankara, 2005, s. 311; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218; Riyâzî, age, vr. 67a; Kaf-zâde Fâizî, age, vr. 45b (kenarda); Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 180; Mehmed Süreyyâ, age, s. 1344; Tuman, age, C. II, s. 329. Daha sonra yazılan pek çok kaynakta da bu bilgi yer almaktadır. Bunlardan başka, Kanuni'nin bendelerinden Pervane Bey tarafından tertiplenen ve *Pervane Bey Mecmuası* diye meşhur olan nazire mecmuasında da Rahmî'nin şiirlerinin üstünde sık sık "Burusavîdür" notu bulunmaktadır. Mesela bk. *PB*, vr. 8a, 54b, 112a …

[15] Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Seri 1, Fasikül 1, İstanbul, 1948, s. 1.

[16] Gülgun Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990, s. 3; aynı yazar, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, C. X, S. 1, Ankara, 1992, s. 285-286. Ayrıca Cahit Kavcar ve Ahmet Atilla Şentürk ise hiçbir açıklama yapmadan Rahmî'nin doğum tarihini 1514 ve 1518-20 olarak göstermişlerdir. Cahit Kavcar, "Rahmi," *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, Ankara, 1978, C. XXVII, s. 209; Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 347.

sitte ve selâsîn ve tis'a mi'ede Sultân Mustafâ-yı merhûmı sünnet itdükde kudemâ-yı şu'arâ kasîdeler virüp Rahmînüŋ evrâk-ı gül-i ruhsârı gerd-i hâr-ı gubârdan sâde ya'ni âyîne-i tal'atı jeng-i reng-i hatdan cilâde idi. Belki henüz sinn-i bülûga bâlig olmamış ve lu'b u lehv-i sıbâdan fârig olmamış idi ki ol sürûr-bahş sûra kasîde virüp manzûr-ı iltifât-ı şâhî ve müstehakk-ı câ'ize-i dil-hᵛâhî ile behre-mend oldı…"[17] Başka bir tarihî belgede, Kanunî devrine ait bir in'âmât defterinde de buna benzer bir bilgi bulunmaktadır. İlgili defterde olayın geçtiği yıl ve ay belirtilmekte, daha sonra kaside sunan şairler ve bunlara yapılan ihsanlar sıralanmaktadır. Burada aralarında Zâtî, Hayâlî, Figânî, Deli Birader Gazâlî'nin de bulunduğu yirmi beş şairin mahlası geçmektedir. Şairlerden on dokuzuna elbise, altısına ise akçe ihsan edilmiştir. Elbise alan şairlerden biri de Rahmî'dir. İlgili in'âmâtın başındaki ifade şu şekildedir:

"Fî-sene seb'a ve selâsîne ve tis'a mi'e der-İstanbul fî-şehri Muharremi'l-harâm.

İn'âmât-ı mezkûrîn be-cema'at-i şu'arâ-yı mezkûrîn ki kasîde dâdeend."

Defterde Rahmî'nin aldığı ihsan ise "Rahmî, şâ'ir. Câme mislehu" ifadesiyle belirtilmiştir[18].

Görüldüğü gibi umûmiyetle iki kaynaktaki bilgiler örtüşmektedir. Şehzâde Mustafa'nın sünneti 1530'da yapılmıştır. Âşık Çelebi bu olay sırasında Rahmî'nin henüz ayvatüyleri çıkmamış, büluğ yaşına ulaşmamış, oyundan kopamamış bir çocuk olduğunu söylemektedir. Burada bir parça mübalağa bulunduğu farzedilse bile "Belki henüz sinn-i bülûga bâlig olmamış" ifadesi aslında şairin yaşıyla ilgili çok ciddi bir ipucudur. Bilindiği üzere büluğ; erginlik, olgunluk, çocukluk devresini tamamlayıp ergenliğe geçiş, namaz ve oruç gibi farzlarla mükellef (yükümlü) olmaya başlama demektir[19]. Büluğ yaşı demek olan sinn-i büluğun erkekler için başı on iki sonu on beştir. On beş yaşını bitirmiş kimse bâliğ sayılır[20]. Bu hüküm göz

[17] Kılıç, agt, C. II, s. 750.

[18] İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1984, S. IV, s. 10, 11. Defterde Rahmî'den ilk olarak bu vesileyle bahsedilmiş, daha sonra iki defa daha ihsan aldığı kaydedilmiştir.

[19] *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, s. 133.

[20] Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 49.

önünde tutulursa, 1530 yılında Rahmî'nin on beş yaşından küçük olması gerektiği ortaya çıkar. Eğer bu sünnet düğününde şairin on iki-on dört yaşları civarında olduğu farzedilirse o zaman doğum tarihinin de 1516-1518 olduğu tahmin edilebilir. Zaten o vakitte şairin yaşının epeyce küçük olduğu Âşık Çelebi'nin ifadelerinin devamından da anlaşılmaktadır. Mealen ifade edilecek olursa, Âşık Çelebi, Rahmî'nin bu şenlikte padişahın iltifatına mazhar olduktan sonra, Sadrazam İbrahim Paşa'nın huzurunda Defterdar İskender Çelebi'nin meclisinde bir nevi imtihana tabi tutulduğunu ve cevaplarının beğenilmesi üzerine "büzürgâne câ'izelerle behremend" olduğunu nakletmektedir[21]. Büzürgâne; büyükçe, büyükler gibi, büyüklere yakışır şekilde anlamındadır. Diğer taraftan Âlî'nin "…Vefât itdügi zamândaki sinn-i 'azîzi mâ-beyn-i hamsîn ü sittîn idi…"[22] yani vefatında (1567-1568) elli altmış arasında idi beyanı bize göre oldukça genel bir tahmindir ve netlik ifade etmemektedir. Yine Lamiî'nin 1523-1526 yılları arasında yazdığı[23] *Bursa Şehr-engîz*'inde de Rahmî'den

Bugün açılmaduk ter goncedür ol

diye bahsedilmektedir[24] ki bunun da aynı şekilde oldukça genel bir ifade olduğu söylenebilir.

I.1.3. Ailesi

Rahmî'nin ailesiyle ilgili bilgiler de sınırlıdır. Bu konuda en yaygın bilgi, babasının adı ve mesleği konusundadır. Kaynaklarda babasının Nakkâş Bali olduğu açıkça söylenmektedir: "…Nakkâş Bali oglı dimekle iştihâr u i'tibâr bulmışdur..."[25], "…Nakkâş Bâlî oglıdur ki babası fenninde erbâb-ı nakşuŋ pîş-revi ve kişver-i resmüŋ hüsrevidür…"[26], "…Nakkâş Bâlî-zâdedür…"[27], "…Nakkâş Bâlînüŋ ferzendidür…"[28]. Yine Yahya Bey'in ve

---

[21] Kılıç, agt, C. II, s. 750.
[22] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.
[23] Tezcan, agm, s. 164.
[24] agm, s. 188.
[25] Kut, age, s. 299.
[26] Kılıç, agt, C. II, s. 748.
[27] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.
[28] Riyâzî, age, vr. 67a.

Lamiî'nin şehrengizlerinde de babasının adı zikredilmektedir:

Biri Nakkâş Bâlî-oglı Rahmî[29]

Kanı Nakkâş Bâlî oglı dil-ber[30]

Lamiî, *Şehr-engiz*'inde ayrıca "Nakkâş Mahmûd" isimli birini tanıtırken de yine Nakkâş Bâlî'den söz etmiştir. İlgili kısmın başlığı şu şekildedir: "tavsîf-i mâh-ı melek-tezyîn gayret-i nigâristân-ı Çîn Nakkâş Mahmûd şâgird-i Nakkâş Bâlî Çelebi"[31]. Bu cümlede, o devir Bursa'sının mâhir nakkaşlarından biri olan Nakkâş Mahmud'un Rahmî'nin babası Nakkâş Bâlî'nin talebesi olduğu belirtilmektedir.

Yukarıda bulunan ifadelerden, özellikle Âşık Çelebi'nin sözlerinden, Rahmî'nin babası Nakkâş Bâlî'nin nakış ve resim konusunda üstâd ve çok meşhur birisi olduğu, hatta ünlü öğrenciler de yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim şair Rahmî'nin de bu konuda babasından ders aldığı, nakış ve resim işinde uzmanlaştığı Âşık Çelebi Tezkiresi'nde kayıtlıdır: "…*el-veledu sırrı ebîh* mûcebince san'at-ı nakşda hayli çâbük-dest ve nakş u şi'rde iki Mânînüŋ bile kadri bunuŋ pâyesi yanında pest idi…"[32]

Diğer taraftan Rahmî'nin Sultan II. Selim'e sunduğu *Gül-i Sad-berg* isimli eserinde geçen

Midhatüŋ olsa nola evrâdumuz
Oldı kapuŋ bendesi ecdâdumuz

beytinden şairin atalarının devlet hizmetinde bulunduğu ortaya çıkmaktadır[33].

Rahmî'nin ailesiyle ilgili en geniş bilgi, Bursalı şair Lâmiî Çelebi'nin mektuplarından meydana gelen *Münşeât*'ında bulunmaktadır. İlk olarak, Gül Camii imamı Neccâr Muslihiddîn'e yazılan bir cevap-nâmede Rahmî'nin babası Nakkâş Bâlî'nin ismi açıkça zikredilmektedir. Burada Lâmiî, oğlu Ebubekir'in Nakkâş Bâlî'nin hizmetinde olduğunu söylemektedir.

[29] Yahya Bey, age, s. 254.
[30] Tezcan, agm, s. 188.
[31] agm, s. 184.
[32] Kılıç, agt, C. II, s. 749.
[33] Erişen, agt, s. 4.

Anlaşılan şair bir nevi oğlunu Nakkâş Bâlî'nin yanına çırak olarak vermiştir. Eserdeki ilgili kısım şöyledir: "…Ba'de[hu], Ebû Bekr bendeŋüz mübârek elüŋüz öper. Eger ahvâlinden istihbâr olınursa, Nakkâş Bâlî Çelebi hizmetinde olur. İşledügümüz işlere hezâr dürlü nakşlar geçüp san'atında pergâr-vâr bir nokta üzerine döner oldı. Biz dahı lâ-büd medâr-ı müdârâda söz merkezin gözleyüp yolından çıkmasun diyü dâyire çizer olduk…"[34]

Lâmiî'nin mektuplarından birinde ise "Bâlî Çelebi" isminde bir hattattan uzunca bahsedilmektedir. Bu şahsın da Rahmî'nin babası Nakkâş Bâlî Çelebi olması kuvvetle muhtemeldir. Lâmiî Çelebi'nin Defterdar İskender Çelebi'ye yazdığı bu mektupta[35]; Bursa'da çok sür'atli ve doğru bir şekilde yazı yazan Bâlî Çelebi adında bir kimsenin olduğu, fakat oldukça yaşlı ve fakir olduğundan geçimini temin etmek için çocuklara yazı dersi verdiği, bunun için de eser yazamadığı söylenmektedir. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Lâmiî, daha önceden yazdırılması emredilen ve on bin beyte yakın olan külliyat-ı dîvânını, ayrıca otuz kadar kitap ve risalesini bu hattata yazdırmış ve İstanbul'a göndermiştir. Adıgeçen kâtip kuloğludur. Atası dizdarlıktan emekli olup Bursa'da Hazret-i Sultan (padişah yahut Emir Sultan?) türbesinde türbedarlık vazifesi yapmıştır. Bunu gösteren berat da mektupla birlikte İskender Çelebi'ye gönderilmiştir. Lâmiî bunları söyledikten sonra, İskender Çelebi'den Bâlî Çelebi'ye atasının görevinin verilmesini arz etmekte, eğer bu olmazsa devlet hizmetinden bir yazı vazifesi ihsan edilmesini istemektedir. Ayrıca ilgili kâtibin defter üslûbunu bilen, muhasebede de mâhir biri olduğunu ilave etmektedir. Lâmiî mektubun devamında, padişahın yazmasını emrettiği ve üç-dört bin beyit olacak olan *Kıssa-i Heft Peyker* ve *Hikâye-i Seb' Manzar*'a başlayıp bin beyit kadar yazdığını, eserin tamamlanması için Bâlî Çelebi'nin yardımına çok fazla ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Bâlî Çelebi'nin elinde maaşı yeterli bir işi olursa, çocuklara ders vermeyi bırakacak, padişahın yazı hizmetiyle meşgul olacaktır. Mektubun sonunda Lâmiî bu konuda çok söze gerek olmadığını, Bâlî Çelebi'ye yapılacak ihsanın kendisine yapılmış olacağını söylemeyi de ihmal etmez. Mektubun ilgili kısımları şu şekildedir:

---

[34] Hasan Ali Esir, *Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebi'nin Mektupları) İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, Rize Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Trabzon, 2006, s. 198-199.

[35] Daha sonraki yıllarda Nakkâş Bâlî'nin oğlu Rahmî'nin İstanbul'daki en önemli hâmîsinin de İskender Çelebi olacağı görülecektir.

"…'Allâmü'l-guyûb, ki nâzır-ı habâyâ-yı zevâyâ-yı kulûbdur *ve kefâ bihi şehîden*[36], hâliyen mahrûsa-i Burusada bir sür'at-i benân ve sıhhat-i beyânla kitâbet eyler hemîn **Bâlî Çelebi** dimekle ma'rûf ve dîv-destlikle mevsûf bir kimesne vardur, ol dahı pîr ve gayetde fakîr olmışdur. Kût-ı lâ-yemût içün, ta'lîm-i sıbyân ve te'dîb-i vildân idüp kitâbet süremez oldı. Âsaf-ı a'zam, sâhibü'l-kadri'l-mu'azzam hazretleri, *lâ zâlet dürerü gureri me'rebihi muntazamaten fî silki'l-murâdi, bi-hürmeti'l-aktâbi ve'l-evtâdi*[37], nüsha-i külliyyât-ı dîvân-ı bendegî 'ale't-tertîb on biŋ beyte karîbdür, yazdurılması emr olmışdı, mezbûra yazdurılup bi'l-fi'l irsâl olındı. Bundan gayrı mesfûruŋ hattıyıla ilâ yevminâ hâzâ bi'd-defe'ât otuz mıkdârı kütüb ü resâyil-i ma'ârif ü vesâyil âsitâne-i siyâdet-nişâneye gönderilmişdi. Mezkûr kâtib bendeŋüz kul oglıdur. Atası dizdârlıkdan tekâ'üd idüp Burusada Hazret-i Sultân, *'aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân*[38], türbesine türbedârlık üzerine geçmişdür. 'İzz-i huzûr-ı fâyizü'n-nûruŋuza anuŋ berâtları bilece irsâl olındı. 'İnâyet-i şâmile ve i'ânet-i kâmileŋüzden tazarru' olınur ki mesfûra yine atası yercügezi himmet buyrıla. Eger ol olmazsa mukâta'ât-ı sultânîden bir hizmet-i kitâbet ihsân olına ki üslûb-ı deftere kâdir ve fenn-i muhâsebede mâhir kimesnedür.

Dergâh-ı 'âlem-penâh ve bârgâh-ı gerdûn-iştibâhdan 'ilm-i şerîfüŋüz muhîtdür ki bu bende-i dîrîne ve devlet-hᵛâh-ı kemîneye, ki tâze bir nazm-ı hoş-âyende ve bir efsâne-i tarab-efzâyende dinilmesi içün fermân-ı hümâyûn, *enfezehu'llâhu te'âlâ fi'r-rub'i'l-meskûni*[39], vârid ü sâdır olmışdur, ol emr-i 'âlî mûcebince *Kıssa-i Heft Peyker*e ve *Hikâye-i Seb' Manzar*a şürû' olındı…

Ve'l-hâsıl ol nüshanuŋ kerrâtla kitâbetinde müşârün ileyh kâtibe min külli'l-vücûh ihtiyâc-ı tâm ve iftikâr-ı 'âm vardur. Şöyle ki elinde kefâf-ı ma'âşı ola hizmet-i ta'lîmden temâm ferâgat ider ve kitâbet-i sultânde gayra ihtiyâc komayup kifâyet eyler. Hakîkatde aŋa olan ihsân bu hakîre 'âyiddür. Bu bâbda ziyâde kelimât zâyiddür. Hâşâ ki tazarru'-ı fakîrân yanuŋuzda merdûd ve bâb-ı kerem mesdûd ola.

Hemân sa'âdet-i dâreyn yevmen-fe-yevmen der-terakkî bâd!

---

[36] Şahit olarak o yeter. Ahkaf, 46/8.

[37] Yüce şahsiyetlerin hürmetine, murat ipliğinde isteğinin parlak incileri dili olduğu sürece…

[38] Rahmet ve af üzerine olsun.

[39] Allah, dünyanın dört bir köşesinde nüfuzunu artırsın.

Bi'n-nûn ve's-sâd![40]

E'd-dâ'iyü'l-fakîr Lâmi'iyyü'l-hakîr.[41]"[42]

Eğer bu mektupta adı geçen Bâlî Çelebi, Rahmî'nin babası olan Nakkâş Bâlî ise, ki biz öyle olduğunu sanıyoruz, o zaman Rahmî'nin ailesi hakkındaki bilgiler daha da artmaktadır. Buna göre Rahmî'nin babası şair Lâmiî'nin yakın arkadaşlarından, hızlı ve doğru yazı yazan bir hattattır. Mektubun yazıldığı zamanda, ki bu meçhuldür, yaşlı ve fakir bir durumdadır. Çocuklara muhtemelen yazı dersi vererek geçimini temin etmektedir. Rahmî'nin dedesi ise bir kuloğludur. Bilindiği üzere kuloğlu; bir manada emekli olduktan sonra evlenen ve ölen yeniçerilerin çocuklarına denmektedir[43]. Bu doğruysa şâirin dedesinin babası bir yeniçeri olmalıdır. Zaten mektupta da dizdarlıktan emekli olup türbedarlık yaptığı söylenmektedir. Bu noktada biraz daha yukarıda yazdığımız, Rahmî'nin Sultan II. Selim'e sunduğu *Gül-i Sad-berg* isimli eserinde geçen beyit de böylece anlam kazanmaktadır. Lâmiî'nin Bâlî Çelebi için istediklerinin gerçekleşip gerçekleşmediğine, ona bir devlet görevi verilip verilmediğine dair şimdilik elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır[44].

---

[40] Daima iki dünyanın mutluluğu günden güne artmaya devam etsin! "Nun" ve "sad" hürmetine!

[41] Fakir duacı, değersiz Lâmiî.

[42] Esir, age, s. 342, 343, 344.

[43] Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Y.Y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1983, s. 110; Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB Yayınları, İstanbul, 2002, C. 2, s. 1781; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemâl Kurnaz, TDV Yayınları, Ankara, 1992, s. 264.

[44] Gülgun Erişen, Âlî'nin *Menâkıb-ı Hünerverân* isimli XVI. asır nakkaşlarından bahseden eserinde Hüseyin Bali adında birinden söz ettiğini belirtir ve bu kişinin Rahmî'nin babası Nakkâş Bâlî olabileceğini söyler. Bk. Erişen, agt, s. 4; Erişen agm, s. 286. Ancak bu görüş, Fatih Tığlı gibi, bize de pek isabetli görünmemektedir. Bk. Fatih Tığlı, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 8. Çünkü öncelikle adıgeçen Hüseyin Bâlî'nin Nakkâş Bâlî olabileceğine dair elde ciddi, net bir delil, bir tutar nokta yoktur. Zaten mevcut hiçbir kaynakta Rahmî ile Hüseyin Bâlî ismi yan yana geçmemektedir. Diğer taraftan o devirlerde Bâlî isminin çok yaygın olarak kullanıldığı tarihî kaynaklardan da anlaşılmaktadır. Mesela Yahya Bey'in *İstanbul Şehrengiz*'inde Safer Bâlî, İsa Bâlî, Kurt Bâlî, Hamza Bâlî gibi muhtelif şahıslardan bahsedilmektedir. s. 255-vd. Diğer taraftan Rahmî'yi tanıyan ve *Künhü'l-Ahbâr*'ında onu tanıtan Âlî, bu eserinde "Burusalı Nakkâş Bâlî-zâdedür" demekle yetinmiş, Hüseyin ismini anmamıştır. Bk. *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218. Ayrıca

Ayrıca Rahmî'nin daha sonraki hayatında evlenip evlenmediğine, çocuğunun olup olmadığına dair de kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Şairin, şiirlerinde zaman zaman yalnızlık ve kimsesizlikten şikayet ettiği görülmektedir.

Haşre dek var ola ‘âlemde felek
Ol durur üstüme ancak dönerüm (G 140/5)

Bunun dışında Rahmî bir şiirinde

Yûsufumdan ayrı düşdüm nitekim Ya'kûb-ı zâr (Ms 14/III/1)

demektedir. Şair gerçekten çocuğu oldu da ondan ayrıldı mı, yoksa bunu şiir icabı mı söyledi bunu bilemiyoruz.

I.1.4. Tahsili

Kaynaklarda Rahmî'nin küçük yaşlarda ilim tahsîline başladığı söylenmekle birlikte, bu ifadelerin genellikle umûmî ifadeler olduğu görülmektedir: 1538'de yazılan *Sehî Bey Tezkiresi*'nde "'İlm-i zâhire meşgûl…" denilirken[45], 1546'da yazılan *Latîfî Tezkiresi*'nde "'Ulemâ zümresinden…

Nakkâş Bâlî'yi, oğlunu yanına çırak verecek derecede iyi tanıdığı anlaşılan Lâmiî'nin ne *Şehrengiz*'inde ne de *Münşeât*'ında Nakkâş Bâlî geçtiği halde Hüseyin ismi geçmemektedir. Diğer taraftan bazı kaynaklarda XVI. asırda yaşamış bir Kara Bâlî ve Kara Bâlî-zâde'den bahsedilmektedir. Mesela bk. Kılıç, agt, C. II, s. 660, 661, 662, 698, 742, 783; Kınalızâde, age, C. I, s. 129, 350. Bu kişilerin Rahmî ve babasıyla bir ilgisi yoktur. Kara Bâlî; Aydınlı, Sinan Paşa'nın talebesi olmuş, Âhî, İshak Çelebi gibi isimlerin hocası olan bir müderristir. Kara Bâlî-zâde (1537) ise XVI. asırda tanınmış, Kanunî'nin sevgisini kazanmış, mukataacılıktan emekli, konağında işret meclisleri düzenleyen, cömert, şair hamisi olan biridir. Figânî gibi bazı şairleri himaye etmiştir. Geniş bilgi için bk. Kılıç, agt, C. II, s. 660-662; Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yayınları, İstanbul, 1996, s. 33, 34, 76, 150, 243. Deli Birader diye ünlü olan Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a yolladığı manzûm mektupta ve Zâtî'nin ona yazdığı manzûm cevapta da Kara Bâlî-zâde ve Rahmî'nin isimleri birlikte geçmektedir. Gazâlî'nin "Kara Bâl'oglı kurva karınuŋ/Ak kızı Rahmî-i nigâr eyü mi" diye sorusuna Zâtî, "Kara Bâl'oglına karı dime sen/Koca dirseŋ nola ne var eyüdür/Göricek uş kara yüzin küsine/Ak kızı Rahmî-i nigâr eyüdür" diye cevap vermiştir. Günay Kut, *Yazmalar Arasında Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*, Simurg, İstanbul, 2005, s. 103, 109.

[45] Kut, *Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi*, s. 299.

kesb-i ‘ilm ü ‘irfânda dânişmend ü dâniş-güzîn idi…” olduğu belirtilmektedir. Ancak bu tezkirenin farklı nüshalarında “…talebe tâyifesindendür…”, “…talebe tayifesinden bu devr şu’arâsındandur…” ifadeleri de geçmektedir[46]. 1568’de tamamlanan *Âşık Çelebi Tezkiresi*’nde “…Ammâ ‘uluvv-i himmeti sanâyi’-i cüz’iyyeye ve bedâyi’-i sûriyyeye olmayup nakd-i evkât-ı girân-mâyeyi tahsîl-i ‘ulûm u ma’ârife sarf iderdi. Ve hüsn-i kâbiliyyet ü kemâl-i ehliyyetden hurûf-ı teheccîye başladugı gibi ‘Acem fâzıllarına ve Rûm monlâlarına harf atardı…” denmektedir[47]. *Kınalı-zâde Tezkiresi*’nde konuyla ilgili şu cümleler geçmektedir: “…Henûz ruhsâr-ı rengîn ve rûy-ı nâzenîni hatt-ı siyâhdan sâde ve serv-i ra’nâ ve kâmet-i bâlâsı bâg-ı letâfet ü gülşen-i melâhatda serv-i âzâde iken şi’re gûşiş ve bu fenne hayli verziş idüp âvâze-i nâm u nişânı inzimâm-ı hüsn-i bî-nazîr ile ‘âlem-gîr olmış idi…”[48]

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Rahmî’nin ilk tahsil yıllarıyla ilgili bilgiler çok net değildir. Hangi hocalardan ders aldı, hangi ilimleri okudu, bunlar tam olarak bilinememektedir. Ancak geleneksel Osmanlı eğitim sistemi düşünülürse, Rahmî’nin ilk hocasının büyük bir ihtimalle babası Nakkâş Bâlî olduğu söylenebilir. Yine sarf, nahiv, kıraat, Kur’an, ilmihal bilgilerini de çocukluğunda almış olması kuvvetle muhtemeldir. Diğer taraftan Rahmî, *Gül-i Sad-berg* isimli eserinde eğitimiyle ilgili şunları söylemektedir:

Tâlib idüm kesb-i kemâl itmege
Râgıb idüm gâhi su’âl itmege

Nice zamân kesb-i kemâl eyledüm
Bahsde dânâları lâl eyledüm

Bir nice dem okuyuban nahv u sarf
Dikkat ile bahis idüp harf-be-harf

Mantıkum işitse ger ehl-i kelâm
Bile rüsûm ile nedür hadd-i tâm

---

46 Canım, age, s. 270, 687.
47 Kılıç, agt, C. II, s. 749.
48 Kınalızâde, age, s. 329.

Cins ile keyfiyet-i hayvân nedür
Fasl ile mâhiyyet-i insân nedür

Künhiyile her biri idrâk olup
Gerd-i cehilden dil ü cân pâk olup[49]

Bu beyitlere dayanılarak Rahmî'nin sarf ve nahiv, mantık, kelâm, usûl (rüsûm) gibi ilimleri okuduğu söylenebilir. Ali Nihad Tarlan tezkirelerdeki bilgilere dayanarak, "…Talebe taifesinden dendiğine nazaran, devrinde revaçta olan ulûmu ve bilhassa eserlerinde de görüldüğü üzere edebî ilimleri tahsil etmiş…" olduğu kanaatine varmıştır[50]. Bize göre de bu doğru bir tespittir. Rahmî, muhtemelen, sıbyan mektebinde temel eğitimini aldıktan sonra, devrin gözde ilimlerini tahsil etmeye başlamış, biraz da kabiliyetinin yönlendirmesiyle edebî ilimlere yönelmiş, kendini bu alanda yetiştirmiştir. Nitekim Âşık Çelebi'nin, özellikle Hasan Çelebi'nin yukarıdaki ifadeleri de bunu doğrulamaktadır. Rahmî, yine *Gül-i Sad-berg*'indeki şu beyitlerle bize ma'ânî, beyân ve bedî gibi edebî ilimleri de tahsil ettiğini açıkça ifade etmektedir:

Cümle fünûn içre bugün fâ'ikam
Her ne ki ben himmet ola lâyıkam

Fenn-i ma'ânî vü bedî' ü beyân
Su gibi dil tıflı kılupdur beyân[51]

Rahmî, *Divan*'ındaki bir beyitte de fen sahibi olduğunu söyleyerek övünmekte, ancak nazımla şöhret bulduğunu, şiir ve inşanın kendi yanında fenn-i edna, pek aşağı yahut pek cüz'i bir fen olduğunu söylüyor. Buradan, şiir ve inşanın onun için kolay ilimler olduğu da anlaşılabilir.

Zû-fünûnam nazm ile buldum cihânda iştihâr
Fenn-i ednâdur yanumda şi'r ile inşâ benüm (G 133/5)

---

[49] Erişen, agt, s. 5.
[50] Tarlan, age, s. 1.
[51] Erişen, agt, s. 6.

Rahmî'nin başladığı bu eğitimini, o devirde, hangi aşamaya kadar devam ettirdiğini bilemiyoruz. Ancak bu ilk gençliğinde eğitimini tamamlayamadığı, medreseden mezun olamadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda belki çok erken yaşta şöhreti yakalamasının ve caizeler yoluyla bir parça parayı da bulmasının olumsuz tesiri olmuş olabilir. Şair, bu ilk gençliğinde İskender Çelebi'nin, İbrahim Paşa'nın, Kanunî'nin ilgisine mazhar olmuş, onlardan câizeler almış, himaye görmüştür. Ancak İskender Çelebi (ö. 1535) ve İbrahim Paşa'nın (ö. 1536) ölümleriyle birden bire hâmîsiz kalmış, sıkıntı içine düşmüş ve biraz da geçimine vesile olacağı için, yarım bıraktığı eğitimine yeniden başlamıştır. Rahmî, çeşitli sıkıntılar sonunda nihayet devrin önemli âlimlerinden Celâl-zâde Sâlih Çelebi'den mülâzım olarak eğitimini tamamlamıştır. Kınalı-zâde bütün bunları, biraz da süslü bir dille şu şekilde anlatmaktadır:

> "…Ve bu i'tibâr ile gûşiş-i bisyâr u sa'y-i bî-şumâr idüp sâhib-i iştihâr şâ'ir-i nâmdâr olmış idi. Ba'dehu rûzgâr-ı zûrkâr mürebbîlerinüŋ her birin kâkül-i dil-dâr gibi târ u mâr ve hâl-i 'âşık-ı dil-figâr gibi perîşân-ı rûzgâr idüp cümlesinüŋ bâlîni zemîn ü bisteri hâr oldukda hᵛâr u zâr olup sipir-i bî-mihr keştî-i hâlini 'ummân-ı âlâm u melâle salmış idi ve mânend-i tâc-ı pür-ibtihâc baş üzre yir itmiş iken misâl-i zer halhâl ayakda kalmış idi. Âhir hezâr kürbet ü şiddetle dânişmendlikde nihâyet-i hareketi Celâl-zâde Sâlih Çelebide müntehî oldukda rûy-ı vücûdı devlet mülâzemeti ile handân u behî olup…"[52]

Bu konuda Âşık Çelebi de "…Egerçi tâli'i tarîki emrinde bir mikdâr 'avk itdi ve her tarîkle ki sûy-ı selâmete dümen dogrultdı rûzgâr-ı ber-bâd mevc-i hayr sevk itdi. El-hamdü li'llâh ki mısra':

Pâyân-ı şeb-i siyeh sefîd est[53]

mûcebince seyr ü güzârı Celâl-zâde Sâlih Çelebi Efendide nihâyet buldı ve anlardan mülâzemet müyesser oldı…" demektedir[54].

---

[52] Kınalızâde, age, s. 330.
[53] Siyah gecenin sonu beyazdır/Karanlık gecenin sonu aydınlıktır.
[54] Kılıç, agt, C. II, s. 750.

Bu hususta tezkire yazarı Ahdî sadece, "…Mülâzımîn zümresinden…" demekle yetinmiştir[55]. Daha sonraki kaynaklardan İsmail Belîg'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* isimli eserinde de Kınalı-zâde'nin verdiği bilgiler tekrar edilmiştir: "…Ve ol 'ahdde sadr-nişîn-i erbâb-ı câh u celâlüŋ her birinden iltifat görmiş idi. Ba'dehu müntesib oldıgı kibâr-ı sudûrın cümlesin gerdiş-i nâ-hem-vâra rûzgâr-ı gaddâr perîşân itmekle hezâr kürbet ile dânişmendlikde nihâyet Celâl-zâde Sâlih Çelebiden ahz-ı mülâzemet idüp…"[56]

Bilindiği üzere Celâl-zâde Sâlih Çelebi (ö. 1566). XVI. asrın en önemli âlim ve müderrislerinden biridir. Rahmî ondan mülâzım olmuştur. Sâlih Çelebi, İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra sadrazam olan Ayas Paşa zamanında Sahn müderrisliğine getirilmiştir[57]. Rahmî de bu devirde medrese tahsilini tamamladığına göre, Salih Çelebi'nin müderris olduğu Sahn Medresesi'nden mezun olmuş olabilir. Bilindiği gibi Fatih tarafından kurulmuş olan bu medrese, Osmanlı'nın en büyük ve önemli medreselerinden biridir.

Bahsedilen resmî eğitimin ötesinde Rahmî'nin de gayret ederek kendini yetiştirdiği, ayrıca büyüklerin, mesela İskender Çelebi'nin, meclislerine girip bu edebî muhitlerden de istifade ettiği rahatlıkla söylenebilir. Diğer taraftan İranlı şair Hilâlî'nin Farsça *Şâh u Gedâ*'sını Türkçeye tercüme etmesi onun Farsçayı da iyi derecede bildiğini göstermektedir. *Divan*'ında da Farsça bir rubai bulunmaktadır. Yine *Divan*'ında yer yer Arapça mısra/beyitlerin bulunması Arapçayı da bildiğini göstermektedir.

Bunların ötesinde Rahmî kimi zaman şiirlerinde bu zâhirî ve maddî eğitimin ötesinde mânevî eğitimin, tarikat eğitiminin de gerekliliğini vurgulamıştır.

Niçe bir medresede eyleyelüm kîl ile kâl
Niçe bir mâzi vü müstakbel ola dilde makâl
Eyleyüp fenn-i kelâm içre niçe bahs ü cidâl
Zâhir olmaz saŋa bir zerrece keyfiyyet-i hâl
Hall olunsun dir iseŋ saŋa ser-â-ser işkâl
Yüri bir râh-nümâya irişigör abdâl (Ms 1/II/1-6)

---

[55] Solmaz, age, s. 311.
[56] Atlansoy, age, s. 295.
[57] Sâlih Çelebi'yle ilgili geniş bilgi için bk. Kılıç, agt, C. II, s. 702-707.

I.1.5. Mesleği ve Vazifesi

Rahmî, hocası Celâl-zâde Sâlih Çelebi'den mülâzım olduktan sonra ilmiyye sınıfına dâhil olmuş ve müderrislik yolunu seçmiştir. Ancak vazife alması biraz geç ve güç olmuştur. Bu konuda Sehî, Latîfî, Ahdî ve Rahmî'nin yakın arkadaşı olan Âşık Çelebi'nin tezkiresinde hiçbir bilgi yoktur. Riyâzî, tezkiresinde "…Celâl-zâde Sâlih Çelebi'den mülâzemetle kâm-revâ olup Anatolıda Yeŋişehr nâm kasabada mutasarrıf-ı mansıb-ı tedrîs olmışdur…"[58] diyerek onun görev yerine ve görevine değinirken, İsmail Belîg "… hezâr kürbet ile dânişmendlikde nihâyet Celâl-zâde Sâlih Çelebiden ahz-ı mülâzemet idüp Yeŋişehrde yigirmi akçe ile müderris olmış idi…"[59] bilgisini vermiş ve böylece maaşını da belirtmiştir. Kınalı-zâdenin ifadeleri bu mevzûdaki bilgiyi biraz daha genişletir niteliktedir: "…âlâm-ı bî-encâm ve bî-rahmî-i sipihr-i nâ-fercâm ile sene erba'a ve seb'în ve tis'ami'ede Yeŋişehrde yigirmi akçe müderris iken…"[60] Görüldüğü gibi yazar burada Rahmî'nin 974'te (M. 1566/1567) Yenişehir'de müderris olduğunu belirtmektedir. Bu hususta en detaylı bilgi Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında bulunmaktadır:

> "…Rûzgâr-ı gaddâr kendüye leyl ü nehâr sitemkâr olup yâ kaht-ı erbâb-ı keremden yâ nühûset-i baht-ı pür-elemden âhir-i 'ömrinde biŋ belâyıla yigirmi akçe medreseye mutasarrıf oldı. Anda dahı beyne'l-'ulemâ makbûl olan medârisden virilmeyüp bir mercûhına kanâ'ati ta'ayyün buldı. Garâbet bundadur ki ol pâye-i sâfile nice yıllar mülâzemetle kendüye el virmedi. Üç dörd kitâb te'lifi ile nâmdâr ve Rahmî nâmına bir şâ'ir-i sâhir-i pesendîde-güftâr iken rustâyîlere lâyık görilen mertebelerle ri'âyeti câ'iz görilmedi. Bi'l-âhere sene seb'în ve tis'a mi'e esnâlarında şeh-zâde-i kâm-bîn ve vâris-i taht u tâc u nigîn olan Sultân Selîm Hân-ı Cemşîd-âyîn 'atebe-i 'ulyâsına vardı. Tîr ü kemân evsâfında bir kasîde ile 'arz-ı hâl kıldı. Hattâ bu makûle bir kı'a ile sarâhaten 'arz-ı hâle dahı muhtâc oldı. Tâ ki bir şefâ'at-nâme virilüp yigirmi akçe medreseye dest-res buldı…"[61]

---

[58] Riyâzî, age, vr. 67a.
[59] Atlansoy, age, s. 295.
[60] Kınalızâde, age, s. 330.
[61] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.

Anlaşıldığı üzere burada Âlî, Rahmî'nin talihsizliğinden dem vurarak söze başlamakta, ya cömert insanların yokluğundan ya da bahtsızlığından uzun süre görev alamadığını, ancak ömrünün sonlarında bin bela ile yirmi akçelik medreseye atandığını söylemektedir. Âlî'ye göre, üstelik şairin görev yapacağı medrese, devrin âlimleri arasında gözde olan, geliri yüksek olan medreselerden biri de değildir. İşin garibi bunu bile almak için yıllarca beklemiştir. Üç dört kitabıyla tanınmış olan böyle değerli bir şaire köylülere bile lâyık görülen mertebeler uygun görülmemiştir. Nihayet Rahmî 970 (M. 1562/1563) yılı civarında Şehzâde Selîm'in huzuruna varıp bir kaside ile (bk. *Divan*, Ks. 5) hâlini arz etmiş ta ki ondan sonra kendisine bir şefaat-nâme verilmiş ve yirmi akçelik bir medreseye atanmıştır.

Âlî'nin yukarıdaki ifadeleri bu konuda başka söze ihtiyaç bırakmamaktadır. Yalnız burada Selîm Han'dan şehzâde diye bahsedildiğine göre, Rahmî'nin göreve atanması, Selîm'in padişahlığından yani 1566'dan önce olmalıdır. Yine Âlî, onun 1562-1563 yılı civarında şehzâdenin yanına varıp şefaat-nâme aldığını ve atandığını söylemektedir. Bunlar göz önüne alınırsa, Rahmî'nin müderrisliğe 1562-1565 yılları arasında atandığı tahmin edilebilir. Diğer taraftan Rahmî'nin İbrahim Paşa'nın 1536'da öldürülmesinden sonra medrese eğitimine devam ettiği hatırlanır ve kaba bir tahminle 1540'lı yıllarda mülâzım olduğu farzedilirse, müderrisliğe atanıncaya kadar, yaklaşık yirmi yıl vazife alamadığı ortaya çıkmaktadır. Şairin bu süre içinde ne ile meşgul olduğu, ne gibi sıkıntılar çektiği meçhuldür[62].

I.1.6. Vefatı

Hemen hemen bütün kaynaklar İbrahim Paşa'nın ölümünden (1536) sonra Rahmî'nin elinden tutan olmadığını ve çeşitli sıkıntılar çektiğini belirtirler. Yer yer, şairin *Divan*'ında da yaşadığı yalnızlığın ve kimsesizliğin, zilletin izlerini görmek mümkündür. Buna rağmen Rahmî hiçbir zaman

[62] Gülgun Erişen, bir şiirinin başlığından hareketle onun Malta seferine katılmış olabileceği ihtimali üzerinde durmuşsa da değerlendirme sonucunda bunun pek mümkün olamayacağını ifade etmiştir. Bk. Erişen, agt, s. 13. Bize göre de bu mümkün değildir. Çünkü ne ilgili manzûmede, ne başka manzûmelerde, ne de biyografik kaynaklarda şairin bu sefere katıldığına dair bir işaret yoktur. İlgili manzûmede, çeşitli benzetmelerle sadece padişahın gemisi övülmektedir. Başlığın ise şiire sonradan konulmuş olması muhtemeldir. Bahsedilen manzûme için bk. G 76.

istiğna ve kanaati terk etmediğini söylemektedir. Mesela aşağıdaki beyitler bu bağlamda değerlendirilebilir:

Geçüp zevk u safâdan künc-i ‘uzlet ihtiyâr itdüm
Giderdüm kesret-i yârânı vahdet ihtiyâr itdüm

‘Azîz olmaga bâ’is Yûsufa çâh-ı mezelletdür
Anuŋçün ‘âlem içre ben de zillet ihtiyâr itdüm

Vücûd-ı ‘âlemi ketm-i ‘adem fehm eyleyüp **Rahmî**
Bugün ‘ankâ-sıfat Kâf-ı kanâ’at ihtiyâr itdüm (G 138/1-2, 5)

Rahmî bu beyitlerde özetle, zevk ve safadan geçip yalnızlık köşesini, kalabalıklardan uzaklaşıp birliği seçtiğini söyler. Şair, Hz. Yusuf’un aziz olmasının sebebi zillet kuyusudur, onun için dünyada ben de zillet yolunu seçtim, der. Son beyitte ise, âlemin varlığının yoklukta gizli olduğunu anlayıp anka kuşu gibi kanaat dağını seçtiğini belirtir.

Nihayet şair bin bir zorlukla, Âlî’nin tabiriyle bin belâ ile Yenişehir’de küçük bir medreseye müderris olmuştur. Fakat kötü talihi burada da peşini bırakmaz ve bu göreve atanmasından birkaç yıl sonra vefat eder. Kaynaklar onun Yenişehir’de yirmi akçeyle müderris iken vefat ettiği konusunda müttefiktir. Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi tezkireleri yazıldığında şair hayatta olduğundan, bu eserlerde onun ölümüyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Aynı asır kaynaklarından Ahdî’nin *Gülşen-i Şuarâ*’sında Rahmî maddesi olduğu halde, bu konuda hiçbir bilgi yoktur. Âlî’nin *Künhü’l-Ahbâr*’ında ölüm yılı belirtilmemiş, ancak “…Vefat itdügi zamândaki sinn-i ‘azîzi mâbeyn-i hamsîn ü sittîn idi…” denilmek suretiyle öldüğünde 50-60 yaşları arasında olduğu söylenmiştir[63]. *Kınalızâde Tezkiresi*’nde ise, “…sene erba’a ve seb’în ve tis’a mi’ede Yeŋişehrde yigirmi akçe müderris iken sarsar-ı fenâ ile gülistân-ı ‘ömrine hazân irüp evrâk-ı şecere-i pür-semere-i vücûdı berg-i rezân gibi rîzân oldı…”[64] diyerek onun 974’te (M. 1566/1567) vefat ettiğini söylemektedir. *Beyânî Tezkiresi*’nin bir nüshasında “fevt 975” (M. 1567/1568) kaydı bulunmaktadır[65]. Riyâzî, Rahmî’nin

[63] *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, s. 218.
[64] Kınalızâde, age, s. 330.
[65] Eyduran tarafından hazırlanan tezkire metninde bu not yoktur. Bk. Beyânî, *Tezkiretü’ş-Şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, s. 70. Hâlbuki bundan daha evvel İbrahim Kut-

975'te fânî cihana veda ettiğini söyledikten sonra, Bursalı Cinânî'nin onun vefatını şu mısra ile tespit ettiğini belirtmiştir:

Bâdâ rahmet-i Rahmî mezîd[66]

Kaf-zâde Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eş'âr*'ında "…Tokuz yüz yetmiş beşde fevt olmışdur…" denildikten sonra, şairi belirtilmeden

Cân-ı Rahmîye rahmet

mısraının vefat tarihini karşıladığı ifade edilmiştir[67]. Yine İsmail Beliğ de *Güldeste*'sinde 975'te şairin vefat ettiğini söyleyip ardından önce Cinânî'nin beytini, daha sonra da diğer beyti nakletmiştir[68]. Muahhar kaynaklardan *Kâmûsu'l-A'lâm*'da 974, *Osmanlı Müellifleri*, *Sicill-i Osmânî* ve *Tuhfe-i Nâilî*'de de 975 tarihi verilmektedir[69]. Rahmî hakkında yapılan bilimsel çalışmalarda da umûmiyetle 975 tarihi üzerinde birleşilmiştir[70].

Kaynakların çoğunlukla 975 üzerinde ittifak etmelerinden, özellikle de yukarıda yazılan tarih mısralarından Rahmî'nin 975 (1567-1568)'te vefat ettiği anlaşılmaktadır. Son mısraı yukarıda belirtilen Cinânî'nin hemşehrisi Rahmî için söylediği Farsça tarih manzûmesinin tam metni şu şekildedir:

Rahmî Çelebi Merhûmuŋ Vefâtına Târîhdür

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

---

luk tarafından yayınlanan metinde buna işaret edilmiştir. Beyânî Mustafa bin Cârullah, *Tezkiretü'Ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 100 (dipnotta).

66 Riyâzî, age, vr. 68a.

67 Kaf-zâde Fâizî, age, vr. 45b.

68 Atlansoy, age, s. 295.

69 Şemsettin Sâmi, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 3, s. 2270; Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 180; Mehmed Süreyya, age, C. 4, s. 1344; Tuman, age, C. I, s. 330.

70 Tarlan, age, s. 2; Erişen, agt, s. 14; Sabahattin Küçük, "16. Yüzyıl Şâirlerinden Bursalı Rahmi Çelebi ve Şiirleri", *MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi*, Âmil Çelebioğlu Armağanı, S. 7 (1993), s. 426; Erişen, agm, s. 288; Boranoğlu, agt, s. 4; Tığlı, agt, s. 9-10; Sevim Birici, *Şâh u Gedâ (Şâh u Dervîş) Mesnevîleri ve Bursalı Rahmî'nin Şâh u Gedâ'sı*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007, s. 25.

Rahmi-i şâ'ir ki der-bezm-i fenâ
Câm-i telh-i merg-râ nâ-geh çeşîd

Behr-i târîh-i Cinânî-i gedâ
Goft bâdâ rahmet-i Rahmî mezîd
كفت بادا رحمت رحمى مزيد
Sene 975[71]

Bursalı İsmail Beliğ, onun Yenişehir'de gömülü olduğunu söylemektedir[72].

I.1.7. Çevresi

Rahmî'nin hayatını, çevresini, psikolojisini ve şiirlerini daha iyi anlamak bakımından böyle bir alt başlık açılması uygun görülmüştür. Diğer taraftan, Osmanlı'daki himaye (patronaj) sisteminde Rahmî'nin bulunduğu yeri tespit etmek de böylece mümkün olacaktır.

Rahmî'nin çevresindeki şahısların başında Defterdar İskender Çelebi (ö. 1535) ve Sadrazam İbrahim Paşa (ö. 1536) sayılabilir. Kendileri de şiirden anlayan, zenginlik ve cömetlikleriyle tanınan bu iki ünlü yönetici, görevde bulundukları on üç yıl boyunca şâir ve âlimleri himaye etmişlerdir. Çevrelerinde şâir ve âlimlerden oluşan büyük bir topluluk vardır[73]. Hayâlî Bey, Yahyâ Bey, Celâlî, Gazâlî, Nihâlî gibi pek çok şâiri, ilk keşf edip, himaye eden, onları diğer devlet büyükleriyle tanıştıran isim İskender Çelebi'dir. Bu durumdaki şâirlerden biri de Rahmî'dir. Çok genç bir yaşta İstanbul'a gelerek ilim tahsiline ve şiirle meşgul olmaya başlayan Rahmî, ilk olarak bir anlamda İskender Çelebi'ye intisap etmiştir. Çelebi'nin de onu çok sevdiği, tezkire yazarı Âşık Çelebi'nin "…Egerçi âyîne-i hüsn ü cemâlde kendin görmişdi ammâ pâklükde İskender Çelebi gibi nice 'âşıkları çeş-

---

[71] Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayatı Eserleri Divanının Tenkidli Metni*, Ankara, 1994, s. 718. Bu manzûme, *Dîvân-ı Rahmî*'de de geçmektedir. vr. 1a. Son mısrâdaki "bâdâ" kelimesi *Dîvân-ı Rahmî* 'de "yârâ" olarak yazılmıştır. Ayırca "Rahmî-i" kelimesi *Cinânî Divanı*'nda "Rahmi-yi" gibi yazılmıştır. Manzûme şu şekilde Türkçeye çevrilebilir: Şâir Rahmî, yokluk meclisinde (dünyada) ölümün acı kadehini ansızın tattı (içti). Fakir Cinânî tarih için, Rahmî'nin rahmeti çoğalsın (bol olsun), dedi.

[72] Atlansoy, age, s. 295.

[73] Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, s. 143-vd.

me-i âb-ı hayât-ı vaslına mâhî-i nîm-mürde-i tabîde-dil iken suya iletüp susuz getirmişdi…”[74] cümlesinden anlaşılmaktadır. Ondaki kabiliyeti fark eden İskender Çelebi, onu himâyesi altına almış, daha sonra İbrahim Paşa ve Kanûnî ile tanıştırmış, Rahmî'nin onların meclislerine girmesine ve câizeler almasına vesile olmuştur. Hattâ Rahmî'nin İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın huzurunda akranlarıyla münazaralar ettiği, cevap ve nazirelerinin beğenilmesi üzerine kendisine epeyce önemli câizeler verildiği de Âşık Çelebi tarafından nakledilmektedir: "…Kezâlik ehl-i kadr u sâhib-sadr olan penâh-ı ehl-i ma'rifet ve halâvetgâh-ı ashab-ı fazîlet İbrâhîm Paşa huzûrında müşâ'are ve mecma'-ı rindân u menba'-ı 'irfân olan İskender Çelebi meclisinde akrân-ı 'asrı ile münâzaralar idüp nezâ'ir ü cevâbları dil-pesend oldı ve büzürgâne câ'izelerle behre-mend oldı…"[75] Daha sonra yine bu insanlar vasıtasıyla padişahın huzuruna çıkma şansı yakalayan Rahmî, 1530 yılında şehzadelere yapılan sünnet düğününde Kanûnî'ye bir kaside sunmuş ve câize almış, bundan sonra daha da meşhur olmuştur. Rahmî'nin bu tarihten sonra, hâmîleri olan ilgili kişilerin vefatına (1535-1536) kadar rahat bir hayat sürdüğü tahmin edilebilir. Ancak bu kişilerin vefatından sonra Rahmî'nin sıkıntı içine düştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim bütün bunları devrin tezkirecilerinden Kınalı-zâde Hasan Çelebi şöyle anlatmaktadır:

> "…Mürebbî-i ashâb-ı hüner olan zât-ı sütûde-siyer merhûm İskender Çelebi mezbûrı âsaf-ı pür-safâ (Hazret-i] İbrâhîm Paşa'ya terbiye ve nihâl-i ma'ârif-iştimâlinden âb-ı cûd u nevâli ile temniyye itmekle sohbet-i âsaf-ı mezbûra dâhil ve cevâ'iz-i mevfûre ve eltâf-ı nâ-mahsûresine vâsıl u nâ'il olmış idi. Hattâ himmet ü 'inâyet-i vezîr-i mezkûr ile sâhib-kırân-ı cihân merhûm Sultân Süleymân Hân'a oglı Sultân Mustafânuŋ sünneti sûrında kasîde diyüp ol pâdşâh-ı hûbân ve sultân-ı meh-rûyân meclis-i şâh-ı cihânda kasîde-i belâgat-'ünvânın okımagla emsâl ü akrânı miyânında hayli nâm u nişân buldıgından gayrı dürc-i dendânı gibi niçe dürr-i bî-kerân ve 'uşşâka itdügi cefâdan efzûn cevâ'iz ü ihsân-ı bî-pâyâna mazhar olup 'arûs-ı me'mûli menassa-i husûlde cilveger olmış idi ve ol dil-ber-i ra'nâ matlûb u mahbûbını der-âgûş idüp dest-i sâkî-i in'âmından niçe dost-kâmî nûş itmiş idi. Ve bu i'tibâr ile gûşiş-i bisyâr ve sa'y-i bî-şumâr idüp sâhib-i iştihâr şâ'ir-i nâmdâr olmış idi ve sît u sadâsı vâsıl-ı etrâf u aktâr olup gulgule-endâz-ı felek-i devvâr olmış idi. Ba'dehu rûzgâr-ı zûr-kâr mürebbîlerinüŋ her birin kâkül-i dildâr gibi târ u mâr ve hâl-i 'âşık-ı dil-figâr gibi perîşân-ı rûzgâr idüp cümlesinüŋ bâlîni zemîn ü bisteri hâr oldukda hᵛâr u zâr olup sipihr-i bî-mihr keştî-i hâlini 'ummân-ı âlâm u melâle salmış idi

[74] Kılıç, agt, C. II, s. 749.
[75] Kılıç, agt, C. II, s. 750.

ve mânend-i tâc-ı pür-ibtihâc baş üzre yir itmiş iken misâl-i zer halhâl ayakda kalmış idi…"[76]

Diğer taraftan bunlara karşılık Rahmî'nin mevcut *Divan*'ında İbrahim Paşa ve İskender Çelebi için yazılmış manzûme bulunmamaktadır. Her ne kadar bir kasidenin (Ks 11) maksudunda âsaf-ı zaman ve Hazret-i Paşa diye biri övülmekte ise de bunun kim olduğu net olarak belli değildir. Burada övülen kişi İbrahim Paşa olabileceği gibi başka bir sadrazam da olabilir.

Rahmî'nin çevresine girme şansını yakaladığı en önemli isim şüphesiz Kanûnî Sultan Süleyman'dır. Daha önceden de belirtildiği üzere, Rahmî çok genç bir yaşta, daha on beş yaşına ulaşmadan İskender Çelebi ve İbrahim Paşa vasıtasıyla Kanûnî'nin huzuruna çıkıp kasidesini ona bizzat okumak şerefine nail olmuştur[77]. 1530 yılındaki şehzadelerin sünnet düğününde gerçekleşen bu olay sonrasında Rahmî'ye süslü bir elbise verildiği tarihî bir vesikada da kayıtlıdır[78]. Rahmî ayrıca Şevval 937 (Mayıs 1531) ve Muharrem 940 (Temmuz 1533)'ta olmak üzere iki defa daha Kanunî'ye kaside sunmuştur. Bayramlar vesilesiyle sunduğu bu kasidelerden sonra Rahmî'ye ilkinde 500, ikincisinde ise 700 akçe câize verilmiştir[79]. Ancak diğer şairlere verilen câizelerle karşılaştırıldığında bu miktarların düşük olduğu görülmektedir. Mesela ilkinde Hayâlî, Necmî, Sabrî… gibi şairlere 1000'er akçe, ikincisinde de Hayâlî, Edîbî, Iyânî, Makâmî… gibi şairlere yine 1000'er akçe câize verilmiştir. Rahmî'ye verilen bu câize miktarının fazla yüksek olmaması, ayrıca İbrahim Paşa ve İskender Çelebi'nin ölümlerinden sonra Rahmî'nin sarayla irtibat kuramaması, şairin Kanûnî tarafından çok da fazla takdir edilmediğini göstermektedir. Diğer taraftan Rahmî'nin *Divan*'ında da Kanunî'ye hitaben söylenmiş üç adet kaside bulunmaktadır (Bk. Ks. 1, 2, 12). Sırasıyla 36, 48 ve 30 beyitten oluşan bu manzûmelerin maksud bölümlerinde Kanûnî övülmüştür. Bunlarda şairin padişahı geleneksel şekilde övdüğü görülmektedir. Onun büyüklüğü, kahramanlığı, adaleti, düşmanlarına karşı eziciliği, heybeti, çevresine himmetli, fakirlere merhametli, akıllı oluşu, güzel ahlakı, cömertliği gibi özellikleri çeşitli benzetmelerle anlatılmaktadır. Bunlardan başka, bu klasik övgülerden farklı olarak, padişahın şairliği üzerinde de durulmakta ve bu özelliği de övülmektedir (Ks. 2/21-

[76] Kınalızâde, age, C. I, s. 330-331.
[77] Riyâzî, age, vr. 67a.
[78] Erünsal, agm, s. 11.
[79] agm, s. 12, 17.

22). Bu kasidelerden özellikle ikincisi uzunluğuyla dikkati çektiği gibi, aynı manzumede Rahmî'nin, uzunca ve samimi bir biçimde durumunun kötülüğünden yakınıp padişahtan yardım istediği görülmektedir.

Rahmî ayrıca, Kanûnî'nin üç farklı gazelini tahmis etmiştir. Bunlar arasında ünlü

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

diye başlayan gazeli de vardır. Rahmî bu manzûmede geçen

'İzzet-i bâkî hemân bir şâhdan himmet gibi

mısraıyla padişahtan yardım beklediğini de belirtmiştir (Ms 24/I/3). Aynı manzûmenin sonunda, şiirinin padişahın kulağına ulaşırsa kabul edilmeye layık olduğunu söyler (Ms 24/V/1-2).

Rahmî, Muhibbî'nin bir başka gazelini daha tahmis etmiş ve ilgili manzûmenin sonunda; "ey Rahmî, o iyi huylu padişah her kime iltifat ederse onun talihi açılır, nitekim reyhanlar rengini ve kokusunu güneşten alır" diyerek padişahtan dolaylı yoldan yardım talebinde bulunmaktadır (Ms 29/V/1-3). Rahmî'nin tahmis ettiği Kanunî'nin üçüncü gazeli

Nakd-i 'ömrüm vireyin zülf-i mu'anber yolına
Asılayın öleyin koŋ beni dil-ber yolına

matlaını taşımaktadır ve yayınlanan *Muhibbî Divanı*'nda bulunamamıştır[80]. Bir başka deyişle Muhibbî'nin ilgili gazeli ilk defa bu çalışmada yayınlanmaktadır. Rahmî bu tahmisin sonunda; ey Rahmî, eğer bu manzûme hazretine (Kanunî'ye) arz olunursa, cihan padişahı sağına soluna bakmayıp (aldırmayıp) ben kuluna bir nazar eylerdi, diyerek bu tahmis vasıtasıyla Kanunî'den yardım istemektedir (Ms 30/V/1-3)[81]. Yine Rahmî'nin bazı gazelle-

---

[80] Bk. Coşkun Ak, *Muhibbî Divanı*, KTB Yayınları, Ankara, 1987.

[81] Buradan belki, çevredeki insanlar arasında Rahmî'yi çekemeyen, onu kıskanan ve padişaha kötüleyenler olduğu sonucu da çıkarılabilir. Diğer taraftan *Riyâzî Tezkiresi*'nde geçen "…İskender Çelebi vesâteti ile âsitâne-i İbrâhîm Paşaya intimâ idüp ol dest-nişîn-i vezâret-i 'uẓmânuŋ dest-yâriyy-i himmet-i bî-hemtâları ile sûr-ı Sulṭân Musṭafâya olan

rinin Muhibbî mahlaslı Kanunî'nin manzûmelerine nazire olması ihtimali de vardır.

Rahmî'nin tanıştığı ve yardımını gördüğü bir diğer padişah da Kanunî'nin oğlu olan Sultan II. Selîm'dir. Kaynaklarda da belirtildiği üzere Rahmî medreseden mülazım olduktan sonra uzun bir süre görev alamamıştır. Nihayet 970 (M. 1562/1563) yılı civarında Şehzâde Selîm'in huzuruna varıp bir kaside ile (bk. *Divan*, Ks. 5) halini arz etmiş ve ondan sonra kendisine bir şefaat-nâme verilmiş ve yirmi akçelik bir medreseye atanmıştır[82]. "tîr" redifli ve 30 beyitten meydana gelen bu kasidenin 15. beytinde

Şâh-ı yegâne Hazret-i Sultân Selîm Hân
Peyk-i perindedür o şeh-i kâmrâne tîr

diyerek Selîm Han'ı övmeye başlayan Rahmî, sonlara doğru

At çarha âh okını idüp kaddüŋi kemân
Bir gün ola ki irişe **Rahmî** nişâna tîr
…
Devlet kemânı elde kepâdeŋ ola şehâ
Ola medâr nite ki emn ü emâna tîr

diyerek şehzâdeden dolaylı olarak yardım istemiştir. Rahmî ayrıca, Selîmî mahlaslı bir gazeli de tahmis etmiştir (Ms 31). Bilindiği üzere, o dönemde Selîmî mahlasını kullananlardan biri de II. Selîm'dir. Rahmî ile aynı dönemde yaşamalarından ve tanışmalarından, ayrıca manzûmenin sonunda geçen "hüsrev-i mülk-i sühan" söz ülkesinin pâdişâhı ifadesinden hareketle bu manzûmenin de II. Selîm'e ait olmasının kuvvetli bir ihtimal olduğu söylenebilir.

Rahmî'nin tanışması muhtemel ünlü isimlerden biri de Kanunî'nin en büyük oğlu Şehzâde Mustafa'dır. Şehzâde Mustafa'yla Rahmî'nin tanışıklıkları büyük bir ihtimalle 1530 yılında Şehzâde Mustafa, Mehmed ve Selim için yapılan sünnet düğününe dayanmaktadır. Daha önce söylendiği gibi Rahmî bu düğünde bir kaside sunarak kendini tanıtmıştır. Kendi ismiyle yahut Muhlis/Muhlisî mahlaslarıyla şiir söylediği rivayet edilen, etrafına

---

kasîdesini bi'ẕ-ẕât hużûr-ı salṭanata takdîm itmekle mahsûd-ı akrân ve câ'iz-icevâyiz-i bî-kerân olmışıdı…" ifadesi de bunu doğrular niteliktedir. Riyâzî, age, vr. 67a.

[82] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.

hüner sahiplerini toplamayı seven ve onlara iltifat eden[83] Şehzâde ile Rahmî'nin münasebetleri hakkında pek bilgi yoktur. Bu isimler ikinci defa Şehzâde'nin öldürülmesi hadisesinden sonra yan yana anılmıştır. Bilindiği üzere Şehzâde Mustafa, Hurrem Sultan'ın entrikaları sonucu, 1553 yılında Kanunî tarafından boğdurulmak sûretiyle öldürtülmüştür. Halk ve askerler tarafından çok sevilen ve Osmanlı tahtının da en büyük vârisi olan Şehzâdenin bu fecî âkıbeti üzerine başta Yahyâ Bey olmak üzere birçok şair mersiye yazmıştır[84]. İşte bu mersiye yazan şairlerden biri de Bursalı Rahmî'dir. Rahmî'nin Şehzâde Mustafa'nın bir sünnetinde bir de ölümünde şiir söylemiş olması ilginçtir. Rahmî'nin manzûmesi "Mersiye-i Rahmî Çelebi Berây-ı Merhûm Sultân Mustafa Tâbe Serahu" başlığını taşımaktadır. Terkîb-bend nazım şeklinde olan, 16'şar mısralık 5 bentten oluşan manzûme hakkında Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu şu değerlendirmede bulunmaktadır: "Bu mersiye, Rahmî'ye yakışacak şekilde san'atkârâne ve kılasik mersiye üslûbunda olup III. bendin bend beytindeki:

Hatm itdilerse nola anı rîsmân ile

mısrâında kemend ile katl edildiğine ve sonuncu benddeki:

Kim kıldı ise hazret-i şehden anı cüdâ
Yâ Rabbi anı iki cihânda cüzâm kıl

beytinde arada fesâdlık edene –veya edenlere– işaret vardır. Rahmî yalnız teessürünü belirtmekle kalmış, münâfıkları rahatsız etmemek için olmalı, başına derd açacak ifadelerden kaçınmıştır."[85] Rahmî bu manzûmede genel olarak felekten şikayet etmekte, şehzâdenin ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmekte ve sonunda şehzâdeye dua, olaya sebep olanlara beddua etmektedir. Manzûmede geçen

İp takdı gerdenine bogıldı o dem şeker

---

[83] İpekten, age, s. 191.

[84] Bu konuda bk. Mehmed Çavuşoğlu, "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12 (Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), İstanbul, 1982, s. 641-686.

[85] Çavuşoğlu, agm, s. 651-652.

mısraı da Şehzâde'nin boğulmasına işaret sayılabileceği gibi; yukarıya alınan beyitte geçen, ya Rabbi onu padişahtan kim ayırdıysa onu iki dünyada cüzzam et, ifadesi de belki Şehzâde'nin katlinde dahli bulunduğu söylenen ve hakkında daha önceden cüzzamlı olduğu dedikodusu geçen Sadrazam Rüstem Paşa'ya işaret olabilir. Ayrıca manzûmenin en son mısraında da "hurrem" kelimesi geçmektedir.

Prof. Dr. Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler* isimli eserinde Rahmî'nin İskender Çelebi ve İbrahim Paşa'nın öldürülmelerinden sonra yeni sadrazam Rüstem Paşa tarafından himaye edilmeye devam ettiğini söylemektedir[86]. Biz görebildiğimiz kaynaklarda açıkça böyle bir bilgiye rastlamadık. Rahmî'nin *Divan*'ında da buna dair net bir işaret bulunmamaktadır. Rahmî'nin *Divan*'ında kısmen tam tersine yorumlanabilecek bir gazel bulunmaktadır. Bu manzûmede Rahmî hâmîsizlikten şikâyet ederken pâdişâhın himmeti olmadığını, paşada da himâye âdetinin olmadığını, zamanın Süleyman'ının yüzüğünü/mührünü Ehrimen'e (Ateşperestlerin şer ilâhının ismi; bâtıl bir ilâh ismi) verdiğini söylemekte ve dünya böyle iken uzlete çekilmeyi tavsiye etmektedir. Rüstem Paşa'nın da sadrazamlık makamına geldiğinde "ben ortası açık yazıyı sevmem" diyerek şairlere devlet tarafından verilen ihsan ve caizeleri kestiği, önceki Sadrazam İbrahim Paşa'ya göre çok sınırlı sayıda şairle ilgilendiği bilinen bir husustur[87]. Zaten şair Şehzade Mustafa Mersiyesi'nde (bk. Ms 3) de Rüstem Paşa'ya, onun cüzamlı oluşu dedikodusuna temas etmiştir. Bunlara dayanarak şairin belki de "âyîn-i vefâ kâidesi olmayan" paşa ve Ehrimen ile Rüstem Paşa'yı kastetmiş olabileceği tahmin edilebilir. İlgili gazelin metni aşağıdadır.

1 Şâh-ı dehre nola baş egmez isem dünyâda
Şimdi dîvâne göŋül 'âlem-i istignâda

2 Yapmadı hâne-i ümmîdümi bennâ-yı zamân
Kâşki gelmeye idüm bu harâb-âbâda

3 Neyleyin ma'rifeti olmayıcak himmet-i şâh
Yokdur âyîn-i vefâ kâ'idesi paşada

---

[86] İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, s. 148, 154.

[87] Mustafa İsen, "Ben Ortası Açık Yazıyı Sevmem", *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 332-337.

4 Hâtemin Ehrimene virdi Süleymân-ı zamân
Pâyesin eyledi ednâda iken a'lâda

5 Leb-i şîrînini Pervîze virüp zâl-i zamân
Telh-kâm itdi sunup zehr-i gamı Ferhâda

6 **Rahmi**yâ hâl-i cihân böyle ise 'uzlet idüp
İnzivâ kıl yüri bir gûşe bulup tenhâda (G 196)[88]

Rahmî'nin tanışıp görüştüğü insanlardan biri de Celâl-zâde Sâlih Çelebi'dir (ö. 1566). XVI. asrın en önemli âlim ve müderrislerinden olan Sâlih Çelebi, Rahmî'nin medreseden hocasıdır. Rahmî ondan mülâzım olmuştur. Sâlih Çelebi, İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra sadrazam olan Ayas Paşa zamanında Sahn müderrisliğine getirilmiştir[89]. Rahmî de bu devirde medrese öğrenimini tamamladığına göre, şair büyük bir ihtimalle, Sahn Medresesi'nden mezun olmuş olabilir. Bilindiği gibi bu medrese o dönemde Osmanlı'nın en büyük medreselerinden biridir. Aslında Rahmî ile Sâlih Çelebi'nin tanışıklıklarının daha eski zamanlara dayandığı tahmin edilebilir. Çünkü her ikisi de İskender Çelebi ve İbrahim Paşa meclislerinin müdavimleridir. Diğer taraftan, Âşık Çelebi ve Nev'î-zâde Atâî'nin beyânlarına göre, Sâlih Çelebi ömrünün büyük bir kısmını bekâr olarak geçirmiş ve altmış yaşına vardığında validesi tarafından hediye edilen bir cariyeden çocuğu olmuştur. Talebesi şair Rahmî de bu olaya tarih düşürmüştür. Âşık Çelebi bunu şöyle dile getirmektedir: "(…*Merhûmuŋ 'ömri tecerrüd ile geçüp sinleri sittîne vardukda Haleb kaḍısı olmazdan mukaddemce vâlidesi bir câriye hîbe(?) idüp andan bir ogulları oldı. "El-hamdü li'llâhi'l-lezî vehebe lî 'ale'l-kibere İsma'île ve İshâk" âyetine iktidâen İshâk ad virdiler idi ve şâkirdlerinden Rahmî vilâdetine bu târihi dimişdi:*

Halef-i Sâlih ide Celle Celâl

[88] Bununla birlikte, Rahmî'nin kasidelerinden birisinin (Ks 4) Rüstem Paşa'nın üzerinde etkili olan Rızayî mahlaslı, Baba Efendi olarak bilinen Filibeli Mahmud Efendi(ö. 1580)'ye söylenmiş olması ihtimali vardır. Net olmamakla birlikte böyle bir ilişki varsa, Rüstem Paşa'nın bu zatın etkisiyle Rahmî'yi himaye etmiş olması da mümkündür.

[89] Sâlih Çelebi'yle ilgili geniş bilgi için bk. Kılıç, agt, C. II, s. 702-707; Canım, age, s. 348-349.

Hakkâ eyü târîhdür ve müverrihlere bâ'is-i nüvîhdür…"[90]

Diğer taraftan Rahmî, hocası Sâlih Çelebi'nin ihtiyarlığında, dünyadan el, etek çektiğinde söylediği ünlü "şimden girü" redifli gazelini de tahmis etmiştir. Bu tahmisin sonunda Rahmî, Sâlih Çelebi'yi "sâlik-i râh-ı Hudâ" olarak nitelemektedir (bk. *Divan*, Ms 22).

Rahmî'nin tanıştığı ünlü simalardan biri de devrin unutulmaz şeyhülislamı Ebussuud Efendi (1490-1574)'dir. 1545'ten ölümüne kadar şeyhülislamlık makamında oturan Ebussuud Efendi, din ve ilim adamlığının yanında şairliği de olan biridir. Onun başka şiirlerinin yanında manzûm fetvaları da vardır[91]. İşte şair Rahmî ile Ebussuud Efendi'nin temas ettiklerini biz de böyle bir vesileyle öğrenmekteyiz. Rahmî bir manzûme ile Şeyhülislam'dan devrin tabiriyle istiftâ etmiş, yani fetva istemiş, Ebussuud da bu isteğe yine bir manzûme ile cevap vermiştir. Her iki manzûme de kıt'a nazım şekliyle söylenmiştir ve 8'er beyitten oluşmaktadır. Rahmî ilgili manzûmede faiz yiyen imamın hükmünü sormakta, Şeyhülislam da buna cevap vermektedir. İlgili manzûmeler aşağıdadır.

SU'ÂL-İ RAHMÎ[92]

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Ey yakin ehl[i] müfti saŋa selâm
Müşkilüm var disem hatâ ola mı

2 Ücret ile imâmet eyleyene

[90] Kılıç, agt, C. II, s. 704-705. Âyet; "ihtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı ihsan eden Allah'a hamdolsun" anlamında Hz. İbrahim'in bir duasıdır. *Kur'ân-ı Kerîm*, 14/39. Atâî, Sâlih Çelebi'nin iki oğlu dünyaya geldiğini, Rahmî'nin birine tarih söylediğini belirtmektedir ki bu ifade, iki farklı isimden bahseden âyete de anlamca uymaktadır. "(…*Eyyâm-ı pîrîde iki veled-i necîbi zuhûr eyledi. "El-hamdü li'llâhi'l-lezî vehebe lî 'ale'l-kibere İsma'île ve İshâk" âyet-i kerîmesine işâret içün bu iki ism-i celîl ile tebcîl eyledi. Rahmî Çelebi mahdûm-ı evvel içün mısra' Ḫalef-i Sâlih ide Celle Celâl mısraını bî-bedel târîh itmişdür…*" Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik* (*Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*), Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, C. 2, s. 48.

[91] Ebussuud Efendi ve edebî yönüyle ilgili bilgi için bk. Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1994, s. 53-58; İpekten, age, s. 89-90.

[92] Manzûmeler için bk. *Mecmua-i Eş'âr ve Fevâ'id*, 06 Mil Yz A 42, vr. 3a.

Yevm-i dîn olıcak cezâ ola mı

3 Ücreti bir imâmuŋ olsa ribâ
Aŋa uymak ‘aceb revâ ola mı

4 Akçe assısını helâl diyüben
Yise beş vakte muktedâ ola mı

5 Minbere çıksa halka va’z itse
Nâsa Hak yola pîşvâ ola mı

6 Va’z[ı] te’sîr ider mi yise harâm
Yoldan azmışa reh-nümâ ola mı

7 Bu kasâvetle kalbi tîre iken
Göŋül âyînesi safâ ola mı

8 ‘Acebâ çalgılı dügün mi harâm
Yoksa bundan eşed ribâ ola mı

CEVÂB-I EBU’S-SU’ÛD

[fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

1 Çün ribâ hâlini su’âl itdüŋ
Hak kelâmıyla diŋle aŋa cevâb

2 Didi Kur’ânda Hak ribâya harâm
Nass-ı kâtı’dur aŋla işbu hitâb

3 Ger ribâdan yise imâm ücret
Fâsid olur namâzı hâli harâb

4 Çalgılı da’vet aŋa göre dügün
Ki ribâ-hᵛâradur eşedd-i ‘azâb

5 Va’zı itmez kulûb-ı nâsa eser
Kendi kim olmasa ulu’l-elbâb

6 ‘İlm ile ‘âmil olmayan ‘âlim
Har gibi bî-temîz ü yüki kitâb

7 ‘Âkıbet menzili harâb olısar
Her kime rehber olsa yolda gurâb

8 Yoldan azmışa lâ-cerem uralar
Kötegi *men teşâ’u bi-gayri hisâb*[93]

[93] Âmil Çelebioğlu adıgeçen çalışmasında, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 3701, vr. 30a’yı kaynak göstererek Ebussuud’un bu fetvasının beş beytini yayınlamıştır. Ancak bazı farklılıklar vardır. Age, s. 57.

سؤال رحمی

ای یقین اهل مفتی ساکه سلام   مشکلم وار دیسم خطا اولمی
اجرتیله امامت ایلیه نه   یوم دین اولیجق جزا اولمی
اجرتی بر امامک اولسه ربا   اکه اویمق عجب روا اولمی
اقچه اصیسنی حلال دیوبن   بیسه بش وقته مقتدا اولمی
منبره چقسه خلقه وعظ اتسه   ناسه حق یوله پیشوا اولمی
وعظی تأثیر ایدرمی بیسه حرام   یولدن ازمیشه رهنما اولمی
بو قساوتله قلبی تیره ایکن   کوکل آیینه سی صفا اولمی
عجبا چلغلی دوکمی حرام   یوقسه بوندن اشد ربا اولمی

جواب ابو السعود افندی

چون ربا حالنی سؤال اتدک   حق کلامیله دکله اکه جواب
دیدی قرآنده حق ربایه حرام   نص قاطعدر اکله اشبو خطاب
کور ربادن بیسه امام اجرت   فاسد اولور نمازی حالی خراب
چالغلی دعوت اکه کوره دوکن   که رباخواره در اشد عذاب
وعظی اتمز قلوب ناسه اثر   کندی کیم اولمسه اولو الالباب
علمله عامل اولمین عالم   خر کبی بی تمیز و یوکی کتاب
عاقبت منزلی خراب اولیسی   هر کیمه رهبر اولسه یولده غراب
یولدن ازمشه لاجرم اوده لو   کوتکی منتنه بغیر حساب

Rahmî'nin Suali ve Ebussuud Efendi'nin Cevabı
Mecmua-i Eş'âr ve Fevâ'id, 06 Mil Yz A 42, vr. 3a.

Rahmî'nin tanışıp görüştüğünü anladığımız bir diğer isim de Manastırlı Hüseyin Celâl Bey (ö. 1574)'dir. İskender Çelebi'nin kendi oğlu gibi büyüttüğü Celâl Bey; Şeyhülislam Ebussuud Efendi ile anlaşmazlığa düşünceye kadar, hem şehzâdeliği hem de padişahlığı devrinde II. Selim'in en yakın adamlarından birisi olmuştur. Aynı zamanda devrin ünlü şairlerinden olan Celâl, ayrıca birçok şairi himaye etmiş ve II. Selîm'le tanıştırmıştır[1]. Bu şairlerden birinin de Rahmî olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü, Rahmî'nin Şehzâde Selîm'in yanına giderek bir kaside sunduğu ve bunun üzereine müderrislik aldığı daha önce söylenmişti. Belki de bu olaya Celâl Bey vesile olmuştur. Rahmî, Celâl Bey'e "ruze" redifli bir kaside sunmuştur (*Divan*, Ks 3). Bu kasidede Rahmî, Celâl'den şöyle bahsetmektedir:

Mahrem-i Hazret-i Sultân Selîm a'nî Celâl
Gicesi Kadr olur irse idi her rûze (Ks 3/14)

28 beyitlik bu manzûmede sadece ramazan tasviri ve arkasından Celâl'in övgüsü bulunmaktadır. Herhangi bir istek geçmemektedir.

Rahmî'nin *Divan*'ında "Nişancı Beg" diye bahsedilen birine sunulmuş bir kaside bulunmaktadır (Ks 9). Bahsedilen Nişancı Bey büyük bir ihtimalle Rahmî'nin hocası Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin kardeşi Celâl-zâde Mustafa Çelebi (ö. 1567)'dir. Uzun yıllar Kanunî'ye nişancılık yapan ve inşası ile tanınan Mustafa Çelebi, Nişânî mahlasıyla şiirler de söylemiştir. Mustafa Çelebi; nüfuz sahibi, kendisine hürmet edilen, aynı zamanda zengin ve cömert bir şahsiyettir. Pek çok şairi himaye etmiştir[2]. Rahmî'nin de bu şairlerden olması muhtemeldir. Zaten o devirde ünlü biri, üstelik Rahmî'nin hocasının kardeşi olan Mustafa Çelebi ile Rahmî'nin tanışması gayet doğaldır. Rahmî ilgili kasidesinde muhatabından

Mîr-i iklîm-i sühan ya'ni Nişâncı Beg kim
Yâd-ı lutfıyla gözin aça düşer her nergis (Ks 9/20)

diye söz etmektedir. Şair, Nişancı Bey'i övdükten sonra

Gözlerüm terbiyetüŋ gözler ise nola müdâm
Pertev-i mihrüŋ ile güler açılur nergis

---

[1] Kılıç, agt, C. I, s. 226-233; İpekten, age, s. 121, 195.
[2] Canım, age, s. 529-531; Kılıç, C. II, s. 461-464; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 278; İpekten, age, s. 85-86, 159.

…
Mihnet ü derd ile ben zerd ü za'îf oldugumı
Hâl diliyle diye sorar iseŋ her nergis

Bir nazar nola bu ben haste[y]i hoş-hâl itseŋ
Terbiyet eyleyicek dahı çog artar nergis (Ks 9/42, 45-46)

diyerek ondan yardım istemiştir.

Diğer taraftan Rahmî'nin o devrin ünlü şairleri Zâtî (ö. 1546), Hayâlî Bey (ö. 1557), Yahya Bey (ö. 1582) ve Deli Birader diye tanınan Gazalî (ö. 1535) ile de tanışıp görüştüğü söylenebilir. Zira bunlar da Rahmî gibi İskender Çelebi ve İbrahim Paşa meclislerinin müdavimi olduğu gibi, farklı zaman ve mekânlarda da yollarının kesiştiği tahmin edilebilir. Nitekim şehzâdelerin sünnet düğününde Rahmî'den başka birçok şair kaside sunmuştur ki bunlar arasında Zâtî, Hayâlî ve Gazalî de vardır. Yine Mayıs 1530'daki bayram kutlamasında kaside sunan şairler listesinde, başka şairlerle birlikte, Rahmî ve Hayâlî mahlaslarını da görmek mümkündür[3]. Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a yazdığı ve Zâtî'nin ona cevaben İstanbul'dan Mekke'ye gönderdiği manzûm mektupta, devrin tanınmış isimleri anılırken Rahmî de unutulmamış, ondan "Rahmî-i nigâr" diye bahsedilmiştir[4]. Hayâlî Bey ve Yahyâ Bey de eserlerinde Rahmî'yi güzelliği dolayısıyla anmışlardır. Özellikle Yahya Bey Rahmî'yi hem *İstanbul Şehrengizi*'nde hem de *Divan*'ında uzunca övmüştür[5]. Buna karşılık Rahmî de dönemin kıdemli şairlerinden olan Zâtî'nin şiirlerine nazireler söylemiş (mesela G 4, G 5, G 82), "dehrüŋ sühandânı" dediği (Ms 23/V/3) Hayâlî'yi üstad olarak tanımıştır. Rahmî'nin şiir anlayışı ve pek çok şiiri üstünde Hayâlî tesiri bariz olarak anlaşıldığı gibi, Rahmî ayrıca Hayâlî'nin 5 gazelini de tahmis etmiştir (Ms 18-21, 23). Yahya Bey'in ise bir gazelini tesdis, bir gazelini de tahmis etmiştir (Ms 12, 23).

Bu şahıslardan başka Rahmî'nin XVI. yüzyılın ünlü tezkire yazarı Âşık Çelebi ile de çok samimi oldukları Âşık Çelebi'nin şu ifadesinden

[3] Erünsal, agm, s. 10, 11, 12.
[4] Kut, *Yazmalar Arasında*, s. 103, 109.
[5] *Hayâlî Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 232; Yahyâ Bey, *Dîvan*, s. 254, 599.

anlaşılmaktadır: "…Hakîr ile hem-şehrilük râbıtâsından gayrı mahabbet ü uhuvvet belki rütbe-i vahdet mertebesine varmagın…"[6]

Yine kaynaklarda Rahmî'nin Bursalı şairlerden Selman ile de akran ve yakın arkadaş olduğu bilgisi bulunmakta[7], ayrıca devrin tanınmış şairlerinden Fevrî'nin de Rahmî'yi meclislerine kabul ettiği, ona iltifat ettiği nakledilmektedir[8].

I.1.8. Diğer Bazı Özellikleri

Rahmî'nin kaynaklarda şairliği ile birlikte anılan özelliklerinden birisi de *güzelliği*dir. *Sehî Tezkiresi*'nde bu konuya "güzel yigitdür" diye kısaca işaret edilirken[9], *Latîfî Tezkiresi*'nde bu ifade biraz daha açılır: "…Hüsn-i vicâheti ve sîmâ ve kıyâfeti hûb ve zâhir ü bâtını cemâl ü kemâl ile müzeyyen ü mergûb ve mahbûb-şîve güzel yigitdür. Zamân-ı hüsninde hüsn ü cemâlle güzîde ve güzîn ve kesb-i 'ilm ü 'irfânda dâniş-mend ü dâniş-güzîn idi…"[10] Bu konuda en uzun bilgiyi şairin yakın dostu Âşık Çelebi vermektedir: "…Deh-sâle oldukdan soŋra hüsn ü cemâl ile tâk-ı şeş-derde mâh-ı çehâr-deh rûzeyi kamer itdi ve sît u sadâsını sebeb-i gulgul-ı heft-kişver itdi. Hüsni bir mertebede idi ki 'akl-ı küll mecnûnı ve âftâb ser-gerdân u meftûnı idi. Âb-ı hayât reşk-i zülâl-i la'linden delükden delüge bucakdan bucaga girüp kimesneye görinmeye yüzi yog idi ve mihr ü mâh 'ışkında biri birine rakîb olup biri birini görecek gözi yog idi. Mevâlî-i 'ulemâdan e'âlî-i ümerâdan zurefâ-yı erkândan şu'arâ-yı ehl-i 'irfândan lezzet-i 'ışk u şûriş-i şevk dadın bilenlerden bir kimesne yoğ idi ki defter-i 'ışkında ismi mersûm olmaya ve ol kitâb-ı merkûmda 'alemi ma'lûm olmaya… Egerçi âyîne-i hüsn ü cemâlde kendin görmişdi ammâ pâklükde İskender Çelebi gibi niçe 'âşıkları çeşme-i âb-ı hayât-ı vaslına mâhî-i nîm-mürde-i tâpîde-dil iken suya iletüp susuz getürmişdi. Kimesne anuŋla sîne-be-sîne olmamışdı. Meger mecmû'a-i eş'ârda olan mahlas-ı şu'arâ kimesne anuŋla hem-pehlû olmamışdı…"[11] Âşık Çelebi, Tezkire'sinin Na'tî maddesinde ise şunları

[6] Kılıç, agt, C. II, s. 750-751.
[7] Kılıç, agt, C. II, s. 544; Kınalızade, age, C. I, s. 394; Beyani, age, s. 90; İpekten, age, s. 114.
[8] İpekten, age, s. 83.
[9] Kut, *Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi*, s. 299;
[10] Canım, age, s. 270.
[11] Kılıç, agt, C. II, s. 749.

söylemektedir: "… Ol zamânda şehrüŋ şöhre-i diyâr u meşhûr-ı rûzgâr dil-berleri ki Rahmî Çelebi ve Astarsuz-zâde ve Kanlı Musli idi bir gazelde bu vech ile cem' itmişdür. Gazel:

Melâhat kişverinüŋ üç sanem sâhib-serîridür
Biri Nakkâş Bâlî oglıdur ki nâmı Pîrîdür

Biri Astarsuz oglıdur birisi Kanlı Muslidür
Pîrî Şâh içlerinde pâdişâh anlar vezîridür"[12]

Kınalı-zâde Tezkiresi'nde de güzelliğiyle meşhur olduğundan bahse-dilmekte[13], *Künhü'l-Ahbâr*'da ise, bunlardan fazla olarak, vefat ettiğinde bile yüzünün güzel olduğuna işaret edilmektedir. "…Hüsn ü cemâlle iştihâr bulup kaşları hilâli mâh-ı bedrüŋ hased-kerdesi idi. Sinni çâr-deh sâlde iken gül-be-şeker gûyâ ki leb-i la'linüŋ perverdesi idi… Vefât itdügi zamândaki sinn-i 'azîzi mâ-beyn-i hamsîn ü sittîn idi. Yine ruhsâre-i gâze-rîzi reşk-i gül-i nesrîn idi…"[14] Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında, yukarıdaki bilgilere ilâve olarak, Rahmî'nin her gün renk renk ve çeşit çeşit elbiseler giydiği ve süslendiği bilgisi bulunmaktadır: "…hemîşe şu'arâ-yı rûzgârdan ve 'urefâ-yı 'âlî-mikdârdan ra'nâlıkla mümtâz ve a'lâlıkla ser-efrâz ve her gün gûn-â-gûn ve reng-â-reng libâslar ile ârâste ve envâ'-ı zîb ü zînetle pîrâste…"[15] Daha sonraki kaynaklardan *Güldeste*'de "dil-ber-i ser-âmed" [16] ve *Kâmû-su'l-A'lâm*'da da "…Gençliginde hüsn ü cemâl ile meşhûr olup…"[17] deni-lerek bu konuya değinilmiştir. Diğer taraftan Rahmî'nin ismi XVI. yüzyılın şehrengizlerinde de geçmektedir. Bu bağlamda Lâmiî'nin *Bursa Şehrengizi*'nde Rahmî şu şekilde anılmakta ve övülmektedir:

"Nakkâş Bâlî oglı Şâh Mehemmed Çelebi

---

[12] Kılıç, agt, C. II, s. 470. Bu manzûme Rahmî maddesinde de kayıtlıdır.
[13] Kınalızâde, age, C. I, s. 329.
[14] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.
[15] Solmaz, age, s. 311.
[16] Atlansoy, s. 295.
[17] Şemseddin Sâmî, age, C. 3, s. 2270.

Kanı Nakkâş Bâlî oglı dil-ber
Gözi âhû beŋi câzû sitem-ger

Bugün açılmaduk ter goncedür ol
Nice vasf eylesem yüz oncadur ol"[1]

Yahya Bey'in *İstanbul Şehrengizi*'nde de anlatılan güzeller arasında Rahmî'ye rastlanmaktadır:
"Rahmî dimekle mevsûf gavvâs-ı bahr-i eş'âr nakşı güzel bir hûb-ı zîbâdur

Biri Nakkâş Bâlî oglı Rahmî
Dil-i bî-çâreme olmadı rahmı

Olupdur kulzüm-i nazm içre gavvâs
Sözi bahr-i gazelde gevher-i hâs

Nazar kıl ol göz ile kaşı gözle
Bu nakşı fikr idüp nakkâşı gözle"[2]

Diğer taraftan Rahmî'nin bu güzelliğinin zâtî yahut ârızî olup olmadığı da şairler arasında tartışılmıştır. Bu noktada Hayâlî Bey Rahmî'nin güzelliğinin zâtî olduğu görüşündedir:

Düzme vü koşma degül nazm-ı Hayâlî olalı
Kad ü ruhsâre-i Rahmî gibi rengîn mevzûn[3]

Yahya Bey ise bu konuda biraz şüpheli olduğunu Rahmî'nin güzelliğini öven uzun bir manzûmeyle açıklamıştır. Âşık Çelebi bu manzûmeyi şöyle takdim etmişdir: "Rahmî Çelebinüŋ hüsni zamânında reng ü rûyı al oldugından reng ü âl olmak töhmetin idüp 'ârızındaki humret zâtî olmayup 'ârızî olmak ihitmâlin virürdi. Yahyâ Beg aŋa binâ'en bu rengi virmişdür. Kıt'a[4]:

Rahmî didükleri dil-ârânuŋ
Reng-i rûyına 'ışk ola her bâr

---

[1] Tezcan, agm, s. 187-188.
[2] Yahyâ Bey, *Dîvan*, s. 254.
[3] *Hayâlî Divanı*, s. 232.
[4] Kılıç, agt, C. I, s. 342.

Güle bakmag içün kamu ‘uşşâk
Gül gül olmış safâdan ol ruhsâr

Yüzine bakıcak gözüm kamaşur
Aklugı oldı gün gibi hemvâr

‘Ârızı rengine kim itse nazar
‘Ârızîdür sanur bu nakş-ı nigâr

Mısr-ı hüsn içre taŋ mı olsa ‘azîz
Çihresinde çü hüsn-i Yûsuf var

Ol sanem bilmezüz ne sihr eyler
Sûrete gelmez oldı hatt-ı gubâr

Ne ‘aceb yol durur ki varılmaz
Esb-i fikretle eyleseŋ reftâr

Hânesinde erâzil ile içüp
Ne revâdur ki ola mest-i humâr

Uyur ardınca uyanuk çokdur
‘İşret ehline uymasun zinhâr

Bildürürler kişiye mikdârın
Ehl-i ‘irfâna itmesün inkâr

Gam yime il sözinden ey Yahyâ
Olmadı çünki bir gül-i bî-hâr

Subh-veş mihr-i yâra sâdıksın
Eksük olmaz ‘adâvet-i şeb-i târ[5]

[5] Yahyâ Bey, *Dîvan*, s. 599. Bu manzûme, yukarıda yazılan takdim cümlesiyle *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nin Yahyâ Bey maddesinde de verilmektedir. Ancak küçük bazı farklar vardır. Bk. Kılıç, agt, C. I, s. 342-343.

Ayrıca devrin ünlü isimleri olan Deli Birader Gazâlî ve Zâtî'nin manzûm mektuplarında da Rahmî'den "ak kız" ve "nigâr" diye bahsedilmektedir:

Kara Bâl'oglı kurva karınuŋ
Ak kızı Rahmî-i nigâr eyü mi
…
Kara Bâl'oglına karı dime sen
Koca dirseŋ nola ne var eyüdür

Göricek uş kara yüzin küsine
Ak kızı Rahmî-i nigâr eyüdür[6]

Rahmî'nin kaynaklarda bahsedilen diğer bir özelliği de nakkaşlığıdır. Nakkaşlık Rahmî'nin baba mesleğidir. İlgili kısımda Rahmî'nin babası Nakkâş Bâlî'nin nakış ve resim konusunda üstâd ve çok meşhur birisi olduğu, hatta ünlü öğrenciler de yetiştirdiği ifade edilmişti. Şair Rahmî'nin de bu konuda babasından ders aldığı, nakış ve resim işinde uzmanlaştığı Âşık Çelebi Tezkiresi'nde kayıtlıdır: "…*el-veledu sırrı ebîh* mûcebince san'at-ı nakşda hayli çâbük-dest ve nakş u şi'rde iki Mânînüŋ bile kadri bunuŋ pâyesi yanında pest idi…"[7] Diğer taraftan *Rahmî Divanı*'ndaki bazı beyitlerde resim temâyülünün olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili ileride bilgi verilecektir.

Rahmî'yi yakından tanıyan Âşık Çelebi, onun iyi ahlaklı, kimseyi incitmeyen bir insan olduğunu söylemektedir: "…Kendi dahı bir mertebe sütûde-hısâl ve pesendîde-ahlâkdur ki ma'lûm degüldür ki kalb-i 'âşıkdan gayrı kimesne andan rencîde ve murg-ı hâtır-ı ehl-i şevkden özge nesne remîde olmış ola girih-i ebrûsından gayrı kimesne andan 'ukde ve şikenc-i zülfinden özge derhemlik görmiş ola…"[8]

Bunların ötesinde Rahmî'nin *Divan*'ındaki şiirlerine dayanarak onun âşık tabiatlı, mütevazı, müstağni, mütevekkil, riyâyı sevmeyen, yalnız, garip, biraz derbeder (melâmî) ve rint bir şahıs olduğu söylenebilir.

---

[6] Kut, *Yazmalar Arasında*, s. 103, 109.
[7] Kılıç, agt, C. II, s. 749.
[8] Kılıç, agt, C. II, s. 750.

I.2. ESERLERİ

I.2.1. *Dîvan*

Rahmî'nin yaşadığı XVI. yüzyılda yazılmış tezkirelerde, şâirin şiirlerinden övgüyle söz edilmekle, kimi zaman diğer eserlerinin adı verilmekle birlikte, divanı olduğuna dair hiçbir kayıt yoktur. Rahmî'nin yaşadığı devirde yazılan bu tezkirelerde divanından bahsedilmemesi, onun muhtemelen divanını toplayamadığını göstermektedir. Şâirin divanından ilk olarak XVII. yüzyılın başında yazılan Kaf-zâde Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eş'âr* isimli tezkiresinde bahsedilmektedir. Fâizî, "bu ebyât divanından intihâb olındı" diyerek şâirin bir divanı olduğunu haber vermektedir[1]. Şâirin divanından söz eden diğer bir önemli kaynak da yine XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi (ö. 1657) tarafından kaleme alınmış olan *Keşfü'z-Zünûn*'dur. Bu eserde Rahmî'nin Türkçe bir divanı olduğu açıkça zikredilmektedir. Aynı kayıtlar, Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Îzâhu'l-Meknûn* ve *Hediyyetü'l-Ârifîn* isimli eserlerinde de bulunmaktadır[2]. Bu ifadelerden Rahmî Divanı'nın XVII. yüzyılda tertip edildiği ya da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ancak daha sonra kaleme alınan *Kâmûsu'l-A'lâm*, *Osmanlı Müellifleri*, *Sicill-i Osmânî* ve

---

[1] Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum, Nu. 1325, vr. 45b. Bu eserde Rahmî'nin şiirlerine örnek olarak yazılan 18 beyitten 14'ü üzerinde durduğumuz divan nüshasında yer almaktadır. Ancak tezkiredeki 4 beytin elimizdeki nüshada olmaması, Kaf-zâde'nin farklı bir nüshayı gördüğü ve ondan seçmeler yaptığını düşündürmektedir.

[2] Kâtip Çelebi'nin ve İsmail Paşa'nın eserleri Şerafeddin Yaltkaya ve Kilisli Rif'at tarafından hazırlanarak yayınlanmıştır. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübü ve'l-Fünûn*, Beyrut, 1992, C. 1, s. 789; Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ-Keşfi'z-Zünûn*, Beyrut, 1992, C. 3, s. 504; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Mü'ellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, Beyrut, 1992, C. 6, s. 249-250.

Tuhfe-i Nâilî gibi önemli biyografik kaynaklarda divandan söz edilmemesi[3] adı geçen divanın belki de daha sonra ortadan kaybolduğunu göstermektedir.

Bunlardan başka Cumhuriyet döneminde yapılmış çalışmalarda da Rahmî'nin divanından pek bahsedilmez. Diğer taraftan özellikle yurt dışında hazırlanan bazı yazma kataloglarında *Divan-ı Rahmî* isimli eserlere rastlanmakta ve bu divanlardan bazıları Bursalı Rahmî'ye aitmiş gibi gösterilmektedir. Ancak metinler incelendiğinde bu divanların Bursalı Rahmî'ye değil, Kırımlı Rahmî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır[4].

Rahmî'nin divanı yahut divanında bulunan şiirleri üzerine yapılmış belli başlı çalışmalar şunlardır:

- Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Seri 1, Fasikül 1, İstanbul, 1948, s. 1-52.
- Sabahattin Küçük, "16. Yüzyıl Şâirlerinden Bursalı Rahmi Çelebi ve Şiirleri", *MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi*, Âmil Çelebioğlu Armağanı, S. 7 (1993), s. 423-472.
- Turan Boranoğlu, *Bursalı Rahmî Çelebi Divanı'nın Tahlili*, Fırat Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997.
- Fatih Tığlı, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Aabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Mustafa Erdoğan, "Bursalı Rahmî'nin Divanı Üzerine", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, S. 34, Erzurum, 2007, s. 21-45.

Bu çalışmalar kısaca şöyle değerlendirilebilir: İlk ikisi, daha çok, İstanbul kütüphanelerindeki yazma mecmualarda bulunan Rahmî'ye âit şiirlerin tespit ve yayınından oluşmaktadır. Bu çalışmalar, bilhassa birincisi, Rahmî gibi değerli bir şaire dikkatleri çekmesi ve konuda ilk çalışmalar

[3] Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 3, s. 2270; Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 180; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî 4*, s. 1344; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, C. 1, s. 329-330.

[4] Mesela bk. *Mısır Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, Kahire, 1989, C. II, s. 68-69; *Kitab-hane-i Ayetullah el-uzma el-Mar'aşi el-Necefi* (İran), Haz. Hüseyin Muttaki, basım yeri yok, 2002, C. I, s. 119.

olması yönüyle önemlidir. Üçüncü çalışma, *Rahmî Divanı*'nın müstakil bir nüshasına dayanmamaktadır. Çalışmada, Tarlan ve Küçük'ün yayımladıkları şiirler ile tezi hazırlayanın tespit ettiği az sayıdaki şiir esas alınmış ve bu şiirlerin tahlili yapılmıştır. Son iki çalışma ise, *Rahmî Divanı*'nın hâl-i hâzırda bilinen bilinen tek nüshası olan Ankara Milli Kütüphane'deki nüshasına dayanmaktadır. Tığlı'nın tezinde her ne kadar *Divan*'ın tam metni yazılmış ise de, dikkatle incelendiğinde bu tezde incelemenin çok yetersiz ve kimi zaman yanlış olduğu, özellikle pek çok okuma ve vezin hatasının bulunduğu görülmektedir. Tığlı ayrıca Divan'a bazı şiirler ilâve etmekle birlikte bunlar da dahil olmak üzere, *Divan*'daki manzûmelerin hiçbirinde kaynak göstermemiştir. Son çalışma ise *Divan*'ın tanıtımı ve değerlendirmesini içermektedir.

Bursalı Rahmî Divanı'nın bugün itibariyle bilinen tek nüshası, Ankara Millî Kütüphane yazmaları arasında, numara A 6803/1'de bulunmaktadır. 28 Ocak 1992 tarihinde Abdullah Öztemiz'den satın alınan eserin fizikî özellikleri şu şekildedir:

Açık kahverengi meşin sırtlı, siyah bez kaplı cilt; 220x150-180x72 mm. ölçülerinde; cedîd kâğıt; muhtelif satır; çoğunlukla çift, bazen tek sütun; bozuk ta'lîk yazı; müstensih ismi, istinsah yeri ve tarihi yok. *Divan-ı Rahmî* yazmanın 1b-46b varakları arasındadır. Yazmada 49b-57b yaprakları arasında Sa'yî'nin gazelleri bulunmaktadır.

Baş (vr. 1b): Şeh-i gabrâ sipihr üzre nitekim Rûm sultânı
Kevâkib 'askeriyle menzil itdi hâveristânı

Son (vr. 46b): Bî-basîret olımaz müdrik-i feyz-i dîdâr
Herkese nûr görünmez Cebel-i Mûsîden[5]

Divan'ın baş kısmında, şiirlerden önce (vr. 1a), *Divan*'daki ile aynı hatta, kim tarafından yazıldığı belli olmayan Rahmî'yi övücü nitelikte, sonunda *sah* kaydı olan mensur bir kısım; ardından da Rahmî'nin vefatına Cinânî'nin yazdığı tarih manzûmesi yer almaktadır. Bu mensur kısım şu şekildedir:

[5] *Millî Kütüphane Yazmalar Katalogu-VI* (Türkçe Divanlar), Haz. Müjgan Cunbur-vd., Ankara, 2001, s. 61.

"Fî-Hakkı Rahmî Çelebi

Fesâhat mülkinüŋ pâdşâhı vü belâgat diyârınuŋ şâhı vü letâfet gülzârınuŋ gül-i ra'nâsı vü zarâfet deryâsınuŋ dürr-i yektâsı meydân-ı 'ışkuŋ merdânesi vü deryâ-yı mahabbetüŋ dür-dânesi vü 'ışk sarrâfınuŋ gevher-i vâlâsı şîve sahrâsınuŋ serv-i bâlâsı vü sebzezâr-ı hüsnüŋ dil-bendi vü hûblık ma'deninüŋ gevher-i ercmendi ya'ni Rahmî Çelebi Efendi."[1]

Divan'dan sonra (vr. 47b) ise Latin harfleriyle şu kayıt bulunmaktadır: "*Müretteb Divan-ı Rahmî Çelebi (Rahmî-i Kadîm) (Nakkaş Bali oğlu Pîr Mehmed) ölümü: 1566 Bursa-Yenişehir. Şimdiye dek yeryüzünde ele geçen tek nüsha, geçen yüzyılda istinsah edilmiş yahut bu yüzyıl başlarında*" Yine aynı sayfada, aynı yazı ile *Divan*'da geçen manzûmelerin nazım şekillerinin ve sayılarının dökümü, Rahmî'nin bir beyti ve bu konuda kaynak olabilecek bazı eserlerin bir listesi de yer almaktadır.

Divan'ın muhtevâ dökümü şu şekildedir:

Nazım Şekli	Sayısı	Bulunduğu varaklar
Kasîdeler	12	1b-11a
Kıt'a (tarih)	1	11a
Musammatlar	23	11b-21a
Gazeller	160	21b-46a
Kıt'a	1	46a
Beyitler	14	46a-46b

Bu noktada Rahmî'nin *Divan*'ında olması muhtemel şiirleri üzerine yapılmış daha önceki yayınlarla, mevcut *Divan* nüshası ve tarafımızdan hazırlanan *Bursalı Rahmî Divanı* toplamda manzûme çeşidi ve sayısı bakımından karşılaştırılacak olursa şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır[2].

---

[1] Rahmî hakkındaki bu ifadeler Ankara Millî Kütüphane'de Yz A 7077'de kayıtlı ve 1596'da yazılmış olan *Mecmua-i Eş'âr* içinde de bulunmaktadır (vr. 51a).

[2] Diğer bazı yayınlarda da yer yer Rahmî'nin şiirleri bulunmaktadır. Meselâ; Mehmed Çavuşoğlu, "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12 (Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), İstanbul, 1982, s. 665-668; M. Fuad Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Yayına Haz. Ahmet Mermer, Ankara, 2006, s. 148-149, 170. Ancak, tabloda özellikle Rahmî'nin *Divan*'ı ile ilgili çalışmalar değerlendirilmiştir.

Nazım Şekli	Tarlan	Küçük	Boranoğlu	Divan	Tığlı	Erdo-ğan
Kaside	1	3	4	12	12	13
Musammat	8	2	11	23	29[1]	34
Gazel	41[2]	41	86[3]	160	211[4]	232
Kıt'a	–	–	1	2	1	3
Rubai	–	–	–[5]	–	–	1
Beyit	22	–	22	14	9[6]	12
Toplam	**72**	**46**	**124**	**211**	**262**	**295**

Burada son olarak, tarafımızdan tespit edilen ve metni verilen manzûme sayılarının zamanla değişmesinin mümkün ve muhtemel olduğu söylenebilir. Yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere *Rahmî Divanı* gazel ağırlıklı bir divandır. *Divan*'ın şekil ve içerik özellikleri, diğer hususiyetleri ileride genişçe incelenecektir.

I.2.2. *Gül-i Sad-berg*

Tezkirelerde ismi geçmeyen bu esere ilk olarak XVI. asır şairlerinden Âzerî işaret etmiştir. Âzerî, *Nakş-ı Hayâl* isimli mesnevîsinin hâtime bölümünde, İranlı şâir Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eserinden ve onun nazirelerinden bahsederken özellikle Yahyâ Bey ve Rahmî'nin ismini anmış ve bu şairlerden övgüyle söz etmiştir. İlgili beyitler şu şekildedir:

…
Milket-i Rûm içre sühan-perverân
Bir nice üstâd-ı fesâhat-kırân

---

[1] Gelibolulu Âlî'nin Rahmî'nin gazeline söylediği tahmis, Rahmî'nin şiiri zannedilerek tahmisler içine alınmıştır ki bu manzûme değerlendirme dışı bırakılmıştır.

[2] Tarlan yayınında gazel sayısı 40 gibi görünüyorsa da, ilgili yayının sonundaki "*…keştî vasfında didügi gazeldür*" başlıklı 3 beyitlik manzûme de tarafımızca gazel sayılmış, böylece gazel sayısı bir artarken, beyit sayısı üç azalmıştır. Nitekim bu gazelin metni Aşık Çelebi Tezkiresi'nde 8 beyit olarak yer almaktadır. Bk. Kılıç, *age*, C. II, s. 752-753.

[3] Tezde 93 gazel yazılmışsa da bunlardan 6'sı (G 31, 32, 38, 41, 42, 85) Kırımlı Rahmî'nin, 1'i (G 66) de Rahîmî'nindir.

[4] İlgili tezde 212 gazel görünüyorsa da 177 ve 187 nolu gazeller aynı olduğundan bir mükerrer gazel bulunmaktadır.

[5] Tezde bir rubai yazılmışsa da bu rubai aslında Kırımlı Rahmî'nindir.

[6] Her ne kadar 14 beyit görünüyorsa da 5 beyit daha önceden gazeller içinde geçtiğinden mükerrerdir.

Nazm kılup her birisi bir kitâb
İtdi nazîre revişin irtikâb

Hâsa iki şâ'ir-i şi'r-iktidâr
Birisi Yahyâ biri Rahmî-i zâr

İkisi de didi birer nazm-ı hûb
Oldı pesendîde-i ehl-i kulûb[7]

Nakş-ı Hayâl'e nazire olarak söylenen Cinânî'nin *Riyâzü'l-Cinân* adlı eserinin sonunda da *Mahzenü'l-Esrâr*'a nazire söyleyen şairlerden söz edilirken Rahmî anılmış ve övülmüştür:

…
Bunlara nazm ile olan câ-nişîn
Rahmi-i rûşen-dil ü sihr-âferîn

Zâhir idüp şîve-i Faslu'l-Hitâb
Ravza misâlinde dimiş bir kitâb[8]

Daha sonraki biyografi yazarlarından İsmail Beliğ, Şemseddin Sami, Mehmed Süreyya ve Bursalı Mehmed Tâhir de Rahmî'nin Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr* mesnevisini tercüme ettiğini belirtmişlerdir[9].

Yukarıda sözü edilen eserin Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg*'i olması kuvvetle muhtemeldir[10]. Çünkü bu eser, bir taraftan İranlı ünlü mesnevî yazarı Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* isimli mesnevîsine nazire olarak söylendiği gibi, diğer taraftan da Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr* mesnevîsinin etkisi altında yazılmıştır[11]. Eserin bilinen tek yazma nüshası Erzurum Atatürk

---

[7] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 72-73; Ahmet Mermer, "Âzerî İbrahim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl'i", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1997-92, S. 7 (Âmil Çelebioğlu Armağanı), s. 480.

[8] Levend, age, s. 73-74.

[9] Atlansoy, age, 295; Şemseddin Sami, age, C. 3, s. 2270; Mehmed Süreyya, age, C. 4, s. 1344; Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 180.

[10] Gül-i Sad-berg isimli eserlerle ilgili umûmî bilgi için bk. İ. Çetin Derdiyok, "Gül-i Sad-berk", *TDVİA*, TDV Yayınları, C. 14, İstanbul, 1996, s. 225-226.

[11] Erişen, agm, s. 315.

Üniversitesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları arasında 17 numaradadır. 200x125−140-60 mm ebatlarında, 13 satır ve 2 sütun halinde ta'lik yazı ile 1574'te istinsah edilmiş olan bu nüshada, baştan iki yaprağın eksik olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut haliyle 63 yaprak ve 1498 beyit olan eserin tamamının 1550 beyit olduğu tahmin edilmektedir. Sultan II. Selim'e sunulmuş olan *Gül-i Sad-berg*'in 1567 yılında yazıldığı anlaşılmaktadır.

Gül-i Sad-berg; dinî, tasavvufî ve ahlakî bir mesnevîdir. *Mahzenü'l-Esrâr* gibi aruzun *müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan ve yedi bölümden (ravza) meydana gelen eserde, her bölümden sonra bir hikâyeye yer verilmiştir. Eser, baş tarafı eksik bir besmele manzûmesiyle başlamakta, ardından 1. ravza gelmektedir. Alışılmışın dışında "sebeb-i tahrîr" bölümü ise bundan sonra gelmektedir. Bu bölümde Rahmî eserin yazılış sebebini şöyle anlatmaktadır: Rahmî bir gece rüyasında kendisini Nizamî, Abdurrahman Câmî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Ali Şîr Nevâî'nin bulunduğu bir mecliste görür. Bu şairlerin iltifatlarına mazhar olan ve onların sunduğu söz kadehinden içen Rahmî, Molla Câmî'nin elini öperek ondan pîri olup kendisini irşat etmesini ister. Câmî ise onu övdükten sonra Rahmî'ye Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına bir nazire söylemesini tavsiye eder. Bundan sonra uykudan uyanan Rahmî, böylece eserini yazmaya başlar. Mesnevînin ilk ravzası Hz. Muhammed'in miraç mucizesi hakkındadır. Arkasından gelen ilk hikâye de yine miraçla ilgilidir. 2. ravza söz ve kalemin önemine dairdir. 2. hikâye ise Sa'dî ile ilgilidir. 3. ravza insan tabiatının Allah'ın zâtının aynası olduğu konusundadır. 3. hikâye Hz. Yusuf'la ilgilidir. 4. ravza dünyadan el etek çekip erbabından himmet isteyen bir âşığın gönlünden hicap perdesinin kaldırılması, 4. hikâye ise Hz. Ali hakkındadır. 5. ravza hükümdarların adaleti ve dünya malına güvenmemek konusundadır. Devamındaki hikâye Nuşirevan'la ilgilidir. 6. ravza aşk ve âşığın halleri hakkındadır. Sonrasında mecâzî aşktan hakikî aşka ulaşan bir âşığın hikâyesi vardır. 7. ravza sonbaharla ilgilidir. Bu bölümden sonra ise Hz. Musa'nın Allah'tan dünyada zulüm ve adaletin örneklerini göstermesini istemesi anlatılır. Eser bunların ardından "Mev'iza" başlıklı nasihatlar ve "Hâtimetü'l-Kitâb" bölümüyle sona erer.

Gül-i Sad-berg, Nizamî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına yazılmış bir nazire olmakla birlikte, tertip ve muhteva açısından bu eserle tam bir benzerlik göstermez. Daha çok Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ı ile ortak noktalara

sahiptir[12].

Eser üzerinde Pervin Aynagöz ve Gülgün Erişen çalışmalar yapmışlardır[13].

I.2.3. *Şâh u Gedâ*

Bursalı Rahmî'nin İranlı şair Hilâlî'nin aynı isimli eserinden tercüme yoluyla yazdığı aşk mesnevîsidir. Bu eserden ilk söz eden Latîfî'dir: "…Rengîn elfâz ve nâzük edâ ile kitâb-ı Şâh u Gedâsı ve istimâ' u pesende kâbil eş'âr-ı dil-güşâsı vardur…"[14] Âşık Çelebi de eserin varlığından haber vermekte ve beğenildiğine işaret etmektedir: "…Şâh u Dervîş nâm kitâbı vardur ol dahı makbûl-i 'âlemdür…"[15] Kınalı-zâde Hasan Çelebi "Ve manzûm "Şâh u Gedâsı vardur. Egerçi terceme-i Şâh u Dervîş-i Hilâlîdür lâkin bahr-i belâgatdan ihrâc olınmış le'âlî-i mütelâlîdür." diyerek Rahmî'nin bu eserinin her ne kadar tercüme de olsa bir hayli beliğ olduğunu söylemektedir[16]. Ahdî de "… 'ale'l-husûs vâdî-i mesnevîde peyrev-i Hilâlî olup Şâh u Gedâ rakam itmiş…" ifadesiyle yukarıdaki bilgileri teyit etmektedir[17]. Tezkire yazarı Riyâzî konuyla ilgili biraz daha geniş bilgiler vermektedir: "…Hilâlînüŋ Şâh u Dervîşini terceme itmişdür. Mervîdür ki Yahyâ Beg Şâh u Gedâ nazmına âgâz itdikde bunlar dahı Şâh u Dervîş tercemesine tahrîk-i hâme-i sihr-perdâz itmişler idi. Ba'de'l-itmâm kitâblarını ittifâkla çıkarmışlar idi. Yahyâ Begüŋ ta'bîrâtı zebân-zed olmagla kitâbı nazar-ı i'tibârla manzûr ve kendinüŋ te'lîfi rütbe-i iltifâtdan sâkıt u mehcûr oldugından i'tizâr-gûne idüp dirmiş ki Yahyâ Beg ile bir nişâna ok atduk ol egri atmış

---

[12] Erişen, agm, s. 308-314.

[13] Pervin Aynagöz, *Bursalı Rahmî: Gül-i Sad-berg*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 1985; aynı yazar, "Bursalı Rahmi'nin "Gül-i Sad-berg"i Üzerine Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), C. 3, S. 1, Elazığ, 1989, s. 1-27; Gülgun Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990; aynı yazar, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, C. X, S. 1, Ankara, 1992, s. 285-315.

[14] Canım, age, s. 270.

[15] Kılıç, agt, C. II, s. 753.

[16] Kınalızade, age, C. I, s. 332.

[17] Solmaz, age, s. 311-312.

iken nişâna urdı ben togrı atdum uramadum…”[18] Gelibolulu Âlî de eserden bahsedip birkaç beyit örnek nakletmiştir[19].

Görüldüğü üzere eserin ismi bazı kaynaklarda Şâh u Gedâ bazı kaynaklarda ise Şâh u Dervîş şeklinde geçmektedir. Bu biraz da şairin eserine verdiği ismi net bir şekilde söylememesinden kaynaklanmıştır. Eserin bir yerinde şair

Bilmek istersen ‘ışk hâletini
Diŋle Şâh u Gedâ hikâyetini

diyerek “Şâh u Gedâ” ismini kullanmıştır. Ancak başlıklarda ve metinde âşık için hem “Gedâ” hem de “Dervîş” ismi kullanılmaktadır[20]. Eser her ne kadar Hilâlî’den tercüme olsa da Rahmî, eski elbisesinden çıkarıp ona hoş, Rûmî bir elbise giydirdiğini ve bir anlamda şahsî damgasını vurduğunu şöyle ifade etmektedir:

Câme-i köhneden olup ârî
Geydi bir hoş kabâ-yı zer-kârî

Gül gibi geydi Rûmiyâne kabâ
Oldı bir dil-bere-i cihân-ârâ
…

Gerçi yok halka-i zarr ile nef’im
Oldı her beyti zâde-i tab’um[21]

Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 944-945 (M. 1537-1538) yılları civarında yazıldığı tahmin edilmektedir. 58 beyitlik bir tevhidle başlayan *Şâh u Gedâ*, sonrasında 47 beyitlik münâcât, 37 beyitlik na’t ve 5 beyitlik dört halife övgüsüyle devam etmektedir. Ardından gelen “Sebeb-i Nazm-ı Kitâb” bölümünde eserin yazılış sebebi belirtilmekte, uzunca devrin padişahı övülmekte ve ondan yardım istenmektedir. İsmi

[18] Riyâzî, age, vr. 67a-67b.
[19] *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, s. 219.
[20] Sevim Birici, *Şâh u Gedâ (Şâh u Dervîş) Mesnevileri ve Bursalı Rahmî’nin Şâh u Gedâ’sı*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007, s. 30, 90, 110, 134, 156…
[21] Birici, age, s. 29-30.

açıkça belirtilmese de bu padişahın Kanunî olduğu, eserin Kanunî'ye ithafen yazıldığı anlaşılmaktadır. 291. beyitten 324. beyte kadar umûmî olarak aşk konusu işlenmektedir. 324. beyitten itibaren Derviş'in hâlinin tasviriyle asıl konuya giriş yapılmakta ve eserin sonuna kadar aynı konu devam ettirilmektedir. Eserin tamamı 1734 beyittir. Eserin yazılış sebebi ise şöyle anlatılmaktadır: Bir bahar sabahında bütün âlem ve dostları zevk ve safada olduğu halde şair, üzüntülü bir şekilde uzlet köşesine çekilmiştir. Çünkü bir taraftan aşk, ayrılık elemi çekmekte bir taraftan da zamanın sıkıntıları canını sıkmaktadır. Diğer yandan kendi gibi hüner ve irfan ehlinin değeri bilinmemekte, cahiller el üstünde tutulmaktadır. Nihayet şairin seçkin bir yârânı yanına gelir ve kendisiyle konuşmaya başlar. Ona niçin böyle gonca gibi gönlün kapalı diye sorar. Daha sonra da gönlündeki ateşi açıklamasını, aşk meclisinin çırasını yakmasını ister. Madem hazinen mücevherle dolu, onu cihana arz et; Hüsrev, Hasan, Nevâyî, Hâkânî, Câmî gibi söz ülkesini tazele ve hünerini göster, aşk konusunda bir eser yaz, hünerleri gören zamanın padişahına içini aç der. Bunun üzerine şair de eserini yazmaya başlar. Eserde kısaca Çin ülkesinde yaşayan güzelliklere düşkün, fakir bir dervişle Şâh adlı bir güzelin aşkı anlatılmaktadır. Ancak bu aşk; bayağılığa düşmeyen, maddî hazların üstüne çıkarılmış bir aşktır. Eserde zaman zaman İlahî duyguların da işlendiği görülmektedir. Yine de eserin tam bir İlâhî aşk ruhuyla yazıldığını söylemek zordur. Diğer taraftan eserde Rahmî'nin zarif ve sanatkârâne üslubu da kolaylıkla fark edilmektedir[22].

Şâh u Gedâ'nın ikisi yurt içinde, biri de yurt dışında olmak üzere toplam üç yazma nüshası vardır. Bu nüshaların bulunduğu kütüphaneler ve numaraları şu şekildedir:

1. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Kitapları, Nu: 18, vr. 64a-127b.
2. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nu: 2711, 58 vr.
3. British Museum Library, Or. 7183, 58 vr[23].

[22] Küçük, agm, s. 436. Rahmî bu aşk tarzını *Divan*'ında "Garaż bir ḥaẓẓ-ı rûhânî durur mahbûb sevmekden" diyerek özetlemiştir (Ms. 16/I/5).

[23] *Şâh u Gedâ*'nın nüshaları ile Erzurum ve Manisa nüshaları üzerinden kurulan metni için bk. Birici, age. Eserin Manisa ve British Museum nüshaları hakkında bilgi için bk. Kut, Kut, Yazmalar Arasında, s. 63, 169. Bu nüshalardan başka, Manisa İl Halk Kütüphanesi 2686 numarada Rahmî'nin *Şâh u Gedâ*'sının bir nüshası daha olduğu söyleniyorsa da bu eserin Yahyâ Bey'e ait olduğu Birici tarafından tespit edilmiştir. Age, s. 18.

I.2.4. *Yenişehir Şehr-engizi*

Tezkirelerde ve diğer tarihî kaynaklarda hiç bahsedilmeyen bu eserden ilk olarak Agâh Sırrı Levend söz etmiş, eserin kısaca planını ve özetini yayınlamıştır[24]. Şehr-engiz, Rahmî'nin müderris olarak atandığı Yenişehir'le ilgilidir. Her ne kadar eserin telif tarihi kesin olarak bilinmiyorsa da, şairin 1562-1565 yılları yılları arasında müderris olarak atandığı hatırlanırsa, ilgili eserin de bu tarihlerde yazılmış olduğu ortaya çıkar. Zaten şehr-engizde de şair, müderris olmadan evvelki gamlı zamanlarından başlayarak müderris oluşunu, Rumeli'de bulunan Yenişehir'e gidişini ve orada gördüklerini anlatmaktadır. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır ve 277 beyitten meydana gelmektedir[25]. Aruzun hezec bahrinin "*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*" kalıbıyla yazılan eser Yapı Kredi nüshasında "Şehr-engîz-i Yeŋişehr Rahmî Efendi Fermâyed" başlığını taşımaktadır[26]. İlk 24 beyitlik bu giriş kısmında Rahmî, duâ ederek söze başlamakta, daha sonra kâinâtın yaratılışı hakkındaki daha çok tasavvufî nitelikteki görüşlerini dile getirmektedir. Daha sonra aşk konusuna değinip okuyucuya önce mecâzî aşka talip olmayı daha sonra nakıştan nakkâşa, eserden müessire geçmeyi tavsiye etmektedir.

Temevvüc eyleyüp deryâ-yı vahdet
Vücûda geldi bu emvâc-ı kesret
…
Gel evvel tâlib-i 'ışk-ı mecâz ol
Safâlar kesb idüben pâk-bâz ol
…
Ruh-ı dil-berde göz ü kaşı seyr it
Bu sûretle yüri nakkâşı seyr it

Cemâl-i dil-rübâyı kıl temâşâ

[24] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1958, s. 36-37.

[25] Bu sayı, Levend tarafından incelenen Abdülbaki Gölpınarlı nüshasına ve tarafımızdan incelenip yeni yazıya aktarılan Yapı Kredi nüshasına göredir. Bunların tam künyeleri konunun sonunda yazılacaktır. Fatih Tığlı, hangi nüsha olduğunu belirtmeden, eserin 300 beyitten oluştuğunu söylemektedir. "Rahmî", *TDVİA*, C. 34, İstanbul, 2007, s. 422.

[26] Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nu: 597, vr. 71b.

Eserden tâ mü'essir ola peydâ (7, 21, 23, 24. beyitler)

25. beyitten itibaren "Münâcât" başlığı altında kusurlarını itiraf edip Allah'a yalvaran şair, 51. beyitte mahlasını söylemektedir. 53. beyitle sona eren bu bölüm toplam 29 beyitten oluşmuştur. Ardından 54. beyitten itibaren "Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb" başlığı altında eserin yazılış sebebi izah edilmektedir. Bu bölüm kısmen otobiyografik bir tarzdadır denilebilir. Şair burada *Makâsıd*, *Mevâkıf* gibi eserleri, usul, fürû, kelâm, bedî, beyân gibi bilimleri okuyup nice ilimleri tahsil ettikten sonra, kazâ yani kadılık yolunu tercih ettiğini, görev alamamaktan dolayı üzüntülü ve inzivâda iken bir pirin kendisine gelerek müderris olduğunu müjdelediğini, dostlarının mübârek olsuna geldiklerini söyler. Bundan sonra şair hazırlıklarını tamamlayıp yollara düştüğünü, zahmetli ve uzun bir yolculuktan sonra Rumeli'ni geçip Yenişehir'e ulaştığını belirtir ve daha sonra bu şehri övmeye başlar. 94. beyitten itibaren 106. beyte kadar eski bir şehir oluşu, yapılarının sağlamlığı, evlerinin ve ahalisinin güzelliği gibi farklı yönleriyle Yenişehir övülmüştür. Daha sonra, şehirde gezintiye çıktığı bir gün bir şahısla karşılaşıp tanıştıklarını, samimi olduklarını, onun rehberliğinde şehri gezdiklerini ifade eden şair Köprübaşı denilen yerde yerleşmeye karar verdiğini belirtip ardından uzunca o bölgeyi anlatır, över. Yeşillik ve deniz kenarı olan bu bölgenin ve buradakilerin güzelliği şairin aklını başından alır. Bunun üzerine arkadaşı ona "sen şairsin, aklını başına topla, şehrimizi ve güzellerini tarif et" der. Diğer yârânın da bu konudaki ısrarı, "bir şehrengiz yaz, ta ki kararsızların bir eglencesi olsun ve senden burada yâdigâr kalsın" demeleri üzerine şair eseri yazmaya karar verir ve tefekkür denizine dalıp güzelleri övmeye başlar.

Dirüp 'akluŋ iŋen bî-hûş olma
Söze gel gül gibi hâmûş olma
…
Bu şehre ya'ni şehr-engîz söyle
Kıyâmet dil-rübâsın medh eyle
…
Ola eglencesi her bî-karâruŋ
Bu yirlerde kala tâ yâdigâruŋ (183, 190, 197. beyitler)

Toplam 151 beyitten oluşan bu bölümden sonra asıl konunun işlendi-

ği "Der-Vasf-ı Cüvânân" başlıklı bölüm gelmektedir. 205. Beyitten başlayan bu bölümde Ferhâd-zâde, Nâzır-zâde, Kâtib-zâde, Nâib oğlu Mustafa, Serrâc Çiğdem-zâde, Bosnavî oğlu, Sa'dî-zâde, Sancakdar oğlu Pîr Ali, Boyacı-zâde, Emine oğlu, Ali İbn-i Bektaş, Ases-zâde Hızır Bâlî, Dutan oğlu, Bakkal-zâde, Rûhî, Suyıkdı(?) oğlu, Ali fış oğlu, Baba-zâde Yusuf, Hızır Bâlî oğlu Mehemmed, Ebubekir oğlu Alem Şâh, Kumsı-zâde ve ismi verilmeyen iki veya üç (çok net değil) şahıs daha anlatılmaktadır. İncelenen nüshada şahısların üçer beyitle övüldükleri görülmektedir. Yalnız bu konuda sonda biraz karışıklık vardır. Adıgeçen kişiler daha ziyâde âşıkâne bir tarzda anlatılmakta, güzellikleri övülmektedir. Bu bölümün müstehcenliğe, bayağılığa düşülmeden, seviyeli bir üslupla ve kişilerin isimleri yahut meslekleriyle ilgi kurularak işlendiği görülmektedir. Eserin en sonundaki üç beyit sanki bitiş bölümü gibidir. Burada şair, bu şehrin güzellerinin çok olduğunun söylendiğini, ancak kendi bildiklerinin bunlar olduğunu söyleyerek sözü tamamlar.

Rahmî'nin *Yenişehir Şehrengizi*'nin bilindiği kadarıyla, üçü yurt içinde, biri de yurt dışında olmak üzere toplam dört yazma nüshası vardır. Bu nüshaların bulunduğu kütüphaneler ve numaraları şu şekildedir:

1. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nu: 597, vr. 71b-77b.
2. Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 4962, vr. 202a-205b.
3. Mevlana Müzesi Kütüphanesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitapları, Nu: 124, 31b-36a.
4. Berlin Kütüphanesi, Nu: 407[27].

---

[27] W. Pertsch, Die Turkischen Handschriften der Königlischen Bibliothek zu Berlin, Berlin 1889, s. 406; Levend, age, s. 36; Erişen, agt, s. 26; Tığlı, agm, s. 422.

Rahmî'nin *Şehrengiz*'inden Örnek Bir Yaprak (YK S. Çifter Arş. Ktp. 597, vr. 71b-72a).

I.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

I.3.1. Kaynaklara Göre Rahmî'nin Şiiri ve Şairliği

Rahmî'nin yaşadığı devirden itibaren bütün kaynaklar onun şiiri ve şairliğini övme konusunda birleşmektedir. Nitekim şairin ilk gençliğinde yazılan *Sehî Tezkiresi*'nde bu konuda "…tab'ı selîm ü zihni müstakîm şi're mâyil nev-niyâz-ı kâbil tarz-ı gazelde bî-bedel güzel yigitdür" denilerek onun kabiliyetli bir genç ve özellikle gazelde başarılı olduğu ifade edilmektedir[1]. *Latîfî Tezkiresi*'nde geçen "…Rengîn elfâz ve nâzük edâ ile kitâb-ı *Şâh u Gedâ*sı ve istimâ' u pesende kâbil eş'âr-ı dil-güşâsı vardur. Bu matla'-ı mergûb anuŋ kelâm-ı şerîfinden ve kelimât-ı rengînindendür…" ifadesi ise daha ziyade onun üslûbuyla alakalıdır. Latîfî'ye göre Rahmî'nin sözleri parlak, hoş, edâsı naziktir, dinlenip beğenilmeye değer, gönül açan şiirleri vardır[2]. Rahmî'nin yakın dostu olan Âşık Çelebi'nin bu konudaki görüşleri ise daha uzundur: "… Ve hüsn-i kâbiliyyet ü kemâl-i ehliyyetden hurûf-ı teheccîye başladugı gibi 'Acem fâzıllarına ve Rûm monlâlarına harf atardı ve selîka-i selîmesi vezn-i tab'-ı belâgat-şi'âr üzre mecbûl oldugı sebebden ak u karaya şu'ûrı oldugı gibi ruh u zülf-i yâr vasfında şi'rlere şürû' eyledi ve maşrık-ı hüsn ü cemâlde hilâl zuhûrı lâmi' olmadan ufk-ı derûnından cebîn ü ebrû medhinde matla'lar tulû' eyledi. Mâh-ı nev görse ebrû-yı yâr hâtıra idinüp mısra' dirdi. Subh-dem ruh-ı dildâr nazar salsa güneş togınca niçe matla' dirdi. Gonca gibi hâtırı derhem olsa göŋline dehân-ı dil-berden râz gelürdi. Derse mütâla'a iderken hatt-ı yâr yâdına gelse fenn-i 'ışkdan göŋline niçe bâb açılup kitâb-ı 'ilmden vaz gelürdi. Beyt

Elifden kadd-i dildârı aŋardı
Redîfi serv niçe şi'r dirdi

Kitâb-ı nesr eline alsa el kaldırup ilâhî sahâyif-i ruhsârın nukûş-ı hatdan

---

[1] Kut, *Heşt Bihişt*, s. 299.
[2] Canım, age, s. 270.

sâde eyle diyü du'â iderdi. Mecmû'a-i nazm eline alsa her beyt dest-i şevk ile girîbânın çâk idüp sînesine elifler çeküp noktalar dâg komagla lisânü'l-hâl entaka min lisâni'l-kâl diyü 'arz-ı 'ışk u vilâ iderdi… Ol vaktden berü zamânuŋ şâ'ir-i sihr-âferîni ve şu'arânuŋ güzînidür. Eş'ârı bâl-i verka-i varaka ile ekâzî-i bilâda perrân olmış ve gazelleri zîb ü zînet-i her defter ü dîvân olmış idi. Harâbâtda mutrıblar anuŋ nazmıyla terâne baglardı ve ribâtâtda sûfîler anuŋ şi'riyle semâ eylerdi…"[3] Kısacası Âşık Çelebi onun kâbiliyetli ve âşık birisi, şiirlerinin de âşıkâne olduğunu söylemekte, ayrıca şairlerin seçkinlerinden olup şiirlerinin çok yayıldığını, eğlence meclislerinde ve tekkelerde okunduğunu belirtmektedir.

Devir tezkirecilerinden Kınalı-zâde Hasan Çelebi ise Rahmî'nin şairliği ve şiiri konusundaki kanaatlerini şöyle dile getirmektedir: "…Hakkâ ki şu'arâ-yı Rûmuŋ tamâm be-nâmından ve bu zümre-i 'izâmuŋ nihâyetde fehhâmından belâgat kişverinüŋ şîr-i garîbi ve fesâhat meydânınuŋ merd-i güzîni şu'arâ-i belâgat-şi'âruŋ şâ'ir-i sihr-âferîni ve selâset-i edâ ve letâfet-i ma'nâyı cem' itmekle bu fırkanuŋ bî-'adîl ü karînidür. Çünki hasb-ı hâl-i 'uşşâk olan eş'arı meşhûr-ı âfâk revâ'ih-i tayyibe-i eş'ârı fevâ'ih-i 'ûd-ı kamârî gibi etrâf u eknâfa münteşir olmagla meşâm-ı halk-ı cihânı mu'attar kılmışdur ve âftâb-ı güftâr-ı belâgat-nisâbı miyân-ı şeyh u şâbda müştehir olmagla zevâyâ ve erkân-ı zemîni vü zamânı münevver itmişdür. Lâ-cerem bülegâ-i sihr-nümûna nümûne olsun diyü ol bülbül-i gülşen-i sühen ve tûti-i şeker-şikenüŋ ba'z-ı eş'âr-ı belâgat-şi'ârı kalem-i 'anber-bâr ile bu cerîdeye nakş u nigâr olındı…"[4] Kınalı-zâde, Rahmî'nin o dönemde belâgatli şiirler söyleyen Osmanlı şairlerinin önde gelenlerinden biri olduğunu, edâsındaki âhenk ve akıcılıkla anlam güzelliğini birleştirdiğini ifade etmekte, ayrıca âşıkların hâlini anlattığından onun beliğ şiirlerinin meşhur, ihtiyar ve gençler arasında yaygın olduğunu, zaviyelerde ve farklı yerlerde okunduğunu belirtmektedir. Beyânî de onun namlı şairlerden olduğunu, özellikle müseddes, müsemmen, müsebba gibi şiirlerde başarılı olduğunu söylemektedir[5].

XVI. yüzyılın bir diğer tezkire yazarı Bağdatlı Ahdî de Rahmî ile ilgili övgü dolu sözler sarfetmektedir: "…Tab'-ı müstakîmi ve zihn-i selîmi nazma mâyil ve esnâf-ı şi're üstâd-ı kâmil kimesnedür. El-hak şâ'ir-i zarîf ve nedîm-i latîf ve hemîşe şu'arâ-yı rûzgârdan ve 'urafâ-yı 'âlî-mikdârdan

---

[3] Kılıç, agt, C. II, s. 750.
[4] Kınalızade, age, C. I, s. 330.
[5] Beyânî, age, s. 70.

… teshîr-i ebkâr-ı ma'ânî itmede sâhir ve her vechile aksâm-ı şi're kâdir 'ale'l-husûs vâdî-i mesnevîde peyrev-i Hilâlî olup *Şâh u Gedâ* rakam itmiş ve tarz-ı gazelde tev'emân-ı Hayâlî ve üslûb-ı kasîdede mânend-i İsmâ'îl-i Isfahânî belki Rûmda Selmân-ı sânî olup taklid-i şu'arâ-yı 'Acem kılmış. El-hâsıl bu devrde rûzgâr-ı bed-kirdâr-ı keç-reftârdan tarîkında ber-hurdâr olmayan erbâb-ı ma'rifetdendür. Ol bülbül-i gülşen-i suhen ve tûtî-i şeker-şikenüŋ eş'ârı bî-hadd ü güftârı lâ-yu'addur. Cümlesi meşhûr-ı âfâk ve hasb-i hâl-i dil-i 'uşşâk-ı pür- iştiyâk vâkı' olmışdur…"[6] Görüldüğü üzere bu ifadelerde Ahdî; Rahmî'nin şiirin her sınıfında üstat birisi, ayrıca zarif bir şair ve ârif olduğunu, mesnevî alanında Hilâlî, gazelde Hayâlî ve kasidede İsmail ve Selman yolunu takip ve İran şairlerini taklit ettiğini, şiirlerinin çok ve meşhur olduğunu söylemektedir.

Aynı yüzyılın şâir ve yazarlarından Gelibolulu Âlî'nin değerlendirmesi de aynı tarzdadır. *Künhü'l-Ahbâr* isimli eserinde Rahmî için önce "…Üç dört kitâb te'lîfi ile nâm-dâr ve Rahmî nâmına şâ'ir-i sâhir-i pesendîde-güftâr…" diyerek onun meşhur ve şiirleri beğenilen bir şair olduğunu söyleyen Âlî, daha sonra da "…El-hak şâ'ir-i bârik-hayâl ve gazel ü kasâ'id ü mesnevîde mahâreti ber-kemâl 'asrınuŋ memdûh u güzîdesi zamânınuŋ mevsûf u pesendîdesi idi."[7] hükmünü vererek Rahmî'nin ince hayaller sahibi ve her nazım şeklinde mâhir bir şair olduğunu belirtmektedir. Bunların ötesinde Âlî, aynı eserinde Lâmiî hakkında bilgi verirken "…'alâ-külli hâl Rahmîden soŋra Burusa şu'arâsınuŋ güzîdesi tutılmak câ'izdür…" diyerek Rahmî'yi Bursa şairlerinin en iyisi saymaktadır[8].

Bazıları Rahmî'yi yakından tanıyan kişiler tarafından yazılmış bu eserlerin dışında, Rahmî hakkında malûmat bulunan eski ya da yeni kaynaklarda umûmiyetle bu bilgi ve değerlendirmeler tekrar edilmiştir[9].

Bunlardan başka Rahmî'nin hem arkadaşı, hem de bir anlamda rakîbi olan Yahya Bey, şairi "gavvâs-ı bahr-i eş'âr" yani şiir denizinin dalgıcı olarak tanıtmakta ve

---

[6] Solmaz, age, s. 311-312.

[7] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218, 219.

[8] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 267.

[9] Atlansoy, age, 295; Şemsettin Sâmi, age, C. 3, s. 2270; Bursalı Mehmed Tâhir, age, C. II, s. 180; Mehmed Süreyya, age, C. 4, s. 1344; Tuman, age, C. I, s. 330; Tarlan, age, s. 2-3; Erişen, agt, s. 28-32; Küçük, agm, s. 427-428; Erişen, agm, s. 291-292; Boranoğlu, agt, s. 10-27; Tığlı, agt, s. 10; Birici, age, s. 26-28. Bu konuda, Boranoğlu'nun çalışmasındaki değerlendirmenin diğer kaynaklardan biraz daha geniş olduğunu söylemek mümkündür.

Olupdur kulzüm-i nazm içre gavvâs
Sözi bahr-i gazelde gevher-i hâs

diye övmektedir[10]. Yine XVI. yüzyıl şairlerinden Sânî'nin mizahî tarzda yazdığı manzûm mektubunda Rahmî'nin şiiri "muhayyel" ve "mesel-âmîz" yani hayal ve meselleri bol olarak anlatılmakta, şair de Arap şairi Hassan bin Sabit'e benzetilmektedir:

Muhayyel hem mesel-âmîz eş'âr u gazel dir mi
O Rahmî-i sühan-perdâz-ı Hassânu'l-beyân neyler[11]

Burada son olarak, Rahmî ile ilgili araştırmalarda göz ardı edilen bir noktaya dikkati çekmek faydalı olacaktır. XVI. yüzyılın ünlü tezkire yazarı Âşık Çelebi, eserinde Hayâlî hakkında bilgi verirken İran şahı Tahmasb'ın, meclisinde Hayâlî'nin üç beyti okunduğu zaman Hayâlî'nin aşkına dolu içip onu övdüğünü nakleder. Ardından da "Kezâlik Rahmînüŋ bu beytin dahı işidüp istihsân idüp tolu içmişdür" diyerek Rahmî'nin bir beytini (G 163/1) nakleder[12]. Buradan hareketle Rahmî'nin şöhretinin Anadolu dışına taştığı, İran saraylarına kadar yayıldığını söylemek mümkündür[13].

I.3.2. Rahmî'nin Şiirle İlgili Görüşleri ve Kendi Şiirine/Şairliğine Bakışı

Bu bölümde Rahmî'nin *Divan*'ından hareketle şiirle ilgili bazı görüşleri ve kendi şiirine bakışı üzerinde durulacaktır. Rahmî, umûmî olarak şiirle ilgili çok fazla görüş belirtmemiştir. Ancak şiirleri arasında geçen birkaç beyit bu konuda bize ipucu olabilecek niteliktedir. Örneğin aşağıdaki beyitte Rahmî, dolaylı olarak bir kelâmda olması gereken vasıflardan bahsetmektedir. Bunlar beyân, fesahat ve belagattır. Şair, bir anlamda bunların

---

[10] Yahyâ Bey, *Dîvan*, s. 254.
[11] Tarlan, age, s. 3.
[12] Kılıç, agt, C. II, s. 883.
[13] M. Fuat Köprülü, kaynak belirtmeden "Bursalı Rahmî zarif gazellerile Safevî saraylarına kadar şöhreti yayılmış bir şairdir" der. Köprülü'nün bu görüşü de muhtemelen Âşık Çelebi'nin yukarıda bahsedilen anekdotuna dayanmaktadır. Bk. Köprülüzade Mehmet Fuat, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi XVI ıncı Asır*, Muallim A. Halit Kitaphanesi, Basım Yeri ve Tarihi Yok, s. 135; M. Fuad Köprülü, Divan Edebiyatı Antolojisi, Yayına Haz. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 128.

kendi şiirinde bulunduğunu ifade etmekte ve sözünü beliğ, kendini de fesahat ehli olarak takdim etmektedir.

Rahmî hadîs-i la'lüŋi kılsa nola beyân
Zîrâ kelâm-ı ehl-i fesâhat olur belîg (G 107/5)

Rahmî başka bir beytinde ise, gazelde sevgilinin dudağıyla yanaklarının anlatılması gerektiğini, ayrıca selâset ve hüsn-i edânın bulunmasının lüzumunu dile getirmektedir. Buradan hareketle Rahmî'ye göre gazelin asıl konusunun sevgilinin güzelliklerinin anlatılması olduğu, hem sözün hem de anlamın başarılı şekilde kullanılması gerektiği söylenebilir.

Gazelde Rahmiyâ la'liyle yârüŋ ruhların yâd it
Dimişlerdür selâsetle olur hüsn-i edâdan haz (G 106/5)

Diğer bir beytinde de Rahmî papağanı manadan habersiz söz söylemekle itham etmekte, dolayısıyla şiirde mananın çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu yönüyle papağanın kendiyle boy ölçüşemeyeceğini söylemektedir.

Nice dem-sâz olasın tab'-ı Rahmîyile ey bebgâ
Sühan-gûsın ma'ânîden velîkin bî-habersin sen (G 146/6)

Rahmî'ye göre, güzel ve gösterişli sözler söylemek gerçi insana çok şeref verir. Ancak ihtiyaç miktarınca söyleyip sonra susmak daha akıllıcadır. Yani şair bir nevi az ama öz söylemek taraftarıdır denilebilir. Aslında bu ifade Rahmî'nin edebî anlayışını da özetler gibidir. Nitekim şairin Divanı da sanki bu sözünü ispatlar niteliktedir. Eserin çok hacimli olmadığı, ancak keyfiyet açısından oldukça dolgun, edebî ifadeler taşıdığı görülür. İlgili beyitler şu şekildedir:

Tumturak-ı mehâsin-i elfâz
Virür insâna çok şeref ammâ

Kadr-i hâcetce söyleyüp de sükût
Eylemek ‘âkılânedür ammâ (Kt 2)

Şiirle ilgili bu umûmî ifadelerinin azlığına mukabil Rahmî, *Divan*’ının birçok yerinde kendi şiiri ve şairliği konusundaki görüşlerini dile getirmiştir. Bu görüşler, birçok divan şairinde olduğu gibi, umûmiyetle gazellerin son beytinde ve övünme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kendini “Hüsrev-i milket-i sühan” (G 79/5, 167/5, 192/6), “emîr-i mülk-i nazm” (G 100/5), yani söz ve nazım ülkesinin padişahı; “gavvâs-ı bahr-i sühan” (Ks. 13/26) söz/şiir denizinin dalgıcı; “bahr-i ma’nîde şinâver” (Ks 2/33) manalar denizinde yüzen, dalgıç olarak tanımlayan Rahmî; Hâkânî, Kemâl, Selman gibi ünlü İranlı şairlerin şiirini dinleseler kendine hak vereceklerini, hatta söz ülkesini terk edeceklerini iddia eder.

Şol emîr-i mülk-i nazmam kim sühanverler benüm
Nâlem eyler Rahmiyâ her defter ü dîvâna nakş (G 100/5)

diyerek diğer şairlerin kendi şiirleriyle defter ve divanlarını süsleyeceklerini söyleyen şair, kimi zaman da belâgat ülkesini dil kılıcıyla fethettiğini, fesahat ülkesinin de emri altına girdiğini söyler (G 51/7). Rahmî; bazen kendini "şâir-i nâzük" (G 68/7), "ehl-i hüner" (G 83/5) diye nitelendirirken, bazen de fıtratını, tabiatını konuşan bir papağana benzetir, söz (şiir) ülkesinin beliğ papağanı olarak tanıtır (G 53/6, 61/5, 103/5, 117/6).

Kand-i la’lüŋle ruhuŋ âyînesin vasf itmege
Tab’-ı Rahmî gibi yokdur tûti-i şîrîn-makâl (G 124/5)

Rahmî bir beytinde ise, güzellerin şeker gibi kendi şiirini okuduğunu söyleyerek kendini tatlı sözlü bir papağana, şiirini de *şeker*e benzetmektedir.

Olur her ruhları âyîne gûyâ kand-i şi’rüŋle
Meger kim Rahmiyâ bir tûti-i şîrîn-sühansın sen (G 145/5)

Bu dünya gülşeninde, mana kuşunu avlamak için Rahmî'nin yaratılışı gibi bir doğan gelmez (G 176/5) diyen şair, diğer taraftan ilimle meşhur olduğunu, şiir ve inşânın kendi yanında fenn-i ednâ olduğunu söyler (G

133/5). Şair belki de burada şiir ve inşânın kendi için kolay ilimler olduğunu söylemek istemiştir.

Rahmî, sevgilinin dudaklarının vasfında söylediği şiirlerini *mücevher* olarak niteler (G 39/5). Hatta bu mücevherin padişah kulağına layık bir mücevher olduğunu söyler (G 63/5). Yine şiir-mücevher benzetmesini kullandığı başka bir beyitte ise; bazen mücevherler de toprağa düşer (ama değerinden birşey kaybetmez), ehliyetsiz insanlar da senin şiirini görüp beğenmeseler buna hiç üzülme, der (G 74/7). Kendini mücevher saçan olarak gören şair, kalemini de bir Hindistan papağanına benzetir (G 129/5). Sözlerinin değerli bir mücevher gibi kervanlarla ülkeden ülkeye gideceğini, yayılacağını belirtir.

Metâ'-ı kelâmum şu gevher misâli
Gider kârbân ile kişver-be-kişver (Ks 2/35)

Rahmî başka bir kasidesinde övünürken sözlerini "âbdâr" ve tâze mânâlı" olarak nitelemektedir.

Bu nazm-ı âbdâra virdi sûret tâze ma'nîler
Deŋiz mâlikleriyle buldı gûyâ zîb ü fer deryâ (Ks 6/24)

Rahmî, sevgilinin eli, parmakları konusunda söylediği beş beytin sonunda, sözlerini Musa peygamberin beyaz eline benzetir ve *sihir* olarak niteler (G 113/5).

Bir kasidesinin sonunda, şiirini mana güllerinden oluşan, solmayacak renkli bir *nahl*a (gelinler için yapılan süs ağacı) benzeten Rahmî, belâgat bahçesinden renkli bir gül kopardığını ve fakirane padişaha arz ettiğini ifade eder.

Ma'ânî güllerinden bagladum bir nahl-i ra'nâyı
Hazân irmez bahârına nitekim cennet-i sânî

Belâgat gülsitânından kopardum bir gül-i ra'nâ
Fakîrâne tekellüf eyler isem şâha erzânî (Ks 1/34-35)

Gönül ehli insanlar Rahmî'nin taze divanını görünce, onu nazım gülbahçesi içindeki bir *gonca*ya benzeteceklerdir.

Gülşen-i nazm içre teşbîh itdiler bir goncaya
Ehl-i diller Rahmiyâ bu tâze dîvânuŋ görüp (G 13/5)

Rahmî, kendi şiirini letâfette *akar su* gibi görür ve çöplere benzettiği başkalarının şiiriyle kıyaslanamayacağını belirtir.

Şi'r-i Rahmî ki letâfetde akar su gibidür
Hâşe li'llah ki berâber ola hâşâk ü hasa (G 194/6)

Rahmî'nin, sevgilinin yanağından bahseden her sözü *renkli bir risale*dir. Bunun için şairin şiirini gül işitse yakasını yırtar (G 54/5). Şair, sevgilinin tatlı dudağı hakkında bir gazel söylediğini, güzellerin de sanki *helva* gibi bunu birbirlerinden kaptıklarını söyler. Bu yolla şiirlerinin çok tatlı olduğunu ve çok okunduğunu ifade eder.

Lebüŋ vasfında bir şîrîn gazel didüm bugün cânâ
Güzeller birbirinden kapışurlar sanki halvâdur (G 87/4)

Söz ehlinin, sevgilisinin dudağından bahseden şiirine, *şeker*e üşüşen sinekler gibi meyl edeceğini söyler.

Meyl ider vasf-ı lebüŋle görse şi'rüm ehl-i kâl
Rahmiyâ kand-i nebâta nitekim üşer meges (G 98/5)

Şair, o güzel sevgiliyi anlattığından beri sözleri hep seçkin hale gelmiştir. Burada şair, şiirinin başarısını sevgiliden bahsetmesine ve sevgilinin güzelliğine bağlamaktadır.

Vasf idelden o yâr-ı zîbâyı
Rahmiyâ oldı her sözüŋ mümtâz (G 93/5)

Şaire, sevgilinin hayali o kadar arkadaş, yakın olmuştur ki şair, konuşmak istediğinde başka söz söyleyemez, sevgilinin dudaklarından bahsetmeye başlar (G 136/4). Rahmî, şiirinin sevgilinin güzelliği gibi, her an *bahar* (taze) olduğunu söyler.

Gülşen-i tab'uŋda açılmış ma'ânî gülleri
Hüsn-i dil-ber gibi şi'rüŋ Rahmiyâ her dem bahâr (G 42/7)

Can artıran, canlandıran nitelikteki Rahmî'nin şiirine, Mesih (Hz. İsa) bile görse canını verir.

Bu şi'r-i cân-fezâ-yı görürse Mesîh dir
Olsun kelâm-ı Rahmiye biŋ biŋ fedâ-yı rûh (G 27/5)

Rahmî, şiirini tanıtırken özellikle "*rengîn-edâ*" ve "*pür-hayâl*" tabirlerini kullanmaktadır.

Rahmî lebüŋle ruhlaruŋuŋ vasfın eyleyüp
Rengîn edâyile gazelin pür-hayâl ider (G 35/5)

Sevgilinin dudaklarına benzer *nazik hayâl*leri olduğunu söyleyen Rahmî; ayrıntıları, incelikleri bilmeyenlerin bunları anlayamayacağını söyler.

Rumûzın hurde-dânlar idemezler zerrece idrâk
Dehân-ı yâre beŋzer yine bir nâzük hayâlüm var (G 57/4)

Hayâllerle dolu şiirimden eğer Hasan (Hassan bin Sabit) haberdar olsaydı, nezâketten hiç dem vurmazdı, diyen Rahmî, burada da şiirlerindeki *hayâl* ve *nezâket* özelliklerine değinmiştir (G 182/5).

Aşağıdaki beyitte ise Rahmî üslûbunu, *Selman* (ve Kemâl) *üslûbu* olarak tanımlar. Ayrıca hayâl temeline dayandığına da işaret eder.

Kemâl ile yaraşdı diyeler üslûb-ı Selmâna
Hayâlin zevk idenler Rahmiyâ bu tarz-ı eş'âruŋ (G 122/5)

*Hüsrev tarzı*na benzer, kendine has bir tarzı olduğunu söyleyen Rahmî; Anadolu'da *Acem tarzı*nı ortaya koymakla övünür (G 7/5).

Bu tarz-ı hâsı [böyle] **Rahmi**yâ ancak diye Husrev
Diyâr-ı Rûm içinde oldı bu tarz-ı 'Acem peydâ (G 7/5)

Rahmî, güzel sözleri Selman'ın kulağına gitse, onun, *Nizâmî'nin nazmına benzer* diyeceğini iddia eder (G 136/5). Ayrıca söz meclisinde şiirinin kalitesini ancak Molla Câmî'nin bileceğini, sözlerindeki hayâlleri ise ancak Kemâl-i Isfahanî'nin anlayacağını söyleyerek kendini onlarla kıyaslar ve bir tutar.

Sühan bezminde Câmîdür bilen keyfiyyet-i şi'rüm
Hayâlât-ı kelâmum Rahmiyâ ancak Kemâl aŋlar (G 70/7)

Hatta Rahmî, söz meclisinde Acem'lerle konuşmaya başlayınca yahut şiir alanında Acem şairleriyle iddialaşmaya başlayınca, onların her birinin kendini (Rahmî'yi) *zamanın Câmî'si* sandıklarını belirtir. Bu ifade aynı zamanda, şairin hedefi konusunda bilgi veren bir beyit olarak da değerlendirilebilir.

Rahmî[y]i sandı her biri Câmî-i rûzgâr
Bezm-i sühanda bahs idicek çok 'Acemle ben (G 152/5)

Kendi iddiasına göre Rahmî, nazm baharistanını öyle süslemiştir ki Sa'dî bile bu gülistanı seyr etse bir bülbülü olacaktır. İlgili beyitte şair Sa'dî-i Şirâzî'nin Gülistan ve Molla Câmî'nin Baharistan isimli eserlerine işaret etmekte ve bir anlamda onları geçtiğini söylemektedir. Hatta şiirlerini Sa'dî okusa, onlara hayran olacaktır (Ks 1/32). Rahmî'nin nazmının sesi havayı öyle doldurmuştur ki artık bu alanda Hüsrev'in ve Hâkânî'nin davulları çalınmaz olmuştur diyen şair, bu beyitte de ünlü İranlı şairler Hüsrev ve Hâkânî'yi şiir alanında geçtiğini iddia etmektedir.

Hevâ-yı sît-ı nazmum şöyle pür itmişdür âfâkı
Çalınmaz oldı tabl-ı nazm-ı Hüsrev kûs-ı Hâkânî(Ks 1/33)

Diğer taraftan Rahmî, fikret (düşünme, tefekkür, teemmül) doğanıyla anlam kuşlarını avladığını ve onun için de şiirinin kabul gördüğünü söylemekte; bir başka deyişle düşünerek, tefekkürle şiir yazdığını ifade etmektedir.

Ma'ânî murgını sayd eyledüŋ şeh-bâz-ı fikretle
AnuŋçünRahmiyâ şi'rüŋ cihân içre müsellemdür (G 75/6)

Bazı müddeîlerin kendi şiiri için "mecâzî" dediklerini söyleyen şair, bu ifadeyi kabul etmemekte; hakikatte benim şiirim Allah'ın bir lutfudur, demektedir. Buradan öncelikle Rahmî'nin şiiri Allah'ın bir lutfu olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır. Ayrıca şiirde mecazîliği ret ve hakîkîliği kabul ettiği görülmektedir. Mecâzî ve hakîkî tabirlerinin en fazla aşk için kullanıldığı malumdur. Buradan hareketle belki de Rahmî'nin şiirlerinde mecâzî/dünyevî aşkın değil de hakîkî/İlâhî aşkın işlendiği/işlenmek istendiği söylenebilir. İlgili beyit şu şekildedir:

Mecâzî dirler imiş müdde'îler şi'r-i Rahmîyi
Hakîkatde anuŋ şi'ri velî lutf-ı İlâhîdür (G 82/5)

Şair kendi şiiri üzerine hiçbir dedikodunun olmadığını, olamayacağını iddia etmektedir. Şiirinin konusu ise sevgilinin beli ve ağzıdır (G 127/5). Dünyaya nice şair gelip gitmiştir, ancak zamanenin gözü Rahmî'nin benzerini görmemiştir (G 44/7). Bunun için şair, şiirinin kalabalıklar içinde her kıssahan tarafından okunmasını ister (G 56/5). Aslında onun ateşli, yakıcı şiirleri dert ehlinin halini anlatmaktadır (G 59/5), sevgilinin aşkıyla söylenmiştir (Ms 4/V/1), riya değildir (G 179/5).

I.3.3. Rahmî'nin Şiirinin Özellikleri

Aslında bir önceki maddede kısmen şair bu konuda ipuçları vermiştir. Burada onlar toparlanıp özetlenecek, ayrıca bazı noktalar ilave edilecektir.

Öncelikle, Âşık Çelebi gibi bazı tezkirecilerin de belirttiği üzere, Rahmî'nin şiirlerinin belki de en önemli özelliği âşıkâne oluşudur.

Şarâb-ı 'ışk ile ser-mest olınca ey zâhid
Baŋa ne ta'ne idersin ki 'âşıkam 'âşık (G 114/4)

Cân u serden geçmişem ben 'âşık-ı şûrîdeyem
Yoluŋa başum fedâ cânum da kurbânuŋ senüŋ (G 119/4)

beyitlerinde olduğu gibi, *Divan*'ında birçok yerde zaten âşık fıtratlı bir insan olduğunu ısrarla söyleyen Rahmî; Allah'ın, kendisini yaratırken varlığını sevgili aşkıyla mayaladığını, yoğurduğunu, bir başka deyişle özünde,

mayasında aşk olduğunu (G 16/2), âşıklığının ezelî ve ihtiyârî değil, ıztırârî, zorunlu olduğunu (Ms 19/IV/1, G 135/4) söylemektedir. Bu özelliğinin şiirlerine de yansıması kaçınılmazdır. Rahmî'nin şiirleri edâ olarak âşıkâne olduğu gibi, muhtevâ olarak da âşıkânedir. Nitekim Rahmî'nin gazellerinin çok büyük bir kısmında (% 76,94) aşk konusu işlenmiştir. Bu aşkın kimi zaman beşerî, kimi zaman platonik, ama daha çok da İlahî olduğunu söylemek mümkündür. Şairin *Divan*'ında

Âb u hâküm 'ışk-ı cânâneyle tahmîr eylemiş
Cevher-i cismüm ki îcâd itdi Hayy-ı lâ-yemût (G 16/2)

beytinde olduğu gibi beşerî aşkla yorumlanabilecek beyitler de vardır;

Musahhir olmak isterseŋ gözüm ol yâr-ı rûhânî
Sirişküŋ dâne dâne sübha-i mercânuŋ olsun hep (G 11/4)

ifadesinde olduğu gibi platonik sayılabilecek söyleyişler de vardır. Diğer yandan

Mecâzî dirler imiş müdde'îler şi'r-i Rahmîyi
Hakîkatde anuŋ şi'ri velî lutf-ı İlâhîdür (G 82/5)

beytinde belirtildiği gibi, kimi zaman mecazî/beşerî gibi görünse de hakikatte İlahî aşkı anlatan beyitler de vardır. Aşağıdaki beyitlerde ise şairin İlahî aşkı işlediği görülmektedir.

Benem o sadr-nişîn-i mahabbet-i cânân
İçine girmedi Mansûr dârı görmişdür (G 41/3)

*Kâbe kavseyn*üŋ rumûzın bilmişüz rûz-ı ezel
Rahmiyâ anuŋçün ol iki hilâle mâyilüz (G 89/5)

Baŋa dîdâr-ı cânân zâhide hûri ile gılmân
Kimi sûretden eyler kimisi suret-nümâdan haz (G 106/2)

Rahmî'nin şiirlerinin konusu umûmiyetle aşk, aşk yüzünden çekilen sıkıntılar, ayrılık, hasret, sevgili ve sevgilinin dudağı, yanağı gibi güzellik

unsurlarıdır (G 93/5).

Latîf, zarîf oluşu Rahmî'nin şiirinin bir başka özelliğidir. Rahmî, neredeyse bütün *Divan*'ında aşk ve sevgili konusunu işlemekle birlikte hiçbir zaman bayağılığa düşmemiş, müstehcenliğe tenezzül etmemiştir. Tam tersine beşerî aşkı işlediği yerlerde bile bir nezâket, bir incelik vardır. Nitekim şair kendi de letafet ve nâzik kelimeleriyle bunu özellikle dile getirmiştir (G 194/6, G 182/5, G 57/4).

Rahmî'nin şiirinde, tıpkı Fuzûlî'de olduğu gibi, anlam güzelliği, dolgunluğu daha ön planda olmakla birlikte, şekil de ihmal edilmemiş, çok başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Vezin, kafiye, redif, dil gibi dış unsurlarda da Rahmî oldukça başarılıdır.

Rahmî, bir anlamda şiir vadisinde üstad olarak tanıdığı Hayâlî gibi, şiirde hayâl unsuruna çok önem vermiş ve bu unsuru çok yoğun bir şekilde kullanmıştır. Mesela G 17'de ayrılık ve hasret üzerine hayâller ağır basmaktadır. Ayrılık ve hasret, şairin/âşığın biri mağara arkadaşı, biri dert ortağıdır. Âşığın harap gönlünün bunlar eski akrabalarıdır, sırasıyla biri gelir biri gider. Âşığın yaralı vücüdunu, tıpkı bir elbise gibi, ayrılık kılıcı parça parça ettiğinde, hasret onu kirpik ipleriyle diker... Rahmî; ince, kimi zaman da mübalağalı hayaller kurmayı çok sever. Zaten bir önceki maddede söylendiği gibi, şair kendisi de şiiri için "hayâlî" kelimesini kullanmaktadır (G 182/5).

Rahmî, hayâlle birlikte tasvir unsuruna da çok önem vermiştir. Rahmî'nin hayallerinin ve tasvirlerinin oldukça zengin, renkli ve canlı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin şu beyitte jaleyi gün görmedik bir geline benzeten şair, çimenlikte jalenin kimi zaman içine düştüğü kırmızı bir laleyi de o gelinin kırmızı geceliği olarak hayal eder.

Gün görmedük 'arûs durur jâle Rahmiyâ
Oldı çemende lâle aŋa câme-hᵛâb-ı sürh (G 28/5)

Yine bir başka beytinde ise, ayrılık akşamında âşığın sevgilinin kıvrım kıvrım kâküllerinin hayâliyle ettiği ve halka halka gökyüzüne doğru çekilen ateşli âhları ejderha şeklinde tahayyül eder.

Hayâl-i kâküliyle dûd-ı âhum şâm-ı hecrinde
Çekilür halka halka çarha gûyâ şekl-i ejderdür (G 39/3)

Şu beyitte ise sevgilinin siyah saçlarının içinde görünen siyah gözlerini iki siyah geyiğe benzetir. Otlakları ise sünbüldür.

Zülfüŋ içindeki görinen nergis-i siyâh
Sünbüldür otlagı iki miskîn gazâledür (G 54/3)

Rahmî'nin hayâllerinin oldukça ince ve renkli, hatta bir kısmının zor akla gelebilecek, uç hayaller olduğunu söylemek mümkündür. Mesela şair şu beyitte güneşi gökyüzündeki bir pencere olarak hayal etmiştir:

Dûd-ı âhum tâk-ı zer-kârın siyâh eyler diyü
Revzen-i mihri sipihr irişse şeb muhkem kapar (G 68/5)

Rahmî şu beyitte ise, meclis mumunu sevgilinin kaküllerini görünce deli olan biri, mumun kıvrım kıvrım dumanlarını ise o delinin zincirleri olarak hayal etmiştir:

Şem'-i meclis göricek cânâ müselsel kâkülüŋ
Dûdeden zencîri var dîvâne şeklin baglamış (102/3)

Rahmî'nin şiirlerinin çok önemli özelliklerinden biri de sanatkârâne oluşudur. Bu iki anlamda düşünülebilir. Öncelikle Rahmî şiirlerini büyük bir titizlikle işlemiştir. Çok küçük yaşlarda Kanunî'nin huzurunda okunabilecek nitelikte şiirler söylemesinden onun doğuştan bir şiir yeteneğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şair bununla yetinmemiş, kendisi de çalışıp gayret ederek bir anlamda bu cevheri işlemiştir. Nitekim şair bir beytinde düşünerek, tefekkürle şiir yazdığını ifade etmektedir (G 75/6). Sanatkârlığının ikinci yönü de bu söyleneni destekler niteliktedir ki o da şiirlerinin edebî sanatlarla dolu olmasıdır. Rahmî'nin edebî sanatları hiç zorlanmadan, rahatlıkla ve bol bol kullandığı söylenebilir. Ancak bu bol sanatlı söyleyiş şiirde hemen hemen hiç sırıtmaz, gayet tabiî bir haldedir. Örneğin şu beyitte teşbih, telmih, tenasüp, mübalağa, nida gibi sanatların başarılı ve tabiî bir şekilde kullanıldığı görülmektedir:

Hâk-i kûyuŋ içre eşk-i çeşmüm ey Yûsuf-cemâl
Mısr içinde fi'l-mesel 'aynıdur anuŋ cûy-ı Nîl (G 127/3)

Söz sanatlarını da yer yer kullanmakla birlikte, Rahmî'nin umûmiyetle anlam sanatlarını kullandığı görülmektedir. Rahmî'nin en fazla kullandığı sanatın teşbih olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunun yanında sırasıyla leff ü neşr, teşhis, hüsn-i ta'lil, telmih ve tenasüp de onun sık kullandığı sanatlardandır. Rahmî, klasik divan şiiri kültürünü ve teşbihlerini çok iyi derecede bilmekte ve başarılı bir şekilde kullanmaktadır.

Dikmek içün tîg-i gamzeŋ çâkini hurşîdle
Rişte-i zerrîn ile ʻÎsî virür sûzen baŋa (G 1/5)

Rahmî'nin şiirlerinin umûmiyetle gösterişten, şaşaadan uzak, sade ve samîmî olduğu söylenebilir. Zaten şair de az ve öz söylemek taraftarıdır (Kt 2). Örneğin aşağıdaki beyitte bu söyleyiş rahatlığını ve samimiyeti bulmak mümkündür:

Öyle tolmışdur gözüm göŋlüm hayâl-i yâr ile
Kanda kim baksam görinen nakş-ı cânândur baŋa (G 6/3)

Rahmî'nin şiirlerinin önemli bir kısmında anlam derinliği bulunmaktadır. Şair bunu bazen tasavvufi manalarla temin ederken bazen tasavvufa bile gerek duymaz. Tabii ki anlam derinliğini sağlamada tevriye, iham-ı tenasüp, iham-ı tezat gibi sanatların önemli bir katkısı vardır. Örneğin

Ne kanlar dökdügin ʻarz itse çeşmüm yâre âl aŋlar
Tenüm gamdan hilâle döndi dirsem bir hayâl aŋlar

beytinde bunu görmek mümkündür. Mecazi aşk çerçevesinde söylenmiş bu beyitte şair öncelikle sevgilisinin kendi sözlerine inanmadığını ifade etmektedir: "Gözüm sevgiliye ne (kadar çok) kanlar döktüğünü arz etse (o sevgili) hile, yalan anlar (zanneder, diye düşünür). Vücudum gamdan, elemden hilâle döndü (hilâl gibi zayıfladı, incecik kaldı) dersem bir hayâl anlar (hayali bir söz söylediğimi zanneder)." Bunların ötesinde Rahmî, beyitte geçen "âl" ve "hayâl" kelimelerinden yararlanarak döktüğü gözyaşlarının kırmızı yani kanlı olduğuna, vücudunun ise gam çekmekten hayâl gibi olduğuna, varlığıyla yokluğunun aynı olduğuna işaret etmiştir.

I.3.4. Rahmî'nin Etkilendiği Şairler

Rahmî'nin etkilendiği şairler bahsinde, öncelikle şiirlerde adı anılan şairler ve tahmis, tesdis gibi manzûmeler göz önüne alınacak, daha sonra nazireler ve başka benzerlikler üzerinde durulacaktır.

Rahmî'nin *Divan*'ında Arap şairlerinden yalnız Hassan bin Sâbit'in adı anılmaktadır (G 182/5). Ancak bu bir etkiden ziyade, Hassan'ın ismi ünlü bir şair olarak anılmakta, hatta Rahmî, Hassan ismini övünmek için kullanmakta, ona üstünlük iddiasında bulunmaktadır. Diğer taraftan "Kaynaklarda Rahmî'nin Şiiri ve Şairliği" bahsinde, XVI. asır şairi Sânî'nin manzûm mektubunda da Rahmî'nin Hassan bin Sabit'e benzetildiği söylenmişti.

Daha önce de belirtildiği üzere Rahmî, İran şairlerinden daha çok kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinin son beytinde kendini överken bahsetmektedir. Bu kısımlarda artık nazım sahasında onları geçtiğini, onların davullarının çalınmadığını, adlarının anılmadığını söyleyen Rahmî, İran şairlerinden Hüsrev, Kemal, Selman, Câmî, Nizamî, Hakanî ve Sa'dî'nin adını anarak kendini onlara benzetmekte, onlarla bir tutmaktadır. (Mesela bk. Ks. 1/32, 33. Geniş bilgi için bk. Rahmî'nin Şiirle İlgili Görüşleri ve Kendi Şiirine/Şairliğine Bakışı Bölümü). Rahmî şiirini; *Kemâl ve Selman üslûbu* (G 122/5), *Hüsrev tarzı* (G 7/5), *Nizâmî'nin nazmına benzer* (G 136/5) olarak nitelemekte, kendini de zamanın Câmî'si saymaktadır (G 152/5). Diğer taraftan Rahmî'nin İranlı şair Hilâlî'den *Şâh u Gedâ* isimli mesnevîyi genişleterek tercüme ettiği göz önünde tutulursa yukarıdaki isimler arasına Hilâlî de eklenmelidir. Ayrıca Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg* isimli eserini Nizamî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına nazire olarak yazdığı, bununla birlikte eserde tertip ve muhteva açısından Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ı ile daha çok benzerlik bulunduğu hatırlanırsa (bk. Eserleri Bölümü) Rahmî'nin en fazla Molla Câmî ve Genceli Nizâmî'den etkilendiği rahatlıkla anlaşılacaktır.

Rahmî'nin etkilendiği Türk şairleri konusunda öncelikle şairin gazelini tahmis, tesdis haline getirdiği şairlerin bir listesini vermek faydalı olacaktır. Rahmî; Sıhrî, Yahya Bey, Ahmet Paşa, İshak Çelebi ve Necâtî Bey'in birer gazelini/beytini tesdis haline getirmiştir (Sırasıyla Ms. 10, 12, 13, 14, 15). Ayrıca Hayalî'nin beş (Ms. 18, 19, 20, 21, 23), Necâtî'nin üç (Ms. 26, 27, 28), Muhibbi'nin üç (Ms. 24, 29, 30), Ahmed Paşa'nın (Ms.

33), Yahya Bey'in (Ms. 25), Celal-zâde Salih'in (Ms. 22), Selîmî'nin (Ms. 31) ve Seyyid'in (Ms. 32) birer gazelini tahmis etmiştir. Bunlar toplu olarak değerlendirildiğinde Rahmî'nin en fazla Hayâlî'nin şiirini kendine örnek aldığını söylemek mümkündür. Bu noktada Hayâlî'nin hemen ardından Necatî gelmektedir. Bunlardan sonra Rahmî'nin Ahmet Paşa ve Yahya Bey'in manzûmelerini örnek aldığı görülmektedir.

Bilindiği üzere bu konuda ipucu olabilecek diğer bir husus da nazirelerdir. Eldeki mevcut verilerden hareketle Rahmî'nin 32 gazelinin nazire olduğu tespit edilmiştir[1]. Yapılan değerlendirmede Rahmî'nin en fazla Ahmet Paşa, Ahmedî ve Zâtî'nin gazellerine nazire söylediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Rahmî; Ahmet Paşa'nın dört (G 86, 104, 108, 222); Ahmedî'nin dört (G 9, 12, 127, 227); Zâtî'nin üç (G 4, 5, 82); Sâfî (G 136, 177), Necâtî (G 58, 131), Hayretî (G 18, 31), Âhî (G 80, 200) ve Revânî (G 97, 197)'nin iki; Şâhidî (G 9), Nizâmî (G 115), Cem Sultan (G 178), Mesihî (G 226), İshak Çelebi (G 87), Ulvî (G 148), Firâkî (G 225), Zihnî (G 223) [2], Sa'dî (G 121), Kâdirî (G 186), Hızrî/Şâmî (G 8)[3] ve Muhibbî (G 81)'nin birer gazeline nazire söylemiştir. Görüldüğü üzere Rahmî; Ahmet Paşa, Necâtî, Zâtî gibi umûmiyetle XV ve XVI. yüzyılın önde gelen, klasik şairlerinin gazellerine nazireler söylemiş, bir yönüyle onların şiirlerini kendine örnek almış, bir başka açıdan bakıldığında da onlarla bir nevi şiir yarışına girişmiştir.

---

[1] Bu konuda *Pervâne Bey Mecmuası* (PB) ve *Mecmau'n-Nezâir* (MN)'deki notlar ile Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan (T) ve Prof. Dr. Sabahattin Küçük(K)'ün daha önceden künyeleri yazılan Rahmî ile ilgili makalelerindeki bilgilerden yararlanılmıştır. *Pervane Bey Nazîre Mecmuası*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz 406; M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2001.

[2] Bilindiği üzere *Pervâne Bey Mecmuası*, *Mecmau'n-Nezâir* gibi nazire mecmualarında doğrudan kimin kime nazire yazdığı belirtilmemekte, önce zemin şiir yazılıp ardından bilinen bütün nazireler sıralanmaktadır. Bu arada üçüncü, beşinci sıradaki bir şairin zemin şiire değil de ondan sonra yazılmış başka bir şiire nazire söylemiş olması da mümkündür. Nitekim Rahmî'nin ilgili gazelinin bulunduğu yerde zemin şiir Zihnî'ye ait olarak gösterilmiş, ardından Hayâlî, Şâhî ve Rahmî'nin nazireleri yazılmıştır. Rahmî'nin büyük bir oranda Hayâlî'nin tesirinde kaldığı, ayrıca Hayâlî ile Rahmî'nin gazelleri arasında muhteva açısından büyük bir benzerlik bulunduğu göz önüne alınırsa, ilgili gazelin Zihnî'nin değil de Hayâlî'nin gazeline nazire olarak söylenmiş olması ihtimali ortaya çıkar. İlgili nazireler için bk. PB, 617a-617b.

[3] Bu manzûmenin bulunduğu kısımda, zemin şiir PB'de Yenihisarlı Hızrî, MN'de ise Şâmî'nin olarak gösterilmektedir. PB, 6b; MN, 393-vd.

Bize göre Rahmî'nin edebî kişiliği üzerinde en fazla etkili olan şair, Rahmî'nin yaşadığı devrin en gözde şairi olan Hayâlî Bey'dir. Yukarıda söylendiği üzere Hayâlî'nin beş gazelini tahmis etmesi bunun delillerindendir. Her iki şairin de İskender Çelebi ve İbrahim Paşa tarafından himaye edildikleri, onların konaklarının müdavimleri oldukları, bu bakımdan tanışık olmalarının çok kuvetli bir ihtimal olduğu daha önce belirtilmişti (bk. Çevresi). Diğer taraftan her iki şairin de yapıları birbirine benzemektedir. Her ikisi de doğuştan şair, biraz rint, derbeder, ârif, bunların ötesinde tam anlamıyla âşık insanlardır. Bu yüzden her ikisinin de şiirlerinde, özellikle de gazellerinde en fazla aşk konusu işlenmiştir. Ayrıca üsluplarında da âşıkâne ve zarîf olma bakımından büyük benzerlik vardır. Nitekim tezkire yazarı Ahdî, Hayâlî ile Rahmî arasındaki bu benzerlikten dolayı Rahmî için "tarz-ı gazelde tev'emân-ı Hayâlî" demiştir[4]. Rahmî de Hayâlî'yi "dehrüŋ sühandânı" "dünyanın (en önde gelen) şairi" diyerek övmektedir (Ms 23/V/3). İki şairin şiirleri arasındaki benzerliklere aşağıda bazı örnekler verilmiştir. Bu örneklerin daha da artırılması mümkündür.

Hayâlî:

Kosam çemende neşâtı bahârı neyleyeyüm
Seherde içmez isem ya humârı neyleyeyüm

Eger ki itmez isem zâhidâ ayak seyrin
Taraf taraf açılan lâle-zârı neyleyeyüm

Gözüm yaşıyla harâbât içinde dem süreyin
Bir iki gün bu kurı i'tibârı neyleyeyüm

Ayakda seyr-i habâb itmek elümde iken
Muhît içinde dür-i şâh-vârı neyleyeyüm

Hayâlî vâ'ize bak baŋa vâ'iz uydı velî
Şu bir mürâyî-i dîn yâdigârı neyleyeyüm[5]

Rahmî:

---

[4] Solmaz, age, s. 312.

[5] *Hayâlî Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 231. Yayında çevriyazı işaretleri yoktur. Bunlar tarafımızdan ilave edilmiştir.

Firâk-ı yâr ile zârem bahârı neyleyeyüm
Görince âteş olur lâle-zârı neyleyeyüm

Görinmez ise baŋa kâküli perîşânum
Çemende sünbül-i zülf-i nigârı neyleyeyüm

Ne hoş zamân idi eyyâm-ı vuslat-ı cânân
Soŋında hecr gibi zehr-i mârı neyleyeyüm

Güzellere dahı dil virmeyem direm ammâ
Sever görince gözüm ıztırâri neyleyeyüm

Ne kârum idi benüm Rahmiyâ güzel sevmek
Göŋül didükleri bî-ihtiyârı neyleyeyüm (G 135)

Hayâlî[6]:

Lâleler sahn-ı gülistânda kadeh-nûş oldular
Güft ü gûy-ı bülbüle güller kamu gûş oldular

Hakkı biz bulduk deyu zann etmesin ashâb-ı kâl
Cûylar çün erdiler deryâya hâmûş oldular

Rahmî:

Sâki-i bâkîden anlar kim kadeh-nûş oldılar
Tâ-ebed bezm-i fenâda mest-i bî-hûş oldılar (G 48/1)

Hayâlî:

Gördü Mecnûn kim beni-âdemde yok resm-i vefâ
Vardı ol dîvâne vahşîlerle ülfet bağladı

Rahmî:

Sûret-i resm-i vefâ âyîne-i ‘âlemde yok
Gördi sâfî-diller anuŋçün nemed-pûş oldılar (G 48/3)

Hayâlî:

[6] Hayâlî'nin burada verilecek beyitleri için bk. *Hayâlî Divanı*, s. 106, 301, 176.

Elümde âl tûtî-veş meyi gördi didi sûfî
Be bu kendü ayagıyla ele gelmiş şikâr ancak

Rahmî:

Baŋa bir ruhları alı bu gün gösterdiler gördüm
Didüm göŋlini Rahmînüŋ be va'llahi alan budur (G 80/7)

Bursalı Rahmî'nin edebî kişiliği üzerinde Ahmet Paşa'nın ve Necâtî'nin de etkisi olmuştur. Nitekim Rahmî, "emîr-i nazm" ve "server" dediği (Ms 33/VII) Ahmet Paşa'nın bir beytini tesdîs, bir gazelini tahmîs, dört gazelini de tanzîr etmiştir. Necâtî'nin ise bir beytini tesdîs, üç gazelini tahmîs, iki gazelini de tanzîr etmiştir. Bunların ötesinde kimi zaman benzer söyleyişleri de bulunmaktadır.

Bu konuda Fuzûlî'yi de anmadan geçmek yanlış olacaktır. Burada belki etkilenme kelimesini kullanmak çok doğru olmayabilir. Ancak şu bir hakikat ki Rahmî'nin şiir ve aşk anlayışı Fuzûli'ye oldukça benzemektedir. Nitekim her iki şair de âşıkâne tarzda yoğunlaşmış ve başarılı olmuşlardır. Diğer taraftan Rahmî de Fuzûli gibi aşkı hep ayrılık, ızdırap, bela, gözyaşı gibi kelimelerle işlemiştir. Mesela şu beyit bunu çok güzel ifade etmektedir:

Belâdur şâhsârı berg ü bârı mihnet ü gamdur
Dıraht-ı 'ışk dirler bâg-ı dilde bir nihâlüm var (G 57/2)

Ayrıca bk. G 7/3-4, G 17, G 57. Yine benzer muhtevalı 72. gazel "kan ağlar" redifi etrafında oluşturulmuştur. Bir başka benzerlik ise Fuzûlî gibi Rahmî'nin de sevgiliye vuslat istememesi, hicrana razı olmasıdır. Fuzûlî'nin bu özelliği malumdur. Rahmî de bu konuda şunları söylemektedir:

Her visâlüŋ âhiri 'âlemde ger hicrân ise
Âteş-i fürkat hakıyçün vasl-ı cânân istemem (G 137/4)

Cefâya şöyle mu'tâdem ki ger 'arz itseler gâhî
Dil-i dîvâne itmez oldı vasl-ı dil-rübâdan haz (G 106/4)

Ben ol murgam şikeste-bâl olur sanmaŋ havâdisden
Hevâ-yı vasl kılmaz hâr-ı hasret âşyânumdur (G 43/5)

Fuzûlî-Rahmî benzerlikleri bunlardan ibaret değildir. Rahmî ile Fuzûlî'nin şiirleri arasında yer yer söyleyiş, ses, yapı ve anlam bakımından da benzerlikler bulunduğu görülmektedir. Nitekim Fuzûlî'nin bir gazelinden alınan aşağıdaki beyitler ile Rahmî'nin bir gazeli arasındaki hem yapı hem içerik benzerliği hemen dikkati çekmektedir.

Fuzûlî:

Mukavves kaşlaruŋ kim vesme birle reng tutmışlar
Kılıçlardur ki kanlar dökmek ile jeng tutmışlar
…
Göŋül mir'âtını eyler mükedder 'akl teklîfi
Hoş ol bî-bâkler kim terk-i nâm ü neng tutmışlar
…
Beni kim seng-sâr-ı mihnetem bâzâr-i 'ışk içre
Belâ dâgın çeken Ferhâd ile hem-seng tutmışlar
…
Seher bülbüller efgânı değil bî-hûde gül-şende
Fuzûlî nâle-i dil-sûzuna âheng tutmışlar[7]

Rahmî:

Hilâl ebrûlaruŋ kim vesme birle reng tutmışdur
İki şemşîrdür kan eylemekde ceng tutmışdur

Ferîdûn-ı zamân ol nefs-i Dahhâkın helâk eyle
Bu hatt ile gedâlar şâh olup evreng tutmışdur

Yakasın çâk idüp Ferhâduŋ eyler mâtemin kühsâr
Elinde sînesini dögmek için seng tutmışdur

Ezel bezminde ben mestem şarâb-ı lâ-yezâliden
Kimi hayrân bu esrâr ile kimin neng tutmışdur

Gamuŋl'işigüŋ evtâr itdi kaddin çeng idüp Rahmî
Felek bezminde âhı Zühreye âheng tutmışdur (G 85)

---

[7] *Fuzûlî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz-vd., Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 164. Yayında çevriyazı işaretleri yoktur. Bunlar metne tarafımızdan ilave edilmiştir.

Yine Rahmî'nin

Ne dil-i haste-i mecrûhuma merhem bulınur
Ne zaman gussaları def'ine hem-dem bulınur

Ne perîşânlıgını hâtır-ı sevdâ-zedenüŋ
Merhamet eyleyüben bir sorar âdem bulınur

Ne gam-ı 'ışk-ı nigâr ile perîşan dilümüŋ
Râzını söylemege mûnis ü mahrem bulınur

Bulımazam niçe kim sa'y iderem şâdılıgı
Şâdlık ister iken belki niçe gam bulınur

Rahmiyâ yâr visâline karîb oldukça
Âh kim her yaŋadan mâni'-i muhkem bulınur (G 69)

gazeli edâ ve muhteva açısından bize Fuzûlî'nin ünlü "gayrı" redifli gazelini hatırlatmaktadır.

Yitdi bî-kesligüm ol gâyete kim çevremde
Kimse yoh çizgine gird-âb-ı belâdan gayrı

Ne yanar kimse baŋa âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı[8]

Ayrıca Fuzûlî ile Rahmî'nin şu beyitlerinde de benzerlikler vardır[9]:
Fuzûlî:

Saŋa gül-şende nisâr itmek içün her nergis
Götürüpdür başa altun dolu bir sîm tabak

Rahmî:

Nev-'arûs-ı gülüŋ ardına düşüp câriye-vâr
Götürür başınuŋ üzre legen-i zer nergis (Ks 9/4)

Fuzûlî:

---

[8] age, s. 264.
[9] Fuzûlî'nin beyitleri için bk. age, s. 202, 303, 31, 32, 243.

Pehlevânlar bâd-pâlar segridende her taraf
Tıfl hem cevlân ider ammâ agaçdan atı var

Rahmî:

Şu tıfl-ı nevrese beŋzer ki ola çûba süvâr
Şükûfe şâh-ı tekâverde kim ola pûyân (Ks 8/7)

Fuzûlî:

Men lebüŋ müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür hüşyâra su

Rahmî:

Baŋa dîdâr-ı cânân zâhide hûri ile gılmân
Kimi sûretden eyler kimisi suret-nümâdan haz (G 106/2)

Çün kur'a saldı sûfî hûr ile geldi kevser
Mahbûb u bâde ey dil ehl-i mezâka düşdi (G 210/4)

Fuzûlî:

Dest-bûsı ârzûsıyla ölürsem dōstlar
Kûze eyleŋ topragum sunuŋ anuŋla yâre su

Rahmî:

Şöyle mestem ger ölüp hâkümden olursa sebû
Âb içen andan ola tâ haşre dek mest ü harâb (G 12/2)

Fuzûlî:

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çoh hem-derd yoh düşmen kavî tâli' zebûn

Rahmî:

Yâr zâlim 'ışk kâtil sabr ise emr-i muhâl
Vâdi-i hayretde kaldum âh kim Mecnûn-misâl (Ms 5/V/3-4)

Bunlardan başka Rahmî'nin, Fuzûlî'nin ünlü Su Kasidesi ile aynı vezin, kafiye ve redifte bir "su" redifli gazeli vardır (G 171). İlk beyti şöyledir:

Her habâbı dîdedür bakmaga rûy-ı yâra su
Tolanup kûyın olur bir 'âşık-ı âvâre su

Bu gazelin Fuzûlî'ye nazire olması mümkünse de başka bir Anadolu şairine nazire olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu konuyla ilgili bir yazısında Anadolu'da yazılmış 35 adet "su"

redifli gazel olduğunu söylemektedir. Bu gazellerin sahibi şairler arasında Hayâlî (2 adet), Yahya Bey, Zâtî, Hayretî gibi Fuzûlî'ye nispetle mekân açısından Rahmî'ye çok daha yakın olanlar vardır[10]. Bu bakımdan ilgili gazelin Su Kasidesi'ne nazire olması zayıf bir ihtimaldir.

Bu örneklerde görüldüğü üzere, Fuzûlî ile Rahmî'nin aşk ve şiir anlayışları benzer olduğu gibi, şiirleri arasında da yer yer benzerlikler bulunmaktadır. 1556'da vefat eden Fuzûlî ile 1567/68'de ölen Rahmî'nin birbirlerinin eserlerini okuyup okumadıkları meçhuldür. Ancak bildiğimiz bir şey var ki o da, her iki şâirin de Necâtî ve Hayâlî'nin şiirlerini okuyup onlardan etkilendikleridir[11].

Son olarak Kınalı-zade'nin verdiği bir bilgiyi aktarmak uygun olacaktır. Kınalı-zade Rahmî'nin

Güle yir yok meger yapışduram penbeyle dîvâra (G 206/1)

mısraının aslında Kastamonulu Şavur'a ait olduğunu, Rahmî'nin mezkur mısraı ondan aldığını söylemektedir[12].

I.3.5. Rahmî'den Etkilenenler

Bursalı Rahmî'nn etkisi konusundaki bilgiler sınırlıdır. Bu mevzuda öncelikle Rahmî'nin şiirlerine muhtelif şairler tarafından söylenen tahmisler ve nazireler değerlendirilecektir. Her ne kadar şair olarak değeri bilinmese de Rahmî'nin şiirleri daha yaşadığı dönemde belagati ve güzelliği ile dikkati çekmiştir. Bunun doğal sonucu olarak onun şiirlerine tahmisler ve tazminler söylenmiştir. Şimdilik mevcut bilgilere göre Gelibolulu Mustafa Âlî, Beyânî ve Bağdatlı Rûhî Rahmî'nin gazellerini tahmis etmişlerdir. Bilindiği üzere bu isimler yaşadıkları devrin önemli şairleridir. Rahmî'nin gazelini tahmis etmekle onu beğendiklerini, takdir ettiklerini göstermişlerdir. Beyânî ve Rûhî'nin aynı gazeli, Rahmî'nin

Za'fdan künc-i 'anâda kim dil-i şeydâ yatur

---

[10] Mehmed Çavuşoğlu, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XXV (M. Çavuşoğlu'na Armağan-I), İstanbul, 2005, s. 57-68.

[11] Fuzûlî'nin Anadolu şairleriyle münasebeti konusunda bk. agm.

[12] Kınalızade, age, C. I, s. 420.

Ger ecel gelseydi görmez şöyle nâ-peydâ yatur (G 73/1)

matlalı gazelini tahmis ettikleri görülmektedir. Bağdatlı Rûhî'nin tahmîsinde geçen bir mısra dikkat çekicidir:

Gör ne dir üstâd-ı kâmil ey göŋül gûş it sözin (III/3)

Görüldüğü üzere bu mısrada Rûhî, Rahmî için "üstâd-ı kâmil" demektedir. Bu ifade şairin Rahmî'yi nasıl gördüğünün işaretidir.

Bahsedilen tahmîslerin tam metinleri aşağıdadır. Rahmî'nin mısraları eğik olarak yazılmış, ayrıca bu yazımlarda manzûmelerin alındığı kaynağa tabi olunmuştur.

[GAZEL-İ RAHMÎ TAHMÎS-İ ÂLÎ]

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Ben ki ey dil sâkin-i peygûle-i mey-hâneyin
2 Bâde-i tecrîd içer pür-şevk bir mestâneyin
3 Pîre-zen-i dehre hiç baş egmeyen merdâneyin
4 *Tâk-ı kasrı neyleyem ben sâkin-i vîrâneyin*
5 *Taşı taş üzre komaz bir 'âşık-ı dîvâneyin*

II

1 Ger şeb-i hecrinde yâruŋ eylesem bir kerre âh
2 Nâr-ı âhumdan yanar eflâk mânend-i giyâh
3 Havfdan lerzân olur kılsam nücûma bir nigâh
4 *Şeh-perüm salsam söyinür sarsarından şem'-i mâh*
5 *Bezm-i şevk-ı yârda şol âteşîn pervâneyin*

III

1 Olalı mey-hâne-i 'ışk içre ben ehl-i nişest
2 Ehl-i bezm-i mihnetüŋ câmına irgürdüŋ şikest
3 Toludur cânâ derûnum bâde-i bezm-i elest
4 *Zevk iden keyfiyyet-i hâlüm olur gâyetde mest*
5 *Sâkı-i bezm-i kazâ destinde bir peymâneyin*

IV

1 Dil virelden sen meh-i bî-mihre ben ey mâhtâb
2 Bâdedür baŋa şafak peymâne-i zer âfitâb
3 Zühre mutrib dem-be-dem âh u figânumdur rebâb
4 *Ehl-i tecrîdem çerâg-ı bezmüm olmışdur şihâb*
5 *Târem-i â'lâda Îsâ ile hem-kâşâneyin*

V

1 Gerçi oldum niçe yıl puyân-ı kuhsâr-ı fenâ
2 Olmadum der-kâr bir sâ'at cihânda **'Âli**yâ
3 Komadum bir çöpi bir çöp üzre mânend-i sabâ
4 *Yapdı Şîrîn kasrını Ferhâd gerçi* ***Rahmi****yâ*
5 *Taşı taş üzre komazın 'âşık-ı dîvâneyin*[13]

***

GAZEL-İ RAHMÎ TAHMÎS-İ BEYÂNÎ

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Sanma râhat hᵛâb-ı gafletde göŋül tenhâ yatur
2 Mest olup câm-ı gam ile vâlih ü rüsvâ yatur
3 Hey'eti teşhîs olınmaz bî-ser ü bî-pâ yatur
4 *Za'fdan künc-i 'anâda kim dil-i şeydâ yatur*
5 *Ger ecel gelseydi görmez şöyle nâ-peydâ yatur*

II

1 Bahr-i 'ışkı sanmaŋuz kim ola mânend-i Furat
2 Degme bir keştî-i ten bulmaz bu bahr içre necât
3 Mevcinüŋ her katresinde gark olur bu mümkinât
4 *Cûşa gelse kem habâbıdur rüsûm-ı kayinât*
5 *'Işkdur nâmı fezâ-yı dilde bir deryâ yatur*

III

1 Nice bir uyhudasın bîdâr kıl gayret gözin

---

[13] Gelibolulu Mustafa Ali, *Divan I*, Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard, 2006, s. 316. Bu manzûme, FT'de belki de son bendi görülemediğinden Rahmî'nin şiiri zannedilerek *Divan*'a alınmıştır. FT, s. 114-115. Bu çalışmada manzûmenin son bendi yoktur.

2 Gözi açuk olanuŋ almaz dilâ gaflet gözin
3 Gitmedin dâr-ı bekâya yummadın halvet gözin
4 *Var fenâ deştin temâşâ kıl açup 'ibret gözin*
5 *Nice İskender türâb olmış nice Dârâ yatur*

IV

1 Reh-revân-ı vâdi-i hayret olanlar cân ile
2 Bir degül zıll-ı mugaylânda yatur hayrân ile
3 Nice ünsiyyet kılur hâyvânı gör insân ile
4 *Pâyınuŋ harın çıkarmış sûzen-i müjgân ile*
5 *Deştde Mecnûn görince nâka-i Leylâ yatur*

V

1 Husrev-i 'ışkuŋ mutî' olan şehâ fermânına
2 Minnet itmez bende olmaz âsaf-ı devrânına
3 Ser-fürû kılmaz **Beyânî** mîr-i 'âlî-şânına
4 *Şâh-ı 'âlem gelse çekmez pâyını dâmânına*
5 *Künc-i istignâda* ***Rahmî*** *şöyle bî-pervâ yatur*[14]

***

GAZEL-İ RAHMÎ TAHMÎS-İ SÂHİB-İ DÎVÂN

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Yek-dil olup Kays u Leylâ Vâmık u 'Azrâ yatur
2 'Âleminde her kişi yâriyle bî-pervâ yatur
3 Nice yıldur âferînler sabrına şehâ yatur
4 *Za'fdan künc-i 'anâda kim dil-i şeydâ yatur*
5 *Ger ecel gelse görinmez şöyle nâ-peydâ yatur*

II

1 'Işk câmın nûş iden bulmaz hakîkatda memât
2 'Işkdur 'ayne'l-yakîn ser-çeşme-i âb-ı hayât
3 'Işka inkâr itme ey deryâ-nihâd-ı pâk-zât
4 *Şeh çü gelse kem habâbıdur rüsûm-ı kayinât*

---

[14] *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1641, 176a.

5 *'Işkdur nâmı fezâ-yı dilde bir deryâ yatur*

III

1 Niceler İskender ü Dârâ yirine kor özin
2 Devlete magrûr olanuŋ görmemek yegdür yüzin
3 Gör ne dir üstâd-ı kâmil ey göŋül gûş it sözin
4 *Var fenâ deştin temâşâ kıl açup 'ibret gözin*
5 *Nice İskender türâb olmış nice Dârâ yatur*

IV

1 Hâkden ref' eyleyüp almış ele biŋ cân ile
2 Yaykamış fi'l-hâl âb-ı dîde-i giryân ile
3 Hâline rahm eyleyüp ikdâm-ı bî-pâyân ile
4 *Pâyınuŋ harın çıkarmış sûzen-i müjgân ile*
5 *Deştde Mecnûn görince nâka-i Leylâ yatur*

V

1 Bak gedâ-yı kûy-ı 'ışkuŋ **Ruhi**yâ 'ünvânına
2 Ser-fürû itmez olursa 'âlemüŋ sultânına
3 Duhter-i rez meyl idüp anuŋ gelelden yanına
4 *Şâh-ı 'âlem gelse çekmez pâyını dâmânına*
5 *Künc-i istignâda **Rahmî** şöyle bî-pervâ yatur*[15]

Rahmî'nin etkisini, onun manzûmelerinin ne kadar beğenildiğini gösteren bir başka delil ise onun gazellerine söylenen nazirelerdir. Takdir edileceği üzere bu konu hem ucu açık hem de müphem bir konudur. Çünkü bilindiği üzere *Pervâne Bey Mecmuası* gibi nazire mecmualarında zemin şiirden sonra o konuda yazılmış bütün nazireler ardı ardına sıralanmaktadır. Nazire manzûmelerin hepsinin zemin şiire nazire olduğu konusu şüphelidir. Ancak başka bir ipucu olmadığı sürece böyle kabul etmekten başka çare de yoktur.

Rahmî'nin şiirine nazire söyleyerek onu takdir eden şairlerin başında devrin şiir üstadları Bâkî, Zâtî ve Hayâlî gelmektedir. XVI. yüzyılın ünlü

[15] Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2001, C. 1, s. 295; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1641, 292b. Son bentteki "olursa" kelimesi belki "ölürse" şeklinde de okunabilir.

şairi Bâkî, Rahmî'nin şiirini beğenen ve ona nazire yazan şairlerdendir[16]. *Pervâne Bey Mecmuası*'ndan anlaşıldığına göre Rahmî'nin

> Mâni' olmaz müjeler yaşına ben mahzûnuŋ
> Hâr u hasler yolını baglayımaz Ceyhûnuŋ (G 118/1)

matlalı gazeli o devirde meşhur olmuş ve dönemin birçok şairi bu gazele nazire söylemiştir. Nazire söyleyen şairlerin başında Zâtî ve Hayâlî gelmektedir. Bu büyük şairler bahsedilen gazele ikişer nazire söylemişlerdir. Bu zemin şiire ayrıca XVI. asır şairlerinden Şem'î (2 adet), Keşfî (2 adet), Ahmed Beg, Hayretî(2 adet), Nazmî(3 adet), Şuhûdî, Mahvî, Feyzî, Sun'î, Muti'î, Fârisî, Kâmî, Fikrî, Hâfız, Behiştî, Na'tî, Kenzî, Sebzî, Bâkî, Şânî, Helâkî, Cemâlî, Sübûtî, Hâverî, Nikâbî, Sihrî, Rahîmî, Tâlibî, Hitâbî ve Kurbî nazire söylemişlerdir[17]. Bu durum aslında tezkirelerde söylenen Rahmî'nin yaşadığı devrin ünlü şairlerinden biri olduğu sözü ile de örtüşmektedir.

Aynı mecmuaya göre Rahmî'nin

> Ne kanlar dökdügin 'arz itse çeşmüm yâre âl aŋlar
> Tenüm gamdan hilâle döndi dirsem bir hayâl aŋlar (G 70/1)

beytiyle başlayan gazeline de Kâmilî, Fenâyî, Şemsî, Me'âbî, Mutî'î, Sâbirî, Livâyî (2 adet) ve Ehlî mahlaslı şairler nazire söylemişlerdir[18]. Bunların dışında Ali Nihat Tarlan'a göre

> Yûsuf-ı gül-çihresüz gülzâr zindândur baŋa
> Bezm-gâh-ı kasr-ı 'işret beytü'l-ahzândur baŋa (G 6/1)

matlalı gazele Celîlî ve Kerîmî;

> Gam-ı hicrân ile şol deŋlü za'îf oldı tenüm
> Üstühᵛâna sarılu rişteye döndi bedenüm (G 136/1)

---

[16] Sabahattin Küçük, *Bâkî ve Dîvânından Seçmeler*, KTB Yayınları, Ankara, 1988, s. 31-32.
[17] *PB*, vr. 326a-329b.
[18] *PB*, vr. 163b-164a.

matlalı gazele de Şem'î nazire söylemiştir[19].

Rahmî'nin şiirine nazire söyleyen şairlerden biri de Nâlî'dir. Bu şair, Rahmî'nin

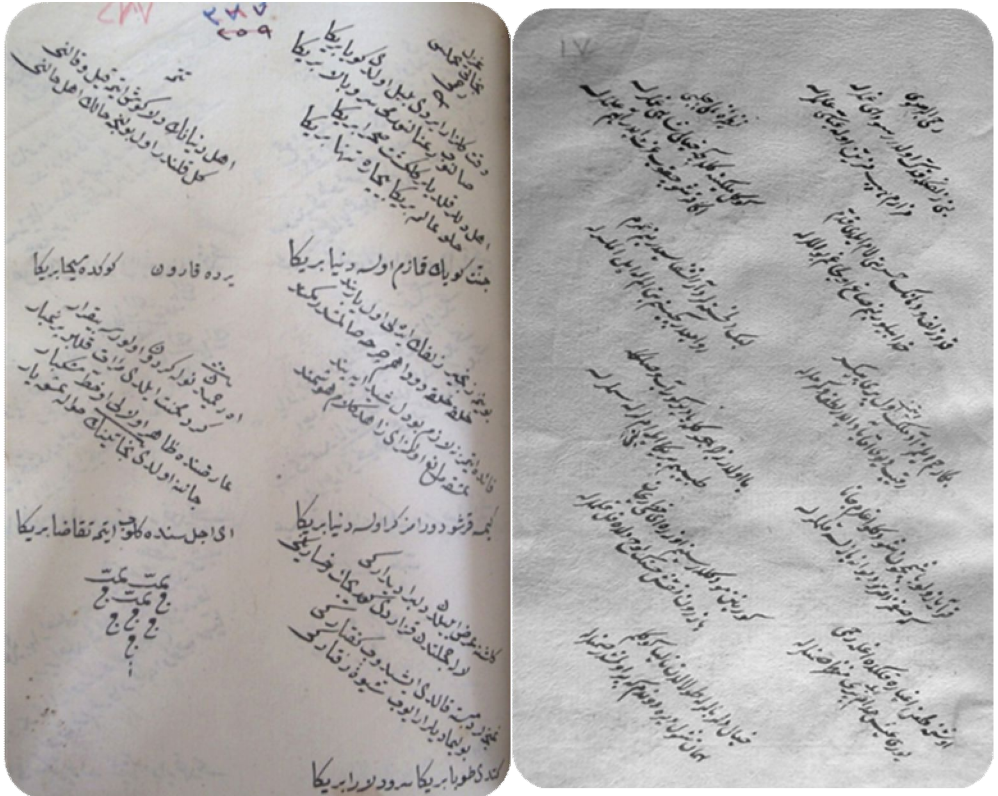
Beni zülfüŋle kaddüŋ öldürürse derd ü gamlarla
Mezârum hep müzeyyen ola 'Abbâsî 'alemlerle (G 172/1)

beytiyle başlayan gazeline nazire söylemiştir[20].

---

[19] T, s. 28, 39. Tarlan, aslında ikinci sırada yazılan gazele Mesîhî(ö. 1512), Âhî(ö. 1517) ve Şem'î(ö. 1530)'nin nazire söylediğini söylemektedir. Ancak ölüm tarihlerine dikkat edildiğinde, Mesîhî ve Âhî'nin Rahmî'ye nazire söylemesinin mümkün olmadığı hemen anlaşılmaktadır. Gözden kaçan bu nokta, nazire silsilesindeki bir hatadan yahut zemin şiirin değil de bir önceki şiirin zemin olarak kabulünden kaynaklanmış olabilir.

[20] *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 485, 17a. Kaynaklarda Nâlî mahlaslı beş şair bulunmaktadır. İlgili nazirenin bu şairlerden hangisine ait olduğu şimdilik net olarak belli değildir. Bunların içinde en meşhuru ve Rahmî'ye de tarihçe en yakını *Tuhfetü'l-Emsâl* sahibi Konyalı Mehmed Nâlî Efendi (ö. 1675)'dir. Nazirenin de ona ait olması muhtemeldir. Konuyla ilgili bk. Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, C. II, s. 1022-1023.

Rahmî'nin Şiirlerinin Geçtiği Mecmualardan İki Örnek (Sağdaki: *Mecmua-i Eş'ār*, 06 Mil Yz A 485, vr. 17a. Soldaki: *Mecmua-i Eş'ar*, 06 Mil Yz A 1641, vr. 277a).

II. BÖLÜM:

RAHMÎ DİVANI'NDA ŞEKİL VE MUHTEVÂ

II.1. NAZIM ŞEKİLLERİ

Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ı çok hacimli bir divan değildir. Bununla birlikte yine de bu eserde birçok nazım şekline örnek bulmak mümkündür. Bu *Divan*'da bulunan nazım şekilleri, bunların sayıları ve eserdeki kullanım oranları aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Sıra No	**Nazım Şekli**	**Manzûme Sayısı**	**Divan'daki Kullanım Oranı (%)**
1	Kaside	13	4,40
2	Kıt'a	3	1,01
3	Onbeşli musammat	1	0,33
4	Ondörtlü musammat	1	0,33
5	Terkîb-bent	1	0,33
6	Müsemmen	1	0,33
7	Müseddes	4	1,35
8	Tesdîs	7	2,37
9	Muhammes	2	0,67
10	Tahmîs	16	5,42
11	Murabba	1	0,33
12	**Gazel**	**232**	**78,64**
13	Rubai	1	0,33
14	Matla	8	2,71
15	Müfret	4	1,35
	TOPLAM	**295**	

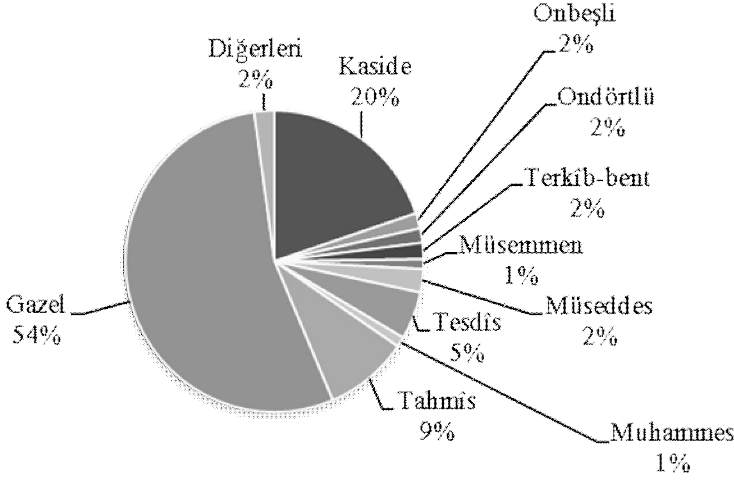
Bu tabloya göre *Bursalı Rahmî Divanı*'nda toplam 295 manzûme bulunmaktadır. Bunlar 15 farklı nazım şekline uygun olarak yazılmıştır. Buradan hareketle, nazım şekilleri açısından bir çeşitlilik olduğunu söylemek mümkündür. Ancak terkîb-bent, müsemmen, rubai gibi bazı nazım şekille-

rinin kullanım sayı ve oranları asgari sınırdadır. Buna karşılık gazel nazım şeklinin eserde çok fazla kullanıldığı, Divan'ın yaklaşık % 80'inin gazel olduğu görülmektedir. Bunun ardından tahmîs ve kaside nazım şekillerinin Divan'da çok kullanıldıkları ortaya çıkmıştır.

Ancak manzûme sayıları esas alınarak yapılan yukarıdaki tablo ve tasnif, *Divan*'ın muhtevası konusunda kısmen yanıltıcı olabilir. Çünkü kimi zaman bir nazım şeklinin kullanım sayısı az olmakla birlikte mısra/beyit sayısı oldukça fazladır. Terkîb-bent gibi. Kimi zaman da beyitlerde olduğu gibi bunun tam tersi olmaktadır. Bu bakımdan manzûmelerin mısra sayıları esas alınarak yapılan aşağıdaki tabloda nazım şekillerinin Divan'daki oranı daha net görülecektir.

Nazım Şekli	**Mısra Sayısı**	**Kullanım Oranı (%)**
Kaside	906	19,87
Kıt'a	26	0,57
Onbeşli musammat	75	1,64
Ondörtlü musammat	70	1,53
Terkîb-bent	80	1,75
Müsemmen	48	1,05
Müseddes	114	2,50
Tesdîs	234	5,13
Muhammes	50	1,09
Tahmîs	415	9,10
Murabba	36	0,78
Gazel	2476	54,32
Rubai	4	0,08
Matla	16	0,35
Müfret	8	0,17
TOPLAM	**4558**	

Bu veriler ışığında nazım şekilleri açısından *Divan*'ın genel yapısı aşağıdaki grafikte daha net görülebilir.

Nazım Şekillerinin Divan'a Dağılımı

Şimdi bu nazım şekilleri hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi vermek faydalı olacaktır.

II.1.1. Kasideler

Yukarıda da söylendiği üzere Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ında toplam 13 adet kaside bulunmaktadır. Bunların beyit sayıları şu şekildedir: Ks 1: 36, Ks 2: 48, Ks 3 28, Ks 4: 35, Ks 5: 30, Ks 6: 27, Ks 7: 34, Ks 8: 40, Ks 9: 51, Ks 10: 33, Ks 11: 30, Ks 12: 29, Ks 13: 32.

Görüldüğü gibi Rahmî'nin kasideleri 27 beyitle 51 beyit arasında değişmektedir. Bu kasidelerin 4'ünde *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 3'ünde *mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*, 2'sinde *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*, 2'sinde *mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'ilün*, 1'inde *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, 1'inde ise *fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün* kalıbı kullanılmıştır. Kasidelerde yarım, tam ve zengin kafiye gibi farklı seviyelerde kafiyeler, ayrıca 13 kasidenin 7'sinde redif kullanılmıştır. Bu rediflerden 1'i ek (-ı, Ks 1), diğerleri kelime şeklindedir. Çevresinde kaside yazılan kelime şeklindeki redifler şunlardır: rûze (Ks 3), tîr (Ks 5), deryâ (Ks 6), nevrûz (Ks 7), nergis (Ks 9), karanfül (Ks 12).

Kasidelerin hepsinde Rahmî mahlası geçtiği gibi, sonuncusu hariç hepsinde de başlık bulunmaktadır. Bu kasidelerin başlıkları şu şekildedir: Kasîde-i Rahmî Li-Medhi Sultân Süleymân Hân (Ks 1, 2), Kasîde-i Rahmî Çelebi (Ks 3, 5, 7, 11), Kasîde-i Rahmî Çelebi Li-Medhi Hᵛâce-i Sultân Selîm (Ks 4), Kasîde-i Rahmî Li-Medhi Sultân Selîm Hân (Ks 8), Kasîde-i Rahmî (Ks 9, 10), Kasîde (Ks 6, 12).

Rahmî'nin kasidelerinin hepsinde kasidenin genel planına uyulmuş ve kaside âdet olduğu üzere giriş (nesib/teşbib), maksud, methiye, fahriye ve dua gibi bölümden oluşmuştur. Ancak bunların oranları değişebilmektedir. Diğer taraftan Rahmî kasidelerinden ikisinde (Ks 4 ve 9) tegazzül bölümüne yer vermiş, kasidenin içinde gazel söylemiştir.

Kasidelerin muhtevalarına bakıldığında bunların hepsinin de methiye muhtevalı oldukları görülmektedir. Kasidelerde kimi zaman övgünün yanında, giriş kısımlarında ramazaniyye (Ks 3), bahariyye (Ks 4, 11, 13), nevrûziyye (Ks 7), ıydiyye (Ks 10) konusu da işlenmiştir.

Rahmî'nin kasideleri sunuldukları şahıslar açısından değerlendirildiğinde; bunlardan üçünün Kanunî'ye (Ks 1, 2, 12), ikisinin II. Selim'e (Ks 5, 8) hitaben söylendiği, onu övdüğü anlaşılmaktadır. Birinin maksûdunda Sultan II. Selim'in mahremi Celâl Bey (Ks 3), birinin maksûdunda II. Selim'in hocası[1] (Ks 4), birinin maksûdunda söz ikliminin sultanı denilen Nişancı Beg (muhtemelen Celal-zâde Mustafa) (Ks 9) övülmektedir. Bazı işaretler bulunmakla birlikte diğer kasidelerdeki muhatap ve memdûhlar net değildir. Ks 10'da övülen şahsın Hz. Peygamber'le aynı adda olduğu söylenmekte, Ks 11'de âsaf-ı zaman ve Hazret-i Paşa diye biri övülmektedir. Bu kişi belki de İbrahim Paşa'dır. Ks 13 şiirden de anladığı söylenen Hazret-i Ağa diye birine hitaben söylenmiştir. Ks 6 ve 7'nin muhatapları konusunda hiçbir işaret bulunmamaktadır.

Rahmî'nin kasideleri genel olarak değerlendirildiğinde, bunların oldukça başarılı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sanatkârâne ve zarîf bir üslup-

[1] Bu kişinin ismi manzûmede açıkça geçmemektedir. Bu şahıs; kasidenin başlığında Sultan Selim'in hocası olarak nitelenmekte, kasidenin içinde de şerîat hâmîsi, âlim, fâzıl, ârif diye övülmektedir. Prof. Dr. Sabahattin Küçük tarafından yayınlanan *Bâkî Divanı*'ında "Ḫᵛâce-i Sulṭân Selîm" başlığını taşıyan iki kasidede ilgili kişi Baba Efendi diye bilinen Filibeli Mahmud Efendi (ö. 1580) olarak değerlendirilmiştir. Rahmî'nin kasidesindeki memdûhun da aynı şahıs olması mümkündür. Bk. *Bâkî Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara, 1994, s. 55-61; Sabahattin Küçük, *Bâkî ve Dîvânından Seçmeler*, KTB Yayınları, Ankara, 1988, s. 37. Baba Efendi hakkında bk. Kılıç, agt, C. II, s. 760-766.

la yazılmış bu kasidelerde bol bol tabiat tasvirlerine başvurulmuş, edebî sanatlar ve sosyal hayat unsurları da sıkça kullanılmıştır. Örneğin girişinde bir bahar tasviri yapılan 4. kaside gerçekten güzel hayaller ve sanatlarla örülmüştür. Bu kasidede Rahmî, bahar mevsiminde bitkilerin güneş ışığına olan meylini, bir bebeğin süte uzanmasına benzeterek, teşbih, tenâsüp, tezat gibi sanatların da yardımıyla, şöyle anlatmaktadır:

Leben-i mihr akıcak burc-ı hamelden hâke
Tıfl-veş meyl ider evce nebât-ı esfel (Ks 4/3)

Yine bahar mevsiminde dağların bir anlamda elbise değiştirmesini şâir hüsn-i ta'lîl sanatıyla şöyle ifade etmektedir:

Giydigi kakumı sad pâre idince kühsâr
Virdi bir atlas-ı ser-sebz bahâr aŋa bedel (Ks 4/16)

Rahmî Divanı'ndaki beşinci kasîde, *tîr* redifi etrafında yazılmıştır ve manzûmenin 15. beytinden itibaren Sultan II. Selim övülmektedir. Gelibolulu Âlî, Rahmî'nin hayatını anlatırken "*…Bi'l-âhare sene seb'în ve tis'amie esnâlarında şehzâde-i kâm-bîn ve vâris-i taht u tâc ü nîgîn olan Sultân Selîm Hân-ı Cemşîd-âyîn atebe-i ulyâsına vardı. Tîr ü kemân evsâfında bir kasîde ile arz-ı hâl kıldı. Hattâ bu makûle bir kıt'a ile sarâhaten arz-ı hâle dahi muhtâc oldı. Tâ ki bir şefâ'at-nâme virülüp yigirmi akça medreseye dest-res buldı…*" demektedir ki bahsedilen kaside bu olsa gerektir[2]. Buradan kasidenin 970 (1562) yılı civarında ve şairin vefatından beş yıl kadar önce yazıldığı ve o yıllarda henüz şehzâde olan II. Selim'e sunulduğu, bunun üzerine Rahmî'nin yirmi akçe maaşla müderrisliğe tayin olunduğu ortaya çıkmaktadır. Şair kasidenin 25, 26. beyitlerinde hem mahlasını söyler hem de "sûz-ı dil"den dem vurur ve dolayısıyla Sultan Selim'den yardım ister:

Bir şem'dür ucındaki peykânı şu'ledür
Şâh-ı cihâna sûz-ı dilüm tâ ki yana tîr

At çarha âh okını idüp kaddüŋi kemân

---

[2] *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 218.

Bir gün ola ki irişe Rahmî nişâna tîr

Divan'daki altıncı kaside olan *deryâ* redifli kaside, umûmiyetle denizle ilgili hayâller, teşbih ve teşhis sanatları üzerine kurulmuştur. Şâir kimi zaman denizle ilişkilendirerek kendi kötü hâlinden de şikâyet eder:

Derûnı la'l ü yâkût ile mercân ile pür sanmaŋ
Benüm gibi elinden rûzgâruŋ kan yutar deryâ

Degüldür huşk-leb bir ter-tabî'at hûbdur gûyâ
Gehî sincâbi gâhî mâ'i hârâlar geyer deryâ
…
Sabâ zencîr urup gömgök delü dîvâne olmışdur
Görünce kef geçer cânânı kendinden geçer deryâ
…
Başından geçmedük bir nesne yokdur rûzgâr ile
Gözüm yaşı gibi görmüş hezârân şûr u şer deryâ (Ks 6/4-5, 7,)

Nevrûz redifli yedinci kasidenin girişinde, Türkler için önemli bir gün olan nevrûzun gelişi, gelişiyle tabiatta meydana gelen değişiklikler vs. edebî bir üslupla anlatılmaktadır. Nevrûzun gül bahçesine yılda bir kez gelişinin ve gelişiyle (21 Mart'ta) gece gündüzün eşit olmasının anlatıldığı beyitleri örnek olarak aşağıya yazılmıştır.

Yılda bir kerre ider Ka'be-i gülzârı tavâf
Sa'y idüp nûr gören hâcıya beŋzer nevrûz

Makdeminden nola açılsa benefşeyle semen
Gelse olur gice gündüzle berâber nevrûz (Ks 7/13-14)

40 beyitten oluşan sekizinci kasîdede 17. beyitten itibaren Sultan II. Selîm'in övülmektedir. Bu kasîdenin son kısmında Rahmî şöyle feryat etmektedir:

Figân iderse nola Rahmî 'andelîbâsâ
Zamâne gonca-i maksûdın itmedi handân

Bu enbuhî kafes içinde bülbül-i zârem
Şikeste-bâl idüpdür havâdis-i devrân

Ne rûzgâr müsâ'id ne baht-ı devlet yâr
'Aceb mi ra'd gibi dâyim eylesem efgân

Felek sitîzesi bir yaŋa ta'ne-i a'dâ
Diyâr-ı gurbet-i kürbetle gayret-i akrân (Ks 8/34-37)

Burada özellikle ikinci beyitte şairin kalabalık, çokluk kafesi içinde inleyen bir bülbül olduğunu ve olayların kolunu kanadını kırıp kendini çaresiz bıraktığını söylemesi ilginçtir. Şâir kalabalıklar içindeki yalnızlığını ve çaresizliğini böyle dile getirmiştir. Ayrıca akranlarının kendini kıskandığını ifade etmektedir. Bu kasîdenin bazı beyitlerinde ayrıca gündelik hayatla, âdetlerle ilgili söyleyişlere de rastlanmaktadır. Meselâ, aşağıdaki iki beyitte; çocukların deynekten atlara binmeleri ve kurban kanının çocukların alnına sürülmesi âdeti görülmektedir.

Şu tıfl-ı nevrese beŋzer ki ola çûba süvâr
Şükûfe şâh-ı tekâverde kim ola pûyân

Gül itdi hançer-i hâr ile bülbüli kurbân
Cebîni üzre kodı tıfl-ı gonca katre-i kân (Ks 8/7, 13)[3]

Rahmî Divanı'ndaki *nergis* redifli dokuzuncu kasîdede de yer yer günlük hayattan sahnelere rastlanmaktadır. Meselâ aşağıdaki beyitlerde başındaki altın leğenle gelinin ardından giden bir câriye ve uyuklayan bir insanın elindeki tesbihini düşürmesi hayâlleri fark edilmektedir.

Nev-'arûs-ı gülüŋ ardına düşüp câriye-vâr
Götürür başınuŋ üzre legen-i zer nergis

H^{v}âb gâlibdi anuŋçün düşürür destinden

[3] Bu "ağaç at" ve "kurban kanı"nın divan şiirindeki kullanımı konusunda bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 20-21, 267.

Jâleden gerçi alur sübha-i gevher nergis (Ks 9/4, 12)

II.1.2. Kıt'alar

Bursalı Rahmî'nin şiirleri içinde 3 adet kıt'a nazım şekline uygun manzûme bulunmaktadır. xa-xa… şeklinde kafiyelenen bu manzûmeler sırasıyla 9, 2, 2 beyitten oluşmaktadır. Bunlardan ilki *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, ikincisi *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, üçüncüsü de *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbına uygun olarak söylenmiştir. Kıt'alardan ilki "Târîh-i Rahmî Berây-ı Cülûs-ı Vezâret-i Mehemmed Paşa", ikincisi ise "Kıt'a" başlığını taşımaktadır. Üçüncüsünde başlık bulunmamaktadır.

Kıt'alardan ilki methiye/tarih içeriklidir. Manzûmede Muhammet Paşa'nın Kanuni'ye vezir (sadrazam?) oluşuna tarih düşürülmüş ve ilgili kişi övülmüştür. Bu kıt'a,

Tarh idüp sırrını devrân didiler târîhin
Lâyık-ı mühr-i Süleymân Mehemmed Paşa (Kt 1/9)

beytiyle sona ermektedir. İkinci mısradaki harflerin ebced hesabına göre rakam değerlerinin toplamı 973 çıkmaktadır. Böylece burada sözü edilen Mehmet Paşa'nın H. 972/M. 1565'te veziriazam olan Sokollu Mehmet Paşa olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci kıt'ada Rahmî, bir anlamda edebî görüşünü dile getirmekte ve parlak, tumturaklı sözlerin insana şeref verse de ihtiyaç kadar söyleyip sonra susmanın daha akıllıca olduğunu belirtmektedir.

Üçüncü kıt'ada Rahmî; nazm arsası içinde nice pehlivanın kılıçla merhale katettiğini, kendisinin de bu meydanda tîr (redifli kaside) ile menzil alırsa buna şaşılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Gelibolulu Âlî, yukarıda metni verilen beyanında, şairin bu kıt'a (ve peşinden sunduğu tîr kasidesi) ile II. Selim'in dergâhına açıkça halini arz ettiğini söylemektedir.

II.1.3. Musammatlar

Bursalı Rahmî Divanı'nda toplam 34 adet musammat bulunmaktadır. Bunlardan 1'i onbeşli musammat, 1'i ondörtlü musammat, 1'i terkîb-bend, 1'i müsemmen, 4'ü müseddes, 7'si tesdîs, 2'si muhammes, 16'sı tahmis, 1'i

de murabbadır. Görüldüğü üzere musammatların önemli bir kısmını (% 47) tahmisler oluşturmaktadır.

Tamamı da aruz vezniyle yazılmış bu musammatlarda 5 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. 34 musammatın 18'inde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*; 8'inde *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*; 5'i *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*; 2'sinde *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*; 1'inde de *mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlü mefâ'îlün* kalıbı kullanılmıştır. İlk üç kalıp zaten Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan kalıplardır.

Bahsedilen musammatların yalnız ikisinde (Ms. 8, 9) mahlas bulunmazken, geriye kalan 32 musammatta Rahmî'nin mahlası geçmektedir. 34 musammattan 6'sında (Ms. 8, 9, 15, 31, 32, 33) başlık yoktur. Geriye kalan 28 musammattan 12'si "Tahmîs" (Ms. 18-29), 2'si yanlışlıkla "Tercî'-bend" (Ms 1-2), 1'i "Mersiye-i Rahmî Çelebi Berây-ı Merhûm Sultân Mustafa Tâbe Serahu" (Ms 3), 1'i "Müsemmen" olması gerekirken yanlışlıkla "Tercî'-Bend-i Rahmî" (Ms 4), 2'si "Müseddes" (Ms 5, 6), 1'i "Müseddes-i Rahmî" (Ms 7), 2'si "Tesdîs" (Ms 11, 12), 1'i "Tesdîs" olması gerekirken ""Gazel-i Yahyâ Tahmîs-i Rahmî" (Ms 12), 1'i "Tesdîs-i Rahmî" (Ms 13), 1'i "Tesdîs-i Rahmî Çelebi" (Ms 14), 1'i "Muhammes-i Rahmî Çelebi" (Ms 16), 1'i "Muhammes" (Ms 17), 1'i "Tahmîs-i Rahmî Li-Gazeli Sultân Süleymân Hân" (Ms 30), 1'i de "Murabba'-ı Rahmî Çelebi" (Ms 34) başlığı altında yazılmıştır.

Umûmiyetle işlenen konuya göre değerlendirildiğinde 34 musammatın 19'unda aşk (Ms 4-6, 8, 10, 11, 16, 17, 19-21, 25-31, 33), 3'ünde tasavvuf (Ms 12, 18, 23), 3'ünde hikmet (Ms 2, 22, 24), 2'sinde münacat (Ms 7, 32), 1'inde mersiye (Ms 3), 1'inde nasihat (Ms 1), 1'inde bahariye (Ms 9), 1'inde şikayet (Ms 14), 1'inde methiye (Ms 34), 2'sinde ise sevilen bir kişiye tekrar kavuşmaktan duyulan memnuniyet (Ms 13, 15) konusu işlenmiştir. Bu noktada en fazla (% 55,8) aşk konusunun işlendiği hemen dikkati çekmektedir.

Rahmî Divanı'nda bulunan ilk musammat kaynaklarda "Tercî'-bent" olarak isimlendirilmiştir[4]. Ancak ilk bentteki bütün mısralar birbiriyle kafiyeli olduğundan bu manzûme, tercî-bent değil de her bir bent onbeşer mısradan oluştuğundan onbeşli musammat olarak değerlendirilmelidir[5]. İlk

---

[4] D, vr. 18b; T, s. 11.

[5] Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik tarafından yazılan *Divan Şiiri Şekil Bilgisi* isimli eserde de aynı kanaat görülmektedir. H Yayınları, Ankara, 2010, s. 277. Adıgeçen eserde bu manzûme yanlışlıkla Fevrî'nin olarak gösterilmiştir.

bendin sonundaki mısra, daha sonraki bentlerde aynen tekrar edilmektedir. İlk bentten sonraki bentlerde, mütekerrir olan vasıta mısraının dışındaki mısralar kendi içinde kafiyelidir. Bu bakımdan manzûme, bir mısraı mütekerrir onbeşlidir. Kafiye düzeni ise aaaa...A-bbb…A-ccc…A-… şeklindedir. Manzûme onbeşer mısradan oluşan 5 bentten meydana gelmiştir.

Pâk-rû pâk-nazar ‘âşık-ı dîdâr olalum

mısraı etrafında şekillenen manzûmede Rahmî, kendi gönlüne âşıkâne ve tasavvufî nasihatta bulunmaktadır. Ayrıca manzûmede *Matla-ı Envâr*, *Gülşen-i Râz*, *Mahzenü'l-Esrâr*, *Mantıku't-Tayr* isimli eserlere göndermede bulunulmuştur.

Aynı şekilde *Divan*'daki ikinci musammat da kaynaklarda "Tercî'-bent" olarak isimlendirilmiştir[6]. Halbuki bu manzûmede de vasıta beyti olacak mısralar da dahil olmak üzere ilk bentteki bütün mısralar birbiriyle kafiyelidir. Bu bakımdan manzûme tercî-bent değil, bentleri ondörder mısradan oluştuğundan ve bent sonlarında vasıta beyti tekrar edildiğinden mütekerrir ondörtlü olmalıdır[7]. Tamamı 5 bentten oluşan bu musammatta ilk bentten sonraki bentlerde mısralar birbirleriyle kafiyelidir. Kafiye örgüsü şu şekilde gösterilebilir: aaaa…AA-bbb…AA-ccc…AA-…

Cem câmını nûş itdi sürdi niçe dem Rüstem
Bu bezm girü bâkî ‘âlem yine bu ‘âlem

mütekerrir mısraları etrafında söylenmiş olan manzûme daha çok hikemî denilebilecek bir muhtevadadır. Yer yer nasihatlar verilmiştir.

Terkîb-bent nazım şekliyle yazılmış olan üçüncü musammat, onaltışar mısradan oluşan toplam 5 bentten meydana gelmiştir. Vasıta beyitleri hariç bentler gazel tarzında kafiyelenmiştir. İlk bent ile bu bendin sonundaki vasıta beytinin kafiye açısından herhangi bir ilgisi yoktur. Bu musammatın kafiye düzeni şöyle gösterilebilir: aaxaxa…BB-ccxcxc…DD-eexexe…FF-… Bu manzûme, Kanunî'nin öldürttüğü oğlu Şehzâde Mustafa için yazılmış bir mersiyedir.

---

[6] D, vr. 19b; T, s. 8; Karaçelebi-zâde Abdülazîz, *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 240, 33a; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, C. 1, s. 511.
[7] Kurnaz-Çeltik, age, s. 274.

Ey dil bu ittisâl nedür mâ-sivâ ile
Kat'-ı ta'alluk it yüri mıkrâz-ı *lâ* ile

beyti ile başlayan mersiye; genel mersiye formatına uygun, sanatkârâne bir tarzda söylenmiş, samimi, lirik bir manzûmedir.

Divan'daki dördüncü musammat, bentleri sekizer mısradan oluşan toplam 6 bentten meydana gelen iki mısraı mütekerrir bir müsemmendir. Kafiye düzeni şu şekilde gösterilebilir: aaaaaaAA-bbbbbbAA-aaaaaaAA-bbbbbbAA-… Aşk konulu manzûmenin ilginç tarafı bentlerin sırasıyla ve dönerli bir şekilde "didüm-didi" redifleri etrafında, bir başka deyişle müracaa tarzında söylenmiş omasıdır.

Mevcut bilgilere göre *Bursalı Rahmî Divanı*'nda dört adet müseddes bulunmaktadır (Ms 5-8)[8]. Bentleri altışar mısradan oluşan bu müseddesler-den 3'ü 5, 1'i de 4 bentten meydana gelmiştir. Hepsinin de kafiyeleniş tarzı aynıdır. İlk bentteki bütün mısralar birbiriyle kafiyeli, sonraki bentlerin ilk dört mısraı kendi içinde, sonraki iki mısra ise ilk bendin son iki mısraının aynen tekrarı şeklindedir. Bu bakımdan müseddeslerin hepsi de iki mısraı mütekerrir müseddes biçimindedir. Kafiye örgüleri şu şekilde gösterilebilir: aaaaAA-bbbbAA-ccccAA-… Müseddeslerden ilkinde aşk yüzünden çeki-len sıkıntılar, ikincisinde muhtemelen bir devlet büyüğüne kavuşmaktan dolayı duyulan memnuniyet, onu övme ve ondan yardım isteme, üçüncü-sünde âşıkâne bir münacat, dördüncüsünde ise sevgiliden şikâyet konusu işlenmiştir.

Rahmî Divanı'nda yedi adet tesdîs yer almaktadır (Ms 9-15). Bentleri altışar mısradan oluşan bu manzûmelerden sadece ilki 4, diğerleri 5'er bent-lidir. Tesdîslerden sadece bir tanesi iki mısraı müzdevic tarzındadır (Ms. 12). Bunun kafiye örgüsü aaaaaa-bbbbba-ccccca-… şeklinde gösterilebilir. Diğerleri iki mısraı mütekerrir şeklindedir. Bunların kafiye düzenlerini de aaaaAA-bbbbAA-ccccAA-… şeklinde göstermek mümkündür. Tesdîsler-den ilkinde bahar/aşk, iki ve üçüncüsünde aşk, dördüncüsünde tasavvuf, beş ve yedincisinde sevilen birine tekrar kavuşmaktan duyulan memnuniyet, altıncısında ise talihten, ayrılık ve felekten şikâyet söz konusu edilmiştir. Tesdîs edilen beyitlerden ikisinin sahibi belli değildir. Beyti/gazeli tesdîs

[8] FT'de 6 müseddes gösterilmiştir. Ancak bunlar arasında tesdis olduğunu kesin olarak tespit ettiklerimiz de (Mesela bu *Divan*'daki Ms 9, 13, 14, 15,) vardır. Diğer taraftan bu manzûmelerde de hiçbir zaman konuyla ilgili kaynak gösterilmemiştir. Bk. FT, s. 88-96.

edilen şairler şunlardır: Sıhrî (Ms 9), Yahya Bey (Ms 12), Ahmet Paşa (Ms 13), İshak Çelebi (Ms 14), Necatî Bey'dir (Ms 15).

Tarafımızdan hazırlanan *Rahmî Divanı*'nda iki muhammes bulunmaktadır (Ms 16, 17)[9]. Bentleri beşer mısradan oluşan bu manzûmelerin her ikisi de beşer bentlidir. Birincisi bir mısraı müzdevic (aaaaa-bbbba-cccca…), ikincisi ise bir mısraı mütekerrir (aaaaA-bbbbA-ccccA…) muhammes şeklindedir. Muahameslerin her ikisi de aşk konuludur.

Rahmî'nin musammatları arasında çoğunluğu tahmîsler oluşturmaktadır (% 47). *Divan*'da 16 adet tahmîs bulunmaktadır (Ms 18-33). Bentleri beşer mısradan oluşan bu tahmîslerden sadece biri 6 (Ms 25), diğeri 7 (Ms 33) bentlidir. Geriye kalan 14 tahmîsin hepsi de beşer bentten meydana gelmiştir. Bütün tahmîslerin kafiye yapıları klasik müzdevic tahmîs tarzındadır (aaaaa-bbbba-cccca…). Tahmîslerin 10 tanesi aşk, 1'i aşk/tasavvuf (Ms 19), 2'si tasavvuf (Ms 18, 23), 2'si hikmet (Ms 22, 24), 1'i de münâcât (Ms 32) konuludur. Rahmî; Hayâlî'nin 5 (Ms 18-21, 23), Necâtî'nin 3 (Ms 26-28), Muhibbî'nin 3 (Ms 24, 29, 30), Celâl-zâde Salih (Ms 22), Yahya Bey (Ms 25), Selîmî (Ms 31), Seyyid (Ms 32) ve Ahmet Paşa'nın (Ms 33) birer gazelini tahmîs etmiştir.

Rahmî Divanı'nda bulunan son musammat bir murabbadır (Ms 34). Bentleri dörder mısradan meydana gelen manzûme, toplam 9 bentten oluşmuştur. İlk bentte bütün mısralar birbiriyle kafiyeli, sonrakilerinde ilk üç mısra kendi içinde kafiyeli, dördüncü mısra ilk bendin son mısraının aynen tekrarı şeklindedir. Bir mısraı mütekerrir bu murabbaın kafiye yapısı aaaA-bbbA-cccA… şeklinde gösterilebilir. Övgü muhtevalı olan manzûmenin kime hitaben söylendiği net olarak belli değildir.

II.1.4. Gazeller

Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ında, şimdiki bilgilerimize göre, 232 adet gazel bulunmaktadır. Toplam 2476 mısra, 1238 beyitten oluşan gazellerin, mısra sayıları baz alınarak yapılan hesaplamada, *Divan*'ın en hacimli bölümünü oluşturduğu görülmüştür (% 54,18). Gazellerin harflere göre dağılımı şu şekildedir:

---

[9] FT'de bir muhammes vardır. Diğer muhammes (Ms 15) Sabahattin Küçük tarafından daha önceden muhammes olarak yayınlandığı ve tahmis olduğuna dair herhangi bir işaret olmadığı halde, FT tarafından sebebi açıklanmadan tahmisler arasında dahil edilmiştir. FT, s. 115-117.

ا	8		خ	1		ط	1		ل	5
ب	5		د	4		ظ	1		م	17
ت	9		ر	56		غ	2		ن	24
ث	1		ز	9		ف	3		و	3
ج	2		س	1		ق	3		ه	36
ح	2		ش	6		ك	8		ی	25

Tabloda da görüldüğü üzere en fazla gazel ر , ه , ی ve ن harfleriyle yazılmıştır. Buna karşılık bazı harflerde sadece birer gazel bulunmakta, ص , ض , ع harflerinde ise hiç gazel bulunmamaktadır. Bu haliyle *Rahmî Divanı*'nın tam ve mürettep bir divan olduğunu söylemek zordur.

Rahmî Divanı'ndaki gazeller beyit sayıları açısından değerlendirildiğinde, eserdeki gazellerin büyük bir kısmının 5 beyitten oluştuğu anlaşılmaktadır. *Divan*'daki gazellerin beyit sayılarını, o sayıda kaç gazel olduğunu ve o beyit sayısıyla yazılmış gazellerin bütün gazeller içindeki kullanım oranını gösteren tablo aşağıdadır.

Beyit Sayısı	**Gazel Sayısı**	**Gazel Sayısına Göre Kullanım Oranı (%)**
3	1	0,43
4	1	0,43
5	**184**	**79,31**
6	16	6,89
7	26	11,2
8	3	1,29
9	1	0,43
Toplam	**232**	

Görüldüğü üzere Rahmî'nin gazelleri 3 ile 9 beyit arası uzunluğundadır. *Divan*'da en fazla 5 beyitli gazeller tercih edilmiş ve kullanılmıştır (% 79,31). Nitekim şâirin yaşadığı XVI. yüzyılda da 5 beyitli gazellerin kullanım oranı yüksektir (% 72,3)[10]. *Divan*'da 5 beyitli gazellerden sonra en

[10] Gazellerin XVI. yüzyıldaki uzunluğu ile ilgili bk. Edith Gülçin Ambros, "Osmanlı Gazelinin Uzunluğunda Görülen Gelişmeler: 16. Yüzyılda Durum", *Journal of Turkish*

fazla 7 beyitli gazeller bulunmaktadır (% 11,2). Bunları 6 beyitli (% 6,89) gazeller takip etmektedir.

Bilindiği üzere gazellerde umûmiyetle son beyitte şâirin mahlasını söylemesi âdettendir. Rahmî de çoklukla bu geleneğe tabi olmuştur. Rahmî'nin 232 gazelinden 226'sında Rahmî mahlası geçerken (% 97,41), sadece 6'sında mahlas bulunmamaktadır (G 116, 126, 133, 202, 225, 228). Mahlaslı gazellerde mahlas hemen hemen her zaman en son beyitte kullanılmıştır. Bu noktada bir gazel (G 146) istisnadır. 7 beyitlik bu gazelde mahlas 6. beyitte bulunmaktadır. Mahlas kullanılmayan 6 gazelden 4'ü 5, 1'i 6, 1'i de 3 beyitlidir.

Rahmî'nin gazellerine kullanılan vezinler açısından bakıldığında, bunların hepsinin de aruz veznine uygun olarak söylendiği görülmektedir. Bu gazellerde aruz vezninin 14 farklı kalıbının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kalıplar kullanım sıklıklarına göre aşağıda sıralanmıştır.

Bahir	**Kalıp**	**Gazel Sayısı**	**Kullanım Oranı (%)**
hezec	*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*	79	34,05
remel	*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	59	25,43
remel	*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*	35	15,08
muzari	*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*	23	9,91
hezec	*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*	12	5,17
müctes	*mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*	9	3,87
hafif	*fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*	5	2,15
muzari	*mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*	4	1,72
hezec	*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*	1	0,43
remel	*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	1	0,43
remel	*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*	1	0,43
recez	*müstef'ilâtün müstef'ilâtün*	1	0,43
recez	*müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün*	1	0,43
remel	*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*	1	0,43
	TOPLAM GAZEL SAYISI	**232**	

Studies Türklük Bilimi Araştırmaları, Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı II, Volume: 20, Harvard University, 1996, s. 5.

Bu tabloya göre Rahmî, gazellerinde 14 farklı aruz kalıbı kullanmış, en fazla sırasıyla *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* ve *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün* kalıplarını tercih etmiştir.

Diğer taraftan Rahmî'nin aruz bahirleri içinde en fazla remel ve hezec bahrini kullandığı görülmektedir. Gazellerin bahirlere dağılımı; remel 97, hezec 92, muzari 27, müctes 9, hafif 5, recez 2 gazel biçimindedir.

Rahmî'nin gazellerinden yalnız 35'inde redif kullanılmamış, geriye kalan 197 gazelde (% 84,91) redif bulunmaktadır. Bu *müreddef gazel*lerdeki redifler; ek, ek+kelime, ek+kelime+kelime, kelime, kelime+kelime şeklinde olabilmektedir. G 60'ta olduğu gibi bazı redifler cinaslı olacak şekilde kullanılmıştır.

Rahmî'nin gazellerinden biri (G 139) *musammat gazel* tarzında düzenlendiği gibi, bazı gazellerin de *yek-âheng* olduğu, baştan sona aynı konuyu işlediği görülmektedir. Bazı yek-âheng sayılabilecek gazeller şunlardır: G 64, G 69, G 76, G 91, G 114, G 211. Yine gazellerden birinde (G 168) redd-i matla yapıldığı görülmektedir.

Yine Rahmî'nin gazelleri içinde mülemma sayılabilecek, Türkçe-Arapça karışık olanları vardır. Mesela G 14'te 1, 2 ve 5. beyitlerin ilk mısraları Türkçe, ikinci mısraları Arapçadır. Yine G 24'te mülemma sayılabilecek kısımlar vardır.

Rahmî'nin gazellerinden bazılarının XV ve XVI. asrın önde gelen şairlerinin gazellerine nazire olduğu daha önce söylenmiş, konuyla ilgili edebî kişiliği bahsinde bilgi verilmişti.

Gazeller bölümünün, *Rahmî Divanı*'ndaki en sanatkârâne şiirlerden oluşan bölüm olduğu söylenebilir. Buradaki manzûmeler ince hayâller ve edebî sanatlarla bezenmiş, çoğunlukla özenilerek söylenmiştir. Zaten kaynaklarda da Rahmî, gazel alanındaki başarısıyla övülmektedir. Örneğin devrin şairlerinden Yahya Bey, Rahmî'yi şöyle övmektedir:

> …
> Olupdur kulzüm-i nazm içre gavvâs
> Sözi bahr-i gazelde gevher-i hâs[11]

[11] Yahyâ Bey, *Dîvan*, s. 254.

Rahmî'nin gazellerine işlenen konular açısından göz atmadan evvel, gazelin beyitleri arasında konu birliği şartının olmadığı ve bir gazelde kimi zaman birden fazla konunun işlendiği/işlenebileceği hususunu hatırlamak gerekir. *Rahmî Divanı*'ndaki gazeller konularına göre kabaca tasnif edildiğinde; *Divan*'daki gazellerin çok büyük bir kısmının aşk konusunda söylendiği görülmektedir. Gazellerde işlenen konular şöyle sıralanabilir: Aşk-sevgili-aşkın halleri-ayrılık… (197 gazel, % 84,91), tasavvuf (12 gazel, % 5,17), şikâyet (6 gazel, % 2,58), rintlik (3 gazel, % 1,29), bahariye (2 gazel, % 0,86), methiye (2 gazel, % 0,86), nasihat (2 gazel, % 0,86), tenkit (2 gazel, % 0,86), ferdî ahval (1 gazel % 0,43), hikmet (1 gazel, % 0,43), mersiye (1 gazel, % 0,43), sıhhat-nâme (1 gazel, % 0,43), sosyal hayat (1 gazel, % 0,43), tabiat (1 gazel, % 0,43).

Görüldüğü gibi, Rahmî'nin gazellerinde çok yüksek bir oranda, geleneğe de uygun olarak, aşk ve aşkla ilgili konuların işlendiği görülmektedir. Bu durum Rahmî'nin âşık tabiatının ve gazel anlayışının da göstergesidir. Aşka oranla çok düşük olmakla birlikte, aşktan sonra gazellerde en fazla işlenen konular tasavvuf ve şikâyettir. Bununla birlikte, bu değerlendirmenin gazellerin geneli üzerinden yapılan çok kaba bir değerlendirme olduğunu hatırlatmak isteriz. Ancak bütün beyitler göz önüne alınıp ayrıntılı bir değerlendirme yapıldığında da aşkın oranının pek değişeceğini sanmıyoruz. Belki sosyal hayat ve rinlik gibi bazı konuların oranlarının biraz yükselmesi mümkündür.

Rahmî'nin aşkla ilgili gazellerinde; aşkın ve âşığın türlü halleri, sevgilinin özellikleri, rakip/ağyâr gibi konular divan şiirinin genel anlayışı çerçevesinde dile getirilmiştir. Bu gazellerde aşkın her türlü; beşerî, platonik ve İlahî yansımalarını okumak mümkündür.

Yukarıda sıralanan konuların her biri, ileride ayrı ayrı ele alınıp değerlendirileceğinden burada bunlar üzerinde ayrıca durulmayacaktır. Yine Rahmî'nin gazellerinde birçok edebî sanat, deyim, arkaik şekil ve sosyal hayat unsuru bulunmaktadır ki bunlar da ileride ayrı başlıklar altında incelenecektir.

II.1.5. Rubai

Rahmî'nin şiirleri içinde Farsça bir rubai bulunmaktadır. Ancak bu manzûmenin hem şekil hem de içerik açısından biraz sorunlu olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü rubainin ilk iki dizesinde vezin çıkarken

(*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ*), sonraki dizelerde aksamaktadır. Ayrıca anlam noktasında da manzûme sanki eksik, yahut zorlama gibi görünmektedir. Rubaide aşk konusu işlenmeye çalışılmıştır.

II.1.6. Beyitler

Rahmî Divanı'nın sonunda, şimdilik başka manzûmelere dahil edemediğimiz 12 adet beyit bulunmaktadır. Beyitlerden 5'i *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*, 3'ü *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 2'si *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 2'si de *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün* kalıbıyla söylenmiştir. Beyitlerden 8 tanesi kendi içinde kafiyeli (matla), 4 tanesi ise kafiyesizdir (müfret). Ayrıca 6 tanesinde çeşitli seviyelerde redif varken, 6'sında redif yoktur. Beyitlerin hiçbirinde mahlas geçmemektedir. Beyitlerin ikisi (B 1, 8) hikmet, diğerleri aşk konuludur. Bu beyitler arasında bize göre berceste sayılabilecek nitelikte başarılı olanları vardır.

II.2. ÂHENK UNSURLARI

II.2.1. Vezin

Bilindiği üzere vezin şiirde âhengi sağlayan önemli unsurlardan biridir. Onun başarılı şekilde kullanılması şiirin âhengini ve akıcılığını artırmaktadır. Rahmî'nin, vezin konusunda umûmiyetle başarılı olduğu, pek fazla aruz hatası yapmadığı, Türkçeyi aruzla kullanma konusunda sıkıntı çekmediği rahatlıkla söylenebilir.

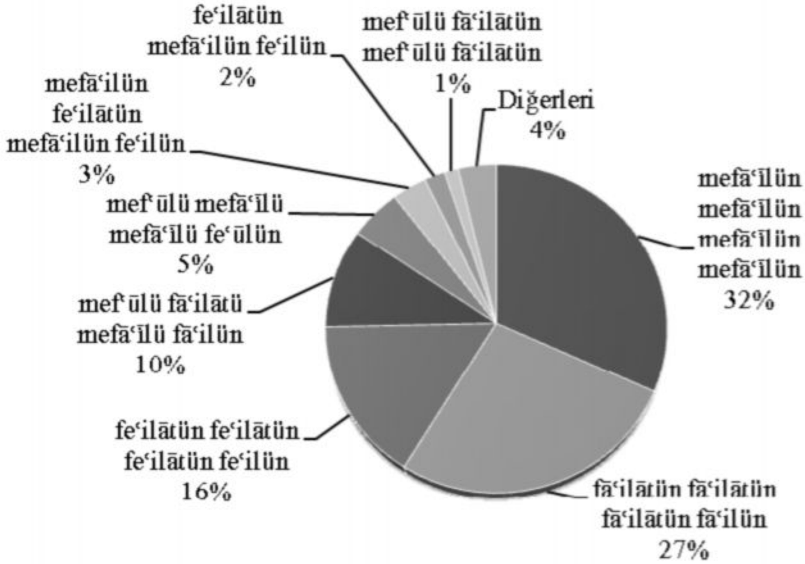
Rahmî Divan'ındaki bütün manzûmelerde aruz vezni kullanılmıştır. Rubainin iki mısraı istisna kabul edilirse, *Divan*'da bulunan manzûmelerin hepsinin düzgün şekilde vezni tespit edilebilmektedir. Divan'daki manzûmelerin aruz bahirlerine ve kalıplarına dağılımı aşağıda tablo halinde, ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Sıra no	Bahirler	Vezinler	Kaside	Kıt'a	Onbeşli	Ondörtlü	Terkib-bent	Müsemmen	Müseddes	Tesdis	Muhammes	Tahmis	Murabba	Gazel	Rubai	Beyit	**Toplam**	Kullanım Oranı (%)
1	remel	*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**	0,3
2	remel	*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	-	-	-	-	-	-	2	5	1	10	-	59	-	3	**80**	27,1
3	remel	*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**2**	0,6
4	remel	*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*	4	1	1	-	-	1	-	-	-	2	1	35	-	2	**47**	15,8
5	remel	*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**	0,3
6	hafif	*fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	**6**	2
7	mütekarib	*fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün*	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**1**	0,3
8	müctes	*mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	**10**	3,3
9	hezec	*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**	0,3
10	hezec	*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*	2	-	-	-	-	-	1	2	1	4	-	79	-	5	**94**	31,8
11	muzari	*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	23	-	2	**29**	9,8
12	muzari	*mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	**4**	1,3
13	hezec	*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	**15**	5
14	hezec	*mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlü mefâ'îlün*	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**1**	0,3
15	recez	*müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**	0,3
16	recez	*müstef'ilâtün müstef'ilâtün*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	**1**	0,3
17	ahreb	rubai kalıbı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	**1**	0,3
		TOPLAM	**13**	**3**	**1**	**1**	**1**	**1**	**4**	**7**	**2**	**16**	**1**	**232**	**1**	**12**	**295**	

Tablodan da anlaşılacağı üzere Rahmî, *Divan*'ında 9 farklı bahir ve 17 farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Bahirler içinde en fazla tercih edilen 132 manzûme ile remel (% 44,5), daha sonra 95 manzûme ile hezec (% 32) ve 33 manzûme ile muzari (% 11,1) olmuştur. Aruz kalıpları içinde en fazla kullanılanlar ise sırasıyla aşağıda daha sade bir tablo ile gösterilmiştir.

Sıra no	Aruz Kalıbı	Manzûme Sayısı	Kullanım Oranı (%)
1	*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*	94	31,8
2	*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	80	27,1
3	*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*	47	15,8
4	*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*	29	9,8
5	*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*	15	5
6	*mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*	10	3,3

Aruz kalıplarının *Divan*'daki genel kullanım dağılımı grafik halinde şu şekilde gösterilebilir:

Aruz Kalıplarının Divan'daki Dağılımı

Bu istatistikî bilgilerin ötesinde, Rahmî'nin şiirlerinde çok fazla aruz kusurunun olmadığı söylenebilir. Birkaç yerde Türkçe seslerin vezin gereği uzun okunarak imale yapılmasına rastlanırsa da bunlar kulağı tırmalamaz. Bunların bir kusur değil, tam tersine hem söyleyiş hem de anlam için olumlu bir tarafı olduğunu söylemek mümkündür. Mesela şu beyitteki "al" buna örnektir:

Baŋa bir ruhları alı bu gün gösterdiler gördüm
Didüm göŋlini Rahmînüŋ be va'llahi alan budur (G 80/7)

Burada "al" kelimesinin uzun söylenmesi görünüşte bir vezin kusuru olsa da hakikatte hem söyleyişe hem de anlama bir güzellik katmaktadır. Yine başka bir beyitte şair, istisna olarak, normalde bir kapalı hece sayılan zamân kelimesindeki "mân" hecesini bir kapalı bir açık hece olarak değerlendirmiştir (G 83/5). Ara sıra imale ve zihaflar bulunmakla birlikte, Rahmî'nin şiirlerinde aruzun başarılı bir şekilde uygulandığı söylenebilir. Mesela aşağıdaki beyitte şair, âşığın aşk yolunda kimi zaman bir ileri bir geri gidişini, belki kararsızlığını, bu yolda neler çektiğini, adım adım ilerleyişini inişli, çıkışlı bir vezni başarılı bir şekilde kullanarak çok tabiî bir şekilde dile gitirmiştir.

Neler çeker güzelüm nerdübân-ı 'ışkuŋda
Çıkınca kasr-ı visâle kadem kadem 'âşık (G 114/2)

Yine şu beyitte de sade, tabiî ve ritmik sayılabilecek bir söyleyiş göze çarparken, âyîne kelimesinin i'sindeki zihaf dışında hiç aruz kusuru bulunmamaktadır.

Geh safâ buldı göŋül âyinesi gâh keder
'Âlemüŋ hâli budur böyle gelür böyle gider (B 1)

Ancak *Rahmî Divanı*'nın çok sağlam bir nüshasının olmaması, metinlerin çeşitli kaynaklardan farklı kişiler tarafından tespiti ve bazı mecmualardan alınan manzûmelerde kelime eksikliklerinin bulunması vezin konusunda bazı sorunlara sebep olmuştur. Bu sıkıntılar tarafımızdan mümkün olduğunca giderilmeye çalışılmış, giderilemeyenlere metnin altında işaret edilmiştir.

II.2.2. Kafiye ve Redif

Şiirdeki önemli âhenk unsurlarından biri olan kâfiye, en az iki mısra sonunda olan, anlamca ayrı ses benzerliğidir. Kâfiye her şeyden önce sesin yinelenmesi esasına dayanır. Ancak divan şiirinde kimi zaman kelimelerin ses değerleri üzerinde durulmaması, kâfiyenin bir çizgi ve resim sanatı gibi göze yönelmesi sonucunu doğurmuş, bu yüzden divan şiirindeki kâfiyeye *göz kâfiyesi* denilmiştir[1]. Nitekim bazı kaynaklarda divan şiirinde kâfiye konusu anlatılırken "ses"in değil, "harf" ve "hareke"nin esas alındığı görülmektedir[2].

Rahmî Divanı'ndaki manzûmeler kâfiyeleri açısından incelendiğinde, Rahmî'nin farklı yapıdaki kâfiyeleri rahatlıkla kullandığı ortaya çıkmaktadır. *Rahmî Divanı*'nda en çok kullanılan kâfiye türü; âb, âd, âk, âm, ân, âr, ât, în, îr, ûb, ûd, ûl, ûn, ûş, ût… gibi revî ve öncesindeki uzun ünlüden oluşan *kâfiye-i mürdefe*dir. *Divan*'da çok kullanılan kâfiye türlerinden biri de â, û; b, l, m, n, r, ş, z; ag, ec, er, en, em, er, es, et, ık, ib, il, in, ok, ül… gibi yalnızca revî harfi ve eğer harekeli ise revîden önceki harfin harekesinden oluşan *kâfiye-i mücerrede*dir. *Divan*'da ayrıca; erk, eng, eyn, and, end… gibi revîden önce harekesiz bir harfin gelmesiyle oluşan *kâfiye-i mukayyede* ve âda/âde, âne, âre, âye, âli, âhı tarzında revî ile aralarında harekeli bir harf bulunan eliften oluşan *kâfiye-i müessese*ye de rastlanmaktadır[3].

Rahmî'nin şiirlerinde yer yer kafiye tekrarı hatasına rastlanmaktadır. Mesela G 41'de 2. beyitte kafiye kelimesi yapılan "nigârı" kelimesi 5. beyitte de aynı anlamda tekrar edilmiştir. Yine "hâmûş" kelimesi G 48'de hem 2, hem de 5. beyitte; "müsellemdür" G 153'te hem 3, hem 5. beyitte; "yâdgâr" G 200'in hem 3, hem 4. beytinde kafiye kelimesi yapılmıştır.

Bilindiği üzere kafiye kelimesinin *revî* harfinden sonra gelen ve şiir boyunca aynen tekrarlanan harf, ek ya da kelimelere *redif* denilmektedir. Redif esas itibariyle bir âhenk ve şekil unsuru olmakla birlikte, anlamı da çok etkileyen bir öğedir. Tanpınar'ın tabiriyle, redifin bir âhenk ögesi ol-

---

[1] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1983, s. 59; Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara, 1999, s. 188.

[2] Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 76.

[3] Eski Türk edebiyatında kullanılan kafiye türleri konusunda bilgi için bk. M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 267, 272.

ması yanında şiirde temayı belirleyici bir işlevi de vardır[4]. Redifin önemi konusunda Ömer Faruk Akün de şunları söylemektedir: "(Divan şiirinde) Kâfiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak ona çok yer verilmiştir. Redif, simetrik tekerrürü ile şiiri belirli bir kavram veya bir konu etrafında toplayan, bir atmosfer yaratan mihver olmuştur. Ustaca kullanıldığında şiiri bir atmosfer içine alır, onu bir dizi çağrışıma açar. Redifin matla'dan itibaren peşinden getirdikleri ve manzûmenin devamı boyunca üst üste hazırladığı sürprizler ile kendisine mahsus bir zevk yaratır. Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan redif ona "yek-âhenk" diye vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır…"[5]

Rahmî'nin manzûmelerinden yalnız 51'inde (% 17,2) redif kullanılmamış, geriye kalan 245 (% 82,7) manzûmede redif kullanılmıştır. Bu oldukça yüksek bir rakamdır. Nitekim gazellerin incelendiği bölümde Rahmî'nin bazı gazellerinin yek-âhenk olduğu söylenmişti. Bu konuda rediflerin önemli bir katkısının olduğu muhakkaktır.

Rahmî'nin şiirlerinde kullandığı redifler yapı bakımından farklı şekillerde olabilmektedir. Bir ek (-a, -e, -ı, -i, -da, -ın, -si, -uŋ, -üŋ, -üm, -yı, -dan, -dur/-dür, -lar, -muz, -suz), birden fazla ek (-layup, - umdan, -ında, -umdur, - mezsin, - zededür…), bir kelime (rûze, tîr, deryâ, nevrûz, nergis, karanfül, ile, olalum, idelüm, imiş, kıl, didüm, didi, eylemez, beni, idüp, imiş, dimiş, ider, bagladı, sandılar, ider, olsun, baŋa, a'dâ, tenhâ, peydâ, saŋa, gâlib, it, hasret, himmet, bahs, kadeh, meded, pister, ider, ditrer, virür, geçer, bahâr, ister, götürür, oldılar, getürür, okıdur, gösterür, eyler, virmezler, kapar, bulınur, aŋlar, neyler, yatur, düşer, dirler, geçer, dirler, tutmışdur, kalmaz, imiş, nakş, itmiş, âteş, hayf, vakf, gark, 'âşık, senüŋ, itmek, ol, sandum, çekdüm, kıblem, benüm, neyleyeyüm, istemem, itdüm, yolın, içün, diyen, terkin, su, tâze, gele, ile, içinde, âgeh, anda, söyle, üzre, eline, üstine, olsa, öŋinde, içre, üzre, oldı, düşdi, yazdı, geydi, itdi, dahı, çekdiidi, başed, gitmez, ser), bir ek+bir kelime (-sın sen, -dur baŋa, -uŋ görüp, -den haber, -ı görmişdür, -a deger, -üm var, -lık sever, -e berâber, -e mâyilüz, -a sarmaşmış, -dan haz, -uŋ senüŋ, -a dil, -e düşdüm, -a beŋzetdüm, -sin sen, -sin sen, -le ben, -dür cihân, -yı ben, -dür bu, -uŋ 'aynına, -dür şimdi, -ye döndi, -uŋ mevsimi, -e geldi, -in bilmedüm, - yı bil-

[4] A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 20.

[5] Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *TDVİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, C. 9, s. 402.

mezler…), bir ek+iki kelime (-uŋ olsun hep, -a ‘azm idelüm, -ı terk eyle, -ı seyr eyle, -um var imiş, -ın seyr idüp), bir ek+üç kelime (-mek diler cânâ göŋül, -ler gördüŋ mi hiç), iki kelime (şimden girü, ey müdde’î, bir yaŋa, itdüŋ baŋa, gelür geçer, yir yir, kan aglar, şeklin baglamış, ile zabt, ile geldük, ihtiyâr itdüm, berü gelsün, ile eglen, döndürdi yüzin, olmış yatur), tamlama ye'si+bir kelime (-i devlet, -ı mahabbet, -yı rûh, -ı sürh, - ı zülf), üç kelime (ikiden halî degül, bir yüzden dahı), bir ek+üç kelime (-mek diler cânâ göŋül, - ler gördüŋ mi hiç) ve dört kelime (beni terk itme sultânum) şeklinde olabilmektedir. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Rahmî kelime şeklindeki redifi daha çok tercih etmiş ve kullanmıştır.

Kafiye ve redif konusuna *Rahmî Divanı*’nda bulunan kafiye ve redif açısından ilginç bir gazelle son verilecektir. İlgili gazelde (G 147) bir anlamda çift kafiye ve çift redif bulunmaktadır. Şiirle ilgili konuşmadan evvel metnin görülmesinde fayda vardır.

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Elin çekmezse râzî dil ol iki ebruvân benden
Müjen tîrini at câna kemân senden nişân benden

2 Tenümde zahm-ı tîgüŋden meded ayırma peykânuŋ
Derûnum şerhasın şerhe zebân senden dehân benden

3 Melâmet ‘arsa-gâhında ‘aceb bî-’ahd dil-bersin
Vefâ vü mihrbânlıklar nihân senden ‘ayân benden

4 Cefâ kasrını yık idüp vefâ kâşânesin âbâd
Sakın hâlî kalur cânâ zamân senden cihân benden

5 Du’â-yı seyf hakkıyçün çekerseŋ **Rahmi**yâ tîgüŋ
Dirîg itmeye cânını amân senden revân benden

Görüldüğü üzere bu gazelde bir ana kafiye (ân: ebruvân-nişân-dehân-’ayân-cihân-revân) ve ana redif (benden) yanında, ilk beytin ikinci mısraından itibaren ikinci bir kafiye ve ikinci bir redif olduğu görülmektedir. Bu ikinci redif “senden” kelimesidir. Kafiye kelimeleri ise şunlardır: kemân-zebân-nihân-zamân-amân. Çift kafiye olduğundan bu manzûmeye zü-

kafiyeteyn de denilebilir[6]. Muhtemelen hüner göstermek maksadıyla söylenmiş bu gazelde, aynı seslerin ve kelimelerin tekrarı ile güzel bir ahenk yakalanmış, aynı zamanda anlam da ihmal edilmemiştir. Ayrıca bu manzûme Türk şiirinde mısra ortasında kafiye ve redife de örnek olabilecek niteliktedir.

[6] Saraç, age, s. 268-269.

II.3. MUHTEVÂ ÜZERİNE NOTLAR

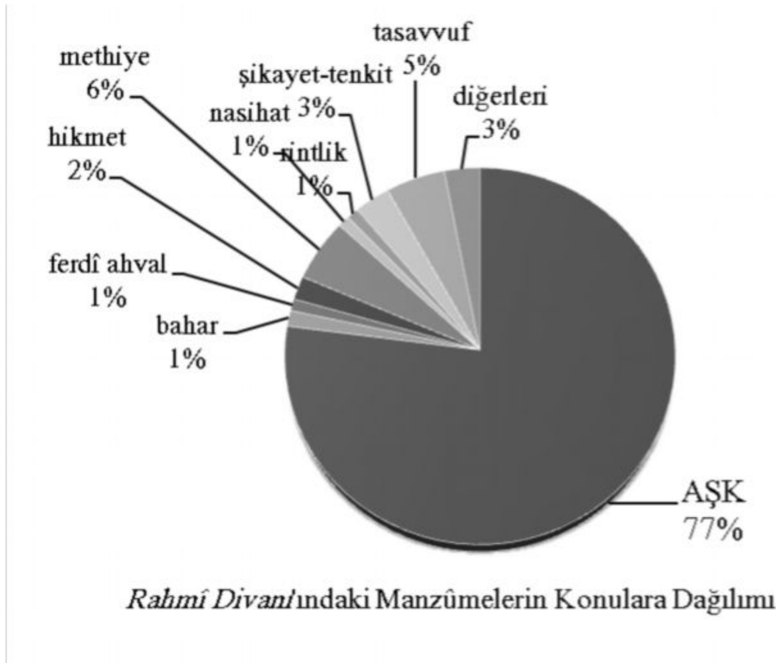
Divan şiirine ait manzûmelerde; kimi zaman konu birliği varsa da umûmiyetle böyle bir şartın olmadığı malumdur. Bir manzûmede bazen birden fazla farklı konu işlenebilmektedir. Örneğin divanların büyük bir kısmını oluşturan kaside ve gazellerde çoklukla durum böyledir. Manzûmelerde bazen aşkla rintliğin, tasavvufun, nasihatla hikmetin vs. birlikte işlendiği, iç içe geçtiği görülebilir. *Rahmî Divanı*'nda da durum bu şekildedir. Mesela 3 nolu kasidede girişte ramazan konusu anlatılmakta, daha sonra ise bir şahıs övülmektedir. Yine 206 nolu gazel de tür ve konuların iç içeliğine güzel bir örnektir. 5 beyitlik bu gazelin ilk iki beytinde bahar, 3 ve 5. beytinde kanaatkârlık, 4. beyitte ise bir şahsın övgüsü konusu işlenmiştir. Bu örnekte olduğu gibi bazı manzûmeler için tek bir konu tespiti yapmak zor olduğu gibi, genel olarak *Divan*'daki manzûmelerin konularıyla ilgili net rakamlar vermek, tasniflerde bulunmak da yüzde yüz doğru değildir. Bununla birlikte, *Divan*'ın muhtevasıyla ilgili genel bir değerlendirme yapabilmek ve bir fikir edinebilmek için de böyle bir tasnife ve rakamlara ihtiyaç vardır. Bu sebeple aşağıda arz edilecek verilerin yüzde yüz doğru olduğunu söylemek zordur. Ufak tefek bazı kaymaların, değerlendirme değişikliklerinin olması mümkündür. Bunun için veriler biraz ihtiyatla değerlendirilmelidir. Ancak yine de bunların sonucu çok fazla etkileyeceğini, değiştireceğini sanmıyoruz.

Rahmî Divanı, manzûmelerde işlenen konular açısından değerlendirildiğinde, şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır:

Sıra no	Konu	Manzûme Sayısı	Kullanım Oranı (%)
1	aşk	227	76,94
2	bahar	4	1,35
3	ferdî ahval	3	1,01
4	edebî görüş	2	0,67
5	hikmet	6	2,03

6	methiye	16	5,42
7	mersiye	2	0,67
8	münacat	2	0,67
9	nasihat	3	1,01
10	rintlik	3	1,01
11	sıhhat-name	1	0,33
12	sosyal hayat	1	0,33
13	şikayet-tenkit	9	3,05
14	tabiat	1	0,33
15	tasavvuf	15	5,08
TOPLAM		**295**	

Bu tablodaki verilerin grafik hâlindeki görünümü şu şekildedir[1]:

*Rahmî Divanı*ndaki Manzûmelerin Konulara Dağılımı

Yukarıdaki tabloya ilk bakışta bir konu çeşitliliği var gibi görünüyorsa da, dikkatlice incelendiğinde aslında hep belli başlı konuların (aslında

[1] Grafikte, kullanım oranı % 1'in altında olan konular birleştirilerek "diğerleri" başlığı altında gösterilmiştir.

konunun da denilebilir) işlendiği görülmektedir. Nitekim bu durum yukarıdaki grafikten de anlaşılmaktadır. Bu bilgilere göre *Rahmî Divanı*'nda en fazla işlenen konular; aşk, methiye ve tasavvuftur. Ancak manzûmeler işlenen konular açısından burada olduğu gibi umûmî olarak değil de ayrıntılı bir şekilde değerlendirilirse, aşk konusunun ağırlığını korumakla birlikte, diğer konular arasında bazı değişikliklerin olması muhtemeldir. Mesela tabloda kullanım oranı % 0,33 olarak gösterilen sosyal hayat konusunun oranı daha fazla olacaktır. Çünkü manzûme aralarında, özellikle kaside ve gazellerde pek çok sosyal hayatla ilgili beyit vardır. Diğer taraftan tabloda en fazla işlenen ikinci konu olarak görünen methiye konusunun oranının da tersine değişeceğini, düşeceğini sanıyoruz. Çünkü umûmî şekilde methiye olarak değerlendirilen manzûmelerde, özellikle kasidelerin girişlerinde bahar, bayram, nevruz, ramazan gibi övgü ile ilgisi olmayan konular işlenmektedir.

Burada öncelikle *Divan*'da en fazla işlenen aşk konusu ve aşk anlayışı üzerinde durulacak, ardından eserdeki sosyal hayat unsurlarından bahsedilecektir.

II.3.1. Aşk Anlayışı, Âşık, Sevgili ve Rakip

Bursalı Rahmî Divanı'nda % 77 gibi çok yüksek bir oranla en fazla işlenen konu aşktır. Bu biraz da şairin âşık fıtratından kaynaklanmaktadır. Tıpkı Fuzûlî'nin

Men âşıkam hemîşe sözüm âşıkânedür

dediği gibi, Rahmî de âşık bir insandır ve şiirlerinde de çoğunlukla aşk konusunu işlemiştir. Rahmî,

Cân u serden geçmişem ben 'âşık-ı şûrîdeyem
Yoluŋa başum fedâ cânum da kurbânuŋ senüŋ (G 119/4)

Şarâb-ı 'ışk ile ser-mest olınca ey zâhid
Baŋa ne ta'ne idersin ki 'âşıkam 'âşık (G 114/4)

beyitlerinde olduğu gibi, *Divan*'ında birçok yerde zaten âşık fıtratlı bir insan olduğunu ısrarla dile getirmiştir. Hatta Rahmî; Allah'ın, kendisini yara-

tırken varlığını sevgili aşkıyla mayaladığını, yoğurduğunu, bir başka deyişle özünde, mayasında aşk olduğunu (G 16/2), üstelik âşıklığının ezelî ve ihtiyârî değil, ıztırârî, zorunlu olduğunu (Ms 19/IV/1, G 135/4) söylemektedir. Tabii ki bu özelliğinin şiirlerine de yansıması kaçınılmazdır. Rahmî'nin şiirleri hem edâ hem de muhtevâ olarak âşıkânedir. Rahmî'nin şiirlerinin konusu umûmiyetle aşk, aşk yüzünden çekilen sıkıntılar, ayrılık, hasret, sevgili ve sevgilinin dudağı, yanağı gibi güzellik unsurlarıdır (G 93/5).

Öncelikle Rahmî aşkın bir alın yazısı olduğuna inanmaktadır. Bu yazı alnına ezelde Allah tarafından yazılmıştır:

Gam-ı hatt-ı ruh-ı cânâne çün başuma yazudur
Bu hattı alnuma rûz-ı ezelde dest-i Hak çekdi (G 218/4)

Hatta bir anlamda insanın toprağı ezelde aşk tabiatlı yapılmış, aşkla yoğrulmuştur:

Hâk-i âdem tâ-ezel 'ışk ile olmışdur sirişt (G 24/4/1)

Daha hiçbir şey yaratılmadan önce Allah sevgilinin şeklini âşığın gönlünde nakşetmiştir:

Şekl-i yâri dilde nakş itmişdi nakkâş-ı hayâl
Olmadan zer şemsesi mihrüŋ tokuz eyvâna nakş (G 100/3)

Rahmî'ye göre aşk; kara toprağı altın haline getiren bir kimya, bir iksirdir.

'Aceb mi 'ışka dirsem kîmyâ ey sîm-ber dâyim
Kara hak[dür] dir idüm şimdi ammâ eylemişdür zer (G 38/4)

Aşk, vahdet (teklik) meclisi içinde (yakılmış) İlahî bir mumdur ki o muma Cebrail bile kanadını yakar da pervane olamaz.

Bezm-i vahdet içre bir şem'-i İlâhîdür ki 'ışk
Per yakar ol şem'e Cibrîl olımaz pervânesi (G 223/2)

Aşkı bir deryaya benzeten şair, bu deryanın gönül fezasında yattığını ve coştuğunda küçük bir kabarcığından kâinattaki şekillerin meydana geldiğini söyler.

Cûşa gelse kem habâbıdur rüsûm-ı kâyinât
‘Işkdur nâmı fezâ-yı dilde bir deryâ yatur (G 73/2)

Habâb aynı zamanda son derece muhabbet anlamına da gelmektedir. Şu mısralar da aynı paraleldedir:

‘Işk bir deryâyimiş eşk-i güher-pâşum gibi
Her habâbıdur anuŋ bagrumdaki başum gibi
Cûş idicek mevcler peydâ olur yaşum gibi (Ms 28/IV/1-3)

Sevgi; farklı bedenlerin giydiği bir elbise gibidir. Onu bazen Vamık, bazen Mecnun, bazen de Ferhat giymiştir.

Mahabbet bir kabâ-yı ‘âriyetdür niçe ten geydi
Anı geh Vâmık u Mecnûn gâhî Kûhken geydi (G 212/1)

Rahmî’ye göre aşk yalnızlığı sever. Aşkta utanma da olmaz.

Vâdi-i hayretde benden oluŋ ey ‘akl u heves
Bir ‘aceb halet durur bu ‘ışk tenhâlık sever (G 78/3)

‘Işkuŋuŋ kârı degüldür güzelüm ‘âr didüm (Ms 4/V/2)

Rahmî, aşkın insanı gençleştirdiğine inananlardandır.

Egerçi sûretâ Rahmî gam u gussayla pîr oldı
Velî ma’nîde dâyim ‘ışk-ı dil-ber nev-cüvân eyler (G 62/5)

Divan şiirinin genel anlayışına uygun olarak Rahmî de âşığın payına niyaz (yalvarma, dua) düştüğünü, sevgilinin gereğinin ise işve ve naz olduğunu söyler.

‘Âşıkuŋ pîşesi niyâz oldı

Dil-berüŋ muktezâsı şîve vü nâz (G 93/4)

Rahmî, tıpkı Fuzûlî gibi aşkı hep elem, ayrılık, gözyaşı gibi ifadelerle işlemiştir. Örneğin aşağıdaki beyitte Rahmî; gönül bahçesinde dalları bela, meyvesi sıkıntı ve gam olan adına aşk ağacı denilen bir fidanın bulunduğunu söylemektedir:

Belâdur şâhsârı berg ü bârı mihnet ü gamdur
Dıraht-ı ‘ışk dirler bâg-ı dilde bir nihâlüm var (G 57/2)

Aşk yüzünden aşığın sinesi def, boyu ise çeng gibi olmuştur (G 118/3). Şair; aşk hâlini, daha doğrusu âşığın yapması gerekeni, iki kelime ile ifade etnektedir: Ya sabır ya tahammül. Yani ya âşık sevgilinin cevr ü cefasına sabr etmelidir, ya da o diyarı terk etmelidir.

Dün ki ehl-i derde ‘ışkuŋ hâlini sordum didi
Ya seferdür ya tahammül ikiden halî degül (G 126/4)

Âşık, aşk vadisi içinde çekilip giden bir kafileye dâhildir. Yükü elem, çanı inleyişleri, meş’alesi ise gönül ateşidir.

Bâr gam nâle ceres âteş-i dil meş’alemüz
Çekilür vâdi-i ‘ışk içre gider kâfilemüz (G 97/1)

Rahmî, bela şehrinde aşk taciri olduğundan beri azığı keder, bineği dert ve sıkıntı olmuştur.

Tâcir-i ‘ışk olalı Rahmi belâ şehrinde
Zâdumuz gussa durur mihnet ü gam râhilemüz (G 97/5)

Rahmî’ye göre, aşkın başı melâmet sonu nedâmettir. Yani başlangıcı kınanmışlık, rüsvaylık; sonu pişmanlıktır.

Evveli ‘ışkuŋ melâmetdür nedâmet âhiri
Sen gerek agla gerek gül ikiden halî degül (G 126/5)

Ayrılık ve hasret; âşığın gözyaşını kırmızı, vücudunu sapsarı etmiştir. Bunlar âşığın başına çok belalar açmıştır. Ama aynı zamanda âşığın biri

mağara (en samimi) arkadaşı, biri dert ortağıdır. Âşığın harap gönlünün bunlar eski akrabalarıdır, sırasıyla biri gelir biri gider. Âşığın yaralı vücüdunu, tıpkı bir elbise gibi, ayrılık kılıcı parça parça ettiğinde, hasret onu kirpik ipleriyle diker....

Sirişküm al idüp fürkat vücûdum itdi zer hasret
Ne reng itdi baŋa fürkat neler geçdi neler hasret

Birisi yâr-ı gârumdur birisi gam-güsârumdur
Meded bendeŋ helâk itdi eger fürkat eger hasret

Kadîmî hânedânıdur bugün bu devr-i hâdisde
Dil-i vîrânuma dâyim konar fürkat göçer hasret

Ten-i pür-yâremi ger tîg-i fürkat çâk çâk itse
Anı ser-rişte-i müjgân ile ol dem diker hasret (G 17/1-4)

Âşık, aşk pazarı içinde tıpkı elinde kâsesiyle dilenen bir dilenci gibidir. Ama sevgilinin mahallesinin dilencisidir.

Gedâ-yı kûy-ı yârem cerr içün bâzâr-ı ‘ışk içre
Şikest olmış elümde kâse-i serden sifâlüm var (G 57/3)

Fuzûlî ile Rahmî arasındaki bir başka benzerlik ise Fuzûlî gibi Rahmî'nin de sevgiliye vuslat istememesi, hicrana razı olmasıdır. Fuzûlî'nin bu özelliği malumdur. Rahmî de zaman zaman aynı görüşü dile getirmiştir. Rahmî, bu dünyada her kavuşmanın sonunun mutlaka bir ayrılık olacağını bildiği için sevgiliye vuslat istemez.

Her visâlüŋ âhiri ‘âlemde ger hicrân ise
Âteş-i fürkat hakıyçün vasl-ı cânân istemem (G 137/4)

Şâd olma vasla âhiri hicrân imiş anuŋ
Evvel bahâruŋ âhiri âhir hazân imiş (Ms 3/II)

Rahmî'ye göre güzel sevmekten maksat visal arzusu değildir. Ruhanî, manevî bir haz elde etmektir.

Temennâ-yı visâl itmek degüldür hûb sevmekden
Garaz bir hazz-ı rûhânî durur mahbûb sevmekden (Ms 16/I)

Âşık sevgilinin cefalarına o kadar alışmıştır ki sevgiliye kavuşma gerçekleşse bile âşığın divane gönlü visalden hazzetmez, zevk almaz. Hatta vuslatı ümit bile etmez.

Cefâya şöyle mu'tâdem ki ger 'arz itseler gâhî
Dil-i dîvâne itmez oldı vasl-ı dil-rübâdan haz (G 106/4)

Gama mu'tâd olan göŋlüm 'aceb dîvânedür şimdi
Ümîd-i vuslat itmez minneti hicrânadur şimdi (G 209/1)

Rahmî, kendini vuslat hevesinde uçmayan, yuvası hasret dikeni olan bir kuşa benzetir.

Ben ol murgam şikeste-bâl olur sanmaŋ havâdisden
Hevâ-yı vasl kılmaz hâr-ı hasret âşyânumdur (G 43/5)

Bununla birlikte, önceki ifadelerden daha az olmakla birlikte, *Divan*'da yer yer vuslat isteği, ümidi de dile getirilmiştir. Nitekim aşağıdaki beyitte ayrılıktan korkan bir âşık hayâli bulunmaktadır.

Uyurken bûsesin almak olurdı şimdi mahbûbuŋ
Uyanup fürkati tîrin ura bu câna korhudur (G 80/5)

Aşağıdaki mısralarda âşık, sevgilisinden verdiği sözü unutmamasını, kavuşma vaadini yerine getirmesini istemektedir.

Gelmedüŋ yanuma gitdüŋ kanı ikrâr didüm
'Ahd ü peymânuŋa gel eyleme inkâr didüm
Meded Allahı severseŋ meded ey yâr didüm
Va'de-i vasla hilâf eyleme her bâr didüm (Ms 4/I)

Aynı manzûmenin devamında şair âşığın ağzından konuşmaya devam etmektedir. Hasret köşesinde dertle, hasta bir biçimde yatan âşık, "âşık arsız

gerektir” diyerek sevgilinin aşkıyla şiirler söylemeye, sevgiliden vuslat talep etmeye başlar.

> Söylesem ‘ışkuŋ ile taŋ mıdur eş’âr didüm
> ‘Işkuŋuŋ kârı degüldür güzelüm ‘âr didüm
> Künc-i hasretde yatur derd ile bîmâr didüm
> Vasl ile eyler iseŋ derdüme tîmâr didüm
> Gelesün seni diyü cân katı umar didüm (Ms 4/V)

Âşık, mutlaka bir gün sevgiliye kavuşacağı ümidindedir (G 165/4). Hatta sevgiliye bir kere kavuşmuştur, ayrılık onu korkutmaz.

> Vasl-ı yâre irdi dil hicrândan bîm eylemez
> Şîr öŋünden nitekim Behrâm tâc-ı Cem kapar (G 68/2)

Divan şiirinde pek rastlanmayan bir şey de olmuş, âşık vuslat bağına girmiştir. Bunun nasıl olduğunu ise şair altında açıklar. Gönül kuşu sevgilinin kara saçlarının ağına düşmüştür.

> Hızr-ı vakt oldum girüp nâ-gâh vuslat bâgına
> Düşdi murg-ı dil kara kâküllerinüŋ agına (Ms 29/IV)

Tıpkı Fuzûlî’nin şiirlerinde olduğu gibi Rahmî’nin şiirinde de aşkın her türlüsü işlenmiştir. Kimi zaman beşerî, kimi zaman platonik, ama daha çok da İlahî aşk. Mesela aşağıdaki ifadelerde beşerî bir aşkın işlendiği görülmektedir.

> Îd-gehde ol hilâl-ebrûyı gördüm şâd-kâm
> Serv gibi salınup agyâr ile eyler hırâm
> Sâye-veş pâyına düşdüm âh idüp ben müstedâm (Ms 5/II)

> Yakasın çâk çâk itmiş yürür mestâne mestâne
> Bu gün ol şûh-ı bî-pervâ yigitdür lâ-ubâlîdür (G 59/2)

Biraz daha yukarıda metni verilen, ayrılıktan korkan âşık hayâlinin bulunduğu beyit de aynı çerçevededir (G 80/5). Rahmî, beşerî aşkı anlattığı şiirlerinde hep bir seviyeyi yakalamayı başarmış, hiçbir zaman ten zevkin-

den bahsetmemiş, bayağı ifadeler kullanmamıştır. Örneğin aşağıdaki beytinde şair, güzellere artık gönül vermemeye karar verdiğini, ancak onları gözü görünce gönlünün de mecburen onlara meylettiğini çok tabiî ve bize göre başarılı bir şekilde dile getirmiştir:

Güzellere dahı dil virmeyem direm ammâ
Sever görince gözüm ıztırâri neyleyeyüm (G 135/4)

Şair, âşığın sevgiliye olan bu gayr-ı ihtiyarî meyline şairce bir gerekçe de bulmuştur: Allah sevgilinin yüzüne bir çekim koymuştur da âşık o yüzden meyletmektedir. Yoksa meyl etmezdi.

Meyl ider her ‘âşık-ı şûrîde-dil bî-ihtiyâr
Rûy-ı dil-berde ‘âcâyib câzibe koymış İlâh (G 178/4)

Meyl itmez idi ‘âşık-ı şûrîde-dil müdâm
Olmasa rûy-ı yârda ger cezbe-i İlâh (G 184/3)

Buna karşılık yukarıda söylendiği gibi, Rahmî’nin şiirlerinde kimi zaman da vuslattan uzak, idealist, platonik bir aşk işlendiği görülür. Aşağıdaki dize bunun güzel bir ifadesidir. Güzel sevmekten maksat ruhanî, manevî bir haz almaktır.

Garaz bir hazz-ı rûhânî durur mahbûb sevmekden (Ms 16/I)

Aşağıdaki beyitte de şair gönlüne “yâr-ı rûhânî” yani manevî sevgili olmayı ve gözyaşları içinde sevgiliyi çokça anmayı tavsiye etmektedir.

Musahhir olmak isterseŋ gözüm ol yâr-ı rûhânî
Sirişküŋ dâne dâne sübha-i mercânuŋ olsun hep (G 11/4)

Diğer yandan Rahmî, bazı iddiacıların kendi şiiri için mecâzî dediklerini, ancak aslında şiirinin İlahî bir lütuf olduğunu, îmâ yoluyla da hakîkî aşkı anlattığını söyler.

Mecâzî dirler imiş müdde’îler şi’r-i Rahmîyi
Hakîkatde anuŋ şi’ri velî lutf-ı İlâhîdür (G 82/5)

Kimi zaman beşerî, dünyevî aşkı işlese de Rahmî bunlara takılıp kalmamak gerektiği görüşündedir. Onun için asıl olan sûretten sîrete, nakıştan nakkâşa geçmektir.

Rûhâni nazar eyle görseŋ ruh-ı zîbâyı
Sûretde yürür kalma fehm eyle bu ma'nâyı (Ms 2/IV)

Nitekim şâir aynı hususu *Yenişehir Şehrengizi*'nde de dile getirmiştir:

Gel evvel tâlib-i 'ışk-ı mecâz ol
Safâlar kesb idüben pâk-bâz ol

Sevüp bir dil-beri şûrîde-hâl ol
Yolında sâye gibi pây-mâl ol

Ruh-ı dil-berde göz ü kaşı seyr it
Bu sûretle yüri nakkâşı seyr it

Cemâl-i dil-rübâyı kıl temâşâ
Eserden tâ mü'essir ola peydâ[2]

Rahmî, *Divan*'ının birçok yerinde gizli yahut açık olarak İlahî aşkı işlemiştir. Mesela 1 ve 7 numaralı musammatlarda İlahî aşk ve vuslat arzusunu dillendirmiştir. Aşağıdaki mısralarda da şair ezel meclisinde ebedî sâkîden şarap içip onunla sarhoş olduğunu söylemektedir.

Nûş idüp sâkî-i bâkîden ezel bezminde câm
Hâsıl oldı câna anuŋ neş'esinden zevk-i tâm
Şöyle mestem kûy-ı yâr içinde eylerken hırâm
Râst gelsem pâdişâh-ı 'âleme virmem selâm (Ms 10/III)

Rahmî'ye göre kimi zaman Şirin, kimi zaman Azra (kimi zaman Leyla) şeklinde tecellî eden hep aynı güzeldir.

---

[2] Rahmî, *Şehrengiz-i Yenişehir*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nu: 597, vr. 71b.

‘Âlem-i vahdet diyen ‘ışka ‘aceb zîbâ dimiş
Zâhir egerçi kimi Şîrîn kimi ‘Azrâ dimiş
Hayretinden dehşete varup kimi Mevlâ dimiş (Ms 15/II)

Bu mısralar bize Sezai Karakoç’un

Bütün şiirlerde söylediğim sensin
Suna dedimse sen Leyla dedimse sensin
Seni saklamak için görüntülerinden faydalandım
Salome'nin Belkıs'ın
Boşunaydı saklamaya çalışmam öylesine âşikârsın bellisin
…

dizelerini hatırlatmıştır.

Aşağıdaki beyitte de Rahmî aşkı, tasavvufî aşk anlamında kullanmakta ve kendine bir mürşide ulaşıp geçici sultanlıkları terk etmeyi ve aşk tacını giymeyi tavsiye etmektedir.

Rahmî yüri bir mürşide ir Edhem-i vakt ol
Gey efser-i ‘ışkı başa sultânlıgı terk it (G 15/5)

Aşk sırlarını elde etmek için de insanın kendi özünden geçip varlığını mahv etmesi gerekmektedir.

Vücûduŋ mahv kıl esrâr-ı ‘ışk isterseŋ ey abdâl
Anı kendü özinden geçmeyen hayrâna virmezler (G 65/3

Yûnus'un "Gönül Çalab’ın tahtı" dediği gibi, Rahmî’ye göre de gönül sevgilinin tahtı, mekânı, sarayıdır. Sevgilinin hayâlinin oraya gelmesi için oranın temizlenmesi lazımdır.

Pâk it sarây-ı kalbüŋi geldi hayâl-i yâr
Şâd ol dilâ ki tahtına sultân gelür geçer (G 44/3)

Âşık ezelde hakîkî güzel ile yakınlaşmış, Kâbe kavseyn sırrını öğrenmiştir. Onun için o iki hilale (sevgiliye) meyillidir.

*Kâbe kavseyn*üŋ rumûzın bilmişüz rûz-ı ezel
Rahmiyâ anuŋçün ol iki hilâle mâyilüz (G 89/5)

Kimi yüzden, kimi yüzü gösterenden (aynadan) haz alır. Aynen bunun gibi, cennette âşık sevgilinin cemâlini, zahit ise huri ile gılmanı ister.

Baŋa dîdâr-ı cânân zâhide hûri ile gılmân
Kimi sûretden eyler kimisi suret-nümâdan haz (G 106/2)

Hatta âşık cennette dîdârsız, yani İlahî sevgilinin yüzünü görmeden yapamaz, görmezse orası bile âşık için cehennem gibi olur.

Kûyı içre yâri görmezsem olur ‘âlem cahîm
Rahmiyâ cennetde ‘âşık olamaz dîdârsuz (G 95/5)

Bilindiği üzere klasik şiirde aşk; âşık, sevgili ve rakip üçlüsü etrafında gelişen bir maceradır. Rahmî’nin şiirlerinde bu üç tip umûmiyetle klasik çerçevede tarif edilmiştir. **Âşık**; sevgiliden uzak iken vücudu hasta, gönlü yaralı, aklı dağınıktır (Ms 5/IV). Onun ayrılık ateşiyle lâle gibi gönlü yanmış, ümit ipini murat ağacına bağlamış, her dem dağlar başında bulut gibi ağlamış, kanlı yaşları ırmak gibi çağlamıştır (Ms 6/III). Bazen sarhoş, bazen hayran olan âşığın en yakın arkadaşı dert ve beladır (Ms 10/I). Ayrılık âleminde âşığın zevki, sevgiliyi düşünmektir (Ms 15/I). Gurbette hemdemi kendi âhıdır, aşk yolunda arkadaşı bazen ayrılık, bazen hasret, bazen gam, bazen elemdir (Ms 17/III). Ona sevgili hiç acımaz, sevgilinin cevriyle dünya âşığa zindandır. Onun için sevgilinin hayâliyle ayrılık da kavuşma da birdir. Bazen ayrılık, bazen hasret, bazen gam, bazen elem gece sabaha kadar onun misafiridir (Ms 17/IV). Muhabbet caddesinden mihnet diyarına gitmiş, sevgilinin ağzının hasretiyle akıl sermayesini kaybetmiştir (Ms 21/III).

Âşık; güzeller yoluna varını veren, altın ve gümüşünü harcayan, gerekirse tacını terk eden, hatta bu yolda iki cihandan el çekip başını verendir (Ms 30/I). İki cihandan el çekmek tabirinden hareketle şairin burada Hak aşığını tarif ettiği anlaşılmaktadır. Âşık için, sevgilinin “mahallemin köpeğidir” demesi bile bir iltifat, izzettir (G 5/5). Âşık hastalandığında onu iyileştiren sevgilinin oku (oka benzeyen bakışları yahut kirpikleri) olur (G 21/5). Âşık için sevgiliden ayrılık Nemrud'un ateşi gibidir. Ona kavuşma

ise Halil'in içine düştüğü gül bahçesine benzer (G 29/5). Devamlı başı dönen, gözlerinden yaş döken, inleyen âşık bu hâliyle bir dolaba (su değirmenine benzer).

Döner başum akar her dem bu çeşmüm gözesinden yaş
Göŋül gülzâr-ı kûyuŋ içre bir dōlâb olup iŋler (G 38/2)

Âşığın sevgilinin aşkıyla sinesi gam vadisi, göğsündeki göz göz yanıklar da sanki o vadide yer yer gezen ahular gibidir (G 88/4). Âşık, aşk yolunda arsız olmalıdır.

Başuma ursaŋ melâmet taşların dönmez yüzüm
Bu meseldür dōstum ‘âşık gerekdür ‘ârsuz (G 65/2)

Gurbettekiler bir tanıdık görünce nasıl hoşlanırsa, âşık da gam âleminde sevgilinin hayâlinden öyle haz alır.

İder gam ‘âleminde dil hayâl-i dil-rübâdan haz
Nitekim ehl-i gurbet görse eyler âşinâdan haz (G 106/1)

Âşık, sevgilinin ağzının hayâliyle yok yere kendini yok etmiştir (G 114/1). Âşığın vücudundaki dâğlar, göz göz yaralar, yanıklar bir çerağa, elifler ise bir fitile benzetilir. Bunlar aşığın bütün vücunun yandığına parlak bir delil sayılır (G 127/1).

Daha önceden, âşığın vuslat bahçesine girdiğinden (âşığın gönül kuşu sevgilinin kara saçlarının ağına düşmesi) söz edilmişti (Ms 29/IV). *Divan*'da bir vuslat tasviri daha geçmektedir. Buna göre, hasret kadehi içinde ayrılık orucunu çektiği bir zamanda, bir seher vakti âşığa sevgilinin vuslat meclisine girmek nasip olur. Bu sırada yakalar yırtılır, mestlerin naraları gökyüzüne çıkar. Bir anlamda o vakit âşığın bayramı olmuştur.

Çekerken câm-ı hasret içre Rahmî rûze-i hicrân
Nasîb oldı seher-geh aŋa bezm-i vuslat-ı cânân
Yakalar çâk olup çarha irişdi na’ra-i mestân
Şeb-i ‘îd eyledi gerdûn hilâlüŋ câmını gerdân
Hayâlî dahi içmez zâhid-i perhîz-gâr ancak (Ms 21/V)

Görüldüğü üzere *Rahmî Divanı*'nda âşık tipi umûmiyetle klasik çerçevededir. **Sevgili** tipinin de umûmiyetle gelenekte olduğu gibi tasvir edildiği söylenebilir. Mesela 8 numaralı musammatta baştan sona klasik sevgili tipi anlatılmaktadır. Sevgili tarif edilirken kimi zaman edebî sanatlardan yararlanılmıştır. Örneğin sevgilinin dudağı şarap, saçı sünbül, yüzü gül-nar gibidir (Ms 4/IV). Nazeninler naz fennini sevgiliden öğrenmiştir (Ms 11/3-4). Nazar ehli; sevgilinin gözünü nergise, dudağını mime, zülfünü cim ve lâ'ya benzetmişlerdir (Ms 26/III). Sevgilinin boyuna kimi servi, kimim ar'ar demiştir; ancak ona âlemi süsleyen, güzelleştiren bir fidan diyen daha güzel söylemiştir.

Kadd-i yâre Rahmiyâ kim serv kim 'ar'ar didi
Lîk nahl-i 'âlem-ârâdur diyen hoş-ter didi (Ms 33/VII)

Sevgiliden ayrılık vaktinde, âşığa eğlence olarak sevgilinin hayali yetmektedir (G 1/1). Riyazete girmiş kişiye nasıl ki badem gıda olursa, ten mağarasındaki rûha da güzelin (bademe benzeyen) gözlerinin düşüncesi gıdadır. Âşığın rûhu onunla beslenir.

Gâr-ı tende rûha fikr-i çeşm-i dil-berdür gıdâ
Rahmiyâ olur riyâzet-pervere bâdâm kût (G 16/5)

Âşığın gönül kayığı/şişesi, sevgilinin çene çukurunu düşmüştür, oradan bir türlü çıkamaz. Onun için oraya muhabbet girdâbı denilirse şaşılmamalı (G 22/5). Sevgilinin yanağı üzerine dökülen anber kokulu saçı, tıpkı ateş üstündeki duman gibi görünür (G 29/1). Onun dudağı benzersiz bir mücevher gibidir (G 29/2). Mahallesine düşmanlardan yaklaşılmaz, onun için âşığın emel kapısı kapalıdır (G 29/4). Sevgilinin saçları vav'a, kaşları med'e benzer. Bunların hasretiyle, daima âşığın beli bükülür (G 30/4). Onun yüzünü görmek, âşık için bütün dünyaya bedeldir. Ona kavuşmak ise iki dünya mutluluğudur (G 51/3). O hilâl kaşlının güneş yüzlüler içinde benzeri yoktur. Beli kıl kadar anlaşılmaz, ağzı zerreden küçüktür (G 51/5). Akşama doğru güneş batmaya meylettiği gibi, sevgili de ayva tüyleri çıktığında (biraz yaşı ilerlediğinde) yabancılara meyleder (G 54/2). Sevgilinin gamzesi (yan bakışı), yanak meclisinde naz şarabı içip sarhoş olmuş ve (bunun etkisiyle) bazen (âşığın canına kasdetmek için) eline hançer almış, bazen de (âşığa) dayak çekmiştir (G 218/3). Âşık, sevgiliye, (aşkı uğrunda)

ne kadar kan(lı gözyaşları) döktüğünü arz etse, sevgili bunu bir hîle, oyun olarak algılar. Âşık, üzüntüden vücudum hilâle döndü derse, sevgili onu da bir hayâl (hayâlî bir söz) olarak anlar. Kısacası sevgili âşığa inanmaz.

Ne kanlar dökdügin ‘arz itse çeşmüm yâre âl aŋlar
Tenüm gamdan hilâle döndi dirsem bir hayâl aŋlar (G 70/1)

O pâdişâh insanın gözüne görünmez, gizlenirse buna şaşılmaz. Çünkü o bir insan değil, melek yüzlü bir peridir.

‘Aceb mi çeşm-i insâna görinmezse nihân ol şeh
Perîdür ol melek yüzli dilâ sanma ki âdemdür (G 75/5)

Teri inci gibi olan (G 84/1) o sevgilinin kaşı hilâl, bilekleri kalem, gerdanı tomar, yanağı gonca ve mum, burnu zambak gibidir (G 113/4). Zülfü Hz. Musa’nın asasına, ayva tüyleri Hızır’a benzer. Dudakları ikinci Mesih, benleri buhuru meryemdir (G 128/4).

Rahmî, zaman zaman sevgiliye nasihat etmekten de geri durmaz: Güzellik geçici bir elbisedir. Sevgili buna magrur olmamalı, bir gün gelir onu çıkacağını bilmelidir.

Kabâ-yı müste’ârîdür melâhat olmasun magrûr
Çıkarur bir gün anı olsun ol nâzük-beden âgeh (G 182/3)

Ayrıca, güzelliğinin câzibesine güvenip, gururlanıp âşığa cevr etmemelidir. Çünkü bu şirinlik, güzellikle o câzibe de gelip geçicidir.

Cevr itme baŋa gırre olup ân-ı hüsnüŋe
Bu behcet ü melâhat ü ol ân gelür geçer (G 44/6)

Kimi zaman Rahmî, sevgili ile ilgili pek alışılmamış benzetmeler yapmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte; sevgilinin saçlarının içinde görünen siyah nergise benzer gözleri, otlağı sünbül olan iki misk ceylanına benzetilmiştir.

Zülfüŋ içindeki görinen nergis-i siyâh
Sünbüldür otlagı iki miskîn gazâledür (G 54/3)

Yine aşağıdaki beyitte de değişik bir söyleyiş bulunmaktadır. Sevgili eline ayna alıp o aynada yanağının görüntüsü yansıdığında, bu hâli gören, beş hilâlin ortasında bir güneş (var) diyecektir.

Ele mir'ât alup 'aks-i ruhuŋdan irse ger revnak
Gören dir beş hilâlüŋ ortasında bir güneş ancak (G 113/1)

Pek fazla olmamakla birlikte, *Divan*'da yer yer sıra dışı sevgili tipine de rastlanmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitte sevgili bir gece âşığın evine varacağını ve onu öpeceğini söylemektedir.

Varayum hâneŋe bir şeb yiter ol zâr didi
Sunayın agzuŋa hoş la'l-i şeker-bâr didi (Ms 4/II)

Yine şu mısralarda da sevgili âşığa vuslat sözü vermektedir.

Yiter olduŋ Rahmiyâ hecr ile gam-hᵛâr didi
Hâne-i kalbüŋi teng itmesün efgâr didi
Bu gice 'arz iderem çeşmüŋe dîdâr didi
Sözümi eyleme tek kimseye izhâr didi
Varasun bekleyesün dâr ile dîvâr didi
Subha dek saŋa kılam vaslumı îsâr didi (Ms 4/VI)

Bilindiği üzere aşk konusunda etkili olan üçüncü tip de rakiptir. **Rakip**, *Rahmî Divanı*'nda klasik şiire uygun olarak hep olumsuz bir tip olarak işlenmiştir. Kimi zaman a'dâ, adû (düşman) kelimeleriyle ifade edilen (G 2, 15/4) rakip çoğunlukla seg, kelb, it (ms 4/IV, G 2/1, 8/3) kelimeleriyle anılmıştır.

Âşık, sevgiliyle sohbette olan rakibe zamanın sâkîsinin ecel şarabını içirip, onu ölüm şarabının sarhoşu yapmasını kısacası rakibin ölmesini ister (G 15/4). Sevgilinin yanında rakibi gören âşık, ateşli âhlar eder. Bu sanki şeytana gökyüzünden kıvılcımlar saçan göktaşlarının atılması gibidir. Burada Kur'ân'da geçen bir âyete (Mülk, 67/5) telmihte bulunulduğu ve rakibin şeytana benzetildiği görülmektedir (G 58/4). O it ile sevgilinin avlandığını gören âşık, rakibe sevgilinin kapısında her zaman ulu demektedir. Burada ulu kelimesinin hem yüce, hem de ulumak anlamında çift manada kullanıldığı dikkati çekmektedir. Âşık, bir taraftan rakibe iltifat eder gibi görü-

nürken aslında ona hakaret etmektedir. Ayrıca beyitte sosyal hayatta görülen köpekle avlanma geleneğine işaret edilmektedir.

Âstânuŋda rakîbe dir idüm her dem ulu
Ol it ile ey gözi âhû eger olsaŋ şikâr (G 86/3)

Aşağıdaki beyitte ise rakip, dev olarak nitelenmektedir. O peri gibi güzel sevgili, âşığa ayda bir görünmezken, dev rakibi insan sanıp onunla her gün yiyip içmektedir.

'Ayş ider âdem sanup her gün rakîb-i dîv ile
Gerçi ay olur görinmez ol perî-behcet baŋa (G 5/4)

Yine rakip için kullanılan bir sıfat da siyah yüzlü ve karga'dır (G 199/6). Rakip ile ilgili Rahmî'nin burada son olarak anılacak beytinde ise rakibin varlığı normal karşılanmaktadır. Şair bu beyitte kendi gönlüne teselli vermekte ve ey gönül, yârin rakibe hemdem olduysa üzülme, çünkü bu dünyada rakipsiz bir güzel olmaz demektedir.

Yârüŋ ey dil hem-dem oldıysa rakîbe gam yime
Var mı 'âlem içre bir sîmîn-beden agyârsuz (G 95/4)

II.3.2. Sosyal Hayat İzleri

Edebiyatın hayatın ve toplumun bir aynası olduğu bilinen bir husustur. Sanatkâr reel bir ortamda ve umûmiyetle sosyal bir çevrede yaşadığına göre, ister istemez bunlar sanat eserine de yansıyacaktır. En idealist, soyut edebiyatların mahsullerinde bile yer yer sanatkârın içinde yaşadığı hayattan ve toplumdan izler bulmak mümkündür. Divan şiiri de bu düzlemde değerlendirilebilir. Her ne kadar umûmiyetle soyut bir edebiyat olsa da beslendiği sosyal hayat ve topluma da zaman zaman ayna olmuştur. Bunun ölçüsünü belirleyen önemli oranda şairin tercihi ve alışkanlıklarıdır. Kimi şair sosyal hayatı eserine az yansıtırken, kimisi de daha çok yansıtmayı tercih etmiştir. Bursalı Rahmî'yi de ikinci gruba dâhil etmek mümkündür.

Sosyal hayat, Rahmî'nin şiirlerinde çoklukla doğrudan değil, dolaylı bir şekilde işlenmiştir. Bir başka deyişle, şair asıl derdini anlatırken zaman zaman sosyal hayattan yararlanmıştır. Mesela sevgili ve onun güzelliklerinden yahut kendi aşkı ve hâlinden bahsederken veya memdûhunu överken

sosyal/günlük hayat kaynağından devşirdiği hayâlleri, imajları bu konuları daha iyi işlemeye vesile olarak kullanmıştır.

Rahmî'nin şiirlerinde sosyal hayattan oldukça fazla izler bulmak mümkündür. Bunlar aşağıda alt başlıklar halinde gruplandırılarak anlatılacaktır.

II.3.2.1. Âdetler

Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ında toplumda yaygın hâle gelmiş birçok âdet ve uygulamaya işaret edilmiştir. Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır: Kumaşa damga vurulması (Ks 10/5), mektuba damga vurulması (Ks 10/20), papağana şeker yedilerek konuşma öğretilmesi (Ks 10/17, G 18/3, G 53/6, G 134/4), kadehin etrafına beyit yazılması (Ms 2/III), bayramlaşma (Ms 5/II), ele kına yakılması (G 91/1), fal/remil bakılması (Ms 14/II, G 33/2, G 144/3, G 232/4), mehter vurulması (Ms 14/II), av/avlanma (G 9/2, G 108/7, G 186/5), vakıf kurulması (G 111), hediye verilmesi (G 37/2), sihir yapma, sihir için kimi zaman kara biber tanelerinden yararlanma, ateşe nal atma (G 47/1, G 88/2, G 109/5), özlem çeken insanların karşılaşınca birbirine sarılması (G 102/3), kılıcın çarka tutulması (G 120/3), vazoya çiçek konulması (G 122/4), sarığa sünbül takılması (G 180/2), yakaya karanfil dikilmesi (Ks 12/4), yeni gelinin ardından cariyelerin başta leğen götürmesi (Ks 9/4), saçı (Ks 13/2, Ks 12/9), sevilen birinin hastalıktan iyileşmesi üzerine kurban kesilmesi (G 21/2), kan davası (G 158/1), kan alma/aldırma (Ks 7/11, G 42/6, G 61/4), bir haber duyulduğunda kulak çekilmesi (G 218/5), kan yalaşıp kan kardeşi olma (G 123/6, G 152/3).

Örnek vermek gerekirse, mesela aşağıdaki beyitte fetih haberi üzerine şehirdeki dükkânların süslenmesine işaret edilmektedir.

Bürûc-ı çarh ser-tâ-ser tonandı tâb-ı mihr ile
Nitekim müjde-i feth ile yir yir şehr dükkânı (Ks 1/7)

Şu beyitte, bugün bile kısmen devam eden, çocukların alnına kurban kanının sürülmesi âdeti bulunmaktadır.

Gül itdi hançer-i hâr ile bülbüli kurbân
Cebîni üzre kodı tıfl-ı gonca katre-i kân (Ks 8/13)

Aşağıdaki beyitte ise, hırsızın yüzüne kan sürülmesi âdeti geçmektedir.

Gülüŋ zer kîsesin çalduŋ diyü ugrı gibi bâga
Siyâset itdi devrân sürdi rûy-ı zerdine kanın (G 149/3)

Başka bir beyitte de bugün için pek bilinmeyen avcı kuşun, doğanın gözünün dikilmesi âdetine işaret edilmektedir[3].

'Ayb-bîn olup itme dîdeŋi bâz
Dik gözüŋ ignelerle ey şeh-bâz (G 93/1)

Rahmî Divanı'nda en fazla yas ve cenaze âdetlerinden bahsedilmektedir. Çoğunluğu Şehzâde Mustafa için söylenen mersiyede geçen bu âdetler bilinen, başka metinlerde de karşılaşılabilecek âdetlerdir: Kara giymek, saçlarını çözmek, eski kilim bürünmek, salâ vermek (Ms 3/I), mavi giymek (Ms 3/II), saçlarını kesmek, gözyaşı dökmek, mezarın yanında beklemek, tabutun üzerine siyah örtü örtülmesi (Ms 3/III), feryat edip vücunu yaralamak, saçını yolmak, kendini yere atmak, başını taşlarla dövmek, inlemek (Ms 3/IV).

Gök geyse âsmân nola mâtem zamânıdur (Ms 3/II)

Nitekim aşağıdaki beyitte de dağlar, teşhis ve hüsn-i talil sanatları kullanılarak, Ferhat için mâtem tutan, yakasını yırtan ve elinde göğsünü dövmek için taşlar tutan varlıklar olarak gösterilmiştir.

Yakasın çâk idüp Ferhâduŋ eyler mâtemin kühsâr
Elinde sînesini dögmek için seng tutmışdur (G 85/2)

II.3.2.2. Âletler

[3] Prof. Dr. Ahmet Atilla Şentürk de kendisiyle yapılan bir konuşmada bundan bahsetmektedir. Bk. Nilay Özer (Dosya Editörü), "Reddedilen Mirasın Zor Anahtarı: Divan Şiiri II", *Yasakmeyve*, Yıl 2, S. 12 (Ocak-Şubat 2005), s. 45.

Rahmî Divanı'nda geçen âletler sınırlıdır. Bunlar; samur yatak (G 34/5), gelberi/keke (G 43/3), gözlük (G 49/1), değirmen (G 77/4, G 216/2), sapan/mancınık (G 124/2), bazı önemli bekçilerin elinde olan firuze asa (Ks 12/20) olarak sayılabilir. Ayrıca saltanat alâmetleri olan sancak, davul, alem (G 116/4) de burada anılabilir. Örneğin aşağıdaki beyitte keke/kege yahut gelberi denilen ve ucu kanca şeklinde olan, çoğunlukla yukarıdaki dallardan meyveleri toplamada kullanılan eğri değnek geçmektedir[4]:

Lebüŋ şeftâlusın degşürmek ister bâgbân-ı cân
Kekedür kim ham olmış tende sanmaŋ üstühᵛânumdur (G 43/3)

II.3.2.3. Giyecekler

Divan, giyecekler açısından oldukça zengin sayılabilir. Eserde tespit edilebilen giyecekler şunlardır: Yakası altın işlemeli değerli gömlek (Ks 10/7), gümüş düğmelü mavi hârâ (Ms 34/VI), gülgûnî elbise (G 28/2), câme-hᵛâb-ı sürh (kırmızı gecelik) (G 28/5), keçeden mamul elbise (G 30/5), gök pîrehen (mavi gömlek) (G 36/3), şâhî atlas elbise (G 65/4, G 144/5), mavi renkli sincâbî hil'at (G 67/3, Ks 6/5), şemsî destar (G 68/4), siyah kabâ, miskî atlas (G 90/2), altın üsküf, altın (işlemeli) külah (Ks 1/19), altın kemer (Ks 1/20), gümüş düğmeli altın yakalı elbise (Ks 1/25), yeşil elbisenin içinde kırmızı gömlek (G 212/3), şâhî elbise, kefen (G 212/5), Rüstemî (adlı) yemyeşil elbise (Ks 7/12), kırmızı elbise (Ks 8/9), Firengî şapka (Ks 8/10), bayramlık altın damgalı kırmızı atlas elbise (Ks 10/5), gülgûnî firengî (Ks 12/3), al firengî (Ks 12/10), kırmızı atlas, sade elbise (Ks 12/7). Bunlara ilave ve örnek olmak üzere aşağıdaki beyitler yazılabilir.

Mesela aşağıdaki beyitte esirlerin siyah hırka giydiklerine işaret edilmektedir.

Hırkamuz nola siyâh olsa esîr-i 'ışkuz
Zülfi zencîrine zîrâ irişür silsilemüz (G 97/2)

Aşağıdaki beyitlerde de derviş meşreplilerin ve Hristiyan ruhbanlarının siyah giydiği ifade edilmektedir.

---

[4] *Yeni Tarama Sözlüğü*, Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara, 1983, s. 132.

Ten-i lâgarla nola dûd-ı âhumdan safâ sorsam
Fenâ ehli siyeh şâl ile eyler buriyâdan haz (G 106/3)

Görindi ebr-i bahârî içinde kulle-i kûh
Siyâh şâlla deyr içre nitekim ruhbân (Ks 8/3)

Buna karşılık şu beyitte ise ilim, irfan ehlinin şâhî atlas, yani değerli elbise giymeyecekleri belirtilmektedir.

Ma'ârif ehli geymezmiş kabâ-yı atlas-ı şâhî
Anuŋçün Rahmiyâ ben de libâsum köhne şâl itdüm (G 144/5)

Aşağıdaki beyitte ise, karanfilden hareketle, biraz mizahî bir tarzda bir kalender (dervişi görünümlü) Karun tasviri vardır. Bu şahsın başında altın tacı vardır ancak vücudu çıplaktır.

Başda tâc-ı zeri egninde velî câmesi yok
Oldı beŋzer yine Kârûn-ı kalender nergis (Ks 9/13)

Son olarak yazılacak şu beyitte de o devrin yiğitlerinin başlarına beyaz kanatlar taktıkları söylenmektedir:

Merdâne takup başına bir perr-i sefîdi
İster ki kaddüŋi çeke meydâna karanfül (Ks 12/23)

II.3.2.4. Gündelik Hayat

Rahmî Divanı'nda kimi zaman gündelik hayatta rastlanabilecek durumlara, olaylara, varlıklara işaret edilmektedir. Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır: Gece vakti bir derbent içinde kalma (Ms 3/II, G 203/2), derbent içinde kaybolma (Ms 21/IV), derbende görevli gözcü, nöbetçi, karakol gönderme (G 213/2), bir sineğin örümcek ağına yakalanışı (G 16/1, G 123/4), davanın iki şahitle ispatlanması (G 16/4), konar göçerler (G 17/3), kırmızı kafes içinde bülbül götüren bir insan (G 47/4), güçsüz birinin asaya dayanması (G 77/3), geçmişte daha sık yaşanan sel olayı (G 66/5), tarla, bağ ve bahçelerin müdavimi yılanın kimi zaman kuşları yakalaması (G 109/2) yahut bir ağaca sarılması (G 129/3), birinin eğilip başka birinin

kulağına bir şeyler fısıldaması (G 63/4), kara kargaların bir servi ağacına toplanmaları (G 129/4), nevruzda gece gündüzün eşit oluşu (Ks 7/14), bir devlet büyüğünün bahçeyi seyre gelmesi ve onun etrafında toplanan halkı dağıtmak için çavuşun eline topuz alıp "savulun" diye bağırması (Ks 9/23), suyla dolu bir vazoya nergis konulması (Ks 9/39), girdaba kapılan geminin oradan çıkamaması (G 22/5).

Divan'da gündelik hayat unsurlarının nasıl kullanıldığına örnek olmak üzere, yukarıdakilerden farklı birkaç beyit yazmak faydalı olacaktır. Aşağıdaki beyitte vazosuna karanfil götüren bir bahçıvandan söz edilmektedir.

Zeyn ider dâğ ile dil sîne-i bî-sâmânı
Bâgbândur ki sifâline karanfül götürür (G 47/3)

Şu beyitte ise sanki uyuklayan bir insanın elindeki tespihini düşürmesi resmedilmektedir:

H^{v}âb gâlibdi anuŋçün düşürür destinden
Jâleden gerçi alur sübha-i gevher nergis (Ks 9/12)

Osmanlı devrinde zaman zaman rastlanan bir olay da harâmî baskınlarıdır. İşte aşağıdaki beyitte bu konudan bahsedilmektedir.

Kalb-i 'uşşâkı nola sırsa harâmî çeşmi
Hattı dün baskının itdi çıkuban pusudan (G 162/2)

Osmanlı Devleti'nde bazı dönemlerde, mesela Rahmî'nin de yaşadığı Kanunî devrinde içkinin açıkça satışına yasak konduğu, hatta şarap gemilerinin Galata önünde yakıldığı bilinmektedir. Tabiî bu yasak dönemlerinde satışlar el altından ve gizlice yapılmıştır. Rahmî bu olaya şöyle değinmektedir:

Diyüŋ ki duhter-i rez düşdi kaldı ayakda
Harâm-zâde başı örtüli satılmakda (G 187/1)

Günlük hayatta insanın canının çok sıkkın olduğu yahut korktuğu zamanlarda bazen dudağında uçuklar oluşur. Bu küçük mesele dahi *Rahmî Divanı*'nda aksini bulmuştur. Şair aşağıdaki beyitte, sevgilisinin dudağının kenarında oluşan bir uçuktan bahsetmekte ve onu gülsuyu şişesine benzetmektedir.

Hatt-ı lebüŋ yanında teb-hâle mi nigârâ
Yâ Hızr eline almış bir şîşe-i gül-âbı (G 216/3)

II.3.2.5. İnançlar ve İnanışlar

Rahmî Divanı'nda bu başlık altında değerlendirilebilecek malzeme fazla yoktur. İki beyitte o devirde bazı doğu toplumlarında var olan ateşe tapma (mecûsîlik) inancına işaret edilmektedir (G 88/1, G 109/3). Onlardan biri şudur:

Hâl-i ruhsâruŋ durur bir Hindu-yı âteş-perest
Deyr-i hüsninde miyân-bendi geçer zünnâr-ı zülf (G 109/3)

Divan'da ayrıca, o günün toplumunda var ve bir kısmı bugün dahi yaygın olan bazı inanışlara da işaret edilmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitte, birisi gıyaben anıldığında yahut arkasından dedikodusu yapıldığında ilgili kişinin kulağının çınlayacağı, yüzünün kızaracağı şeklindeki inanca değinilmektedir.

Bu gün agyâr ile yârüm yine hem-kâse gibi
Çıŋlayup kulagumuz def gibi kızdı yüzümüz (G 94/2)

Şu beyitte ise bugün bile halk arasında yaygın olan "su içene yılan (bile) değmez" inancı dile getirilmiştir:

Dil lebüŋden bûse alurken ider zülfüŋ hücûm
Gerçi dirler su içerken âdemi sokmaz yılan (G 148/3)

Yağmurların bol olduğu bahar vaktinde insanın uykudan haz alacağı inancı da şöyle işlenmiştir:

Devr-i hüsninde ne gam yâr beni itse hilâl
Hazz ider vakt-i bahâr olsa kişi uykudan (G 162/4)

Yine *Divan*'da yankısını bulan bir inanış da ölmek üzere olan hastanın can verirken sohbet isteyeceği yönündedir.

Dem-i hicrânda Rahmî vasl-ı yâri ârzû eyler
Nitekim sohbet ister cân virürken ölicek sayru (G 170/5)

II.3.2.6. Kitap Adları

Rahmî Divanı'nda Osmanlı toplumunda yahut doğu toplumlarında günlük hayatta yaygın olarak okunan kitaplara da değinilmektedir. Bu doğrudan eserin isminin anılması şeklinde olabileceği gibi bunlara dolaylı işaret şeklinde de olabilmektedir[1]. *Divan*'da geçen kitap isimleri şunlardır: *Matla'-ı Envâr* (Hüsrev-i Dihlevî'nin), *Gülşen-i Râz* (Şeyh Mahmûd-ı Şebüsterî'nin), *Mahzen-i Esrâr* (Nizâmî'nin), *Mantıku't-Tayr* (Attâr'ın) (Ms 1/I), *Şebistân-ı Hayâl* (Fettâhî'nin, Ms 29/III, G 124/3), *İhyâ* (*İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, İmam-ı Gazâlî'nin) (G 57/5, G 144/4), *Gülistân* (Sa'dî-i Şirâzî'nin, Ks, 1/32, Ks 8/11, G 60/1, G 124/3, G 198/5, G 209/3), *Baharistân* (Molla Câmî'nin, Ks 1/32, Ks 8/11, G 209/3), *Zav* (Celâleddîn-i Devvânî'nin, Ks 10/25, Ks 13/17), Teressül (Ahmed-i Dâî'nin, G 52/7). Görüldüğü üzere eserde en fazla *Gülistân* ve *Bostân* isimli kitaplar anılmıştır. Diğer taraftan Rahmî'nin şiirlerinde bahsedilen kitap adları; adıgeçen kitaplar ve sahipleriyle ilgili bilgi vermek için değil, metindeki anlamı güzelleştirmek, çağrışımı zenginleştirmek, için sadece bir malzeme olarak kullanılmıştır. Aşağıda bu isimlerin geçtiği iki beyit örnek olarak yazılmıştır.

Mekteb-i bâgda gül bülbüle destân okıdur
Şol mu'allim gibi kim tıfla Gülistân okıdur (G 60/1)

---

[1] Bu konuda geniş bilgi ve farklı örnekler için bk. Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s. 257-260; Kurnaz, *Türküden Gazele*, s. 511-528.

Mu’allim oldı sabâ mekteb-i gülistânda
Okıtdı goncanuŋ etfâline Bahâristân (Ks 8/11)

II.3.2.7. Mekân

Rahmî Divanı’nda mektep (Ks 8/11, G 60/1), gurbet (G 10/5) gibi umûmî mekânlar yanında bazı maddî ve hususî mekânlara da yer verilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Beytü’l-Harâm (Ms 33/II), Bursa (G 214/5), İstanbul (G 112/2, G 225/1), Kâbe (G 51/6, G 75/1, G 131/1-7), Kızılırmak (Ms 31/IV), Merve-Safâ (Ms 33/II, G 51/6, G 131/2), Mısır-Nil (G 84/2, G 127/3), Pınarbaşı (G 214/5), Rumeli (G 52/3), Tozkoparan (G 45/2). Mesela bunların içinde İstanbul aşağıdaki beyitte yangına boğulmuş bir şehir olarak anılmaktadır.

Yakdı nâr-ı ‘ışka ruhsâruŋ derûnum kişverin
Şehr-i İstanbûla döndi âteş-i sûzâna gark (G 112/2)

İstanbul’la ilgili diğer beyitte ise, İstanbul güzellerinin cevr edici ve nazlı oldukları ifade edilmektedir.

Ey baŋa cevr idici Sitanbul dilâveri
Nâz eyleme iŋende hey âfet gel e beri (G 225/1)

II.3.2.8. Meslekler

Bursalı Rahmî Divanı’nda yer yer günlük hayatta icra edilen mesleklere ve bunları yapan insanlara da işaret edilmiştir. Bunlar; bahçıvan (G 52/2), berber (Ks 9/7), çiçekçi (G 52/1), denizcilik (G 110/3), esirci (G 52/3), kasap (G 21/2, G 37/4). Örneğin aşağıdaki beyitte bir kasabın kediye et vermesi dile getirilmektedir.

Devleti tîz felek virse nola nâ-dâna
Gâh olur pâre-i lahmı sege kassâb virür (G 37/4)

Şu beyitte ise altın tasla süslenmiş bir berber dükkânı geçmektedir:

Tâs-ı zerrînle ârâyiş-i dükkân itdi
Oldı bâzâr-ı çemende yine berber nergis (Ks 9/7)

II.3.2.9. Oyunlar

Divan'da zaman zaman günlük hayatta oynanan oyunlara da yer verilmiştir. Bunlar; aşık oyunu (G 15/2), çenber oyunu (G 61/3), çevgân (Ks 1/18, Ks 8/4), çöpe kâse dizme (Ks 12/12), güreş (Kt 3/3), okçuluk (Ms 13/I, Kt 3/3, G 208/5), tavla (G 32/2), yüzük oyunu (G 33/4, G 68/6)[1].

Mesela aşağıdaki beyitte yüzük oyunundan bahsedilmektedir. Bilindiği üzre bu oyun topluluk halinde oynanmaktadır. Beyitteki oyun yeri ise sevgilinin güzellik meclisidir. Yüzük, ebe olduğu anlaşılan sevgili tarafından saklanmıştır, nerede olduğu belli değildir. Ancak biraz sonra sevgili gülümseyince dudakları açılır ve hem mühür/yüzük olan ağzı ve dudakları görünür hem de oyundaki yüzüğün sevgilinin ağzında gizlendiği ortaya çıkar.

Bezm-i hüsninde güm olmışdı nigîn-i la'l-i yâr
Hande itdi lebleri virdi o hâtemden haber (G 33/4)[2]

Şu beyitte ise, karanfil tıpkı bir çocuk gibi düşünülmüştür. Bahçede, gürültülü bir biçimde bir çöpe kâse dizip oyun oynamaktadır.

Bir çûba niçe kâse dizüp bâzîçe eyler
Hengâme kurup geldi gülistâna karanfül (Ks 12/12)

II.3.2.10. Sosyal Tenkit

Divan'da fazla olmamakla birlikte sosyal tenkit denilebilecek söyleyişlere de rastlanmaktadır. Mesela Rahmî Kanunî'ye hitaben söylediği bir kasidesinde zamanın kötülüğünden bahsederken; dünyada yoldaş olacak sâdık ve vefâlı bir kimsenin bulunmadığını, insanların sözlerinde durmadığını, zamânenin alçak olduğunu söyledikten sonra, dünyada alçak ve rezil-

---

[1] Konuyla ilgili bk. Yunus Kaplan-Yakup Poyraz, "Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı-, http://www.sosyalarastirmalar. com/cilt3/sayi15pdf/kaplan_yunus_yakuppoyraz.pdf (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Volume: 3, Issue: 15, s. 151-175.

[2] Yüzük oyunuyla ilgili ilgili bk. Cemal Kurnaz, "Yüzük Oyunu", *Türküden Gazele*, s. 445-456.

lerin saygı gördüğünü, yüce insanların ise hor görüldüğünü ifade eder. Mücevher gibi iyi cins olan insanların yerinin alçakta olduğunu belirtir.

Edânî erâzil mu'azzez cihânda
E'âlî ahâlî olupdur muhakkar

Yiri nev'-i sâfil misâlidür esfel
Şu kim cins-i 'âlî durur misl-i cevher (Ks 2/7-8)

Şair dünyanın bu hâlini görüp uzlet köşesine çekilmişken, bir seher ansızın bir ses duyar. Bu ses kendisine, Arap'tan Rum ülkesine sefer etmesini söylemektedir.

'Arabdan sefer kıl yüri mülk-i Rûma
Şinâver olup sal bu bahr içre lenger (Ks 2/14)

Aynı kasidenin devamında şöyle bir beyit daha vardır:

Kamu ber-murâd oldı ben nâ-murâdam
'Arabdan 'Acemden gelen her sühan-ver (Ks 2/38)

Bu beyitlerde doğrudan bir tenkit olmamakla birlikte, dolaylı bir dokundurmanın olduğu açıktır. Çünkü XV ve XVI. yüzyıllarda tabiri caizse İstanbul'a büyük bir beyin göçünün olduğu bilinmektedir. Bu dönemde özellikle Arap ve İran ülkelerinden gelenlere büyük bir değer verildiği, buna karşılık kimi zaman Anadolu ve Rumeli'nin yerli sanatçılarının ihmal edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim devir şairlerinden Mesîhî de

Mesîhî gökden inseŋ saŋa yer yok
Yüri gel var 'Arab'dan yâ 'Acem'den[3]

diyerek bu durumdan rahatsızlığını dile getirmiştir. Anlaşılan doğudan gelenlere çok fazla rağbet olması Rahmî'nin de dikkatini çekmiştir ki böyle bir ifadeyi kullanmıştır[4].

---

[3] *Mesîhî Dîvânı*, Haz. Mine Mengi, AKM Yayınları, Ankara, 1995, s. 231.
[4] Bu konuda ayrıca bk. Mustafa İsen, "Yürü Var Gel Araptan Ya Acemden", *Ötelerden Bir Ses*, s. 305-315.

Yine muhtemelen Nişancı Celâl-zâde Mustafa Paşa'ya söylenen kasidede de ehil olan insanların ortada kaldığı, cahillerin el üstünde tutulduğundan şikâyet edilmektedir.

Ehl olan bâde-veş acı çeküp ayakda kalur
Câhil olan tutılur başda çü sâgar nergis (Ks 9/43)

Rahmî başka bir manzûmesinde de her türlü mutluluğun ehil olmayanlara kısmet olduğunu, talihin alçakların ayağına vardığını, âlim ve kâmillerin ise sıkıntı çektiğini söylemekte ve bunları kıyamet alâmeti olarak değerlendirip acaba cahillere bu kadar iltifat neden diye sormaktadır (Ms 2/V).

Bursalı Rahmî, Kanunî'nin oğlu Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi olayından sonra bir mersiye yazmış ve bir anlamda aynı konuda yazan diğer şairler gibi halkın hislerine tercüman olmuştur. Rahmî, bu manzûmede şehzâdenin kaybından dolayı duyduğu üzüntüyü sanatkârâne bir şekilde dile getirmekte, ayrıca bu manzûmenin son bendinde sebep olanların cüzzam olmaları için beddua etmektedir. İlginç olan, bu işte dahli olan Rüstem Paşa için de cüzzam olduğu yolunda bir dedikodunun var olmasıdır (Bk. Ms 3).

Rahmî, *Divan*'ında geçen bir beyitte, feleğin devleti cahillerin eline verdiğini ifade etmektedir (G 37/4).

Şair gösteriş için süslü elbiseler giyen, süslenenleri ise ağaçlara sarılmış yılanlara benzeterek tenkit etmektedir:

Ribâyile ridâlarla vücûdın zeyn iden eşhâs
Şu ef'îler gibidür Rahmiyâ eşcâra sarmaşmış (G 102/5)

Başka bir beytinde de yine riyâkârlara sataşarak, riyâ için mabet kurup vakfetmektense riyâsız bir şekilde meyhane yapıp vakfetsen daha iyidir demektedir:

Ey riyâ ile kılan 'âlemde ma'bed-hâne vakf
Yegdür andan bî-riyâ kılsaŋ eger mey-hâne vakf (G 111/1)

Rahmî başka bir gazelinde ise, himmeti olmayan padişahı, vefâsız olan paşayı ne yapayım demektedir. Zamanın Süleyman'ı mührünü Ehrimen'e vermiş, böylece makamını yüksekte iken aşağıya düşürmüştür. Za-

manın zâli tatlı dudağını Pervize vermiş, Ferhad'a ise acı gam zehrini sunmuştur. Bu haldeki bir dünyada inzivaya çekilmekten başka çare yoktur (G 196).

II.3.2.11. Tipler

Rahmî Divanı incelendiğinde, o devrin sosyal hayatında karşılaşılabilecek farklı insan tiplerinin bu esere yansıdığı görülmektedir. *Divan*, tipler açısından bize göre oldukça zengindir. Abdâl-kalender-ışık, vâiz-zâhid-sûfî gibi yakın tipler birleştirildiğinde *Divan*'da toplam dokuz farklı insan tipinden bahsedildiği ortaya çıkmaktadır. Bunlar; abdâl-kalender-ışık, cadı, çocuk, deli, dilenci, sarhoş, tüccar, uç beyi-akıncı, vâiz-zâhid-sûfîdir.

Rahmî'nin yaşadığı XVI. yüzyılın en renkli tiplerinden biri **abdâl**dır. *Divan*'da geçen kalender ve ışık kelimeleri de hemen hemen aynı tipi ifade etmektedir. Nitekim aşağıda metni yazılacak bir beyitte (G 179/3) bunların aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Eserde umûmiyetle bu tiplerin bilinen özelliklerine göndermede bulunulmaktadır. Abdâl; aşk esrarı ile vücudunu mahvetmiş, kendi özünden geçip hayran olmuştur. Burada bazı abdâlların esrar içip kendilerinden geçtiklerine de işaret edilmektedir.

Vücûduŋ mahv kıl esrâr-ı 'ışk isterseŋ ey abdâl
Anı kendü özinden geçmeyen hayrâna virmezler (G 65/3)

Başı çıplak olan abdâl aynı zamanda tekkede yaşayan ve çerağ taşıyan biridir (G 82/3). Abdâlların diğer bir özelliği de vücutlarını dağlamaları yahut vücutlarına dövme yaptırmalarıdır. Aşağıdaki beyitte abdâlların bu vücutlarını dağlama özelliklerine göndermede bulunulmakta ve ortası siyah olan dağ lâlesi (gelincik) abdâla benzetilmektedir.

Lâle bir abdâldur devr-i ruhuŋda dil-berâ
Sînesine nâr-ı 'ışkuŋla komış dâg-ı siyâh (G 178/6)

Kalender; kimi zaman tekkede yaşayan, kimi zaman da doğuya batıya seyahat eden, gezgin, başında tâcı olan, bekâr biridir (G 64/2). Kalenderin bazen başında altın taç vardır, fakat sırtında giyecek bir elbisesi yoktur (Ks 9/13).

Işık ise *Divan*'da boynunda gerdanlık/tasma olan, elindeki çerağlarla dilenen bir tip olarak tavsif edilmektedir (G 186/2). Bu üç tipin ortak özelliği, dünyaya önem vermemeleri, onu manen terketmeleridir.

Kalender ol ışık ol pâ-bürehne abdâl ol
Cihân didükleri köhne sarâyı terk eyle (G 179/3)

Cadı, bilindiği üzere sihirle uğraşan bir tiptir. *Divan*'da da bu yönüyle anılmakta ve sevgilinin gözü ve beni, sihriyle ayı (sevgilinin hilâl kaşı) bile tutan bir cadıya benzetilmektedir (G 88/2).

Divan'da oldukça fazla anılan bir tip **çocuk**tur. Eserde çocuk o devrin şartları içinde düşünülmüş ve farklı özellikleriyle şiirlerde kullanılmıştır. *Divan*'da çocuğun süte meyli (Ks 4/3), annesinin göğsünde ağlaması (Ks 8/5), ağaçtan ata binmesi (Ks 8/7), mektebe gidip orada muallimden Baharistân okuması (Ks 8/11), alnına kurban kanının konulması (Ks 8/13), bayramda başına altınlı teller rakınıp süslenmesi (Ks 9/6), nal verip helva alması (Ks 13/24), okumak üzere hocasına kitap götürmesi (G 52/7), mektepte muallimden ders okuması (G 60/1), sütannesi olması, beşikte yatması (G 206/4), bazen ağlayıp bazen gülmesi (bu hallerin çabucak değişmesi, G 146/2), korku nedir bilmemesi, silahın üzerine çıplak varması (G 189/3), şevkle *Gülistan*'ı okuyup *Baharistân*'a geçmesi (G 209/3) özellikleri anlatılmıştır. Örnek olmak üzere aşağıda yazılan ilk beyitte, başında telleriyle bahar mevsiminde ortaya çıkan bir nergis, bayram yerine başına altınlı tellerini takıp süslenerek gelen bir çocuğa benzetilmiştir.

'Îd-gâh-ı çemen içinde yine tıfl gibi
Takınur başına altunluca teller nergis (Ks 9/6)

Şu beyitte ise gönül muhabbet mektebinde Gülistân'ı okuyup Baharistân'a geçmek üzere olan bir çocuğa benzetilmiştir.

Debistân-ı mahabbetde ruhuŋ şevkiyle dil tıflı
Gülistân okıyup meyli Bahâristânadur şimdi (G 209/3)

Eski toplumların, mahalle ve köylerin olmazsa olmaz tiplerinden biri de **deli**dir. Bu tipin *Rahmî Divanı*'na yansımaması düşünülemez. Deli tipi; dîvâne, mecnûn, cünûn kelimeleri etrafında ve farklı özellikleriyle Rah-

mî'nin şiirlerinde işlenmiştir. Tespit edilebilen özellikleri şöyle sayılabilir: Bazen kendi kendine, bazen de duvarla konuşması (Ms 5/III), zincire vurulması, baharda zincirini sürüyerek dolaşması (Ms 5/IV), ilkbaharda deliliğinin artması (Ms 14/I), aşk yüzünden deli olması, deliliğinin ezelde yazılması, vücudundaki kılların zincire benzemesi (Ms 19/IV), kendi evini harap etmesi (G 9/1), aşk yüzünden deli olup evini barkını terk etmesi (G 25/3), kınanması ve çocuklar tarafından taşlanması (G 50/4), sevgiliyi görünce deli olması (G 58/2, G 183/3), vurulan taşlarla vücudunun göğermesi (G 67/3), onunla alay edilmesi (G 100/1), sevgiliye kavuşmadan hazzetmemesi (G 106/4), aşk yüzünden deli ve çok zayıf olması, kınanması ve taşlanması (G 132/2), sevgilinin bulunduğu yeri kıble edinip oraya secde etmesi (G 158/6), köşkleri bırakıp viranelerde yaşaması, taş taş üstüne koymaması (G 168/1), cihan padişahına bile baş eğmemesi (G 196/1), kuşların başı üstünde yuva yapması (G 214/2), talihsiz olması (G 219/2), sevgiliyi görünce kendinden geçmesi (Ks 6/7).

Görüldüğü üzere Rahmî'nin şiirlerinde deli tipinin en fazla dile getirilen üç özelliği; sevgili/aşk yüzünden deli oluşu, zincire vurulması ve çocuklar tarafından taşlanmasıdır. Bunlar kimi zaman *Divan*'da benzer şekilde tekrar edilmişse de yukarıda tekrar tekrar yazılmamıştır. Mesela aşağıdaki mısralarda delinin bazen kendi kendine ve bazen de duvarla konuşması özelliği görülmektedir.

Tekye-gâh-ı gâmda ben dîvâne oldum iŋlerem
Gâh kendümle gehî dîvâra derdüm söylerem (Ms 5/III)

Şu beyitte ise şair; meslisteki mumun bile sevgiliye âşık ve bu yüzden deli, halka halka yükselen dumanlarının da onun zinciri olduğunu söylemektedir.

Şem'-i meclis göricek cânâ müselsel kâkülüŋ
Dûdeden zencîri var dîvâne şeklin baglamış (G 101/3)

Divan'da görülen değişik bir tip de **dilenci**dir. Dilenci tipi; kimi zaman çıplak bir vaziyette cömert birinden gömlek ister (G 46/1), kimi zaman sevgilinin mahallesinin fakiridir, aşk pazarı içinde elinde kırık bir kâseyle dolanır durur (G 57/3). Bazen sevgilinin dudağından öpücük dilenir (G 94/4), bazen de elinde bir kâse bir büyüğün cömertliğine sığınır (Ks 6/21).

Bir beyitte ışık dervişi sûretindedir. Boynunda gerdanlığı, elinde çerağıyla dilenmektedir (G 186/2). Başka bir beyitte ise nergis bir dilenciye benzetilir. Bu dilenci müflis biridir, elindeki altın ve gümüşü kaybetmiş, üstelik âmâ olmuştur. O da eline kâse alıp dilenme yolunu tutmuştur (Ks 9/18). Bu tipin geçtiği beyitlere örnek aşağıda yazılmıştır.

Gedâ-yı kûy-ı yârem cerr içün bâzâr-ı ‘ışk içre
Şikest olmış elümde kâse-i serden sifâlüm var (G 57/3)

Var ise sîm ü zeri kalmadı a’mâ oldı
Eline kâse alup gelmiş ide cer nergis (Ks 9/18)

Eserde zaman zaman tasvir edilen tiplerden biri de **sarhoş**tur. Bu tip *Divan*’da mest, rind, kadeh cerrârı, mahmûr gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Ayrıca geçtiği altı beyitten dördünde nergis ile ilişkilendirilmiştir ki bilindiği üzre bu geleneksel bir söyleyiştir. Nergis bir sarhoşa benzemektedir. Bu sarhoş, önceleri kesesini inci ve mücevherle doldurmuşken, daha sonra bütün varını verip kadeh (içki) almıştır (Ks 9/8). Yine nergis, tıpkı bir sarhoş gibi, bir zamanlar hayli zenginleştiği halde, varını şaraba verip kadeh dilencisi olmuştur (Ks 9/11). Sarhoş nergis, içki sonrası çektiği baş ağrısı ve sersemliği ise eline bir narenc (portakal, turunç) ve altın bir kadeh alarak gidermeye çalışmaktadır (Ks 9/14). Mest ve mahmurdur, gözünü açmaya dermanı yoktur. Buna rağmen kadehi başının üstünde tutmaktadır (Ks 9/29). Geriye kalan iki beyitten birinde, lâle bir sarhoş olarak değerlendirilmiştir. Lâlenin, tıpkı bir sarhoş gibi, başı eğiktir. Elindeki kadehini de eğik olarak tutmaktadır (G 101/2). Diğer beyitte ise sevgilinin gamzesi bir sarhoş gibi düşünülmüştür. Bu sarhoş, mecliste (yanak meclisinde) şarap (naz şarabı) içmiştir. Onun için hareketleri de kontrolsüzdür. Bazen eline hançer almakta, bazen de dayak atmaktadır (G 218/3). Örnek beyitler aşağıdadır.

Varını virdi meye oldı kadeh cerrârı
Gerçi olmışdı ezel hayli tüvânger nergis (Ks 9/11)

Şarâb-ı nâz içüp bezm-i ruhında gamzesi câna
Ele geh hançer aldı mest olup gâhî tayak çekdi (G 218/3)

Rahmî Divanı'nda bahsedilen tiplerden biri de **tüccar**dır. Daha çok hâce, bir beyitte de tâcir şeklinde anılan zengin tüccar tipi; bazen bir mücevhercidir, Hindistan'a gidip (muhtemelen oradan mücevher alıp) daha sonra Anadolu'ya doğru yola çıkar (Ks 6/26). Bazen de akçelerini hesaplayan biri olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle gümüşe benzer göz yaşı döken gözün benzetilenidir (G 58/5). Bir beyitte, nevruz bir tüccara benzetilir. Devletli birinin cömertlik bahçesinde yükünü tutmuş, kesesini altınla doldurmuştur (Ks 7/31). Bir beyitte ise şair kendini tâcir olarak nitelemektedir. Ancak, aşk tâciri. Belâ şehrinde aşk tâciri olanın azığı tasadır, yükü ise gam ve elemdir (G 97/5). Başka bir beyitte de şair, gönlünü bir tüccara benzetir. Fakat iflas etmiş bir vaziyette bir köşede kalmış, neşesi gitmiş, gam denizine düşmüştür (G 187/3). Son olarak bahsedilen iki beytin metni şu şekildedir:

Tâcir-i ʻışk olalı Rahmi belâ şehrinde
Zâdumuz gussa durur mihnet ü gam râhilemüz (G 97/5)

ʻAceb mi bahr-i gama düşse dil safâ gitdi
Şu hᵛâcedür ola müflis ki kala bucakda (G 187/3)

Rahmî'nin şiirleri arasında bulunan bir beyitte, sevgiliden söz edilirken dolaylı olarak **uç beyi/akıncı** tipinden de bahsedilmektedir. Sevgilinin bir oka benzeyen ve âşığın canına geçmiş olan kirpikleri, şaire uç ilinde bulunan bir kahramanı hatırlatmıştır. Bu sınırdaki akıncı sanki bir vilâyete dil, yani esir almaya gelmiştir.

Uç ilinüŋ dilâveridür cândagı müjeŋ
Geldi dil almaga sanasın bir vilâyete (G 195/3)

Divan şiirinin vazgeçilmez tiplerinden biri de **zâhid**dir. Bu tip *Divan*'da ayrıca vâiz ve sûfî kelimeleriyle de anılmaktadır[1]. Zâhid; sözleriyle âşıkları rahatsız eder (Ms 1/I), soğuk sözlüdür (G 24/5), aşk yangınından nasipsiz, cahil ve hayvandır (G 65/1), aşktan habersiz ve cahildir (G 70/2, G 151/4). Rahmî; ey zâhid, riyayı terk et, asa, taç, dinî kisve gibi gösteriş unsurlarını da bırak diye ona nasihatte bulunur (G 179/1). Vâiz ise kendi dilinde olması gereken evrâdını bırakmış, devamlı şarap içmeden, onun haramlığından bahsetmektedir (G 23/1). Aynı zamanda âlim olan vâiz, cenneti öyle anlatmıştır ki sanki sevgilinin mahallesinin bahçesini görmüş gibidir (G 41/5). Sûfî kelimesi de *Divan*'da ham sofu, zahid anlamında kullanılmıştır. Sûfî; ezeldeki rintler meclisine gelmemiş, safa kadehinden aşk şarabını içmemiş, âşığın zevk ve safasını görüp onu kınamıştır (Ms 21/II). Misvak ile hurilerin dudaklarına diş bileyen sûfî (G 11/3), şarap içmeye tevbelidir, aşk davası ederse o da yalandır (G 99/1). Elinde asası, başında tacı ve sırtında gösteriş için giydiği yamalı derviş elbisesi vardır (G 146/5).

Mahabbet sûzişinden zâhid-i nâ-dâna virmezler
Gıdâ-yı rûh-ı insânîdür ol hayvâna virmezler (G 65/1)

Leb-i havrâya misvâk ile sûfî diş biler ammâ
Baŋa cânâne besdür varsun ol nâdânuŋ olsun hep (G 11/3)

II.3.2.12. Yiyecekler

Rahmî Divanı'nda fazla olmamakla birlikte yer yer yiyeceklerden de bahsedilmiştir. Badem riyazete girmiş insana gıda olmaktadır (G 16/5). Ciğer kebabı tandırda pişmektedir. Âşığın gözleri de bu tandıra benzetilmektedir (G 28/4). Helva çok sevilen, kapışılan bir tatlı çeşididir. Sevgilinin tatlı dudağı hakkında söylenmiş gazeller de bunun gibidir (G 87/4). Bir tepsi içinde bulunan baklava, ramazan ayının yiyeceklerindendir ve daha çok önemli insanlarca yenilir (Ks 3/13).

---

[1] Bu tiple ilgili bk. Ahmet Atilla Şentürk, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî Yahut Zâhid Hakkında*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1996.

II.4. DİL VE ÜSLUP ÜZERİNE NOTLAR

II.4.1. Dil

Rahmî'nin dili oldukça başarılı bir şekilde kullandığını söylemek mümkündür. Şair pek dil hatası yapmadığı gibi, Türkçenin inceliklerine vakıf olduğunu da her vesile ile göstermektedir. Mesela,

Kılca ben bîmârı bûy-ı zülf ile yâd itmedüŋ
Ey sabâ ol sag esen dâyim kalursa bu saŋa (G 8/2)

beyinde "kılca" kelimesiyle hem kendisinin kıl kadarcık bile hatırlanmadığı ifade etmekte, hem de kendisinin kıl kadar olduğunu, kaldığını, inceldiğini söylemektedir. Yine "esen" kelimesi de bu açıdan dikkati çekmektedir. Bu kelime öncelikle "sağ esen olmak" deyimini ifade ederken, diğer taraftan da beytin öznesi olan sabânın bir özelliği olan esmek fiili hatırlatılmaktadır. Yine beyitte geçen "bu" bir taraftan işaret zamiri vazifesi görmekte, aynı zamanda vezin gereği biraz uzun okunduğunda beyitte de zaten geçen koku (bû) manasını hissettirmektedir.

Rahmî'nin dili, devrine göre orta bir karardadır. Ne çok fazla ağır ve ağdalı, ne de çok sadedir. Rahmî, yaşadığı dönemin şartlarına uyarak şiirlerinde sık sık Farsça yapılı ikili tamlamalara yer vermiş, üçlü tamlamaları daha az kullanmıştır. Onun şiirlerinde daha uzun tamlamalara ise ender olarak rastlanmaktadır. Hatta Rahmî'nin dilinin çoğunlukla sade olduğunu söylemek de mümkündür. Mesela şu beyitler bu konuya örnek olabilecek niteliktedir:

Gel bezmüme idem seni dil mülkine sultân
Aşık oyunın oynayalum düşmeni terk it (G 15/2)

Günde biŋ kez taş urursam başına ölmez hasûd
Görmedüm ‘âlemde bir seg ancılayın cânı pek

Başuŋ içün zülfüŋe irmek diler göŋlüm didüm
Güldi didi hey kademsüz var elüŋi ipe çek (G 121/2, 4)

Dâglar güller elifler oldı yir yir servler
Seyr-i bâgı neyleyem sînem gülistândur baŋa(G 6/2)

Rahmî’nin oldukça akıcı bir dilinin olduğunu söylemek mümkündür. G 118, G 121, G 128, G 141 vb. birçok manzûme bu söze delil olarak gösterilebilir. Bunun yanında Türkçenin aruz veznine uyumu konusunda da Rahmî’nin oldukça başarılı olduğu, pek fazla hataya düşmediği, dilin tabiî akışını fazla zorlamadığı söylenebilir.

Rahmî Divanı’nda, kimi zaman, başka divanlarda olduğu gibi, vezni denk getirebilmek için bazı Arapça yahut Farsça kelimelerin telaffuzunda değişiklik yapılmış, ses ilave edilmiştir. “ebr/ebir” (G 36/5) örneğinde olduğu gibi.

Eserde yer yer halk söyleyişi denilebilecek ifadeler de bulunmaktadır. Mesela aşağıdaki beyitlerde bulunan “berk it”, “deli göŋlüm”, “çul”, “başmak” gibi kelimeler buna örnek sayılabilir.

Cânâneye bak yum gözüŋ ey dil bu cihândan
A’dâ yüzini görmeyelüm revzeni berk it (G 15/3)

Eyâ pîr-i harâbâtî humârum var deli göŋlüm
Mahabbet bezm-gâhında içilen bâdeden ister (G 46/2)

Seg-i kûyuŋ çulın dil cânı içün nola cerr itse
Garîb ölse kişi hem-sâyesi ilden kefen ister (G 46/4)

Kevâkib kebkeb-i sîmîn güneş ser-mûze-i zerîn
Meh-i nev ey hilâl-ebrû senüŋ başmaguŋa degmez (G 91/3)

Bunların dışında, *Divan*’daki bir musammat (Ms 4), halk edebiyatında da yaygın bir söyleyiş biçimi olan, dedim-dedi/müracaa şeklinde kurgulanmıştır.

II.4.2. Arkaik Şekiller

Divan'da bugün için kullanımdan düşmüş, arkaik sayılan çeşitli ek ve kelimeler de bulunmaktadır. Bunlar çok fazla olmayıp devri için normal sayılabilecek bir orandadır.

Eserdeki arkaik ekler, kelimelere nispeten daha azdır. Bunları şu şekilde saymak mümkündür: -eyin (G 168/1-5), -din (Ms 4/III, G 7/1), -gıl/-gil (Ms 23/V, Ms 32/I, G 139/4), -ıcak/-icek (G 5/5, G 22/2), -uban/-üben (Ms 19/III, Ms 20/IV, Ms 25/I, G 150/2, G 3/2, G 52/5), -vuz (G 94/3).

Divan'daki arkaik kelimeler ile bugünkü karşılıkları ve geçtikleri yerler şu şekildedir[1]:

birle: İle. G 153/4.
çak: Tam, tamam. G 40/5.
degşürmek: [dirşürmek] Derlemek, toplamak, bir araya getirmek. G 43/3.
ditremek: Titremek. G 74/4.
döymemek: Dayanamamak, katlanamamak, tahammül edememek. G 74/4, G 199/7.
durur: -dur ekinin kelime halindeki eski şekli. Ms 34/VII, G 41/2, 4, G 78/3.
egin: Sırt, arka. Ms 34/VI/2.
geyürmek: [giyürmek] Giydirmek. G 18/5.
ırmak: Ayırmak, cüda kılmak. Ms 1/I, G 152/2.
ilmek: Dokunmak, geçmek, ilişmek, etkilemek, takılmak. Ks 5/24, Ms 26/II.
iltmek: iletmek. Ms 3/I, Ms 25/I, G 131/3.
iŋen: Çok, pek, daha çok, gayet, ziyade. G 80/2, G 91/4, G 225/1.
irgürmek: [irürmek] Ulaştırmak, eriştirmek. G 24/3.
işik: Eşik. G 115/3.
ivmek: Acele etmek. Ms 12/II.
kaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vatka ki. G 54/2, G 76/5, G 84/1, G 200/4.
kanda: Nerede, nereye. G 45/4, Ks 6/16, Ms 4/IV, G 6/3, G 186/4.

[1] Kelimelerin bugünkü karşılıklarının bulunmasında *Yeni Tarama Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır. Derleyen: Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara, 1983.

kanı: Hani, nerede. Ms 32/IV.
karavaş: Cariye, hizmetçi. Ms 3/V.
kayurmak: Hazırlamak. G 18/4.
kendözü: [kendüzi] Kendisi, zâtı, şahsı, nefsi. G 94/3.
koçmak: Kucaklamak, sarılmak. G 27/2, G 102/4, G 128/2.
nidügü: Ne olduğu. G 164/5.
okımak: Çağırmak, davet etmek. G 60/4.
öykünmek: Taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek. G 103/2, G 170/2, G 192/5.
sancılmak: Batmak, saplanmak. G 206/2.
sayru: Hasta. G 170/5.
sımak: Kırmak, yıkmak, harap etmek. G 162/2.
söyinmek: Sönmek, parlaklığı geçmek. Ks 8/23, G 1/4, G 168/2,
tab: [tap] Doğru, yanlışsız; hemen, derhal. G 188/2.
tamzurmak: Damlatmak. G 171/3.
taŋa kalmak: Şaşa kalmak, dona kalmak. Ks 10/25.
tolmak: Dolmak. G 6/3.
toptolu: Dopdolu. G 54/4.
tügme: Düğme. G 149/2.
üşmek: Toplanmak, üşüşmek. G 98/5.
yab yab: [yap yap] Yavaş yavaş. G 188/1.
yalıŋ: Çıplak, açık, örtüsüz. G 189/3, G 218/2.
yalman: Kılıcın, kamanın, bıçağın, mızrağın, süngünün ağzı ya da ucu. Ks 1/26.
yarag/yarak: hazırlık, teçhizat; silah. G 189/3, G 218/2.
yasdanmak: [yastanmak] Yaslanmak, dayanmak. G 142/3.
yitmek: yetmek, ulaşmak. Ms 21/III.
yügrük: Yürük, hızlı giden, çok koşan, işlek. G 118/4, G 205/1.

II.4.3. Atasözleri ve Deyimler

Görebildiğimiz kadarıyla *Rahmî Divanı*'nda atasözü fazla kullanılmamamıştır. Tespit edebildiğimiz atasözü niteliğindeki sözler şunlardır:

Altınlı eli bıçak kesmez.

Bu meseldür bıçak altunlu eli kesmez imiş
Ele baş aldı gelüp kışa berâber nergis (Ks 9/15)

Âşık utanmaz olur.

Başuma ursaŋ melâmet taşların dönmez yüzüm
Bu meseldür dōstum ‘âşık gerekdür ‘ârsuz (G 95/2)

Dikensiz gül olmaz.

Bülbül-i dil bâg-ı dehri geşt idelden yârsuz
Bulmadı ‘âlemde bir gül kim ola ol hârsuz (G 95/1)

Kendi düşen ağlamaz.

Belâ-yı ‘ışka çün düşdüŋ dilâ feryâd u âh itme
Meseldür aglamaz kendü düşen kendü düşensin sen (G 145/3)

Bunlara karşılık *Divan* deyimler açısından oldukça zengindir. *Divan*’da 128 farklı deyimin 204 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimler ve geçtikleri yerler aşağıda alfabetik olarak gösterilmiştir[2].

acı dil vermek G 188/5.
ağız açmak G 48/4, G 62/4, Ms 30/III.
ağız açmamak G 215/3.
ağzını silmek Ks 5/10.
ağzını yummak Ks 12/27.
âlem eylemek G 42/1.
alın yazısı G 218/4.
arka virmek Ks 5/6.
ayağa salma(ma)k Ms 34/V.
ayağına baş koy- Ks 6/25.

[2] Deyimlerin tespitinde şu eserlerden yararlanılmıştır: Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1971-1977, 3 C.; E. Kemal Eyüboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul, 1973-1975, 2 C.; M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

ayağına düşmek Ks 4/27, G 210/2.
ayağına kara sular inmek G 88/3.
ayağına su koyamamak G 91/1.
ayağına yüzler sürmek G 193/3.
ayağına yüzler sürmek Ms 1/I.
ayak basmak Ms 1/V.
ayak basmamak Ks 12/21.
ayakda kalmak Ks 9/43, G 31/5, G 187/1.
bağrına taş basmak G 50/2.
bağrını delmek G 59/5.
baş eğmek G 88/1.
baş eğmemek Ks 5/24, Ks 10/16, Ks 12/1, G 196/1, G 198/4, G 209/4.
baş koymak Ms 15/IV.
baş üzre götürmek Ks 11/21.
başa çıkmak G 58/1.
başda tutulmak Ks 9/43.
başına gün doğmak G 4/7.
başına kavga getirmek G 52/4.
başına taş vurmak G 95/2.
başına toprak dökmek Ms 12/IV.
başında sevda olmak Ms 24/II.
başını ele almak Ks 9/15, Ms 6/I, G 124/1, G 130/5.
başını ortaya koymak Ms 9/IV.
başını taşlara dögmek Ms 3/IV.
bel bağlamak Ks 4/5.
bıyık altından gülme (rîş-hand itme) G 8/3.
bin ayak bir ayak üzre turmak G 189/4.
bir göz yumup açma G 44/5.
bir içim su G 8/4.
boyu/beli iki büklüm ol- Ms 2/I.
buluttan nem kapmak G 42/2, G 68/7.
can verme Ks. 1/26, Ms 31/III, G 21/4, G 40/1, G 84/3.
canı çıkmak G 90/1.
ciğeri yanmak G 50/1.
dağ üstü bağ olmak G 108/3.
defteri dürülmek Ks 10/31, Ks 13/32.

dem vurmak G 48/2.
dem ü lahm olmak G 72/2.
devlet el vermek Ms 26/V, Ms 29/V, G 5/1, G 20/5.
dil uzatmak Ks 5/22.
diş bilemek G 11/3.
düğmesi dökülmek G 149/2.
eğri oturup doğru konuşmak G 158/1.
el açmak Ks 12/16, 12/25.
el çekmek G 18/4, G 20/4, Ms 30/I.
el götürmek Ks 11/7, Ms 3/V.
el karmak G 110/5.
el üstünde tutmak G 216/5.
el vurmak (urmak) G 220/2.
eline almak G 192/5.
elini almak Ks 5/6, G 181/6, G 203/4.
eşiğine yüz sürmek G 162/5.
etek çekmek G 149/1.
gam yememek G 21/1, G 55/8, G 57/6, G 95/4, G 128/2.
geŋ yaka G 53/3.
gönül almak Ms 25/V, G 80/7.
gönül vermek G 43/6.
göz eylemek Ks 9/17.
göz kulak urmak G 100/2.
göz yummak G 9/4, G 15/3, G 18/4.
gözden çıkmak Ms 3/IV.
gözine görinmez olmak G 13/3.
gözü ısırmak G 27/4.
gözüne görünmemek Ms 5/I.
gözünü açmak Ms 9/II, G 18/4, G 73/4.
gözünün üstünde kaşı olmak G 214/3.
güler yüz göstermek G 8/3.
gün görmemek G 28/5.
hırkayı suya salmak G 167/2.
himmet kemerini beline bağlamak G 15/1.
kabayı çâk itmek Ms 22/I.
kan ağlamak Ms 3/IV, G 10/5, G 72/1-5.
kan etmek/eylemek Ms 30/III, G 33/5, G 201/4.

kan tutmak G 10/4, G 61/4.
kan yalaşmak G 123/6, G 152/3.
kan yutmak Ks 6/4, G 151/1.
kara haber G 208/4.
kef geçmek G 52/6, Ks 6/7.
kol kanat olmak Ks 5/14.
kulağı çınlamak G 94/2.
kulak (v)urmak G 63/5.
kulak çekmek G 218/5.
kulak tutmak G 108/6.
kurban etmek G 21/2.
kurban olmak G 21/1.
nakş bağlamak G 100/2.
nakş geçmek G 100/1.
nakş itmek G 163/5.
parmağını dişlemek Ks 5/21.
reng geçmek G 17/1, G 72/4.
saman altından su yürütmek G 150/4.
sine dövmek Ms 16/V, G 85/3, G 130/1.
sözünü iki etmemek G 94/4.
su gibi ezberlemek Ks 9/30.
suya götürüp susuz getirmek G 150/3
tacını başına oldurmak Ks 1/16.
tacını havaya atmak Ks 1/9.
taş üstünde taş kalmamak G 153/2.
taşı taş üstüne koymamak G 168/1.
ter düşmek Ks 6/9, G 26/4, G 74/1.
ter olmak Ks 9/10.
toprak (türâb) olmak G 73/4.
var ise Ks 9/14, Ks 9/18, Ms 2/V, G 226/2.
yad olmak Ms 13/III.
yaka yırtmak Ms 1/V, Ms 21/V, Ms 23/III, G 24/2, G 53/3, G 54/5, G 59/2, G 85/3, G 149/2.
yanıp yakılmak G 103/4, G 153/5.
yele vermek Ms 2/II.
yere çalmak G 208/2.
yere yüz (v)urmak/sürmek G 48/5, G 161/6.

yükünü tutmak Ks 7/31.
yükünü yukarı yığmak G 107/2.
yüz döndürmek G 161/1-7.
yüz suyu dökmek B 2.
yüz sürmek Ks 12/21, Ms 11/II, Ms 25/I, Ms 29/II.
yüz vermek G 175/2.
yüz vermemek G 150/3.
yüzü kızarmak G 94/2.
yüzünü kızartmak G 23/3.

II.4.4. Üslup

Bursalı Rahmî'nin *Divan*'ından hareketle üslubu hakkında söylenebilecek sözlerin başında, onun şiirlerinin ***âşıkâne*** olması gelmektedir. O, *Divan*'ındaki şiirlerin büyük bir kısmında aşk konusunu işlediği gibi, söyleyiş tarzı da âşıkânedir. Rahmî'nin şiirlerinin konusu umûmiyetle aşk, aşk yüzünden çekilen sıkıntılar, ayrılık, hasret, sevgili ve sevgilinin dudağı, yanağı gibi güzellik unsurları, âşığın özellikleridir. Rahmî, tıpkı Fuzûlî gibi, bu konuları işlerken de meseleye hep menfî bir açıdan yaklaşmıştır. Yani aşkı hep ayrılık, gözyaşı, elem, hasret, cevr ü cefa, yara gibi kelimelerle düşünmüş ve işlemiştir. Bu konuyla ilgili "Muhteva/Aşk Anlayışı" kısmında geniş bilgi verildiğinden söz fazla uzatılmayacaktır.

Rahmî'nin şiir üslubunda anlam ön planda olmakla birlikte, hiçbir zaman dış yapı, şekil de ihmal edilmemiştir. Buna paralel olarak onun manzûmelerinde anlam sanatları söz sanatlarından çok daha fazla ve başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Bize göre Rahmî geleneksel, klasik üslubun içinde kalarak başarılı söyleyişler yakalamayı başarmış bir şairdir.

Rahmî'nin şiirlerinde önemli bir oranda ***resim temayülü*** fark edilmektedir[3]. Buna belki ***tasvir*** kabiliyeti de denilebilir. Bu konuda, resmin baba mesleği olmasının ve kendisinin de o işle meşgul olmasının payı olabilir. Bu resim ve tasvir yönüne dair *Divan*'da epeyce örnek bulmak mümkündür. Onlardan bazıları burada değerlendirilecektir.

İlk örnek Rahmî'nin Şehzâde Mustafa'nın ölümü üzerine yazdığı mersiyeden alınmıştır:

---

[3] Umûmî olarak divan şiirindeki resim temayülüyle ilgili bilgi ve örnekler için bk. Kurnaz, "Divan Şiirinde Resim Temayülü", *Türküden Gazele*, s. 529-577.

Cellâd-ı dehr kâtil-i halk-ı cihân imiş
Hûn-ı şafakla dâmeni toptolu kan imiş
Mirrîh-vâr hançer-i zerrîn ile hilâl
Bir baş kesici kan dökici cân-sitân imiş (Ms 3/II)

Anlaşıldığı üzere şair burada, dünyayı bir cellât gibi tasavvur etmektedir. İnsanları katleden bu cellâdın, özellikle şafak vakitlerinde eteği kanla dolmaktadır. Bir baş kesici, kan dökücü, can alıcı olan bu cellâdın elinde de bir hançer bulunmaktadır. Görüldüğü üzere beyitte renk unsuruyla birlikte kısmen hareket de bulunmaktadır.

Şu beyitte bir âşık resmi görülmektedir.

Dâglar güller elifler oldı yir yir servler
Seyr-i bâgı neyleyem sînem gülistândur baŋa (G 6/2)

Bilindiği gibi âşığın vücudunda iki çeşit yara bulunur. Biri kılıç yarası sonucu oluşan ve elif harfine benzeyen dikine çizgi şeklindeki yaralardır. Diğeri ise göz göz dağlama yahut ok yaralarıdır. İşte Rahmî âşığın vücudundaki dâğları güllere benzetmektedir. Çünkü her ikisinin rengi de kırmızıdır. Elif şeklindeki dik yaralar ise âşığa servileri andırmaktadır. Bu bakımdan âşık gülistanı kendi göğsünde seyretmekte, hatta yaşamakta, ayrıca gülistana gitmeye ihtiyaç duymamaktadır.

Aşağıdaki beyitte de yine dâğ-gül benzerliğinden ve kırmızı renk unsurundan yararlanılmıştır. Beyitte, bir meclise gül götüren bahçıvan tablosu görülmektedir:

Bezm-i dil-berde göŋül dâg-ı dilin ‘arz eyler
Bâgbân nite ki bir encümene gül getürür (G 52/2)

Eski doğu masallarının, mitolojisinin ve resminin önemli bir unsuru ejderhadır. Rahmî, aşağıdaki beyitte âdeta ejderhaların resmini yapmıştır.

Ejder-i âhum çekilür göge her dem ey melek
Genc-i ruhsâruŋdaki bu zülf-i su’bânuŋ görüp (G 13/4)

Şair burada sanki iki ejderhanın karşılaşmasını ve birinin daha sonra (belki de mağlubiyeti kabul ederek) gökyüzüne doğru çekilmesini resmet-

mektedir. Bunlardan ilki âşığın âhıdır. Âşığın âhının ateşli olması ve gökyüzüne doğru yükselmesi divan şiirinde yaygın bir söyleyiştir. Şair bu özelliklerinden dolayı âhı dumanlar içinde ağzından alevler saçan bir ejderha olarak hayâl etmiştir. İkinci ejderha ise, sevgilinin bir hazine gibi olan yanağının üzerinde yatan saçlarıdır. Şair şekli ve belki de rengi dolayısıyla sevgilinin kıvrım kıvrım saçlarını bir hazineyi bekleyen ejderhaya benzetmiştir. İşte âh ejderhası, saç ejderhasını görünce gökyüzüne doğru çekilmektedir. Beyitte ayrıca nuranî bir varlık olan melek de geçmektedir. Bilindiği gibi meleklerin de gökyüzünde olduğu inancı yaygındır.

Aslında bu ejderha imajının Rahmî'nin şiirlerinde zaman zaman kullanıldığı görülmektedir. Hatta başka şairlerde bu kadar olmadığını tahmin ediyoruz. Nitekim yapılan taramada ejder/ejderha kelimesinin *Fuzûlî Divanı*'nda 3, *Bâkî Divanı*'nda 5, *Hayâlî Divanı*'nda ise 6 defa geçtiği tespit edilmiştir[4]. Bunlara karşılık tarafımızdan hazırlanan *Rahmî Divanı*'nda bu kelime 9 defa geçmektedir. Rahmî'nin bu imajı sık kullanmasının sebeplerinden biri de ressamlığı olabilir. Mesela şu beyitte de şair kılıcı bir ejderhaya benzetmektedir:

Kîmuht gâr içinde dehânın açup yatur
Beŋzerse nola ejder-i âteş-zebâna tîr (Ks 5/3)

Bu ejderha (kılıç), deriden bir mağara içinde ağzını açıp yatmaktadır ve ağzından ateşler çıkmaktadır.

Rahmî gemi üzerine söylediği bir gazelde de yine ejderha imajını kullanmaktadır:

'Adûyı Rahmiyâ bir lokma eyler çekse bir demde
Sürinür sînesi üstine gûyâ şekl-i ejderdür (G 76/8)

Bu ejderha(ya benzeyen gemi) düşmanları bir nefeste yutabilecek niteliktedir ve göğsünün üstünde sürünmektedir. Eskiden bazı gemilerin ön kısımlarının bir ejderha şeklinde yapıldığı bilinen bir husustur. Şair filimlerde yahut resimlerde görülen bu ejderha motifli gemiyi okuyucuya

[4] *Fuzûlî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz-vd., Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 166, 174, 246; *Bâkî Dîvânı*, Haz. Sabahattin Küçük, TDK Yayınları, Ankara, 1994, s. 46, 63, 213, 311, 423; *Hayâlî Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 30, 116, 156, 261, 301.

kelimelerle tasvir etmektedir. Şair başka bir beyitte de ejderhaların ormanda yaşadığı inancına göndermede bulunmuştur (G 130/4).

Rahmî'nin şiirlerindeki resim temayülüne başka örnekler de verilebilir. Mesela aşağıdaki beyitte şair bir ağaç resmi çizmiştir. Beytin metni şu şekildedir:

Belâdur şâhsârı berg ü bârı mihnet ü gamdur
Dıraht-ı 'ışk dirler bâg-ı dilde bir nihâlüm var

Ancak, anlaşılacağı üzere, bu alışılmışın dışında, farklı bir ağaçtır. Aşk ağacıdır. Bu ağacın dalları bela, yaprak ve meyveleri ise sıkıntı ve üzüntüdür. Rahmî burada farklı bir şey yapmış, mutluluk gibi soyut bir kavram olan aşkın resmini çizmeye çalışmış, soyutu somutlaştırmaya gayret etmiştir. Bu, bir sonraki yüzyılda Fehîm, Nâilî gibi Sebk-i Hindî şairlerinde daha çok görülecek bir söyleyiş tarzıdır. Rahmî'nin başka bir ifadesinde de aynı söyleyiş tarzı görülmektedir.

Şevkuŋ odını cân u dile yâr-ı gâr idüp (Ms 6/I)

Burada da iştiyak, arzu ateşi, âşığın en yakın, samimi arkadaşı olarak gösterilmektedir. Soyut bir kavram olan sevgiliye kavuşma isteği, teşhis yoluyla insan gibi düşünülmüş ve âşığın en yakın arkadaşı olarak hayâl edilmiştir.

Rahmî'nin kelimelerle resim yapma temayülünü şu beyitte de görmek mümkündür. Hatta beyitte hareket unsuru da önemli bir yer tutmaktadır.

Yakasın çâk çâk itmiş yürür mestâne mestâne
Bu gün ol şûh-ı bî-pervâ yigitdür lâ-ubâlîdür (G 59/2)

Bu beyitte yaka, bağır açık, sallan sallana yürüyen, şûh bir sevgili tasvir edilmektedir. Beytin tasvir açısından oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Hatta şair sanki kamerayla gösterir gibi anlattığını zihinde canlandırmaktadır. "mestâne mestâne" tekririyle tabloya hareket unsuru, "çâk çâk" ile ses unsuru katılmıştır.

Aynı şekilde şu beyitte de resme hareket ve sesin dâhil edildiği görülmektedir:

Bâgı seyr eylemege gelse idi çavuş-vâr
Halka savul diyü ala ele şeş-per nergis (Ks 9/23)

Şair burada da, âdeta kamerada gösterir gibi sosyal hayattan bir tabloyu okuyucunun hayâlinde canlandırmaktadır. Beyitte özne olan nergis, bir çavuşa benzetilmektedir. Nişancı paşa bahçeyi seyr etmeye geldiğinde nergis çavuş gibi eline şeş-per alıp halka “savulun” diye bağırmaktadır.

Rahmî aşağıdaki beyitte de canlı bir tablo çizmekte ve okuyucuya “seyret” demektedir.

Nigâruŋ zülfi ebrûsıyla ey dil muttasıl seyr it
Kulagına egilüp fitneler ta’lîm eylerler (G 63/4)

Burada sanki birbirini hatırlatan iki tablo var gibidir. Birincisinde sevgilinin saçları, kaşlarının üzerine doğru inmiş, neredeyse onunla birleşmiştir. Burada teşhis yoluyla sevgilinin saçları ve kaşları birer insan gibi çizilmiştir. Şair bundan ikinci bir tabloya geçmiş, bu görüntüyü hüsn-i ta’lil yoluyla bir insanın başka bir yakınının kulağına eğilip bir şeyler fısıldaması olarak yorumlamıştır. Maksadı ise ona fitneler talim etmek, öğretmektir. Burada, sosyal hayatta karşılaşılan, bir insanın bir yakınının kulağına fısır fısır bir şeyler söylemesi manzarası başarılı bir şekilde canlandırılmıştır. İlk mısrada üç defa s sesi geçmektedir ki sanki bununla da ses unsuru, fısırtı hissettirilmeye çalışılmıştır.

Şu beyitte de sanki birbini hatırlatan iki farklı tablo bulunmaktadır.

Ser-fürû gördüm çemen bezminde nâ-geh lâleyi
Elde câmın kec tutup mestâne şeklin baglamış (G 101/2)

Birinci tabloda başı bir tarafa hafif eğilmiş, kırmızı bir lâle resmi bulunmaktadır. Bu tabiatta gördüğü tablo şaire ikinci bir tabloyu ilham etmiştir. İkinci tabloda ise bir sarhoş portresi yer almaktadır. Bu sarhoş öylesine sarhoştur ki elindeki kırmızı renkli kadehini bile eğik tutmaktadır. Şairin burada da renk ve hareket unsurlarını başarılı şekilde kullandığı görülmektedir. Rahmî, başka bir beyitte de nergisten hareketle bir sarhoş resmi çizmiştir. Üstelik bize göre bu sarhoşun halini çok da başarılı bir şekilde tasvir etmiştir. Divan şiirinde nergisle göz arasında her zaman bir ilişki düşünüldüğü malumdur. Şair buradan hareketle ve teşhis sanatı yardımıya bir sar-

hoş portresi çizmektedir. Bu sarhoş, halk tabiriyle körkötük sarhoştur. Gözünü bile açmaya dermanı yoktur. Fakat bu halde bile elindeki kadehi bırakmaz, hatta onu başı üstünde tutmaya çalışır. Şairin burada resmi hareket unsuruyla desteklediği desteklediği görülmektedir. Beytin metni aşağıdadır.

Mest ü mahmûr gözin açmaga yok dermânı
Sâgarı yine başı üstine tutar nergis (Ks 9/29)

Bu kelimelerle resim yapma konusunda "sarmaşmış" redifli gazel özellikle anılmalıdır. Bu gazelin her beytinde şair ayrı bir tablo çizmektedir. Örneğin aşağıdaki ilk beyitte, âşığın sararmış vücudundan hareketle, sararmış ve duvara sarılmış yapraklar resmedilmektedir. Bu resimde sarı rengin hakim olduğu fark edilmektedir.

Tenümde reglerüm yir yir ki cism-i zâra sarmaşmış
Sararmış sarmaşıklardur kurı dîvâra sarmaşmış (G 102/1)

Aynı gazeldeki şu beyitlerde ise, birbiyle hasretle kucaklaşan iki tanıdık ve hastasına sarılmış bir doktor resmi vardır.

Çemende yâsemen servi der-âgûş idicek sandum
Biri biriyle hasretle iki bî-çâre sarmaşmış (G 102/3)

Ruhında zülf-i ‘anber-bâr koçmış çeşm-i cânânı
Tabîb-i haste-perver gibidür bîmâra sarmaşmış (G 102/4)

Rahmî'nin şiirlerinde yılan imgesinin de zaman zaman bu tasvirlerde yer aldığı görülmektedir. Yılan; kimi zaman bir ağacın üzerinde halka olmuş, avını yakalamak için fırsat bekler vaziyette (G 109/2), kimi zaman siyah renkli ve bir ağaca sarılmış durumda (G 129/3), kimi zaman da bir ok gibi hedefine atılırken (Ks 5/20) resmedilmiştir.

Rahmî'nin şiirleri içinde bazen, bir servi üzerinde toplanmış kara kargalar (G 129/4), bazen de rüzgârın söndürmek üzere olduğu bir mum ve onun sönmemesi için üzerine tutulan bir etek (Ks 8/23) tablosu görülür.

Bu konuda son olarak yazılacak aşağıdaki beyitlerin ilkinde; elindeki mücevher tesbihiyle uyuklayan, fakat biraz fazla dalınca elindeki tesbihi düşüren bir insan tablosu yer almaktadır. İkincisinde ise; başında altın bir

taç taşıyan, fakat sırtında giyecek bir elbisesi olmayan bir kalender dervişinin resmi çizilmiştir.

H^{v}âb gâlibdi anuŋçün düşürür destinden
Jâleden gerçi alur sübha-i gevher nergis (Ks 9/12)

Başda tâc-ı zeri egninde velî câmesi yok
Oldı beŋzer yine Kârûn-ı kalender nergis (Ks 9/13)

Rahmî'nin şiirlerinde tasvirle birlikte ara sıra ***tahkiye*** tarzının da kullanıldığı görülmektedir. Bu kısımlarda üslup daha da hareketlenmekte, akıcılık kazanmaktadır. Ayrıca bu tarz söyleyişlerin daha çok musammatlarda görüldüğü dikkati çekmektedir. Bize göre Rahmî tahkiye konusunda da oldukça başarılı bir şairdir.

Seher nezzâre-i ebrû-yı yâr-ı dil-sitân itdüm
Nihân itdi yüzin burka' salup bilsem aŋa nitdüm
Bir âh-ı sûz-nâk idüp cihânı pür-duhân itdüm
Yüzüme dest-mâlüm ebr-veş dutdum figân itdüm
Hilâl-âsâ bugün bir şâhid-i mahcûb sevmekden (Ms 16/III)

Gülşene 'arz eyleyelden dil-berâ dîdâruŋı
Lâle hacletden kızardı göricek ruhsâruŋı
Gonçalar dem-beste kaldı işüdüp güftâruŋı (Ms 27/II)

Başka örnekler için bk. Ms 5/II, Ms 6/II, Ms 6/III, Ms 21/II-V, Ms 26/III…

Rahmî'nin üslubuyla alakalı dikkati çeken diğer bir husus da, onun şiirlerinde ***deniz***le ilgili unsurların, hayallerin oldukça fazla kullanılmasıdır. Nitekim şairin 27 beyitlik "deryâ" redifli bir kasidesi bulunmaktadır (Ks 6). Yine G 64'te baştan sona bir gemi tasviri yapılmaktadır. Malta seferi dolayısıyla baştan sona "keştî-i şâhî"yi yani padişah gemisini anlatan 8 beyitlik bir gazel söylemiştir (G 76). Zaten şair kendini de mana denizinden övgü incileri çıkaran bir yüzücü (dalgıcı) olarak tanıtmaktadır (Ks 2/33). Ayrıca diğer manzumeleri içinde de zaman zaman bu konulara temas etmiştir.

Vücûdum keşti-i bahr-i mahabbet bâdbân âhum
Sütûnı dûd-ı dil cismümde regler rîsmân yir yir

Derûnum bahr-i mihnetdür tenüm girdâb-ı hayretdür
Anuŋ emvâcıdur cânâ degüldür üstühᵛân yir yir (G 55/5-6)

Ayrıca bk. G 64/1, G 117/5. Şair hatta kimi zaman sevgiliye kavuşma isteğini bile denizle ilgili unsurlar yardımıyla dile getirmiştir. Rahmî'ye göre, maksat gemisi, olayların dalgaları içinde taşlara çarpmış ve denizde kaybolmuştur. Fakat aşk denizi içinde kavuşma gemisi elbet bir gün gelecek, kenara çıkacaktır (kavuşma ümidi).

Deryâ-yı 'ışkuŋ içre visâlüŋ sefînesi
Bir gün kenâr olur güzelüm rûzgârdur (G 66/2)

Çaldı emvâc-ı havâdis taşlara dil çıkmadı
Keşti-i maksûdumuz gark oldı ol 'ummâŋa hayf (G 110/3)

Diğer taraftan sevgiliye ancak gözyaşlarını denize döndürenler kavuşabilecektir. Çünkü dünya su üstüne kurulmuştur.

Sirişkin bahr iden irse yiridür vasl-ı dil-dâra
Ki zîrâ 'âlemüŋ bünyâdı âb üzre karâr itdi (G 215/2)

Rahmî'nin şiirlerindeki dikkat çekici bir nokta da zaman zaman "be, bre" gibi ifadelerin kullanılmış olmasıdır. Bilindiği üzere bu ifadeleri umumiyetle Rumeli şairleri kullanmaktadır. Ancak Rumelili olmamakla birlikte, zaman zaman Rahmî'nin manzûmelerinde de bu söyleyiş tarzınına rastlanmaktadır. Rahmî'nin bu tarz söyleyişleri İstanbul'daki şiir çevresinin, özellikle de çok etkilendiği Hayalî Bey'in etkisiyle kullandığı tahmin edilebilir.

Beni gerçek sever iseŋ **bire** bî-kâr didi (Ms 4/IV)

Didüm göŋlini Rahmînüŋ **be** va'llahi alan budur (G 80/7)

Rahmî'nin şiirlerinde çok sık geçen unsurlar arasında çiçekler, bitkiler, ağaç, meyve, bahçe vs. de vardır. Şair sık sık, her münasebet düştüğünde bu kelimeleri kullanmakta, hatta kimi zaman aşkını bile bu kelimelerden istifade ederek anlatmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitte âşığın yaralı ve

kanlı vücudu bir gül dalına, gam çekmekten bükülmüş beli/boyu ise bir servi dalına benzetilmiştir.

Vücûdum dâg-ı hûnînümle gûyâ gül nihâlidür
Ham olmış bâr-ı gamdan kâmetüm bir serv dalıdur (G 59/1)

II.4.5. Edebî Sanatlar

Edebiyatın, özellikle de şiirin ayrılmaz bir parçası olan edebî sanatlar bilindiği gibi manayı ve sözü güçlendirmek, güzelleştirmek gibi gayelerle yapılmaktadır. XVI. asır bir anlamda divan şiirinin zirve dönemi olduğundan bu asırda edebî sanatlar da çok sık ve başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

Bu bağlamda Rahmî'nin şiirlerinde de edebî sanatların çok yaygın olduğu görülmektedir. Rahmî şiirlerinde edebî sanatları kullanmayı çok seven bir şairdir. Hemen hemen her edebî sanata örnek vermiştir. Ancak bunu yaparken hiç yapmacıklığa, zorlamaya girmediği; tam tersine sanatları şiirine tabiî bir şekilde yerleştirdiği görülmektedir. Diğer taraftan onun şiirlerinde sanatların hiçbir zaman eğreti bir şekilde durmadığı, sırıtmadığı da rahatlıkla söylenebilir.

Rahmî, bütün edebî sanatları kullanmakla birlikte, daha çok anlam sanatlarına rağbet etmiştir. Bu bağlamda onun en fazla kullandığı edebî sanatlar sırasıyla; teşbih, leff ü neşir ve hüsn-i ta'lildir. Tenasübün zaten divan şiirinin hemen hemen bütün ürünlerinde olduğu göz önünde tutulursa, Rahmî'nin de bu sanatı çokça kullandığını söylemeye pek gerek kalmaz. Yine teşhis, mübalağa, tezat, cinas ve irsal-i mesel de onun zaman zaman kullandığı edebî sanatlardandır.

Şairin kimi zaman bir beyitte birden fazla sanatı başarıyla kullandığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitte hüsn-i ta'lil, teşhis, teşbih-i beliğ, mübalağa ve tenasüp sanatlarını bir arada bulmak mümkündür.

Gelür ol gonça-leb bâg içre diyü intizâr ile
İner serv-i dil-ârânuŋ ayagına kara sular (G 88/3)

Aşağıdaki beyit de Rahmî'nin edebî sanatları ne kadar rahat ve bol kullandığının bir başka delilidir. Bu beyitte teşbih, telmih, tenasüp, mübalağa gibi sanatların başarılı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Hâk-i kûyuŋ içre eşk-i çeşmüm ey Yûsuf-cemâl
Mısr içinde fi'l-mesel 'aynıdur anuŋ cûy-ı Nîl (G 127/3)

Şu beyitte de tenasüp, telmih, teşhis, hüsn-i ta'lil, mübalağa, îhâm-ı tenasüp sanatları birlikte kullanılmıştır:

Diyeli şîrîn lebüŋ vasfın bu çarh-ı pîre-zen
Kendüyi Ferhâd-veş tagdan atar bî-çâre su (G 171/2)

Yukarıda da söylendiği gibi Rahmî'nin en fazla sevdiği ve kullandığı sanat **teşbih**tir. Rahmî teşbihin tam ve beliğ şekillerini kullanmış, ayrıca istiâre sanatlarından da yararlanmıştır. Rahmî teşbih yaparken kimi zaman kelimelerden (benzetdüm, benzer, gibi, döndi, nitekim), kimi zaman eklerden (-veş, -vâr), kimi zaman Farsça tamlamalardan (mıkrâz-ı lâ, vâdî-i gam, cellâd-ı felek, ejder-i âh…), kimi zaman Türkçe tamlamalardan (hecr âteşi, meh sâgarı, hecr sahrâsı, nefs ejderi…) istifade etmiştir.

Kimi zaman Rahmî, şâirâne gerekçelerle klasik benzetmelere karşı çıkar:

Ruhında hâl-i cânâna seni kimdür iden teşbih
Yüri ey nâfe-i misk-i Hoten hûn-ı cigersin sen (G 146/3)

Miskin rengi ve kokusu yönüyle sevgilinin benine benzetilmesi bilinen bir husustur. Burada şair bu teşbihe karşı çıkmakta ve miskin bir ciğer kanından ibaret olduğunu ve bu yüzden sevgilinin benine benzeyemeyeceğini söylemektedir.

Burada Rahmî'nin yaptığı teşbihleri tek tek sayıp dökmek imkânsız olduğundan bize değişik, hoş gelen bazı benzetmeleri belirtilmekle yetinilecektir. Mesela aşağıdaki beyitte farklı, bize göre orijinal bir benzetme vardır.

Gördükde tâb-ı hüsnüŋ teb tutdı âftâbı
Def'-i harâret eyler günlük idüp sehâbı (G 216/1)

Güneşi, sevgilinin güzelliğinin parlaklığını görünce hararet basmıştır. Bu hararetini gidermek için de bulutu güneşliğini önüne çekmiştir. Burada bulutun bir güneşliğe benzetilmesi ve bunun da Türkçe sade bir kelime olan

günlük'le ifade edilmesi bize oldukça orijinal ve başarılı bir söyleyiş gibi gelmiştir. Diğer taraftan beyitte, gayet tabiî olarak bazen güneşin önüne bir bulutun gelmesi olayı, güneşin, sevgilinin güneşten daha parlak güzelliğinden gizlenmek için önüne güneşlik çekmesi şeklinde yorumlanarak hüsn-i ta'lil yapılmıştır. Güneş bir insan gibi düşünülerek teşhis, sevgilinin güzelliğinin parlaklığı güneşten daha üstün gösterilerek mübalağa, tâb-âftâb/tâb-teb kelimeleriyle cinas, tâb-teb-âftâb-harâret-günlük-sehâb kelimeleriyle tenasüp sanatı da yapılmıştır. Ayrıca, özellikle çocukluk döneminde Hz. Peygamber'i bir bulutun takip ettiği, çöl güneşinin yakıcılığından koruduğu hatırlanacak olursa, belki de beyitte bahsedilen sevgilinin Hz. Peygamber olabileceği düşünülebilir.

Hatt-ı lebüŋ yanında teb-hâle mi nigârâ
Yâ Hızr eline almış bir şîşe-i gül-âbı (G 216/3)

Ey güzel sevgili, dudağının üstündeki ayva tüylerinin yanında bulunan bir uçuk mu, yoksa Hızır'ın eline aldığı bir gülsuyu şişesi midir? Bu beyitte şair, sevgilisinin dudağının kenarında oluşan ve aslında bir su kabarcığından ibaret olan uçuktan bahsetmekte ve onu belki de ölümsüzlük bahşeden bir gülsuyu şişesine benzetmektedir. Beytin geri planında yer alan ayva tüyleri karanlıklar ülkesine, dudak ise Hızır'a karşı gelmektedir.

Döner başum akar her dem bu çeşmüm gözesinden yaş
Göŋül gülzâr-ı kûyuŋ içre bir dōlâb olup iŋler (G 38/2)

Her an başım döner, bu gözümün gözesinden de yaş akar. (Ey sevgili bu yüzden) Gönül senin mahallenin gülbahçesi içindeki bir dolap olmuş inlemektedir. Burada âşık/şâir kendini bir bahçe içindeki dolaba, yani su değirmenine benzetmektedir. Devamlı dönen başını değirmenin taşı, her an gözlerinden dökülen yaşları ise değirmenin dönüşünü sağlayan sular gibi düşünmüştür. Her bir gözünü bir çeşme gözesine benzeten âşık bir taraftan da inlemektedir. Bu inleyişleri de değirmenin çalışması sırasındaki gürültüsünü andırmaktadır. Güzel bir ifade olmakla birlikte, aslında bu söyleyiş Rahmî'ye has değildir. Başka şairlerde de rastlanabilecek bir benzetmedir. Nitekim büyük şair Yunus bunu

Dolap niçin inilersin

Derdim vardır inilerim
Ben Mevlâ'ya âşık oldum
Onun için inilerim

diye ifade etmiştir.

Musahhir olmak isterseŋ gözüm ol yâr-ı rûhânî
Sirişküŋ dâne dâne sübha-i mercânuŋ olsun hep (G 11/4)

(Ey) gözüm, (o sevgiliyi) etkileyen, teshir eden olmak istersen ruhânî sevgili ol. Gözyaşın tane tane hep mercan tesbihin olsun. Âşık, sevgiliyi etkileme yollarını araştırmaktadır. Bunun için kendi gözüyle konuşur ve ey gözüm, o sevgiliyi etkilemek istiyorsan öncelikle maddî beklentiler içinde olan biri olmaktan vazgeç, ruhânî bir sevgili ol der. Ardından da tane tane, bol bol gözyaşı dökmesini ve bu gözyaşı tanelerini birer mercan tesbih tanesi haline getirmesini ister. Aslında kısaca istenilen, sevgilinin gözyaşları içinde çok çok anılmasıdır. Şair bunu bir mercan tesbihten hareketle kurmuş, gözyşlarını tesbih tanelerine benzetmiştir. Bilindiği gibi tesbih Allah anılırken kullanılan bir alettir. Özellikle Müslümanlar namaz sonrasında tesbih çeker ve çektikleri her tanede Sübhana'llah, El-hamdü li'llah ve Allahu Ekber ifadelerinden birini söylerler. Yani bir bakıma tesbih zikre vesiledir. Aynen onun gibi gözyaşları da birer tesbih tanesi gibi sevgiliyi anmaya vesile olmalıdır. Diğer taraftan musahhir kelimesi sihir kökünden gelmektedir. Buradan hareketle belki bazı insanların tesbih üzerinden okuyup üfleyerek sihir yaptıklarına da göndermede bulunuluyor olabilir.

Bâd-ı gamdan tende söyünmezse nola şem'-i cân
Al fânûs örtüsidür kanlu pîrâhen baŋa (G 1/4)[5]

Can mumu bedende gam rüzgârından (dolayı) sönmezse buna şaşılır mı? (Çünkü) kanlı gömlek bana kırmızı fanus örtüsüdür. Şair burada birkaç benzetme birden yapmıştır. Gamı rüzgâra, canı muma, tenini fanusa, kanlı vücudunu da kırmızı bir gömleğe ve örtüye benzetmiştir. Şair burada belki de sosyal hayatta gördüğü rüzgârda pır pır eden bir mum ve onun üzerine

[5] İkinci mısrada veznin doğru çıkması için "al" kelimesinin "âl" şeklinde okunması gerekir.

geçirilmiş bir fanus gerçeğinden hareket ederek konuyu âşığın haline ve çektiği ızdıraba getirmiştir. Elemler kuvvetli bir rüzgâr gibi her taraftan âşığın üzerine gelmekte ve âşığın bir mum gibi kendi kendine yanan ve gittikçe eriyen canını tamamen yok etmek, yani âşığı öldürmek için çoğalmaktadır. Fakat bunlara rağmen âşığın can mumu bir türlü sönmez, yani âşık bir türlü ölmez. Bunun sebebi ise âşığın kanlı bedenidir. Tıpkı rüzgârda sönmek üzere olan bir mumun üzerine kırmızı bir fanus konduğunda onu koruduğu gibi, âşığın sevgili yüzünden yaralanmış, kanlı bedeni de âşığın can mumunu sönmekten, yani âşığı ölmekten korur. Bir bakıma âşığın sevgili uğrunda aldığı yaralar, döktüğü kanlar yine onun koruyucusu olmuştur. Bu söyleyişin de Rahmî'ye has olduğunu söylemek zordur. Gamın rüzgâra, canın muma benzetilmesi bilinen benzetmelerdir. Fakat Rahmî'nin bilinen bu teşbihleri güzel bir söyleyiş ve hayalde birleştirdiği söylenebilir. Nitekim bu can mumu ve fanus teşbihlerini ünlü şair Şeyh Galib

Bir şu'lesi var ki şem'-i canuŋ
Fânûsına sıgmaz âsmânuŋ

şeklinde daha kâmil bir şekilde dile getirmiştir.

Ey dil bu ittisâl nedür mâ-sivâ ile
Kat'-ı ta'alluk it yüri mıkrâz-ı *lâ* ile (Ms 3/I)

Anlaşıldığı üzere bu beyitte şair kendi gönlüne seslenmektedir: Ey gönül bu varlık âlemiyle bu derece birleşme (karışma) ne(den)dir? (Ne işe yarar? Nereye kadar gidecek?) Yürü, *lâ* makasıyla (dünya ile) alâkanı kes. Rahmî burada lâ ile Kelime-i Tevhid denilen "*Lâ İlâhe İlla'llah*"ı kastetmektedir. Hem gönlüne hem de okuyucuya bunu okumayı/hissetmeyi ve O'nun dışındaki her şeyin yok olacağını idrak ederek dünyevî olan her şeyden uzaklaşıp hakîkî tevhîde yönelmeyi tavsiye etmektedir. Fakat burada dikkati çeken nokta lâ'nın bir makasa benzetilmesidir. Bu ifadenin eski harflerle yazımı düşünüldüğünde hakikaten lâ'nın bir makasa benzediği görülmektedir: Bir başka deyişle şair beyitte lâ'yı hem anlam hem de şekil olarak düşünmş ve bize göre, başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Ejder-i âhum çekilür göge her dem ey melek
Genc-i ruhsâruŋdaki bu zülf-i su'bânuŋ görüp (G 13/4)

Ey melek (gibi güzel sevgili), her an yanağının hazinesi (üzeri)ndeki ejderha (gibi) saçlarını görüp âhımın ejderi göğe çekilir. Beyitte kısaca sevgilinin simsiyah saçlarının yüzünü kapattığı ve sevdiğinin yüzünü göremeyen âşığın da bu yüzden ateşli âhlar çektiği söylenmektedir. Burada iki farklı ejderha benzetmesi vardır. Bunlardan ikinci mısrada olan saçın yılana, ejderhaya benzetilmesi yaygın bir benzetmedir. Ancak ilk mısrada geçen âşığın âhının bir ejderhaya benzetilmesi, bildiğimiz kadarıyla, pek yaygın bir benzetme değildir.

Merdüm-i çeşmümle her reg oldı târ-ı ‘ankebût
‘Aks-i hâlüŋ bir meges gibidür olmış aŋa kût (G 16/1)

Gözümün bebeğiyle her damar örümcek ağı, beninin yansıması da ona gıda olmuş bir sinek gibidir. Anlaşıldığı üzere şair burada bir örümcek ağı ve ona yakalanmış bir sinek hayâlinden hareket etmektedir. İyice zayıflamış, kanı çekilmiş olan damarlarını örümcek ağına, sevgilinin siyah benlerini ise o ağa takılmış ve örümceğe yem olmuş sineklere benzetmektedir.

Rahmî’nin kimi zaman leff ü neşir yoluyla teşbih yaptığı görülmektedir.

‘İzâruŋda bu zülf-i ‘anber-âlûd
Görinür âteş üzre nitekim dûd (G 29/1)

Görsem ol lâle-ruhı dâğını dil seyr eyler
Bâgbân vakt-i seher ki gül-i handâna deger (G 49/4)

İlk beyitte leff ü neşir yoluyla sevgilinin yanağı ateşe, yanağın üzerindeki saçlar da dumana benzetilmiştir. İkinci beyitte ise, âşığın gönlü bir bahçıvana, vücudundaki dâğlar ise bir güle teşbih edilmiştir.

Rahmî'nin en fazla kullandığı sanatlardan birincisi teşbihse, ikincisi de **leff ü neşir**dir. Zaten bu sanatların da birbiriyle alakalı olduğu malumdur. Yukarıda olduğu gibi, kimi zaman leff ü neşir yoluyla teşbih yapılmaktadır. Anlaşılan şair leff ü neşir sanatını da çok sevmektedir. O kadar ki bu sanatı kullanmadığı gazeli neredeyse yok gibidir. Hatta bazen bir gazelde birkaç defa bu sanatı kullandığı görülmektedir. Mesela beş beyitlik bir gazel olan

G 61'de üç beyitte bu sanatı kullanmıştır (G 61/1, 2, 5). Bunun başka örnekleri de vardır. Mesela bk. G 55/1, 3, 4; G 63/1, 2, 5.

Dâgumı tuhfe diyü yâre nola ‘arz itsem
Gâh olur şâha gedâ bir gül-i sîrâb virür (G 37/2)

Burada âşık konuşmaktadır: Dâğımı (vücudumdaki göz göz, kanlı yaraları) hediye diye sevgiliye arz etsem buna şaşılır mı, şaşılmamalı. Bazen fakirin, dilencinin padişaha bir sulu gül verdiği (de) olur. Beyitteki dâğ ve tuhfe gül-i sîrâba, yâr şâha, geri planda olan âşık da gedâya karşılık gelmektedir. Yine bunlar arasında benzetme söz konusudur. Diğer taraftan beyitte şâh-gedâ tezadı da vardır.

Görsem rakîbi âh iderin kûy-ı yârda
Şeytâna sanki gökden atıldı şihâblar (G 58/4)

Bu beyitte rakîb-şeytan, âh-şihâb ve kûy-ı yâr-gök arasında bir ilişki ve benzerlik kurulduğu görülmektedir.

Zülf ü ruhsârını ol mâhveşüŋ görmeyeli
Rahmiyâ oldı berâber gicemüz gündüzümüz (G 94/5)

Burada zülfün geceye, ruhsarın da gündüze karşılık geldiği ortadadır. Sevgilinin güneş gibi yüzünü görünce âşığın günü aydınlanmakta, göremediği zaman da sevgilinin simsiyah saçları gibi kararmaktadır. Âşık gecesi ve gündüzünün eşit olduğunu söylediğine göre, belki okuyucuya dolaylı olarak olayın gerçekleştiği zamanı da haber vermektedir. Gece gündüzün eşit olduğu zamanlar 23 Eylül ve 21 Mart'tır. Nevruz bayramında, belki de şenlikler sırasında âşığın sevgilisini görmeyi umduğu, ancak buna nail olamadığı tahmin edilebilir.

Leff ü neşir sanatında dizeler arasında en az ikişer kelimenin birbiriyle alakalı olması gerektiği bilinen bir husustur. Rahmî kimi zaman bu asgari sınırın üstüne çıkmış, dörtlü beşli grupların olduğu leff ü neşir örnekleri vermiştir. Aşağıdaki örnekler bu tarzdadır.

Kad ü ruhsâruŋ aŋup bâga varursam olur külhan
Görinür serv dûd u lâle ahker gülsitân âteş (G 104/3)

Kaşuŋla sâ'id ü hem gerden ü ruhsâr u bînüŋdür
Hilâl ü hâme vü tûmâr u şem'-i gonça vü zanbak (G 113/3)

İlk beyitte; kad-serv, ruhsâr-lâle, külhan-ateş/ahker ve bâğ-gülsitân arasında olmak üzere dörtlü bir leff ü neşir vardır. İkinci beyitte ise kaş-hilâl, sâid-hâme, gerden-tumar, ruhsâr-gonca, bînî-zanbak olmak üzere beşli mürettep bir ilişki kurulmuştur.

Yazılan örneklerden de anlaşılacağı üzere Rahmî, hem mürettep hem de müşevveş leff ü neşir sanatını çok başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bütün örnekleri burada yazmak gereksiz olduğundan burada konuyu noktalıyoruz. Başka leff ü neşir örnekleri için bk. G 10/1, 16/5, 44/1, 46/1, 58/5, 102/1, 106/2, 134/3, 176/2, 177/4, 205/4…

Rahmî'nin çok sevdiği ve kullandığı sanatlardan biri de **hüsn-i ta'lil**dir. Bilindiği üzere bu sanat; olayları, durumları, varlıkları normal, tabiî sebeplerinden farklı bir sebebe bağlama ve hoşa gidecek bir sebep bulma, güzel yorumlama esasına dayanmaktadır.

Rahmî'nin güzel yorumlarından bazıları aşağıda sıralanmıştır.

Zayıf bülbülün çemen alanında cefa dikenini çektiğini gören gül utancından kıpkırmızı olmuştur (Ks 10/6). Serviler kâinattaki yaratılışı gördüklerinden hayrete varmış, bu yüzden yürümeyi bile unutmuşlardır (Ms 1/IV). Güller sevgiliyi dinleyince yakalarını yırtar (Ms 2/II), şarap sevgiliyle işretini hatırlayınca acılaşır (Ms 3/IV), lâle sevgilinin yüzünü görünce utancından kızarır (Ms 27/II). Goncalar sevgilinin konuşmasını işitince konuşamaz (Ms 27/II), Rahmî'nin âhından dolayı dünya yerinde duramaz olmuştur (Ms 27/V). Bülbülün kanı tuttuğundan dolayı gülün yüzü kıpkırmızıdır (G 10/4). Sabah rüzgârı, mavi renkli elbisesiyle sevgilinin boyundan bir sır söylediğinden zayıf susamın göğermiş (morarmış) boyu tir tir titremektedir (G 36/3). Menekşe, sevgilinin sünbüle benzer saçlarını gördüğünden yaralı ve perişan halli olmuştur (G 41/2). Sevgilinin saçlarının, kaşlarına doğru eğilmesinin sebebi onlara fitne öğretmektir (G 63/4). Güneş, sevgilinin ağlayan, zayıf bir âşığı olduğundan sevgilinin güneşinin (yüzünün) parlaklığına dayanamaz, bu yüzden gökyüzünden titreyip düşer (G 74/4). Aşk padişahı olduğundan beri derd ve gam Mecnun'un askeridir. Onun başında görünen yuva ise onun padişahlık tâcıdır.

Şeh-i 'ışk olalı Mecnûna derd ü gam sipâhîdür

Görinen âşyân başında anuŋ tâc-ı şâhîdür (G 82/1)

Gökyüzünde görünenlerin güneş ve ay olduğu zannedilmemelidir. Onlar bir abdala dönen gönlün gökyüzü tekkesindeki iki parlak çerağıdır.

Görinen mihr ü meh sanmaŋ iki rûşen çerâg olmış
Göŋül abdâlınuŋ çarh-ı felek bir tekye-gâhıdur (G 82/3)

Çemen üstünde görünenler menekşeyle sünbül değil, gül devrinde zavallı bülbülün âhının dumanıdır.

Çemen üzre benefşeyle görinen sanma sünbüldür
Ki gül devrinde miskîn ‘andelîbüŋ dûd-ı âhıdur (G 82/4)

Dağlar, (hâlâ) yakasını yırtıp Ferhâd'ın mâtemini tutmaya devam eder, elinde göğsünü dövmek için taş tutmaktadır (G 85/3). Ayrılık gecesinde âşığa her nefeste arkadaşlık yaptığından dolayı âhın felek damındaki yeri yücedir.

Baŋa hem-demlik itmişdür şeb-i fürkatde her demde
Anuŋçün âhum ey meh-rû felek sakfında a'lâdur (G 87/3)

O gonca dudaklı sevgili belki bahçeye gelir diye beklemekten servinin ayağına kara sular inmiştir (G 88/3). Mecnun, Leyla'nın mektubunu getirip, halini açıkladığından dolayı başında kuşa yer açmış, yuva yaptırmıştır (G 103/1). Sevgilinin kaşlarının eğilmesi, gamzeye fettanlığı öğretmek içindir (G 162/3). Âşık, mecliste sevgilinin dudaklarını öptürdüğü için saf şarabı el üstünde tutar (G 216/5).

Rahmî'nin sık kullandığı sanatlardan biri de **teşhis**tir. Onun teşhis sanatını özellikle kasidelerinde çok kullandığı söylenebilir. Karanfül, derya, nevrûz, nergis gibi rediflerle söylenmiş kasidelerin neredeyse baştan sona teşhis sanatı üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür.

Şeb kara geydi çözdi saçın ebr-i tîre-reng
Şemle sarındı şems-i cihân gökde a(y) ile
Âhum menâr-ı çarha çıkup eyledi nidâ
Kaldurmaga cenâze-i şâhı salâ ile (Ms 3/I)

Dîvânedür kadüŋ göreli serv bâgda
Zencîre çekdi servi ayagından âblar (G 58/2)

Girişte de söylendiği üzere, Rahmî'nin şiirlerinde hemen hemen bütün edebî sanatlara rastlamak mümkündür. Bunları uzun uzun yazmak ve izah etmek mümkün olmadığından, aşağıda diğer edebî sanatlara sadece birer beyit örnek olmak üzere yazılmıştır.

Açık istiare:

Zülfüŋ içindeki görinen nergis-i siyâh
Sünbüldür otlagı iki miskîn gazâledür (G 54/3)

Cinas:

Erbâb-ı vefâ irmez idi kasr-ı visâle
Bu zümreye yol virmese ger bâb-ı mahabbet (G 22/4)

Îhâm-ı tenasüp:

Müjesin hatt-ı ruhından sorıcak yâr didi
Menzile toz koparan atdugı peykân okıdur (G 60/2)

Îhâm-ı tezat:

Bütün dünyâ deger görmek yüzini yârümüŋ gerçi
Cihânda vaslına bir kerre irmek iki 'âlemdür (G 51/3)

İktibas:

Nola lâl olsa 'akl-ı Rahmi vasf-ı ebruvânuŋda
Per-i Cibrîl pervâz ursa irmez *kâbe kavseyn*e[*] (G 191/5)

İntak:

Tek tur yirüŋde ben yiterin düşmene diyü
Dik geldi hayli rûz-ı vegâda sinâna tîr (Ks 5/23)

İrsâl-i mesel:

Belâ-yı 'ışka çün düşdüŋ dilâ feryâd u âh itme

---

[*] İki yay mikdarı, miraç sırasında Hz. Peygamber'in Allah'a yakınlığını anlatmak için kullanılır. Allah'a yakınlıktan kinayedir. *Kur'an-ı Kerîm,* Necm (53)/9.

Meseldür aglamaz kendü düşen kendü düşensin sen (G 145/3)

İstifham:

Kâf kef geçe eger kûh-ı gamum çekse revân
Kanı bir bencileyin aŋa tahammül getürür (G 52/6)

İştikak:

Çeşm-i pür-eşk ider çehre-i cânâna nazar
Şol müneccim gibi kim necm-i dırahşâna deger (G 49/2)

Mübalağa:

Za'fdan künc-i 'anâda kim dil-i şeydâ yatur
Ger ecel gelseydi görmez şöyle nâ-peydâ yatur (G 73/1)

Nida:

Yârüŋ ey dil hem-dem oldıysa rakîbe gam yime
Var mı 'âlem içre bir sîmîn-beden agyârsuz (G 95/4)

Tarsî:

Bir yaŋa derd ü belâ vü bir yaŋa zehr ü elem
Bir yaŋa cevr ü cefâ vü bir yaŋa hecr ü sitem (Ms 17/I)

Tecrîd:

Çekdigüm gam fâş ola ‘âlemlere nâ-geh diyü
Eşk-i çeşmüm çekdi rûy-ı zerdüme gül-gûn nikâb (G12/4)

Tekrîr:

Yakasın çâk çâk itmiş yürür mestâne mestâne
Bu gün ol şûh-ı bî-pervâ yigitdür lâ-ubâlîdür (G 59/2)

Telmih:

Zülfüŋ ‘asâ-yı Mûsî Hızra şebîh hattuŋ
La’lüŋ Mesîh-i sânî hâlüŋ buhûr-ı Meryem (G 128/4)

Tenasüp:

Dikmek içün tîg-i gamzeŋ çâkini hurşîdle
Rişte-i zerrîn ile ‘Îsî virür sûzen baŋa (G 1/5)

Tevriye:

Temennâ kılsa derd ehli nola ger vasl-ı cânânı
Tahayyür bahrine gark-âb olanlar âşnâ ister (G 53/2)

Tezat:

Derd-i ‘ışkuŋ müşkilin hall itmege ey dil müdâm
Dünyede dânâ geçer her câhil ü mikdârsuz (G 95/3)

III. BÖLÜM:

BURSALI RAHMÎ DÎVANI'NIN METNİ

Metnin Kuruluşunda ve Yazımında Dikkat Edilen Hususlar

1. *Divan* metninin oluşturulmasında 06 Mil Yz A 6803/1 numaradaki nüsha esas alınmış, diğer kaynaklarda bulunan manzûmeler buna ilave edilmiştir. Manzûmelerin sıralanmasında da umûmiyetle bu nüshaya uyulmuş, burada bulunmayan manzûmeler *Divan*'daki ilgili kısmın sonuna ilave edilmiştir.
2. *Divan* metni oluşturulurken eski yazı şiir mecmualarından çok yararlanılmıştır. Mecmualarda bulunan Rahmî mahlaslı manzûmelerin Bursalı Rahmî'ye ait olup olmadığı konusunda şu kıstaslar dikkate alınmıştır:

a. Öncelikle XV, XVI ve XVII. yüzyılda yaşayan başka Rahmî mahlaslı şair olmadığından eğer mecmua XVIII. yüzyıl öncesine aitse ilgili mecmuadaki Rahmî mahlaslı manzûme, kuvvetli bir ihtimale göre Bursalı Rahmî'ye ait kabul edilmiştir. Mesela sadece XVI. yüzyıl şairlerinin şiirlerini içeren mecmualar bu bağlamda değerlendirilmiştir. Çünkü Bursalı Rahmî'ye tarih itibariyle en yakın Rahmî, Kırımlı Mustafa Rahmî'dir. Onun da hem vefatı 1752 yılındadır hem de divanının tenkitli metni elimizdedir. Tespit edilen manzûmelerin bu divanda bulunup bulunmadığı da mutlaka kontrol edilmiştir. Nitekim daha evvel Bursalı Rahmî'ye ait olarak gösterilen bir manzûmenin Kırımlı Rahmî'ye ait olduğu net olarak ortaya çıkarıldığı gibi, Bursalı Rahmî'nin olduğunu kesin olarak bildiğimiz bir gazelin de bu *Divan*'da yer aldığı görülmüştür.

b. Hangi asra ait olduğu net olarak belli olmayan mecmualarda ise, mecmuada birden fazla Rahmî mahlaslı manzûme varsa ve bunlardan bir ya da birden fazlası elimizdeki *Bursalı Rahmî Divanı*'nda bulunuyor, *Kırımlı Rahmî Divanı*'nda da bulunmuyorsa, bu durumda mecmuadaki diğer Rahmî mahlası manzûmeler de Bursalı Rahmî'ye ait olarak değerlendirilmiştir.

c. Yine bazı mecmualarda ise, *Bursalı Rahmî Divanı*'nda yahut tezkireler gibi bazı tarihî kaynaklarda matlaları bulunan gazeller geçmektedir ki bunların da Bursalı Rahmî'ye aidiyeti kesin olarak görülmüştür.

d. Bursalı Rahmî dışındaki Rahmî'lerin XVIII. asır ve sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bakımdan eski şiir mecmualarında bulunan Rahmî mahlaslı şiirlerin Bursalı Rahmî'ye ait olması kuvvetli bir

ihtimal olarak kendini göstermektedir.

e. Kimi kaynaklarda Bursalı Rahmî'ye ait olarak gösterildiği halde *Kırımlı Rahmî Divanı*'nda bulunan, ayrıca dil ve üslup açısından Bursalı Rahmî'ye pek uymayan bazı manzûmeler *Bursalı Rahmî Divanı*'na dâhil edilmemiştir. Bu tarz şiirlere örnek olarak bk. *Mecmua-i Eş'âr*, TDK Kütüphanesi, Yz A 419, 19b-20a (Kenarlarda ve kimi zaman ters vaziyette yazılmıştır); TB, s. 330-331, 348, 360, 366, 368.

3. Diğer kaynaklarda bulunmayan, sadece FT ve TB'de geçen, Bursalı Rahmî'ye âit olması kuvvetle muhtemel manzûmeler de çalışmamıza dâhil edilmiş, ancak bu manzûmelerde zaman zaman düzeltmeler ve değişiklikler yapılmıştır. Örneğin G 200/1'de geçen "gözde" kelimesi, TB'de "gözden" şeklindedir. Ancak vezin ve anlam faktörleri göz önünde tutularak "gözde" olarak düzeltilmiştir. Yine 200/2'de geçen "murâd" kelimesi TB'de "murâd-ı", yahut G 111/5'te geçen "semâ" FT'de "semâh" olarak okunmuştur ki kanaatimizce bunlar da yanlıştır. Bu örneklerin daha da arttırılması mümkündür. Bunlardan bize göre bariz yanlış olanlar ("murâd", "semâh" gibi) hiçbir izaha gerek görülmeden düzeltilerek metne dâhil edilmiştir. FT'de şiirlerin alındığı kaynaklar belirtilmediğinden, metinlerin asıllarına ulaşılamamış, bu yüzden de FT'deki kimi yanlışlıklar, tahminî olarak düzeltilmiştir. Örnek G 113/3, 113/5.
4. Manzûmelerin hangi yazmanın hangi yaprağında geçtiği, şiirin sıra numarasıyla aynı olan dipnotta gösterilmiştir.
5. Birden fazla kaynakta bulunan manzûmelerde metin tenkide tabi tutulmuştur. Nüshalar arasında fark bulunan yerlerde, yapı (vezin, kâfiye, redif) ve anlam göz önünde bulundurularak tercih yapılmış ve metne alınmayan şekil vezne uygun ve anlamlı ise dipnotta gösterilmiştir.
6. Farklar gösterilirken önce beyit numarası, sonra metne alınan şekil yazılmış, ardından iki nokta üst üste (:) konularak karşısına tercih edilmeyen şekil ve bu şeklin geçtiği nüshanın kısaltması yazılmıştır. Aynı mısrada birden fazla nüsha farkı varsa bu farklar eğik çizgiyle (/) birbirinden ayrılmış, bir beytin değişik mısralarına ait nüsha farkları ise aralarına çift eğik çizgi (//) konularak ayrılmıştır.
7. *Divan*'da veznin bozuk olduğu mısraların, mümkünse tamiri yoluna gidilmiş, vezni düzeltilemeyen mısralara dipnotta işaret edilmiştir.
8. Metne tarafımızdan yapılan ilaveler köşeli ayraç ([ ]) içinde gösteril-

miş, şüpheli olunan yerlerin sonuna yay ayraç içinde soru işareti (?) konulmuştur.

9. Metinde, vezin gereği tarafımızdan yapılan kelime birleştirme ve ünlü düşmesi durumunda, düşen ünlünün yerine ayıraç konulmuştur. ki oldı-k'oldı örneğindeki gibi.
10. Tesdis, tahmis gibi manzumelerde Rahmî'ye ait olmayan mısralar, tespit edilebildiği ölçüde, eğik olarak yazılmıştır.
11. Metnin yazımında, mümkün olduğunca, Prof. Dr. İsmail Ünver tarafından "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı yazıda belirtilen kurallara uyulmuştur[1]. Mesela özel isimler yazılırken büyük harfle başlatılmış, ancak bu isimler ek aldığında ayıraç kullanılmamıştır.
12. Aslında uzunluk bulunup da vezin gereği kısa olması gereken â, î, û sesleri, Prof. Dr. Tunca Kortantamer tarafından "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları" yazısında belirtildiği gibi, metinde kısa olarak gösterilmiştir[2].
13. *Divan*'da bulunan Arapça ve Farsça ifade ve manzûmeler de metinde çevriyazılı olarak verilmiş, bunların nüsha farkları ve Türkçe anlamları dipnotta belirtilmiştir. Ayrıca kimi zaman aynen çeviri yapılmamış, biraz daha geniş ve mana esaslı bir çeviri yapılmıştır.
14. Metnin yazımında aşağıda gösterilen çevriyazı (transkripsiyon) işaretleri kullanılmıştır.

[1] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara, 1993, s. 51-89.

[2] Tunca Kortantamer, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1991-92, S. 7 (Âmil Çelebioğlu Armağanı), İstanbul, 1993, s. 350.

ا	a, e, ‘		ص	s
آ	a, â		ض	ḍ, z
ب	b		ط	t
ت	t		ظ	z
ث	s		ع	‘
ج	c		غ	g
چ	ç		ف	f
ح	h		ق	k
خ	h		ك	k,g ,ŋ
د	d		ل	l
ذ	z		م	m
ر	r		ن	n
ز	z		و	v, o, ō, ö, u, û, ü
ژ	j		ه	h,a ,e
س	s		ى	y, ı, i, î
ش	ş			

DÎVÂN-I RAHMÎ

KASÎDELER

B'İSMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

1

KASÎDE-İ RAHMÎ Lİ-MEDHİ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Şeh-i gabrâ sipihr üzre nitekim Rûm sultânı
Kevâkib 'askeriyle menzil itdi hâveristânı

2 Ele âyîne-i gîtî-nümâ alup seher eflâk
Sikender-vâr tâ andan temâşâ ide devrânı

3 Kırân itdi sitâre 'askeriyle burc-ı çarh üzre
Çeküp sâhib-kırân gibi güneş bir tîg-i bürrânı

4 Neberd içün seher cünd-i Habeşle pehlevân-ı subh
Sokundı nice zerrîn per yanında çarhî kalkânı

5 Şafak sanmaŋ ki gâr-ı çarh içinde Rüstem-i hurşîd
Döküp zengî-i Şâmuŋ kanını al oldı dâmânı

1 D 1b-2b.

6 Zümürrüd kubbenüŋ zerrîn külâhı mihr-i ‘âlem-tâb
Kılâ’-ı zeng-bârı subh-dem feth eyledi anı

7 Bürûc-ı çarh ser-tâ-ser tonandı tâb-ı mihr ile
Nitekim müjde-i feth ile yir yir şehr dükkânı

8 Gelüp peyk-i beşâret mürde diller tâze cân buldı
Nitekim cism-i nâmîye iricek rûh-ı hayvânî

9 Hevâya atdı tâcın bu haberden hüsrev-i hâver
Felekde çarh urup kerrûbiyân-ı mülk-i rûhânî

10 Revâdur bu gazâyiçün kılâ’-ı tâk-ı gerdûndan
Çalınsa kûs-ı sultânî urılsa tabl-ı hâkânî

11 Ki ya’ni şâh-ı bahr u ber Sikender-der Ferîdûn-fer
Şeh-i kişver-güşâ bebr-i vegâ vü zıll-i Yezdânî

12 Şehenşâh-ı yegâne Hazret-i Sultân Süleymân Hân
Çerâg-ı tûde-i hâkân hidîv-i Âl-i ‘Osmânî

13 Neyistân oldı yir yir nîze deşt-i rezm-gâh içre
Dilâverler olupdur ol mekânuŋ bebr ü şîrânı

14 Şu şeyh-i müttehîdür tekke-i heycâda tîgüŋ kim
‘Adû-yı nâ-tüvân kurbân getürmişdür aŋa cânı

15 Dıraht-ı bâg-ı nusret oldı tûguŋ perçemi üzre
Hümâ-yı himmetüŋ şâhâ idinmiş âşiyân anı

16 Başına tâcın oldurduŋ şehâ gördük kızılbaşuŋ
Nola rûbâha saymazsaŋ sezâdur şâh-ı Şîrânı

17 Şu resme lâle-veş tîgüŋ yire dökdi ‘adû kanın
Anı pâk itmeye olsa hezârân Nûh Tûfânı

18 Senüŋ ey şâh-ı şîr-efgen olupdur devr-i ‘adlüŋde
Hezârân kellesi gürgüŋ bugün bürîde çevgânî

19 Güneş bir altun üsküflü kuluŋdur âsitânuŋda
Gulâm-ı zer-külâhuŋ bende itdi mâh-ı tâbânı

20 Kuşatduŋ zer kemer zeyn eyledüŋ altun beŋeklerle
Yanuŋda pâdişâhum tîg gibi niçe ‘üryânı

21 Vücûdı safhasına yazdı a’dânuŋ ney-i tîrüŋ
Midâd-ı sürh ile feth âyetini hatt-ı ‘İmrânî

22 Şerî’at genc-i mahfîdür anı hıfz içün a’dâya
Kılıcuŋ heft-ser ejderdür olmışdur nigehbânı

23 Ne şâhid-bâz olupdur perr-i nusret rûz-ı heycâda
Kenâr itdi livâ-yı şeh gibi serv-i hırâmânı

24 ‘Adûnuŋ hâne-i kalbi niçün târîk olur şâhâ
Okuŋ bir şem’dür anuŋ ucında şu’le peykânı

25 Kazâ bir câme-bahş şâhid-i kadrüŋ kaddine râst
Gümüşden tügmesi encüm hilâl altun girîbânı

26 Meger bir Sâmirî mahbûb olupdur tîg-i hun-rîzüŋ
Görürse cân virür aŋa ‘adû yalmanı yalmanı

27 Sa’âdetle sirişt olmış ezelden tînet-i pâküŋ(?)
Dahi sûretle terkîb olmadan cism-i heyûlânı

28 Felekde ‘adlüŋ olmasa eger mazlûmuŋ âhından
Tutardı mihr ü meh âyînesini jeng-i zulmânî

---

27 *Divan*’da bu beyte benzer bir beyit şöyledir: Devletle sirişt olmış idi ṭînet-i pâküŋ/ Mevcûd degül iken daḫı mâhiyyet-i eşyâ (Ks. 13/20).

29 Medâr-ı devletüŋ merkezlerine irmeye pergâr
Tolansa âhenîn pây ile ger gerdûn-ı gerdânı

30 Şehâ rây-ı cihân-ârâya ‘arz-ı hâl ider **Rahmî**
Diler keşf eyleye dilde olan her râz-ı pinhânı

31 Hakîkatle baŋa ma’lûm olur mâhiyyet-i eşyâ
Hudûs ile kıdemden bahs idüp bildüm çü imkânı

32 Bahâristân-ı nazma şöyle virdüm zîb ü zînet kim
Ola bir bülbüli seyr itse Sa’dî bu gülistânı

33 Hevâ-yı sît-ı nazmum şöyle pür itmişdür âfâkı
Çalınmaz oldı tabl-ı nazm-ı Hüsrev kûs-ı Hâkânî

34 Ma’ânî güllerinden bagladum bir nahl-i ra’nâyı
Hazân irmez bahârına nitekim cennet-i sânî

35 Belâgat gülsitânından kopardum bir gül-i ra’nâ
Fakîrâne tekellüf eyler isem şâha erzânî

36 Ne sîm ü zerle şâdânem ne bir mansıbla handânem
Berîyüz cümle hazlardan ne cismânî ne rûhânî

2

KASÎDE-İ RAHMÎ Lİ-MEDHİ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN*

[fe’ûlün fe’ûlün fe’ûlün fe’ûlün]

1 Meger bir seher ki dil-i zâr muztar
Has u hârı kılmışdı bâlîn ü bister

---

2 D 2b-3b, K 444-448.

* BAŞLIK: KASÎDE-İ RAHMÎ ÇELEBİ BERÂY-I SULṬÂN SÜLEYMÂN ḪÂN K.

1 zâr mużṭar: zâr u mużṭar K.

2 Reg-i dîdeden kan revân idi dem dem
Vücûdumda olmışdı her mûy neşter

3 Kazâ tîrin atdukda kavs-i kaderden
Vücûdum ezelden nişân itmek ister

4 Tenüm şerha şerha çü kûh-ı melâmet
Dilüm pâre pâre çü şekl-i sanavber

5 Şu resme yakupdur beni nâr-ı hasret
Getürmeye tâkat bu nâra semender

6 Cihânda bulınmaz refîk olmag içün
Ne bir merd-i sâdık ne bir yâr-ı yâver

7 Cihân halkı bed-'ahd gerdûn dûndur
Zamâne denîdür felek sifle-perver

8 Edânî erâzil mu'azzez cihânda
E'âlî ahâlî olupdur muhakkar

9 Yiri nev'-i sâfil misâlidür esfel
Şu kim cins-i 'âlî durur misl-i cevher

10 Leked-kûb-ı dehr-i sitemkâr oluban
Şikest olmaduk kanı bir pâ vü yâ ser

11 Bu hâlini gördükde dil dehr-i dûnuŋ
İdinmişdi bir gâr küncin mukarrer

12 Cihânda fenâ ihtiyâr eyleyüben
Kihân u mihân idi yanumda yekser

---

3 ezelden: ezelde K.
5 hasret: hayret K // getürmeye: götürmeye K.
7 dûndur: dûn D.
9 - K.
10 olupdur: oluben K.

13 Nidâ irdi bir subh-dem nâ-gehânî
Didi ey husûf-ı kamer gibi bî-fer

14 ‘Arabdan sefer kıl yüri mülk-i Rûma
Şinâver olup sal bu bahr içre lenger

15 Zamâne gamından dilerseŋ rehâyı
Bir ulu harîme yüzüŋ sür ser-â-ser

16 Gumûm u hümûmı yüri ref’ kıl ki
Diyem saŋa kimdür o merd-i hünerver

17 Ferîdûn-heybet Tehemten-salâbet
Nerîmân u Rüstem misâli dilâver

18 Sadâkatle Bû Bekr ü ‘Osmân-hayâdur
Muhammed-şiyemdür sehâyile Hayder

19 Hidîv-i sa’âdet Süleymân-ı ‘âdil
Aŋa ins ü cinnî olupdur musahhar

20 Cihân mülki tîgüŋle kâ’im olupdur
‘Arazla nitekim heyûlâ-yı cevher

21 Kemâl ehli görüp hayâlât-ı nazmuŋ
Didiler olupdur Nizâmîye hem-ser

22 Eger Câmî nûş ide şi’rüŋ şarâbın
Yata mest ü bî-hûş tâ rûz-ı mahşer

---

12 idi: - D.
16 gumûm u hümûmı: gumûmı hümûmı D / kıl ki: kılgıl K // diyem: disem K.
18 ü: - D // şiyemdür: nesebdür D / seḫâyile: seḫâsiyle K.
19 ‘âdil: ‘âlem K.
20 ‘arażla: garażla K.
21 ḫayâlât: kemâlât K.
22 bî-hûş tâ: medhûş ola K.

23 Selâmetde ‘akluŋ letâfetde tab’uŋ
Sa’âdetle devlet saŋa iki çâker

24 Gül elde zer ile ider vasf-ı cûduŋ
Kef-i Ahmed içre nitekim hacerler

25 Semend-i celâlüŋ ayagında na’li
Revâdur ola halka-i gûş-ı Kayser

26 Eger deşt ü taga ire bûy-ı hulkuŋ
Ola lâle nâfe vire bûy-ı ‘anber

27 Revâdur disem şâhid-i kadrüŋe ben
Meh-i mihr-güster gül-i sâye-perver

28 Pelengî kabâlarla ey şeh-süvârum
Sehâ mîşe-zârında sensin gazanfer

29 Şebistân-ı kadrüŋde micmer bu gerdûn
Buhûr itmek içün kevâkibdür ahker

30 Şafak lâle-gûn mey güneş zer tabakdur
Felek bezm-i cûduŋda bir köhne sâgar

31 Kırân eyleseydi sitâreŋle Bircîs
Şeref burcı üzre ola sa’d-ı ekber

32 Gamum gitdi küllî görüp zât-ı pâküŋ
Halîlu’llaha san selâm oldı âzer

---

23 çâker: cevher K.
24 - K.
27 - D.
31 ola: ola bir D.
32 âzer: ezber K.

33 Çıkardı kenâra senâ dürlerinden
Olup bahr-i ma'nîde **Rahmî** şinâver

34 Benüm vasfum ile senüŋ bûy-ı hulkuŋ
Meşâm-ı cihânı kılupdur mu'attar

35 Metâ'-ı kelâmum şu gevher misâli
Gider kârbân ile kişver-be-kişver

36 Göŋül kim safâyıla san câm-ı Cemdür
Olupdur gubâr-ı havâdisle mugber

37 Revâ mı ki devrüŋde ey şâh-ı 'âlem
Meh-i nev gibi ben olam zerd ü lâgar

38 Kamu ber-murâd oldı ben nâ-murâdam
'Arabdan 'Acemden gelen her sühan-ver

39 Ben ol bâgbânem bu bâg içre dâyim
Sühan gülşeninden dirüp tâze güller

40 Kelâmum şehenşâha 'arz eylemeklik
Cinâna iletmek gibidür gül-i ter

41 Olurdı ger aŋa nigâh eyleyeydüŋ
Çü sûretger-i hâne-i Çîn dü peyker

42 Ma'ânî güliyle bu bir nahl olupdur
Hazândan berîdür çü şimşâd u 'ar'ar

---

33 ṣenâ dürlerinden: şinâverlerinden D.
35 gevher: cevher K // gider: gezer K.
37 zerd: zâr K.
41 - K.
42 - K.

43 Bülend âstânuŋa urdum yüzümi
Gelüp bir seher-geh ki ol sâye-güster

44 Götür zerre gibi anı hâk-i rehden
Nitekim budur şân-ı hurşîd-i hâver

45 Uzatma kelâmuŋ mutavvel kılıban
Sözi muhtasar kıl virüp zîb ü zîver

46 Nitekim bu menzilde sultân-ı gerdûn
Çeküp ‘askerini kura çetr ü çâder

47 Hudâ devletüŋüŋ nigehdârı olsun
Ne mülke ki dâyim idesin seferler

48 Sa’âdetle dâyim olup cilve-gâhuŋ
Bu tâk-ı zer-endûd u fîrûze-manzar

3

KASÎDE-İ RAHMÎ ÇELEBİ*

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Olıcak tîg-i riyâzetle dil-âver rûze
‘Asker-i nefsi sıyup oldı muzaffer rûze

2 Pîr-i pîruz gibi hürmetle tutup halk-ı cihân
Lâyık eylerse göŋüllerde eger yer rûze

---

43 seher-geh ki ol: seher ki olup K.
45 virüp: diyüp D.
46 çetr ü çâder: ḫayme ḫaver D.
47 Ḫudâ-yı dü-gîtî nigehdâruŋ: Ḫudâ devletüŋüŋ nigehdârı D // idesin: iderseŋ K.
48 olup: ola D // ṭâk: kâḫ D.
3 D 3b-4a, T 6-7.
* KASÎDE-İ RAHMÎ ÇELEBİ: KASÎDE-İ RÛZE T.
2 - T.

3 Mahzen-i genc-i İlâhîye olupdur mazhar
Mühr urursa nola her agıza yekser rûze

4 Şekl-i kandîl gibi ehl-i riyâzet geçinür
Dilde Nûr âyetini eyledi ezber rûze

5 Mâh-ı nev sanma alupdur eline hançer-i tîz
Kesmege halkını halkuŋ meger ister rûze

6 Eline sübha-i billûr alup cümle menâr
İtdi her mescidi nûrıyla münevver rûze

7 Tâk-ı çarh üzre degüldür görinen şekl-i hilâl
Der-i fısk üzre kodı kufl-ı müdevver rûze

8 Tâkda mühr-i Süleymânını bend itdügi bu
Mescide halkı diler ide musahhar rûze

9 Ham kılup virmez iken halka dahi togrı selâm
Zâhidüŋ kâmetini eyledi çenber rûze

10 Nev-'arûs oldı şebistâna meger şekl-i menâr
Gerden ü gûşına virmiş zer ü zîver rûze

11 Zeyn ider sanma kanâdîl anı mâşıta-vâr
Hâl-i zerrîn kodı ruhsârına yer yer rûze

12 Hayrete vardı göricek anı dâmâd-ı hayâl
Asıcak boynına meftûl mücevher rûze

---

3 agıza: âḫere D.
6 sübha: sebha T.
8 itdügi: idügi D.
10 şebistâna: şebistânda T.

13 Baklava sûretidür tepsi ile hâlede mâh
Hazrete tu'me içün mâ-hazar eyler rûze

14 Mahrem-i Hazret-i Sultân Selîm a'nî Celâl
Gicesi Kadr olur irse idi her rûze

15 Hıdmete bendelerüŋ gibi turur cümle menâr
Kuşadur her birine bir kemer-i zer rûze

16 Kerem-i şân-ı şerîfüŋe şebîh olmışdur
Hoş tutuldıgına 'illet budur ekser rûze

17 Mâh-ı nev günden alup nûrı kemâle irişür
Nola virürse cemâlüŋe senüŋ fer rûze

18 Düşmanuŋ tut diyü bir kerre eger emr itseŋ
Mâh-ı nevden çeke katl itmege hançer rûze

19 Zâtuŋa fazl ile 'âlemde bulunurdı nazîr
Sâ'ir eyyâm ile ger ola berâber rûze

20 Rif'atüŋ kasrını seyr eylemege bâlâdan
Hâleden açdı felek tâkına manzar rûze

21 Mâh-ı nev sanma alupdur eline kâse-i sîm
Kapuŋa geldi gedâ gibi ide cer rûze

22 Yılda bir kerre gelüp hıdmete ihsânuŋ içün
Gark olup ni'metüŋe oldı tüvânger rûze

23 Elem-i fakrı gören mazhar-ı ihsânuŋ olur
'Îd irişse olur ardınca mukarrer rûze

---

17 (b): Kapuŋa geldi gedâ gibi ide cer rûze D.
18-21: - D.

24 **Rahmi**yâ altun ezüp kâse-i kandîl içre
Var ise sözlerüŋ altun ile yazar rûze

25 Şâhid-i medhüŋi bir vech ile tezyîn itdüm
Kodı tahsînler idüp ayagına ser rûze

26 Nitekim ‘îd irişüp bula cihân revnak-ı tâm
Zevk u şâdîye nitekim ola mazhar rûze

27 Zâtuŋı ‘ömrüŋi hem ‘izzetüŋi haşmetüŋi
Ber-devâm ide Hudâ ger irişe her rûze

28 El açup cümle menâr ide melekler âmîn
Devletüŋe ide her demde du’âlar rûze

4

KASÎDE-İ RAHMÎ ÇELEBİ Lİ-MEDHİ H[V]ÂCE-İ SULTÂN SELÎM

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Nev-bahâr irdi diyü gülşene hayyât-ı ezel
Şâhidân-ı çemene dikdi niçe sebz-i hulel

2 Haşr irüp pîr cüvân olmagı îmâ eyler
Âhir-i devr-i şitâ oldı bahâr-ı evvel

3 Leben-i mihr akıcak burc-ı hamelden hâke
Tıfl-veş meyl ider evce nebât-ı esfel

4 Varak-ı goncadaki mes’ele-i rengînî
İtdi tafsîl sabâ komadı cümle mühmel

5 Bir ayag üzre turup şâh-ı gülüŋ karşusına
Servler hıdmete cârûb gibi bagladı bel

---

z̲evk u şâdîye: z̲evk-ı şâdîye D.
4 D 4a-5a.

6 Dest-i mahmûr gibi encümen-i gülşende
Ditreyüp oldı çenâr-ı çemenüŋ elleri tel

7 Lâle-i dil-i siyeh la'l-i kabâ haḍrâda
Sûret-i şâm-ı şafak hey'et-i Mirrîh ü Zuhal

8 Bezm-i gülşende seher bülbül olup gûyende
Bagladı şâh-ı gülüŋ yâdına nevrûzi 'amel

9 Hüsrev-i gül yüzine bülbül-i şîrîn-âheng
Okıdı savt-ı Nigîsâ gibi bir tâze gazel

10 Eyledi gül tabak-ı la'l ile altunını hal
Al evrâka diler kim çeke zerrîn cedvel

11 Safha-i güldeki rengîn sözi fehm eyleyicek
Bülbül-i sûhte zâga didi var ey echel

12 Lâleler al tutuk oldı şebistânı kumâş
Nev-'arûs-ı gül içün nergis olup altun tel

13 Yâsemen 'aksini gördükçe Süreyyâ sandum
Havza âyîne gibi bâd uraldan saykal

14 Göz açup şâhid-i gülzâra seher itdi nazar
Nergise virmiş iken h^{v}âb-ı şitâ hayli kesel

15 Derd-i ser virdi gülüŋ başına gavgâ-yı hezâr

---

9 Yazmada, beyit sonunda kafiye kelimesi olarak "'amel" bulunmaktadır. Ancak bu kelimenin, hem daha önceki beyitte geçmesinden hem bu beyitten hemen sonra gazel başlamasından hem de manaca metne daha uygun olmasından dolayı aslında "gazel" olması gerektiği düşünülebilir.

10 İkinci mısrada veznin doğru çıkması için "al" kelimesinin "âl" şeklinde uzatılarak, bir buçuk hece değerinde okunması gerekmektedir.

12 İlk mısrada veznin doğru çıkması için "al" kelimesindeki a sesinin uzun okunması gerekmektedir.

Sürmege oldı cebînine şükûfe sandal

16 Geydügi kâkumı sad pâre idince kühsâr
Virdi bir atlas-ı ser-sebz bahâr aŋa bedel

17 Pâsbân bülbül olup servler almış ele çûb
Goncalar tâk-ı zebercedde yapup la’l kulel

18 Cem gibi taht-ı zümürrüdde oturdı gül-i bâg
Kodı kec lâle şeh-i(?) efser-i la’li Hirkil

19 Gonça-leblerle çeküp câm-ı meyi gülşende
Celesû hayru celîsi ‘amilû hayra ‘amelin

20 Gonçanuŋ agzını yur gonca gül-âb ile ki tâ
Midhat-ı zât efendiye diler ola mahal

21 ‘Âlim ü fâzıl-ı dânâ-dil ü dâniş-perver
Menba’-ı cûd [u] sehâ ‘ârif-i ahkâm-ı milel

22 Hem ‘atâ-bahş hatâ-pûş u kerîmü’l-ahlâk
Hâmi-i memleket-i şer’-i Nebiyy-i mürsel

23 ‘İzzet ü devlet ü ikbâl aŋa yâr u karîn
Hem-dem-i ehl-i hüner mahrem-i erbâb-ı düvel

24 Kâyil olursa kelâmuŋa sezâdur ‘ulemâ
Eyledüŋ mantık-ı hikmetle nice müşkili hal

25 Ma’rifet gülşenini kılmaga ser-sebz müdâm
Feyz-i kalbüŋ ile şebnem gibi olur menzil

26 Fikretüŋ hikmet ile kılmasa ger terbiyeti
Ola hep hey’et-i eflâk [ü] ‘anâsır muhtel

---

19 (b) Arkadaşlarımın en hayırlısıyla oturdular ve en hayırlı ameli işlediler.
20 İlk mısradaki “gonca”lardan birinin yanlış olduğu tahmin edilebilirse de, sonuçta mevcut tek nüshada ilgili mısra açık şekilde okunmaktadır.

27 Çemene gelse idüŋ pâyüŋe düşer gülzâr
‘Aks-i hurşîd-i cihân-tâbla zerrîn mahmil

28 Hâk-i pâyüŋ gözine kühl diyü sürme ider
Şâh-ı tûbâyı dilermiş ide nergis mikhal

29 Vasf-ı zâtuŋ sorıcak Hâteme erbâb-ı seha
Dil olup her çemen-i hâki diye lâ-yüs’el

30 Sadef-i bahr-i ma’ârifde dür-i yektâsın
İrmesün gevherüŋe seng-i havâdisle halel

31 **Rahmî** ihlâsını ‘arz itmez idi hazretüŋe
Gevher-i medhi eger olmasa esbâb-ı ‘ilel

32 Cebr yok fâ’il-i muhtâra eyâ menba’-ı cûd
Aŋa ihsân ider iseŋ nola inşâ’-i ef’al(?)

33 Kand-i nazmum ki göre mâyil olurlar şu’arâ
Şeker üstine üşer nite ki zenbûr-ı ‘asel

34 Rişte-i rûz u şebi çarhla ger zâl-i zamân
Nitekim eyleye geh nâkıs u gâhî atvel

35 Şeb ü rûzuŋ geçe ‘izzetle ezel tâ-be-ebed
Mihr ü mâha nitekim ola mahal burc-ı hamel

---

32 İkinci mısrada geçen “inşâ’-i ef’al” ifadesi hem vezin hem de anlam bakımından sorun oluşturmaktadır.

5

KASÎDE-İ RAHMÎ ÇELEBİ

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 İrdi 'adûya rezm deminde yegâne tîr
Beŋzer revişde atılan ince yılana tîr

2 Bir murgdur ki açsa kaçan perr ü bâlini
Kalb-i 'adûyı eyler o dem âşiyâne tîr

3 Kîmuht gâr içinde dehânın açup yatur
Beŋzerse nola ejder-i âteş-zebâna tîr

4 Minkâr-ı âhenîn ile derrinde bâzdur
Alur şikârını kaçan olsa revâne tîr

5 Barmagıyıla gösterüp eyler işâreti
Rûz-ı vegâda kaçsa 'adû cân-sitâne tîr

6 Alur elin yabâne atar bî-vefâ durur
Arka virüp tayanmasun eydüŋ kemâna tîr

7 İrür yiter garîmine çâlâk ü cüstdür
Meydân virür öŋince egerçi kaçana tîr

8 Başda per-i siyâhı irür kalbler yarar
Heycâ deminde döndi hemân mihr-bâna tîr

9 Kej-rây olma sadra geçüp gözle yirüŋi
Gösterse yolını nola togrı varana tîr

10 Agzın silüp cigerde karâr eylese nola
Dil mahzenini yardı irüp nakd-i câna tîr

---

5 D 5a-5b.

11 Bir sille geldi agzını toldurdı kan ile
Bilmez kimesne neyledi nitdi zamâna tîr

12 Togrulug ile hıdmet iden irdi menzile
Bu nükte-i zebân ile geldi beyâna tîr

13 Bir kez elin öpem diyü şâhuŋ kemân-vâr
Ortaya atdı kendüyi itdi bahâne tîr

14 Kasd-ı ‘adû iderse o dem kol kanad olur
Sunarsa yayını nola şâh-ı cihâna tîr

15 Şâh-ı yegâne Hazret-i Sultân Selîm Hân
Peyk-i perindedür o şeh-i kâmrâne tîr

16 Cibrîl gördi şastını havf ile dökdi per
Ol şeh-peri getürse virür armagâne tîr

17 Kilk idine debîr-i felek nüh kıbâbda
Atsa kemân-ı kadrini ger âsmâne tîr

18 Var cevheri dilinde vü bir togrı yârdur
Kalmaz yolında düşmenüŋüŋ baş u câne tîr

19 Tîgüŋ çalınca cevher-i rûhını düşmenüŋ
Bir cânibinden işledi hoş nâzikâne tîr

20 Her ne hevâya salsaŋ olur mâr-veş revân
Togrulug ile hıdmet ider sâdıkâne tîr

21 Zahmın görince sîne-i a’dâda tîgüŋüŋ
Hayrân olup aŋa kodı parmak dehâna tîr

22 Agzını açdı dil uzadup rûz-ı rezmde
Hûn-ı ‘adûŋı nûş ider kana kana tîr

23 Tek tur yirüŋde ben yiterin düşmene diyü
Dik geldi hayli rûz-ı vegâda sinâna tîr

24 Bâg-ı dil-i ‘adûda meger ilmeden geçer
Baş egmez ise ger nola serv-i revâne tîr

25 Bir şem’dür ucındaki peykânı şu’ledür
Şâh-ı cihâna sûz-ı dilüm tâ ki yana tîr

26 At çarha âh okını idüp kaddüŋi kemân
Bir gün ola ki irişe **Rahmî** nişâna tîr

27 Çok pehlevân bu ‘arsada kaddin kemân idüp
İrmez bu menzile ata ger bî-bahâne tîr

28 Sundı kemân-ı kadrini dest-i kazâ baŋa
Sencileyin sunılmadı bir pehlevâna tîr

29 Ser-menzil-i semâda seher şeh-süvârumuz
Kaddin kemân idüp ata ger kehkeşâna tîr

30 Devlet kemânı elde kepâdeŋ ola şehâ
Ola medâr nite ki emn ü emâna tîr

6

KASÎDE

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Meger bir dişleri dür la’l-leb dil-ber sever deryâ
Derûn-ı dilden iŋler gözden acı yaş döker deryâ

2 Karârı yok hevâ ehli gibi şûrîde-meşrebdür
Sabânuŋ cûş idüp tahrîkine her dem uyar deryâ

---

6 D 6a-6b.

3 Şu deŋlü rûzgâruŋ acısın tatlusın itmiş dûn
Ne deŋlü tîz olursa yine anı da geçer deryâ

4 Derûnı la'l ü yâkût ile mercân ile pür sanmaŋ
Benüm gibi elinden rûzgâruŋ kan yutar deryâ

5 Degüldür huşk-leb bir ter-tabî'at hûbdur gûyâ
Gehî sincâbi gâhî mâ'i hârâlar geyer deryâ

6 Zemîn gencîne-i zerdür ki hikmetle tılısm olmış
Nigehbânı anuŋ bir ejdehâ-yı heft-ser deryâ

7 Sabâ zencîr urup gömgök delü dîvâne olmışdur
Görince kef geçer cânânı kendinden geçer deryâ

8 İçi pür-dürr ü gevherdür taşı ser-sebze-i terdür
Leb-i dil-ber gibi cân-perver ü pâkîze-ter deryâ

9 Gezer her câyı vü her-câyî dil-ber gibi geldikce
Yüzin pür-çîn idüp bâd-ı sabâya ter düşer deryâ

10 Dehân açmaz sadef-veş gayra dil râzın 'ayân itmez
Kenâr itmiş dür-i maksûdını beŋzer meger deryâ

11 Başından geçmedük bir nesne yokdur rûzgâr ile
Gözüm yaşı gibi görmüş hezârân şûr u şer deryâ

12 Göz açup makdemin gözler bugün bir merd-i meydânuŋ
Habâbı dîdesi olmış zihî sâhib-nazar deryâ

13 Hasan-sûret Hüseynî-sîret olmışdur 'Alî-heybet
Nazar eylerse kahrından ola zîr ü zeber deryâ

14 Hilâlüŋ 'aksidür sanmaŋ görinen belki a'dâŋuŋ
Şafak-veş dökmege kanını çekmiş tîg-i zer deryâ

15 Neberd içün vegâ hengâmı gelse şekl-i mâhîden(?)
Takınmış saglı sollı yanına tîg ü teber deryâ

16 Habâb-ı bahr sanmaŋ ‘aks-i mehtâb ile her şeb ol
Sefîneŋ kanda gitse gösterür öŋce fener deryâ

17 Süleymân gibi tahtuŋ yil götürse rûzgâr ile
Sabâ-veş zîr-i destüŋde olupdur ser-te-ser deryâ

18 Gam-ı düşmen güzer kılmazsa lâyık zât-ı pâküŋden
Be-gâyet sâf-dildür çün kabûl itmez keder deryâ

19 Neberd olsa kefüŋde nîzeŋi seyrân iden ider
Ne hâletdür bu kim dâyim bitürdi ney-şeker deryâ

20 Bahâdırlık dilâverlik ezelden eski kâruŋdur
Delîl isterseŋ aŋa gün gibi bürhân yiter deryâ

21 Hemân şol sâyile beŋzer ki dâyim ebr-i cûduŋdan
Sadefden kâse almış eline ki ide cer deryâ

22 İdinmiş lâciverdî kâgıd üzre mevcden mıstar
Meger kim **Rahmî**-i şeydâ gibi medhüŋ yazar deryâ

23 Gözüm merdümleri fer bulsa lâyık ebr-i cûduŋdan
Dür-i pâkîzeye olur mukarrerdür makar deryâ

24 Bu nazm-ı âbdâra virdi sûret tâze ma’nîler
Deŋiz mâlikleriyle buldı gûyâ zîb ü fer deryâ

25 Cevâhirle şu deŋlü bahr-i medhüŋ eyledüm tezyîn
Kodı tahsîn idüp her beytinüŋ pâyına ser deryâ

26 Nitekim cevherî bir h^{v}âce gibi ‘azm-i Hind idüp
Diyâr-ı Rûm seyrin eyleyüp ide sefer deryâ

27 Ayaguŋa nisâr eyleye mervârî tabaklarla
Hezârân lü'lü-i lâlâ ile dürr ü güher deryâ

7

KASÎDE-İ RAHMÎ ÇELEBİ

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Sahn-ı gabrâyı gelüp eyledi zîver nevrûz
Oldı haḍrâda meger Hızr ile hem-ser nevrûz

2 Cûylar sanma ki gülzâra seher oldı revân
Çekdi Ye'cûc diye sedd-i Sikender nevrûz

3 Lâle sanma ki dür-i jâle ile zeyn oldı
Cem gibi aldı ele câm-ı mücevher nevrûz

4 'Aks-i güllerle degüldür leb-i cûy üzre habâb
Hayme-i alını 'arz eyledi yer yer nevrûz

5 Eline la'l teber aldı degül tâc-ı horûs
Olıcak şâh-ı güle peyk-i teberder nevrûz

6 Jâleden şâhid-i gül gûşına nâzüklük ile
Zeyn idüp takdı nice dürr ü mücevher nevrûz

7 Sûretâ tâze cüvân haşre degin zinde velî
Oldı ma'nîde velî pîr-i mu'ammer nevrûz

8 Bir nefesle çemene mürde iken virdi hayât
Oldı 'Îsâ gibi bir rûh-ı musavver nevrûz

9 Pûte-i şemsde kâl itdi zerin zerger-vâr
Şâhid-i nergis içün düzdi zer-efser nevrûz

---

7 D 6b-7a.

10 Cevher-i nâmiye ahkâmını ibrâz itdi
Taht-ı ‘unsurda idi gerçi ki muzmer nevrûz

11 Hâr sanma ki diler sâ’id-i gülden ala kan
Aldı fassâd gibi destine neşter nevrûz

12 Rüstemî câme-i ser-sebz geyer serv ü çenâr
Cer idüp bâd ile dâmânını silker nevrûz

13 Yılda bir kerre ider Ka’be-i gülzârı tavâf
Sa’y idüp nûr gören hâcıya beŋzer nevrûz

14 Makdeminden nola açılsa benefşeyle semen
Gelse olur gice gündüzle berâber nevrûz

15 Sâye sultânı çemen seyrini eyler tenhâ
Câme-i sebz geyer niteki dil-ber nevrûz

16 Gülşene geldigi budur o ‘azîmü’ş-şânuŋ
Bâg-ı iclâlini seyr eylemek ister nevrûz

17 Rif’atüŋ bâgını seyr eylemege bâlâdan
Rahne-i ebrden açdı niçe manzar nevrûz

18 Tâk-ı rengîn ile ber-’aks durur kavs-i kuzah
Kasrıŋuŋ sâyesine olmaya hem-ser nevrûz

19 Bâg-ı cûduŋ gibi seyr itmedi bir gülzârı
Gülşen-i ‘âlemi geşt eyledi yek-ser nevrûz

20 Götürür çîni devât ile kalem sûsen-i bâg
Vasf-ı eltâfuŋı kılmaga muharrer nevrûz

21 Al evrâk ile gül olmasa defterdâruŋ
‘Arz ider miydi gelüp kapuŋa defter nevrûz

22 Lâle-veş kanını dökmege yire a’dâŋuŋ
Sûsenüŋ takdı miyân-bendine hançer nevrûz

23 İltifâtuŋla terakkîde bulur ehl-i kemâl
Gül-i gülzâra virür niteki zîver nevrûz

24 Gül-bahâr adı kenîzek saŋa şâhâ gülşen
Zeyn ider bâguŋı bir çâker-i ahkar nevrûz

25 Sen şehe hıdmete tonansa nola her eşcâr
Hil’at-ı tâze geyer gelse çü bekler nevrûz

26 Bu kasîdemle nola kapuŋa ger geç gelsem
Yılda bir kerre gelür gülşene ekser nevrûz

27 ‘Aks-i güllerle çemen sahnı gülistânî kumaş
Gülşene gelse idüŋ pâyüŋe döşer nevrûz

28 Cûd [u] ihsânuŋa **Rahmî** nola olsa mazhar
Hâr u hâşâke bahâr ile virür fer nevrûz

29 Gözlerüm gözlese nola nazar-ı ihsânuŋ
Nergisüŋ dîdesini itdi münevver nevrûz

30 Çeşm-i nergisde degüldür görinen jâle-i ter
Rûzgârumı görüp cân ile aglar nevrûz

31 Bâg-ı cûduŋda yükin tutdı olup h^{v}âce-misâl
Goncanuŋ kîsesini eyledi pür-zer nevrûz

---

21 Mısrada veznin doğru çıkması için “al” kelimesinin bir buçuk hece değerinde uzun okunması gerekmektedir.

32 Nev-'arûs-ı gül-i gülzâra virüp zînet-i tâm
Nitekim çihresini hall ile yazar nevrûz

33 Goncalar agız açup el götüre serv ü çenâr
Nitekim devletüŋe ide du'âlar nevrûz

34 Gülbün-i 'ömrüŋi Hak eylese ser-sebz müdâm
Sahn-ı gabrâyı nitekim ide ahḍar nevrûz

8

KASÎDE-İ RAHMÎ Lİ-MEDHİ SULTÂN SELÎM HÂN

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Sepîde-dem yine ibdâ'-ı 'âlem-i imkân
Vücûd hil'atını itdi nâmeye ihsân

2 Sahîfe-i çemene yazdı hâme-i kudret
Hudûs-ı dehre delîl olmaga niçe bürhân

3 Görindi ebr-i bahârî içinde kulle-i kûh
Siyâh şâlla deyr içre nitekim ruhbân

4 İletdi gûy-ı şitâyı bu 'arsadan taşra
Eline kavs-i kuzahdan felek alup çevgân

5 Sadâ-yı ra'dla kûh üzre sanki ebr-i teng
Şu tıfldur ki ide dûş-ı mâderinde figân

6 Şükûfe penbe-i gaflet durur ki gûşından
Çıkardı şâhuŋ anı dest-i kudret-i Yezdân

7 Şu tıfl-ı nevrese beŋzer ki ola çûba süvâr
Şükûfe şâh-ı tekâverde kim ola pûyân

8 D 7b-8a.

8 Hevâ-yı mihrle germ oldı bezm-i gülşende
Diline şevk ile dâg urdı la'le-i nu'mân

9 Libâs-ı al ile gül hâr u haslara mahrem
'Aceb mi bülbül-i zâr olsa hecr ile nâlân

10 Firengî şabka geyer lâle dil-ber-i tersâ
Sanemler ile müzeyyen olup bu deyr-i cihân

11 Mu'allim oldı sabâ mekteb-i gülistânda
Okıtdı goncanuŋ etfâline Bahâristân

12 Nihâl-i serv çemende bu matla'uŋ makarı
Rumûzın eyledi ezhâr-ı bâg [u] râga beyân

13 Gül itdi hançer-i hâr ile bülbüli kurbân
Cebîni üzre kodı tıfl-ı gonca katre-i kân

14 Bahâr-ı nev irişüp zeyn olundı meh-rûlar
Niteki ravza-i 'ulyâda hûrla gılmân

15 Şu resme buldı perîlerle her çemen sûret
Niteki bütler ile zeyn ola nigâristân

16 Bahâr-ı tâze virüpdür cihâna revnak-ı tâm
Meger ki seyre çıkar ol şeh-i 'azîmü'ş-şân

17 Hidîv-i kişver-i 'izzet nizâm-ı devlet ü dîn
Çerâg-ı tûde-i şâhân-ı neyyire-i 'Osmân

18 Ki ya'ni Hazret-i Sultân Selîm ol hânuŋ
Kemîne bendesi Fagfûr [u] Hüsrev ü Hâkân

---

17 İkinci mısraın sonunda vezin bozulmaktadır.

19 Nişân-ı na'li semendidür efser-i ikbâl
Gubâr-ı dergehidür kühl-ı dîde-i a'yân

20 Sarîr-i hâmesi hallâl-i müşkilât-ı umûr
Zamîr-i rûşenidür kâşif-i rumûz-ı cihân

21 Sa'âdet ile vücûd-ı şerîfi olmışdur
Makarr-ı gevher-i cûd u hazîne-i 'irfân

22 Vücûduŋ ile cihân mülkine hayât irdi
Niteki cevher-i cisme irince neş'e-i kân

23 Çerâg-ı 'ömri söyindürmez idi bâd-ı fenâ
Eger ki hıfzuŋ eli tutsa üstine dâmân

24 Nesîm-i terbiyetüŋ lutfla güzer kılsa
Biterdi sahre-i sammâda sünbül ü reyhân

25 Hezâr şem'-i münevver uyardı cûduŋ eli
Cihânda mâh gibi haşre dek olur tâbân

26 Bülend-himmetüŋ ol bâzdur hümâ-pervâz
Firâz-ı küngüre-i 'arşa gâh ider tayerân

27 İşâretüŋe müfevvez tekallübât-ı umûr
'İnâyetüŋe menût intizâm-ı kâr-ı cihân

28 Sen ol emîr-i ekâlîm-i evc-i 'izzetsin
Sarây-ı kadrüŋ içinde felek tokuz eyvân

29 Du'â-yı devletüŋi ben nice idem tahrîr
Devât beste-dehân u kalem şikeste-zebân

30 Elüm nice ire takrîz-i vasf-ı zâtuŋa kim
O mülki peyk-i hayâl itmedi dahi seyrân

31 Hayâl güllerini dirdi bâg-ı medhüŋde
Bu bâgbân-ı tefekkür girüp bu bâga revân

32 Zamânede yine bir nahl bagladum tâze
Kad-i nigâr misâli gören olur hayrân

33 Ne bâgdur bu ki hergiz aŋa hazân irmez
Ne nahldür bu ki her demde gülleri şâdân

34 Figân iderse nola **Rahmî** ‘andelîb-âsâ
Zamâne gonca-i maksûdın itmedi handân

35 Bu enbuhî kafes içinde bülbül-i zârem
Şikeste-bâl idüpdür havâdis-i devrân

36 Ne rûzgâr müsâ’id ne baht-ı devlet yâr
‘Aceb mi ra’d gibi dâyim eylesem efgân

37 Felek sitîzesi bir yaŋa ta’ne-i a’dâ
Diyâr-ı gurbet-i kürbetle gayret-i akrân

38 Zamâneden nice şekvâ idersin ey dil-i zâr
Du’â-yı devletin eyle hemîşe vird-i zebân

39 Niteki şâhid-i gül karşusında gülşende
Figân u nâle ide ‘andelîb-i pür-efgân

40 Serîr-i evc-i selâmetde ber-karâr olasın
Sa’âdet-i ebedî ile hoş geçür devrân

9

KASÎDE-İ RAHMÎ

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Yine olmaga çemen mülkine server nergis
Çekdi her cânibe 'arz eyledi leşker nergis

2 Taht urup sahn-ı zebercedde karâr eyleyeli
Oldı mülk-i çemenüŋ şâhı mukarrer nergis

3 Kurdı gülşende seher-geh tenefi kırmızı gül
Başına geydi bir altun sulu migfer nergis

4 Nev-'arûs-ı gülüŋ ardına düşüp câriye-vâr
Götürür başınuŋ üzre legen-i zer nergis

5 Kadeh etrâfına yah-pârelerin zeyn itmiş
Nûş ider gâhi hakîmânece sâgar nergis

6 'Îd-gâh-ı çemen içinde yine tıfl gibi
Takınur başına altunluca teller nergis

7 Tâs-ı zerrînle ârâyiş-i dükkân itdi
Oldı bâzâr-ı çemende yine berber nergis

8 Rinddür akçesini cümle virür bir kadehe
Kîsesin kılmış iken pür-dür ü gevher nergis

9 Bahr-i haḍrâda çemen içre şitâ kasdın idüp
Câmesin başına sardı çü şinâver nergis

---

9 D 8a-9a.

2 "sahn-ı" yerinde D'de "taht-ı" bulunmaktadır. Ancak kelime mısra başında kullanıldığından aynı mısrada ikinci defa kullanılması zayıf bir ihtimaldir. FT'de bunun yerinde "sahn" bulunmaktadır (s. 55). Fakat kaynak belirtilmemiştir.

10 Koydılar gice meger güc ile agzına şarâb
Ki seher oldı yine jâle ile ter nergis

11 Varını virdi meye oldı kadeh cerrârı
Gerçi olmışdı ezel hayli tüvânger nergis

12 H^{v}âb gâlibdi anuŋçün düşürür destinden
Jâleden gerçi alur sübha-i gevher nergis

13 Başda tâc-ı zeri egninde velî câmesi yok
Oldı beŋzer yine Kârûn-ı kalender nergis

14 Nîm-nârencle almış eline sâgar-ı zer
Var ise def'-i humâr eylemek ister nergis

15 Bu meseldür bıçak altunlu eli kesmez imiş
Ele baş aldı gelüp kışa berâber nergis

16 Kâse bâzâr-ı çemen içre kurup hengâme
Bir çanak üzre nice kâseler oynar nergis

17 Geçüp ahşama yakın şâhid-i gül karşusına
Sanma gözini yumar aŋa göz eyler nergis

18 Var ise sîm ü zeri kalmadı a'mâ oldı
Eline kâse alup gelmiş ide cer nergis

19 Nice gündür göz açup hâk-i rehini gözler
Bulıcak kühl gibi gözine sürer nergis

20 Mîr-i iklîm-i sühan ya'ni Nişâncı Beg kim
Yâd-ı lutfıyla gözin aça düşer her nergis

21 Ey ki bûy-ı keremüŋle ireli bâd-ı sabâ
'Âlemüŋ kıldı dimâgını mu'attar nergis

22 ‘Âleme ‘ayn-ı ‘inâyetle nigâh eyler iseŋ
Hâli yir kalmaya tola kamu kişver nergis

23 Bâgı seyr eylemege gelse idi çavuş-vâr
Halka savul diyü ala ele şeş-per nergis

24 Rûz-ı rezmüŋde eger hışm ile kılsaŋ nazarı
Yidi başlu görine düşmene ejder nergis

25 Gülşen-i dehre irerse nazar-ı kahruŋ eger
Haşre dek eylemeye bir dahi ser-ber nergis

26 Hışm-ı esbüŋ göricek gökde güneş lerze ider
Sarsar ugrarsa çemen mülkine ditrer nergis

27 Kesse başumı eger gözleri âdem mi görür
Hak-i pâyüŋ ideli başına efser nergis

28 Altun üsküfle çemen mülkini seyr eyler iken
Râzıdur olmaga saŋa yine çâker nergis

29 Mest ü mahmûr gözin açmaga yok dermânı
Sâgarı yine başı üstine tutar nergis

30 Bir gazel didüm idi gice seher şevkınden
Okuyup su gibi itmiş yine ezber nergis

31 Yâd-ı la’lüŋle alursa ele sâgar nergis
Komaya elden anı tâ-dem-i mahşer nergis

32 Bâg-ı kadrüŋde anuŋ mihr ile hem mâh-ı münîr
Bir sifâl içre olupdur iki asfer nergis

33 Tûtiyâdur ayaguŋ tozı eyâ rûh-ı revân
Her dem anuŋla ider dîde münevver nergis

34 Zeri devrüŋde siperlerle üleşdirdi güle
Tâcını anuŋ içün eyledi pür-zer nergis

35 Lâle-veş kanını dökmege yire a'dâŋuŋ
Berg-i sûsenden alup destine hançer nergis

36 Yüzüŋi görmeyicek iki gözüm görmez olur
Nitekim gün göricek gözini yumar nergis

37 Bâg-ı dehrüŋ bilürüz gerçi ki görür gözidür
Hâşa li'llah ki diyem çeşmüŋe beŋzer nergis

38 Sensizin ey yüzi gül seyr-i gülistân itsem
Lâleler od görinür çeşmüme ahker nergis

39 Gözlerümde göricek 'aksi anuŋ 'aynıdur
Tolu âb ile sifâl içre ki korlar nergis

40 Vasfuŋ ile bu kasîdem benüm ol ravza durur
Cümle etrâfı anuŋ ola ser-â-ser nergis

41 Subh-dem jâle degüldür görinen çeşmümde
Hâl-i devrâna nazar eyleyüp aglar nergis

42 Gözlerüm terbiyetüŋ gözler ise nola müdâm
Pertev-i mihrüŋ ile güler açılur nergis

43 Ehl olan bâde-veş acı çeküp ayakda kalur
Câhil olan tutılur başda çü sâgar nergis

44 Bu kasîde nola benden eger eylerse zuhûr
Hâkden zâhir olup buldı nümâ her nergis

39 Bu beyitten sonra FT'de farklı bir beyit bulunmaktadır. Hâlbuki ilgili beyit mevcut yazma *Divan*'da yoktur. FT'de ise hiçbir kaynak belirtilmemiştir. Beyit şöyledir: "'Iyş u nûşuŋ demi gül ü kanı bahâr eyyâmı/Gezdirür bezm-i çemende yine micmer nergis" Bk. FT, 59.

45 Mihnet ü derd ile ben zerd ü za'îf oldugumı
Hâl diliyle diye sorar iseŋ her nergis

46 Bir nazar nola bu ben hasta[y]ı hoş-hâl itseŋ
Terbiyet eyleyicek dahı çog artar nergis

47 Nice kim encüm ile zeyn ola bu sahn-ı felek
Nitekim bâg-ı cihâna vire zîver nergis

48 Gülşen-i devlet-i 'ömrüŋi Hak itsün ser-ber
Bâgda eyledügince yine ser-ber nergis

49 Zeri hal itdigi bu kâse-i zerrîn içre
Rahmiyâ sözlerüŋ altun ile yazar nergis

50 Dîdeden gerd-i gamı silse nola cûduŋ eli
Âftâb ile ider çeşmini enver nergis

51 Pür-gubâr oldı meded gerd-i havâdisle gözüm
Sarsar irseydi olur niteki mugber nergis

10

KASÎDE-İ RAHMÎ

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Dîdâr-ı felek oldı çü mir'ât-ı mücellâ
Ruhsârını 'îd itdi yine anda temâşâ

2 Zerrîn tabak içre görinen şekl-i meh-i nev
Döndi şu horûsa k'ola engüşti muhannâ

3 Çün gördi 'arûsı meh-i nev 'îd-i cemâlin
Pîrûze tabakdan niçe dür eyledi yagmâ

---

10 D 9b-10a.

4 Yâ Mısr-ı felekde meh-i nev Yûsuf-ı ‘îde
‘Arz eyledi ruhsârını mânend-i Züleyhâ

5 ‘Îd oldı diyü geydi şafak kırmızı atlas
Kim olmış aŋa mâh-ı nev altun ile tamgâ

6 Hüsnüŋ felege na’l-i zeri urdı meh-i nev
Mihr ola süvâr eyleye tâ ‘îdı temâşâ

7 Altunlu girîbân ile gûyâ ki sipihrüŋ
Geydürdi şafak egnine pîrâhen-i vâlâ

8 Nûş eyle mey-i sürh diyü kıldı cihâna
Pîr-i felek eylerdi sepîdi ile îmâ

9 Hercâyî güzeller gibi geldi bir iki gün
Mahlûkı tonatmaga yine ‘îd-i dil-ârâ

10 ‘Îdüm benüm oldur ki cemâlin görem anuŋ
K’oldı ‘ulemâya eşigi maksad-ı aksâ

11 Şâh-ı bülegâ şem’a-i eyvân-ı fesâhat
Mîr-i ‘ukelâ ya’ni ki ser-leşker-i dânâ

12 Münşî-i ezel eyledi mevzûn u murakka’
Ser-nâme-i tab’uŋ idicek lutf ile inşâ

13 Bir bahr durur nûrdan ol tab’-ı latîfüŋ
Kim iki habâbı meh [ü] mihr-i felek-ârâ

14 Hikmet gözini açsaŋ eger fikr yüzünden
Eşkâl-i semâvât olına cümle temâşâ

15 Rûşen göre hurşîd-i ‘izârındaki hâli
Ger hâk-i rehüŋ kühl idine dîde-i a’mâ

16 Baş egmese ger kadrüŋe destindeki düri

İtmezdi felek farkına îsâr-ı süreyyâ

17 Medhüŋde şekerler yidi tûtî gibi **Rahmî**
Dirlerse revâdur aŋa bebgâ-yı şeker-hâ

18 İtdi yine ol gülşen-i vasfuŋda terennüm
Olursa lakab nola aŋa bülbül-i gûyâ

19 Gün gibi çerâgun oluben dehre vire nûr
Ger bir nazar itseŋ aŋa ey kadri mu'allâ

20 Yaza nitekim hükm-i Hudâyile meh-i nev
Menşûr-ı sipihr üstine altun ile tamgâ

21 Ey çarh felek gibi bugün mesned-i 'âlî
Fazl ehli içün oldı kapuŋ maksad-ı aksâ

22 'Âlemde sıfâtuŋ kamu ahlâk-ı Muhammed
Olduŋ nitekim zâtınuŋ ismiyle müsemmâ

23 Bir âyîne-i gayb-nümâdur ki zamîrüŋ
Eşkâl-i cihân gün gibi hep anda hüveydâ

24 Tab'uŋa nola ger dir isem bahr-i ma'ânî
Rengîn kelâmuŋa ya hod la'l ü güher-sâ

25 Zav' okur iki sûhtedür şimdi kapuŋda
Hurşîd-i sipihr ile çü mâh-ı felek-ârâ

26 Bir lahzada biŋ cilve kılur şâhid-i ma'nî
Mir'ât-ı dilüŋ olalıdan pâk-i mücellâ

27 Şeh-bâz-ı ma'ânî olalı tab'-ı latîfüŋ
Kâyil sözüŋe cümle senüŋ zümre-i dânâ

---

27 Bu beyit, bir beyit sonra tekrar yazılmıştır. Sadece, tek bir kelime farkı vardır (laṭîfüŋ: bülendüŋ). Bu durum muhtemelen müstensihten kaynaklanan bir hata olduğundan, ilgili mükerrer beyit metne dahil edilmemiştir.

28 Gencîne-i kalbüŋ güher-i sıdk ile pürdür
Mir'ât-ı dilüŋ nûr-ı yakîn ile musaffâ

29 Resm itdi bugün nakş-ı murâdâtuŋı rûşen
Meh cebhesine bu felek-i âyîne-sîmâ

30 Ne lutf ola kim tapuŋa Hak itmedi ihsân
El-minnetü li'llâh tebârek ü te'âlâ

31 Olsun dürilüp düşmenüŋüŋ defter-i 'ömri
'Ünvân-ı ebed-nâme-i ikbâlle tugrâ

32 Dîvân-ı kazâ içre tutup hâme 'Utârid
İtdükçe her ahkâmı kader levhine imzâ

33 'Îdüŋi mübârek ide Hak kadrüŋi a'lâ
Her gün saŋa sermâye-i 'izzet ola inşâ

11

KASÎDE-İ RAHMÎ ÇELEBİ*

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]
1 Bâg-ı cihâna irdi safâ-yı ferah-fezâ
Demdür ki ehl-i diller ide 'işrete salâ

2 Zeyn oldı dürlü reng ile ferş-i zümürridîn
Saçıldı 'âleme yine gencîne-i Hudâ

3 Âh ile açılup bu dil-i mübtelâ müdâm
Gül goncasını niteki her dem açar sabâ

---

30 Bereketli ve yüce olan Allah'a şükür olsun.
11 D 10a-10b; K 441-444.
* BAŞLIK: - K.

4 Bülbül ider figânı Züleyhâ gibi her ân
Mısr-ı çemende Yûsuf-ı gül ‘arz ider likâ

5 Gülşen içinde âb-ı revânı gören sanur
Âyîne-i musaykal-ı câm-ı cihân-nümâ

6 Hâr-ı cefâyı gördi çeker bülbül-i nahîf
Sahn-ı çemende gül kızarup eyledi hayâ

7 Bâd-ı hazân irişmeye bu gülşene diyü
Serv ü çenâr elin götürüp eyledi du’â

8 Sûsen eline tîgin alup yürüdi hemân
Gülşende âb-ı şebnem ile eyledi cilâ

9 Gürz-i girânı dûşına alup benefşeler
Güller siper takındı çeküp servler livâ

10 Cem’ oldı yir yirin yüriyüp ‘asker-i bahâr
Ol âsaf-ı zamân ile tâ eyleye gazâ

11 Ya’ni cihânda Hazret-i Paşa mu’în-i halk
Mesned-nişîn-i mülk-sitân memleket-güşâ

12 Gelmez vakâr-ı hilmine bir zerrece halel
Lev tebbeti’l-cibâlu ve en-şakkati’s-semâ

13 Âfâkı tutdı ‘adl ile envâr-ı himmeti
Hurşîd-rütbet oldugına bu yiter güvâ

---

4 her ân: müdâm K.
8 tîgin: ẖançer K.
9 dûşına: destine K.
11 Bu beyit K’da 12. sıradadır.
12 Bu beyit K’da 11. sıradadır. (b) Dağlar kurusa ve gök yarılsa.

14 Bir pûtedür bu beyza-i zerrîn ki tîrüŋe
Bir halka oldı nîzeŋe nüh çenber-i dü-tâ

15 Devlet yüzine gerd-i rehüŋ vireli cilâ
A'yân gözine hâk-i derüŋ oldı tûtiyâ

16 Menşûr-ı rif'atüŋ yazıcak münşi-i ezel
'Ünvânın itdi *dâme leke'l-'izzu ve'l-bekâ*

17 Düşmen ne deŋlü olur ise kûh-ı bâ-şükûh
Kahruŋ yili irince ider cismini hebâ

18 Sen ol hümâ-yı evc-i şerefsin ki çarhda
Kasr-ı kebûduŋ üzre kebûter gibi semâ

19 Reşk itdi gün yüzüŋe özin bilmeyüp kamer
Âyînesinde anuŋ içün yok durur safâ

20 Kaldurdı parmagın yüzüŋe karşu didi şem'
Âmentü bi'llezî halaka'n-nûra ve'z-zıyâ

21 Na'l-i süm-i semendüŋe beŋzemese hilâl
Çarh-ı felek baş üzre götürmezdi dâyimâ

22 Lutfuŋ tabîbi her dile tîmâr gösterür
Dârû-yı himmetüŋle bulur hastalar şifâ

23 Ehl-i niyâz sâhil-i nâz u ni'amdadur
Zâtuŋ olalı bahr-i sehâ ile âşnâ

24 Ey âftâb pertev-i 'adlüŋ 'amîm iken
Zulm eylemek revâ mı baŋa çarh-ı bî-vefâ

---

14 zerrîn ki: sîmîn K.
15 - K.
16 *leke'l-'izzu ve'l-bekâ*: Kalıcı olman, izzetin dâim etti.
20 (b) Nûru ve ziyayı yaratana inandım.

25 Devrüŋde çekdigüm göricek acıdı şarâb
Bezmüŋde sâgar agzını açup kalur taŋa

26 Mihnet şebinde kalmışam ey şem'-i ma'delet
Zulmetde koma lutfuŋı kıl baŋa reh-nümâ

27 Fazl-ı Hudâ vü himmetüŋ itmezse terbiyet
Akrânum içre fazl u hüner 'ayb olur baŋa

28 Halk işiginde niçe kıyâm u ku'ûd idem
Cüz âstân-ı tu ne-buved secdegâh-ı mâ

29 'Arz-ı hüner degül garazum bu kasîdeden
Belki devâm-ı 'izzüŋe ihlâs ile du'â

30 **Rahmî** du'âsın eyle gel ol dürr-i devletüŋ
Bulmadı bahr-i medhine hod kimse intihâ

12

KASÎDE

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Gülşende geyüp efser-i şâhâne karanfül
Baş egmedi tâc-ı ser-i hâkâna karanfül

2 Dâg üstine dâg urdı yakup sîne kat kat
'Âşık gibi bir gonca-i handâna karanfül

3 Gülgûni firengîler ile cilveler eyler
Dil-ber gibi boyınca girüp kana karanfül

---

28 - K. (b) Senin eşiğinden başka secdegâhımız olmaz.

12 D 11a; FT 67-68. Bu manzûmenin ilk 15 beyti *Divan*'da bulunmamaktadır. FT'den alınmıştır. Ancak FT'de kaynak gösterilmemiştir.

4 Her goncası bir dügme-i yâkûta dönüpdür
Dikse nola ger anı girîbâna karanfül

5 Şîveyle sokup başına bir ak hilâli
Hûbân-ı zamân gibi zarîfâne karanfül

6 San sâmiridür gülguni destâr ile yâhud
Tersâ-beçedür gelmedi îmâna karanfül

7 Geh gâh geyer kırmızı atlasları kat kat
Geh sâde geyer niteki cânâne karanfül

8 Evreng-i zebercedde yine niteki Dârâ
Hükm itdi çemen mülkine mîrâne karanfül

9 Her bergi yeşil kanlu birer hançere beŋzer
Takup biline döndi Nerîmâna karanfül

10 Sandûkın açup geydi seher al firengî
Ta’n itse nola behcet-i hûbâna karanfül

11 Yâkût kadehden pür idüp la’l-i müzâbı
Nûş itdi seher-gâh hakîmâne karanfül

12 Bir çûba niçe kâse dizüp bâzîçe eyler
Hengâme kurup geldi gülistâna karanfül

13 La’lîn kadehin bâde-i şebnemle pür itdi
Mahmûrlıgın yazmaga mestâne karanfül

14 Bir hokka-i fîrûze midür la’l ile yâhud
Yâkût ile pür eyledi peymâne karanfül

15 Hıdmet kemerin muhkem idüp bir nice yirden
Çâker geçinüp bir şeh-i devrâna karanfül

16 Hâkân-ı cihân Hazret-i Sultân Süleymân
El açdı gelüp cerre o sultâna karanfül

17 Kâşâne-i kudretde felek mihr ile hem mâh
Bir köhne sifâl içre iki dâne karanfül

18 Sahbâya viren zîneti la'lîn siperüŋdür
Virür nitekim revnakı bustâna karanfül

19 Pâyuŋa nisâr itmege jâleyle getürdi
Bir la'l tabakda nice dürdâne karanfül

20 Alur mıyıdı destine pîrûze 'asâyı
Reşk itmese kapuŋdaki derbâna karanfül

21 Yüz sürmek içün geldi şehâ ravzaŋa yoksa
Basmazdı kadem 'âlem-i imkâna karanfül

22 Gülzâra gelüp düşse eger 'aks-i cemâlüŋ
Yir gök ola döne meh-i tâbâna karanfül

23 Merdâne takup başına bir perr-i sefîdi
İster ki kaddüŋi çeke meydâna karanfül

24 Sahn-ı çemene kılsa güzer âteş-i mihrüŋ
Güller kül olup ahker olup yana karanfül

25 Dâmen-i güli cûduŋ eli ideli pür-zer
Rahmî gibi el açdı bu ihsâna karanfül

26 'Arz eyle dilâ gel bu kelâmuŋ şu'arâya
Olursa tekellüf nola yârâna karanfül

27 Yum agzuŋı gel gonca gibi hatm-i kelâm it
Niteki gele gülşen-i devrâna karanfül

28 Gün pertevi neyleye nitekim kân-ı ‘ademden
Renk ala döne la’l-i Bedehşâna karanfül

29 Hâk-i rehüŋe tuhfe diyü kılmaga îsâr
Yâkût koya hokka-i mercâna karanfül

13

[KASÎDE]

[mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün]

1 Hazrâdaki gül oldı çü mir’ât-ı mücellâ
Gabrâ gibi nergis göz açup itdi temâşâ

2 Sultân-ı bahâr irdi diyü gülşene gerdûn
Fîrûze tabakdan niçe dür eyledi yagmâ

3 Ser-’asker olup şâh-ı gül öŋince şakâyık
Sahrâya irüp kurdı seher hayme-i vâlâ

4 Bir şûh gibi şâha çıkup yâsemen-i ter
‘Uryân oluban havza ider kendüyi ilkâ

5 Bülbülleri iŋletdi olup hâr ile mahrem
Gülşende iki yüzlülik itdi gül-i ra’nâ

6 San şâne durur bâl u per-i bülbül-i ser-mest
Şimşâd ider turrasın anuŋla mutarrâ

7 Her lâle geyer başına bir tâc-ı Keyânî
Ol reng-i zebercedde yine niteki Dârâ

8 Boynını egüp kaldı benefşe güle karşı
Dil-dârına karşu nitekim ‘âşık-ı şeydâ

13 K 439-441.

9 Zerrîn kadehin bâde-i şebnemle idüp pür
Tâ kim yaza mahmûrlıgın nergis-i şehlâ

10 Bülbül iŋiler hasret ile niteki Vâmık
Gonca kızarup nâz ider niteki ‘Azrâ

11 Güller gülüşüp şâd olup gonca açıldı
Raks urdı safâ kesb idüben serv-i dil-ârâ

12 Bir gülşene irdüm seherî bâd-ı sabâ-veş
Mânend-i cinân belki cinândan dahı zîbâ

13 Didüm ki nedür bâ’isi bu zevk u safânuŋ
Biŋ şevk ile didi işidüp bülbül-i gûyâ

14 Kim geldi yine devlet ile merd-i yagâne
Anuŋçün olupdur bu kadar şevk hemânâ

15 Burc-ı sühanuŋ şemsi bugün Hazret-i Aga
Erbâb-ı safâya işigi maksad-ı aksâ

16 Bir âyîne-i gayb-nümâdur ki zamîrüŋ
Eşkâl-i cihân gün gibi hep anda hüveydâ

17 Zav’ okur iki suhte der-i cerre gelüpdür
Kapuŋda bugün mihr ile mâh-ı felek-ârâ

18 Cûd u keremüŋ ebri eger itse tereşşuh
Pür-mîve-i mînû ola bu nahle-i mînâ

19 Ümmîdi budur kim ola zîr-i kademüŋde
Katuŋda kara kuluŋ olup ‘anber-i sârâ

20 Devletle sirişt olmış idi tînet-i pâküŋ
Mevcûd degül iken dahı mâhiyyet-i eşyâ

21 Medhüŋle felek gûşına takdum niçe gevher
Çarh üzre degüldür görinen şekl-i Süreyyâ

22 Mihr âyinesi asılalı tâk-ı sipihre
Göstermedi bir şahs dahı zâtuŋa hem-tâ

23 Rûhum yirine geldi görüp zât-ı şerîfüŋ
Dirsem saŋa ger rûh-ı musâvver nola cânâ

24 Medhüŋe felek oldı hilâl ile harîdâr
Şol tıfl durur kim ala ol na'l ile helvâ

25 Bî-hûş ola tâ haşre degin bezm-i sühanda
Keyfiyyet-i mazmûn ki ire Câmîye cânâ

26 Pâyüŋe nisâr itmek içün geldi kapuŋa
Gavvâs-ı dür-i bahr-i sühan **Rahmi**-i şeydâ

27 Kıldı yine ol gülşen-i vasfuŋda terennüm
Olursa lakab nola aŋa bülbül-i gûyâ

28 Bu dürr-i girân-mâyeyi gavvâs-ı tabî'at
Pâyüŋe nisâr eyler ise lâyık u a'lâ

29 Bir yaŋa gam-ı gurbet ile gayret-i akrân
Bir yaŋa felek cevri ile ta'ne-i a'dâ

30 Ahvâl-i dil-i gam-zedeyi kılmaga i'lâm
Besdür bu kadar merd-i sühandâna hemânâ

31 Dîvân-ı kazâ içre tutup hâme 'Utârid
İtdükçe her ahkâmı kader levhine imzâ

32 Olsun dürilüp düşmenüŋüŋ defter-i 'asrı
'Ünvân-ı ebed-nâme-i ikbâlüŋe tugrâ

KIT'ALAR

1

TÂRÎH-İ RAHMÎ BERÂY-I CÜLÛS-I VEZÂRET-İ MEHEMMED PAŞA

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Bir seher 'ibret ile eyler iken dehre nazar
Gaybdan gûşuma irişdi o demde bu nidâ

2 Âsaf-ı şâh-ı cihân oldı didi ragbetle
Bir kerem kânı ki hem şânı 'atâ kâŋ-ı sehâ

3 Tâs-ı çarhı yiridür çıŋrasa âvâzesi ger
Su gibi saldı bugün günbed-i gerdûna sadâ

4 Cümle esrâr zamîrine olupdur ma'lûm
Âstânı nola olursa medâr-ı 'ulemâ

5 Kevkeb-i bahtına hem burc-ı sa'âdet menzil
'Ömrini devlet ile tâ ki ziyâd ide Hudâ

6 İltifâtıyla şeref bulsa nola ehl-i kemâl
Pertev-i mihr ile gülzâr bulur neşv ü nemâ

7 Sadef-i bahr gibi gûş idicek bu güheri
Cûşa geldi dil ü cân niteki ka'r-ı deryâ

---

1 D 11a.

8 Niçe dür her biri bir necm-i dırahşende durur
Pertevi saldı göŋül ‘âlemine hayli ziyâ

9 Tarh idüp sırrını devrân didiler târîhin
Lâyık-ı mühr-i Süleymân Mehemmed Paşa

2

KIT’A

[fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]
1 Tumturak-ı mehâsin-i elfâz
Virür insâna çok şeref ammâ

2 Kadr-i hâcetce söyleyüp de sükût
Eylemek ‘âkılânedür ammâ

3

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]
1 ‘Arsa-i nazm içre nice pehlevân
Kıldı kat’-ı merhale şemşîr ile

2 Serverâ **Rahmî** de bu meydânda
Menzil alursa ‘aceb mi tîr ile

---

2 D 46a.
3 *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara, 1994, s. 219.

MUSAMMATLAR

1

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

I

1 Gam-ı dünyâyile ey dil nice bir zâr olalum
2 Varalum mu'tekif-i gûşe-i hammâr olalum
3 Sâki vü mutrib-i gül-çihre ile yâr olalum
4 Zâhid-i huşk sözinden yüri bî-zâr olalum
5 'Işk evsâfına gel mazhar-ı âsâr olalum
6 Âteş-i 'ışka yanup *matla'-ı envâr* olalum
7 *Gülşen-i Râz* okuyup *mahzen-i esrâr* olalum
8 *Mantıku't-Tayr*ı bilüp mahrem-i 'Attâr olalum
9 Yine bir serv-i hevâ-bahşa hevâdâr olalum
10 Pâyına su gibi yüzler sürüben zâr olalum
11 Nakd-i cân ile visâline harîdâr olalum
12 Boynumuzdan ıralum yüki sebükbâr olalum
13 'Aklı terk eyleyüben mâni'-i agyâr olalum
14 Lâle-veş dâg-ı mahabbetle dil-efgâr olalum
15 Pâk-rû pâk-nazar 'âşık-ı dîdâr olalum

---

1 D 18b-19b, T 11-13. Metinlerde, mısraların sıralarında bazı değişiklikler varsa da bunlar yapı ve anlamı çok fazla etkilemediğinden gösterilmemiştir. Manzûme nüshalarda "Terci'-Bend" başlığıyla yazılmıştır. Ancak bize göre, ilk bentteki bütün mısralar birbiriyle kafiyeli olduğundan onbeşli musammattır.

I-6 'ışka: şevke D.

I-7 *Râz*ı bilüp: *Râz* okuyup D.

I-8 *Manṭıku'ṭ-Ṭayr* okuyup: *Manṭıku'ṭ-Ṭayr*'ı bilüp D.

I-10 pâyına su gibi yüzler sürüben: su gibi pâyına yüzler sürüyüp T.

II

1 Niçe bir medresede eyleyelüm kîl ile kâl
2 Niçe bir mâzi vü müstakbel ola dilde makâl
3 Eyleyüp fenn-i kelâm içre niçe bahs ü cidâl
4 Zâhir olmaz saŋa bir zerrece keyfiyyet-i hâl
5 Hall olunsun dir iseŋ saŋa ser-â-ser işkâl
6 Yüri bir râh-nümâya irişigör abdâl
7 Göstere tâ ki saŋa kande durur râh-ı ḍalâl
8 Çıkarup câme-i zerki geyegör bir kara şâl
9 Hâk-i pâyine virüp olsa hezârân miskâl
10 Pûte-i ‘ışkda şevk âteşiyile ol kâl
11 Makar itdiyise mir’ât-ı dili jeng-i melâl
12 Bir nazarla anı pâk eyleye âyîne-misâl
13 Anda ‘aks eyleye geh gâh tecellî-i cemâl
14 Şu’le-i hüsnine karşu yakalum perr ile bâl
15 Pâk-rû pâk-nazar ‘âşık-ı dîdâr olalum

III

1 Niçe bir kâh-ı fenâ içre ikâmet idelüm
2 Çünki bâkî degülüz niçe gâflet idelüm
3 Niçe bir nefs hevâsına itâ’at idelüm
4 Câme-i zerki geyüp niçe zarâfet idelüm
5 Gel berü terk-i hevâ itmege himmet idelüm
6 Mâ-sivâdan geçüben külli ferâgat idelüm
7 Gezelüm ‘âlem-i tecrîdi seyâhat idelüm
8 Mihr-i ‘âlem gibi bir kursa kanâ’at idelüm
9 Gâh geh bahr-i şuhûd içre sibâhat idelüm
10 Sînemüz şevk ile pür-dâg-ı mahabbet idelüm
11 ‘Arsa-i ‘ışkda şîrâne şecâ’at idelüm

II-10 ‘ışkda şevk: şevkde ‘ışk T.
III-3 hevâsına: murâdına D.
III-6 geçüben: çeküp el D.
III-9 sebâhat: seyâhat D.
III-10 T’de bu mısradan sonra, fazladan iki mısra bulunmaktadır. Ancak, ilgili mısraların D’de bulunmayışı, ayrıca diğer bentlerin hepsinin 15’er mısradan meydan geliyor olması bizi bu mısraları dipnota almaya sevk etmiştir. İlgili mısralar şu şekildedir: Varalum türbe-i Mecnûnı ziyâret idelüm/Hâlet-i derd-i dili anda hikâyet idelüm

12 Terk idüp vahşeti dîvâneye nisbet idelüm
13 Yâr içün nâr-ı gama yanmaga minnet idelüm
14 Yârsuz gir diseler cennete nefret idelüm
15 Pâk-rû pâk-nazar ‘âşık-ı dîdâr olalum

IV

1 Bir seher yile virüp bâd-ı sabâ gülzârı
2 Pîrehensüz kodı gülşende kamu eşcârı
3 Açdı a’yân-ı çemen ‘ibret ile enzârı
4 Gördiler var bu cihân içre hudûs âsârı
5 Servler hayrete vardı unudup reftârı
6 Cûylar nâleler itdi tolanup kuhsârı
7 Sûsenüŋ lerzeler itdi gögerüp ruhsârı
8 Seyr idüp sür’at-i seyr-i felek-i gaddârı
9 Gonçenüŋ söylemez oldı dehen-i dür-bârı
10 Nergisüŋ tâc-ı zerin kapdı felek-i ‘ayyârı
11 Hârhâr itdi dili gonçe-i dehrüŋ hârı
12 Kendüye pend idüben dir idi bu güftârı
13 Nâr-ı şevke salalum cübbe ile destârı
14 Terk ü tecrîd olalum ya’ni Kalender-vârî
15 Pâk-rû pâk-nazar ‘âşık-ı dîdâr olalum

V

1 **Rahmi**yâ ger bize nâz eyler ise cânâne
2 Vuslatı terk idelüm kâyil olup hicrâne
3 Sâki-i ‘ışkuŋ elinden içelüm peymâne
4 Düşelüm kûy-ı harâbâta olup mestâne
5 Yakamuz çâk idelüm irişe tâ dâmâne
6 Mâ-sivâ terkin urup bakmayalum devrâna
7 Bir leked-kûb gelüp saltanat-ı hâkâna

III-12 vahşeti dîvâneye: ḫaşyeti pervâneye D.
IV-1 sabâ: fenâ D.
IV-2 eşcârı: ezhârı D.
IV-6 itdi: ile D.
IV-7 itdi: ile D.
IV-12 pend idüben: yâr edinüb T.
V-3 ‘ışkuŋ: ‘ışk D.

8 İlticâ itme vezîr ile der-i sultâna
9 Yüri var bas kademüŋ dâyire-i ‘irfâna
10 ‘Ârif-i vahdet iseŋ gel berü bu meydâna
11 Bize Mecnûn ile Ferhâd durur hem-hâne
12 Varalum tekye-i Vâmıkda olan akrâna
13 Hâsılı cümle salâ eyleyelüm yârâna
14 Pâ-bürehne gezelüm ‘âlemi dervîşâne
15 Pâk-rû pâk-nazar ‘âşık-ı dîdâr olalum

2

[mef’ûlü mefâ’îlün mef’ûlü mefâ’îlün]

I

1 Ey dil nice bir dehrüŋ derdin çekesin muhkem
2 Bu bâr-ı girân itdi kaddini sipihrüŋ ham
3 Yâd eyleyeyin gûş it bir hâdise-i mu’zam
4 Bu kıssa beyânında oldı niçe dil ebkem
5 Bir gevher-i yek-tâdan halk oldı kamu ‘âlem
6 Cehl ile kimi câhil ‘ilm ile kimi a’lem
7 Vasl ile kimi şâdân hecr ile kimi pür-gam
8 Kimisi gedâ olmış kimisi şeh-i ekrem
9 Gafletle nazar kılma aç gözüŋi gel bir dem
10 Bu mes’ele bahsinde ‘âkıllar olur mülzem
11 Bu bezm-i tarab-sâza geh gâh oluban mahrem
12 Tâcını idüp kej-rev ‘ayş eyler idi hurrem
13 Cem câmını nûş itdi sürdi niçe dem Rüstem
14 Bu bezm girü bâkî ‘âlem yine bu ‘âlem

V-7 gelüp: gelür T.

V-8 itme vezîr ile: etmeyelüm zîr-i T.

V-10 iseŋ: olup D.

V-12 akrâna: yârana D.

2 D 19b-20b, T 8-10; Karaçelebi-zâde Abdülazîz, *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 240, 33a-33b; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, C. 1, s. 511-513. Manzûme nüshalarda “Tercî’-Bend” başlığıyla yazılmıştır. Ancak bize göre, ilk bendin bütün mısraları birbiri ile kafiyeli olduğundan ondörtlü musammattır.

I-8 ekrem: ‘âlem T.

I-12 kej-rev: keç-rev T / idi: iken T.

I-14 yine: girü D (bütün bentlerde).

II

1 Îcâd idicek Vâcib bu ‘âlem-i imkânı
2 Bir gevher-i pâk itdi mâhiyyet-i insânı
3 Derc eyledi kalbinde gencîne-i pinhânı
4 Nefs ejderidür anuŋ her lahza nigeh-bânı
5 Dil kişverinüŋ olmış her biri birer hânı
6 İllâ nidelüm ‘âlem olmasa eger fânî
7 ‘Ayyâr-ı felek kapdı tâc-ı ser-i hâkânî
8 Nûş itmedi İskender ser-çeşme-i hayvânı
9 Soŋ ucı yile virdi evreng-i Süleymânı
10 Geşt itmege ‘azm itdüm etrâf-ı gülistânı
11 Bu beyti okur gördüm bülbül idüp efgânı
12 Gûş eyleyicek güller çâk itdi girîbânı
13 Cem câmını nûş itdi sürdi niçe dem Rüstem
14 Bu bezm girü bâkî ‘âlem yine bu ‘âlem

III

1 Cellâd-ı felek her dem ger çekse dilâ şemşîr
2 Tut gerden-i teslîmüŋ yok gayrı dahı tedbîr
3 Ne yazdı ise başa bir bir getürür takdîr
4 Ger nîk ü eger beddür olmaya kazâ tagyîr
5 Bir yaŋada hâr-ı gam oldı baŋa dâmen-gîr
6 Âlâm-ı ser-encâmum seyrân idicek bir pîr
7 Bir câm sunup kıldı sûz-ı dilüme te’sîr
8 San âb-ı hayât ile kılmışdı anı tahmîr
9 Vasfında hıred ‘âciz diller idemez ta’bîr
10 Oldı dil-i vîrânum anuŋla o dem ta’mîr
11 Ol câm-ı safâ-bahşuŋ etrâfına bî-taksîr
12 Bu beyt-i dil-âvîzi kılmışlar idi tahrîr
13 Cem câmını nûş itdi sürdi niçe dem Rüstem

II-9 ucı: demde D.
II-10 eṭrâf-ı: nâ-gâh T.
III-1 dilâ: saŋa D.
III-6 ser-encâmum: ser-encâmun T.
III-8 kılmışdı: kılmışlar D.
III-12 idi: aŋa D.

14 Bu bezm girü bâkî ‘âlem yine bu ‘âlem

IV

1 Seyrân ideyin dirseŋ pür-hûn ser-i Dârâyı
2 Var deşt-i fenâ içre gör lâle-i hamrâyı
3 Dünyâya kıyâs itseŋ ger füshat-i ‘ukbâyı
4 Seyr eyle müsellesde eşkâl-i zevâyâyı
5 Bir sâki-i mehveşden nûş it yüri sahbâyı
6 Düş kûy-ı harâbâta ol ‘âşık-ı rüsvâyî
7 Rûhâni nazar eyle görseŋ ruh-ı zîbâyı
8 Sûretde yürür kalma fehm eyle bu ma’nâyı
9 Bu pendi işitdükde ol dem dil-i şeydâyî
10 Mey-hâneye ‘azm itdi geşt eyledi her câyı
11 Bir encümene irdüm gördüm niçe dânâyı
12 Her biri tutar elde câm-ı tarab-efzâyı
13 Bu beyti okur gördüm bagrını delüp nâyı
14 Şevk ile semâ’ eyler ol dem niçe Mollâyî
15 Cem câmını nûş itdi sürdi niçe dem Rüstem
16 Bu bezm girü bâkî ‘âlem yine bu ‘âlem

V

1 **Rahmî** nola tâli’den eylerse şikâyetler
2 Çekdi bu feleklerden çok dürlü felâketler
3 Nâ-ehle müyesserdür her dürlü sa’âdetler
4 Dânâ-dil ü kâmiller çekmekde melâletler
5 ‘Âkıl ola dîvâne fikr olsa bu hâletler
6 Nâ-dâna neden bilsem âyâ bu ri’âyetler
7 Bir gün beni hâk eyler âhir bu kasâvetler
8 Sifle olanuŋ varur ayagına devletler

IV-5 yüri sahbâyı: mey-i ḫamrâyı D.
IV-8 yürür: yüri D.
IV-9 ol dem: nâ-geh T / şeydâyî: rüsvâyî D.
IV-10 mey-ḫâneye ‘azm itdi: ‘azm itdi ḫarâbâta T.
IV-14 eyler: itdi D / Mollâyî: Mevlâyî D.
V-3 nâ-ehle: nâ-dâna D / her: çok D.
V-4 melâletler: nedâmetler D.
V-8 sifle olanuŋ: her ehrimenüŋ D.

9 Cân ile perî-rûlar eyler niçe hıdmetler
10 Var ise kıyâmetden oldı bu ‘alâmetler
11 Zevk ile sürûr ile itdi niçe ‘işretler
12 Dünyâ gibi ‘ukbâda sürsün niçe râhatlar
13 Cem câmını nûş itdi sürdi niçe dem Rüstem
14 Bu bezm girü bâkî ‘âlem yine bu ‘âlem

3

MERSİYE-İ RAHMÎ ÇELEBİ BERÂY-I MERHÛM SULTÂN MUSTAFA TÂBE SERAHU

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

I

1 Ey dil bu ittisâl nedür mâ-sivâ ile
2 Kat’-ı ta’alluk it yüri mıkrâz-ı *lâ* ile
3 ‘Ankâ-yı Kâf-ı kudret olanlar zebûn iken
4 Kim basa vara heft-ser-i ejdehâ ile
5 Dâyim kazâ vücûdumuzı hâr u has misâl
6 İltür ‘adem diyârına seyl-i fenâ ile
7 Rûhuŋ beden ki ‘âriyetî bir libâsıdur
8 ‘Âkıl gurûr ider mi bu köhne kabâ ile
9 Şeb kara geydi çözdi saçın ebr-i tîre-reng
10 Şemle sarındı şems-i cihân gökde a(y) ile
11 Âhum menâr-ı çarha çıkup eyledi nidâ
12 Kaldurmaga cenâze-i şâhı salâ ile
13 Ol Mehdi-i zamâna varup yâr-ı gâr olup
14 Gitdi cinâna zümre-i Âl-i ‘Abâ ile
15 Oldı şehîd Hazret-i Sultân Mustafa
16 Yâr oldı aŋa şâh-ı şehîdân-ı Kerbelâ

V-11 itdi: sürdi T.

V-12 sürsün niçe: bulsan yine T.

3 Mehmed Çavuşoğlu, “Şehzâde Mustafa Mersiyeleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12 (Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), İstanbul, 1982, s. 665-668’den naklen Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4962, 175b; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan, 1207, 31a.

II

1 Cellâd-ı dehr kâtil-i halk-ı cihân imiş
2 Hûn-ı şafakla dâmeni toptolu kan imiş
3 Mirrîh-vâr hançer-i zerrîn ile hilâl
4 Bir baş kesici kan dökici cân-sitân imiş
5 ‘İbretle kıl nazar ki kamu halk-ı kâ’inât
6 Derbend içinde gice kalan kâr-bân imiş
7 Şâd olma vasla âhiri hicrân imiş anuŋ
8 Evvel bahâruŋ âhiri âhir hazân imiş
9 Bir nokta ile zillet imiş devlet-i cihân
10 Sultânlıguŋ nihâyeti ‘âlemde ân imiş
11 Bu dehr-i dûn didikleri mekkâre pür-füsûn
12 Bir zulmi çok mürüvveti yok bî-emân imiş
13 ‘İşret-fezâ-yı gülşeninüŋ sûretâ cihân
14 Ma’nîde hâr ile tolu gül-sitân imiş
15 Olmasa şâdlık nola ger gam zamânıdur
16 Gök geyse âsmân nola mâtem zamânıdur

III

1 Fânî olup zamânede bu hayl u bu haşem
2 İrdi bekâya ol şeh-i bî-tabl u bî-’alem
3 Şeb tîg-i âftâb ile gîsûsın itdi kat’
4 Mâhuŋ ihâta itdi cemâlin gamâm-ı gam
5 Bu katre katre sübha-i mercân durur yaşum
6 Giçürmege mezârınuŋ üstinde dem-be-dem
7 Tâbûtı üzre düşse nola dûd-ı âhlar
8 Olur siyâh Ka’benüŋ örtüsi lâ-cerem
9 ‘İbret-nümâ-yı âyine-i mihr-i hâverî
10 Göstermedi anuŋ gibi bir zât-ı muhterem
11 Şîr-i ecel kemîn-i kazâdan çıkup hemân
12 Ser-pençesiyle kıldı vücûdın o dem ‘adem
13 Tâvûs-ı bûstân-ı risâletle yâr olup
14 Mirkât-ı himmeti kodı ‘arş üstine kadem
15 Gencîne-i sa’âdet iken cismi cân ile
16 Hatm itdilerse nola anı rîsmân ile

IV

1 Yâd eyleyince ‘işretini acıdı şarâb
2 Gözden çıkınca agladı kan dîde-i habâb
3 Zerrîn tabakla gün gibi îsâr iderdi sîm
4 Meh sâgarını tolu içerken ol âftâb
5 İfgâr kıldı cismini nây eyleyüp enîn
6 Yoldı saçını nâle kılup çeng ile rebâb
7 Ser-tâ-kadem olursa nola ger kebûd-pûş
8 Gökden götürdi kendüyi atdı o dem sehâb
9 Zikr eyleyüp anuŋ cereyân-ı kelâmını
10 Dögdi başını taşlara çok nâle kıldı âb
11 Zencîr-i zer asarsa nola tâkına güneş
12 Kandîl oldı türbesi üstinde mâhtâb
13 Ol âftâbı koynına koydıkda zîr-i hâk
14 Kerrûbiyân didi ki *yâ leytenî türâb*
15 Kand-i lebinde gerd-i fenâdan bulup eser
16 İp takdı gerdenine bogıldı o dem şeker

V

1 Yâ Rab cinânda ol şehi ‘âlî-makâm kıl
2 Kâşânesini ravza-i Darü’-selâm kıl
3 Havrâyı aŋa cümle karavaş eyleyüp
4 Gılmân-ı bâg-ı cenneti aŋa gulâm kıl
5 Seyr eyledükçe gülşen-i ‘adni Burâk ile
6 Ser-keşlik itse vahşî gibi aŋa râm kıl
7 Gılmân-ı ‘adn ile idicek ‘ayş u ‘işreti
8 Bu bezm içinde mihr ü mehi iki câm kıl
9 Kim kıldı ise hazret-i şehden anı cüdâ
10 Yâ Rabbi anı iki cihânda cüzâm kıl
11 Ol yirde yatdugınca anuŋ şâh-zâdesin
12 Evreng-i saltanatda ebed müstedâm kıl
13 El götürüp senâsına şâhuŋ çenâr-vâr
14 **Rahmî** du’â-yı devletini ihtitâm kıl
15 Bâd-ı fenâ ham itmeye ol serv dalını
16 Ser-sebz ü hurrem eyleye kaddi nihâlini

14 “Keşke toprak olsaydım”, *Kur’ân-ı Kerîm*, 78/40.

4

[MÜSEMMEN][*]

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

I

1 Gördüm ol dil-beri olsun bire gubâr didüm
2 Gelmedüŋ yanuma gitdüŋ kanı ikrâr didüm
3 Ne revâdur takıla sen güle her hâr didüm
4 İdesün cân u cihândan beni bî-zâr didüm
5 Bülbülüŋ zârın işit ey yüzi gül-zâr didüm
6 'Ahd ü peymânuŋa gel eyleme inkâr didüm
7 *Meded Allahı seversen̡ meded ey yâr didüm*
8 *Va'de-i vasla hilâf eyleme her bâr didüm*

II

1 Kahr idüp döndi baŋa hışm ile ol yâr didi
2 Ya ne virdüŋ alamazsun şu baŋa(?) var didi
3 Senüŋ içün baŋa çok ta'n ider agyâr didi
4 Varayum hâneŋe bir şeb yiter ol zâr didi
5 Sunayın agzuŋa hoş la'l-i şeker-bâr didi
6 Dehenüŋden bu haber çıkmaya zinhâr didi
7 *Meded Allahı seversen̡ meded ey yâr didüm*
8 *Va'de-i vasla hilâf eyleme zinhâr didüm*

III

1 Ey lebi mül saçı sünbül yüzi gül-nâr didüm
2 …….. …….. gamuŋ dünyeleri tar didüm
3 Çekerem çünki senüŋ cevrüŋi bisyâr didüm
4 Kademüŋde kuluŋam bir dilegüm var didüm
5 Hasretüŋ eylemedin cân u dile kâr didüm
6 Merhem-i sîneŋi ben haste-dile sar didüm
7 *Meded Allahı seversen̡ meded ey yâr meded*

---

4 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 3940, 89a-89b.

[*] İlgili mecmuada, manzûmenin üstünde "Tercî'-bend-i Rahmî" başlığı bulunmaktadır.

III-2 Mısra başındaki kısımlar ilgili yaprak kesik olduğundan okunamamıştır. Bu kısmın "İtdi başuma" şeklinde olması muhtemeldir.

8 Va'de-i vasla hilâf eyleme her bâr meded

IV

1 Beni gerçek sever iseŋ bire bî-kâr didi
2 Seg rakîbe dilek eyle yüri yalvar didi
3 Göndere saŋa beni şâyed o murdâr didi
4 Ya hod ol iti sen öldür beni kurtar didi
5 Göresün mihr ü vefâ kanda olısar didi
6 Nice sayd olur imiş 'âşıka dil-dâr didi
7 Meded Allahı severseŋ meded ey yâr meded
8 Va'de-i vasla hilâf eyleme her bâr meded

V

1 Söylesem 'ışkuŋ ile taŋ mıdur eş'âr didüm
2 'Işkuŋuŋ kârı degüldür güzelüm 'âr didüm
3 Künc-i hasretde yatur derd ile bîmâr didüm
4 Vasl ile eyler iseŋ derdüme tîmâr didüm
5 Gelesün seni diyü cân katı umar didüm
6 Gözlerüm subha degin her gice bîdâr didüm
7 Meded Allahı severseŋ meded ey yâr meded
8 Va'de-i vasla hilâf eyleme her bâr meded

VI

1 Yiter olduŋ **Rahmi**yâ hecr ile gam-hᵛâr didi
2 Hâne-i kalbüŋi teng itmesün efgâr didi
3 Bu gice 'arz iderem çeşmüŋe dîdâr didi
4 Sözümi eyleme tek kimseye izhâr didi
5 Varasun bekleyesün dâr ile dîvâr didi
6 Subha dek saŋa kılam vaslumı îsâr didi
7 Meded Allahı severseŋ meded ey yâr meded
8 Va'de-i vasla hilâf eyleme zinhâr meded

5

MÜSEDDES*

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Âh elinden tâli'üm şâd itmedi bir dem beni
2 Vuslat-ı dil-dârum ile eylemez hurrem beni
3 Gark ider seyl-âb-ı eşk-i dîde-i pür-nem beni
4 Hey meded devrân neye saklar 'aceb bilmem beni
5 *Öldürür âhir belâlarla dirîgâ gam beni*
6 *Gözüme 'âlem görinmez seyr ider 'âlem beni*

II

1 Îd-gehde ol hilâl-ebrûyı gördüm şâd-kâm
2 Serv gibi salınup agyâr ile eyler hırâm
3 Sâye-veş pâyına düşdüm âh idüp ben müstedâm
4 Okudum bu matla'ı gûş eyledi her hâs u 'âm
5 *Öldürür âhir belâlarla dirîgâ gam beni*
6 *Gözüme 'âlem görinmez seyr ider 'âlem beni*

III

1 Ol geçen 'âlemleri cânân ile yâd eylerem
2 Ol hayâlât ile dâyim zâr göŋlüm eglerem
3 Tekye-gâh-ı gâmda ben dîvâne oldum iŋlerem
4 Gâh kendümle gehî dîvâra derdüm söylerem
5 *Öldürür âhir belâlarla dirîgâ gam beni*
6 *Gözüme 'âlem görinmez seyr ider 'âlem beni*

IV

1 Gitdi eyyâm-ı şitâ irişdi hengâm-ı bahâr
2 Şimdi zencîrin sürür dîvânedür her cûy-bâr
3 Her kişi bir servi boylıyı idüpdür der-kenâr

D 20b-21a, T 18-19; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz Ceb 110, 58a; *Mecmua-i Eş'âr*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler, 1083, 27a-27b.

* Başlık: Müseddes-i Rahmî, *Mecmua* (06 Mil).

I-4 bilmem: bilsem T.

4 Yârsuz ten haste dil efgâr u ‘aklum târ-mâr
5 *Öldürür âhir belâlarla dirîgâ gam beni*
6 *Gözüme ‘âlem görinmez seyr ider ‘âlem beni*

V

1 Bir hilâl-ebrû gamından **Rahmi**yâ oldum hayâl
2 Çarh-ı kej-rev gibi olsam yiridür ser-geşte-hâl
3 Yâr zâlim ‘ışk kâtil sabr ise emr-i muhâl
4 Vâdi-i hayretde kaldum âh kim Mecnûn-misâl
5 Öldürür âhir belâlarla dirîgâ gam beni
6 Gözüme ‘âlem görinmez seyr ider ‘âlem beni

6

MÜSEDDES*

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

I

1 Rahş-ı ‘azîmet üzre vücûdum süvâr idüp
2 Himmet ‘inânın aŋa o dem üstüvâr idüp
3 Aldum elüme başumı terk-i diyâr idüp
4 Şevkuŋ odını cân u dile yâr-ı gâr idüp
5 *Nakd-i hayâtı hâk-i derüŋde nisâr idüp*
6 *Geldüm kapuŋa hıdmetüŋi ihtiyâr idüp*

II

1 Evc-i sipihri menzil idüp âftâb-vâr
2 Geh kulleler nişîmen idindüm sehâb-vâr
3 Gâhî hazîz semtine düşdüm şarâb-vâr
4 Âhum şirârı çarha atıldı şihâb-vâr
5 *Nakd-i hayâtı hâk-i derüŋde nisâr idüp*
6 *Geldüm kapuŋa hıdmetüŋi ihtiyâr idüp*

---

6 D 11b-12a; T 14-15.
* Başlık: Tesdîs D.
I-4 odını: o demde D.
II-2 şarâbvâr: serâbvâr D.

III

1 Hecr âteşiyle lâle gibi sîne taglayup
2 Nahl-i murâda rişte-i ümmîdi baglayup
3 Taglar başında ebr gibi her dem aglayup
4 Kanlu yaşum çemenlere cûy oldı çaglayup
5 *Nakd-i hayâtı hâk-i derüŋde nisâr idüp*
6 *Geldüm kapuŋa hıdmetüŋi ihtiyâr idüp*

IV

1 Ey cûd ile yegâne vü hallâl-i müşkilât
2 Yüzin sürer cenâbuŋa envâ'-ı mümkinât
3 İtseŋ nola fakîrüŋe geh gâh iltifât
4 Düşdi garîb eyledi terk-i ta'allukât
5 *Nakd-i hayâtı hâk-i derüŋde nisâr idüp*
6 *Geldüm kapuŋa hıdmetüŋi ihtiyâr idüp*

V

1 İhsânuŋ ile **Rahmi**-i nâ-şâdı eyle şâd
2 Ol nâ-murâdı lutfuŋ ile eyle ber-murâd
3 Erbâb-ı kâle oldı der-i devletüŋ güşâd
4 'Ömrüŋ tavîl eyleye Hak 'izzetüŋ ziyâd
5 *Nakd-i hayâtı hâk-i derüŋde nisâr idüp*
6 *Geldüm kapuŋa hıdmetüŋi ihtiyâr idüp*

7

MÜSEDDES-İ RAHMÎ

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

I

1 Bulan buldı seni cân içre bir genc-i nihânsın sen
2 Bilen bildi seni cânâ nice cân-ı cihânsın sen
3 Bu mürde cismümüŋ hakkâ ki cânı içre cânsın sen

III-2 murâda: ümîde T/ ümmîdi: maksûdu T.
IV-1 cûd ile yegâne vü: nâdir-i zamâne-i T.
V-4 eyleye Hak: ola senüŋ T.
7 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4277, 9b-10a.

4 Revân olsun saŋa rûhum ‘aceb rûh-ı revâŋsın sen
5 ‘Ayân it kendüŋi cânâ ne cevhersin ne kânsın sen
6 Mekânuŋ kandedür bildür ne kân-ı lâ-mekânsın sen

II

1 ‘Adem sahrâları içre çeküp çok zahmet-i râhı
2 İrüp mülk-i vücûda istedüm çok yirde sen şâhı
3 Cemâlüŋ nola olsa bu dil ü cânuŋ nazar-gâhı
4 Senüŋ hecrüŋle ser-gerdân-dilem va’llâhi bi’llâhi
5 ‘Ayân it kendüŋi cânâ ne cevhersin ne kânsın sen
6 Mekânuŋ kandedür bildür ne kân-ı lâ-mekânsın sen

III

1 Eger olmasayıdı nûr-ı hüsnüŋ lem’a-i tâbân
2 Kalurdum zulmet-âbâd-ı ‘ademde zâr u ser-gerdân
3 Şeb-i hecrüŋde koma şem’-i hüsnüŋ ‘arza kıl ey cân
4 Cemâlüŋ cândan ey cân-ı cihânum eyleme pinhân
5 ‘Ayân it kendüŋi cânâ ne cevhersin ne kânsın sen
6 Mekânuŋ kandedür bildür ne kân-ı lâ-mekânsın sen

IV

1 Visâlüŋ kasrına her kim ki ‘ışkuŋ idine reh-ber
2 Virür evvel kademde sad hezârân şevk ile o ser
3 İren ser virmek ile irdi ise vasla ey dil-ber
4 Benüm câŋum fedâ olsun cemâlüŋ tek baŋa göster
5 ‘Ayân it kendüŋi cânâ ne cevhersin ne kânsın sen
6 Mekânuŋ kandedür bildür ne kân-ı lâ-mekânsın sen

V

1 Harîm-i vasluŋa derdâ bulınmaz dogrı râh ey şâh
2 Ulu yollarda ger ‘ışkuŋ baŋa olmaz ise hem-râh
3 Şehâ ‘acz ü niyâz ile benüm budur sözüm her gâh
4 Bu **Rahmî** bendeŋi sırr-ı mahabbetden idüp âgâh
5 ‘Ayân it kendüŋi cânâ ne cevhersin ne kânsın sen
6 Mekânuŋ kandedür bildür ne kân-ı lâ-mekânsın sen

III/1 “‘ademde” yazmada “‘ademden” şeklindedir.

8

[MÜSEDDES]

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Biŋ su'âl itsem birine gelmez ol mihrden cevâb
2 Tâlib oldukça aŋa ol benden eyler ictinâb
3 Hîç bir vech ile olmaz işiginde feth-i bâb
4 Derd ü mihnet bî-kıyâs u dâg-ı hasret bî-hisâb
5 Yâr bî-pervâ dirîgâ gussadan hâlüm harâb
6 Sevmesün [c]âlemde kimse dil-ber-i 'âlî-cenâb

II

1 Hâtır-ı gamgînümi rahm eyleyüp şâd eylemez
2 Cânumı bir lahza bend-i gamdan âzâd eylemez
3 Bu dil-i vîrânumı lutf idüp âbâd eylemez
4 Aylar u yıllar geçer bir gün beni yâd eylemez
5 Yâr bî-pervâ dirîgâ gussadan hâlüm harâb
6 Sevmesün [c]âlemde kimse dil-ber-i 'âlî-cenâb

III

1 Haftada bir gün baŋa [c]arz-ı cemâl itmez o mâh
2 Ben gedâ-yı bî-nevâyam ol serîr-i hüsne şâh
3 Hasret ü derd ile [c]ömrüm hecrde oldı tebâh
4 Neyleyem ben haste yâ Rab bu gam u mihnetle âh
5 *Yâr bî-pervâ dirîgâ gussadan hâlüm harâb*
6 *Sevmesün [c]âlemde kimse dil-ber-i 'âlî-cenâb*

IV

1 Oldı gitdükçe esâs-ı [c]ışkı dilde üstüvâr
2 Benden ol fârig benüm derd-i derûnum bî-şumâr
3 Sîne sûzân dîde giryân ten za[c]îf [ü] cân figâr
4 Kalmadı sabr u karârum olmışam hayrân u zâr

---

8 FT 95-96.

5 *Yâr bî-pervâ dirîgâ gussadan hâlüm harâb*
6 *Sevmesün ᶜâlemde kimse dil-ber-i ‘âlî-cenâb*

9

[TESDÎS]

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

I

1 Şitâ hengâmı geçdi şimdi nevbet nev-bahâruŋdur
2 Olupdur yemyeşil nehr ile ber ᶜâlem kenâruŋdur
3 Salın deryâ-yı ᶜışka çünki ol mâhî şikâruŋdur
4 Tevekkül ber-Hudâ ile oŋarmak Kirdgâruŋdur
5 *Vücûduŋ zevrakın sal bahr-i ᶜışka rûzgâruŋdur*
6 *Hudânuŋdur oŋarmak sanma ey dil rûzgâruŋdur*

II

1 Bu gül-zâr-ı fenâda bir sehî-kâmet ele girmez
2 Bu yolda virmeyince başuŋı devlet ele girmez
3 Ganîmet bil bu devri mevsim-i vuslat ele girmez
4 Gözüŋ aç dem bu demdür biŋde bir fursat ele girmez
5 *Vücûduŋ zevrakın sal bahr-i ᶜışka rûzgâruŋdur*
6 *Hudânuŋdur oŋarmak sanma ey dil rûzgâruŋdur*

III

1 Açıldı gül gibi gül-zâr-ı ᶜâlem sebze-zâr oldı
2 Şalındı serv-kadler seyr-i bâga der-kenâr oldı
3 Nevâya başladı bülbül çemende sad-hezâr oldı
4 Havalar iᶜtidâl üzre muvâfık rûzgâr oldı
5 *Vücûduŋ zevrakın sal bahr-i ᶜışka rûzgâruŋdur*
6 *Hudânuŋdur oŋarmak sanma ey dil rûzgâruŋdur*

IV

1 Bugün meydân-ı ᶜışk içre hünerverlik idem dirseŋ

---

9 FT 94-95. FT’de ilgili manzûme müseddesler arasında gösterilmiştir. Halbuki, manzûmenin mütekerrir beyti, *Ahdî Tezkiresi*’nde Sıhrî mahlaslı bir şaire ait olarak gösterilmektedir. Solmaz, age., s. 355.

2 Başuŋ ortaya koyup tîgi serverlik idem dirseŋ
3 Bu çarh-ı pîre-zende ben de bir erlik idem dirseŋ
4 Bu deryâ-yı hakîkatde şinâverlik idem dirseŋ
5 Vücûduŋ zevrakın sal bahr-i ᶜışka rûzgâruŋdur
6 Hudânuŋdur oŋarmak sanma ey dil rûzgâruŋdur

10

TESDÎS*

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Bulmayaldan vuslat-ı cânâneye hergiz vüsûl
2 Hayretüm görse ola dîvâne erbâb-ı 'ukûl
3 Mahremüm derd ü belâdur her tarafdan sag u sol
4 Gâh mestem gâh hayrân meskenüm künc-i hamûl
5 *Gâh sagan gâh hasta gâh şâd u geh melûl*
6 *Gâh sultân-ı cihânam gâh bir âzâde kul*

II

1 Cevr idüp gözden bırakdı âh kim cânân beni
2 Tîg-i gamla günde biŋ kez öldürür hicrân beni
3 Pörsiş-i hâl itmeseydi ey sanem yârân beni
4 Nâ-murâd itdi murâdumdan meded devrân beni
5 *Gâh sagan gâh hasta gâh şâd u geh melûl*
6 *Gâh sultân-ı cihânam gâh bir âzâde kul*

III

1 Nûş idüp sâkî-i bâkîden ezel bezminde câm
2 Hâsıl oldı câna anuŋ neş'esinden zevk-i tâm
3 Şöyle mestem kûy-ı yâr içinde eylerken hırâm
4 Râst gelsem pâdişâh-ı 'âleme virmem selâm
5 *Gâh sagan gâh hasta gâh şâd u geh melûl*
6 *Gâh sultân-ı cihânam gâh bir âzâde kul*

---

10 D 11b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 3940, 93b-94a.
* Mecmuada "Tesdîs-i Rahmî" başlığı vardır.

IV

1 Dûr olaldan hasretiyle benden ol Yûsuf-cemâl
2 Olmışam Ya'kûb-veş Ken'ân-ı gamda pây-mâl
3 Hey birâder sorma hâlüm eyleyüp benden su'âl
4 Çâh-ı hayretde kalaldan oluban ser-geşte-hâl
5 *Gâh sagan gâh hasta gâh şâd u geh melûl*
6 *Gâh sultân-ı cihânam gâh bir âzâde kul*

V

1 Ehl-i 'ışkuŋ kimisi itmiş melâmet ihtiyâr
2 İtdi Ferhâd ile Mecnûn deşt-i hasret ihtiyâr
3 'Ârif oldur kim ide kesretde vahdet ihtiyâr
4 **Rahmi**yâ ben eyledüm cândan ferâgat ihtiyâr
5 *Gâh sagan gâh hasta gâh şâd u geh melûl*
6 *Gâh sultân-ı cihânam gâh bir âzâde kul*

11

TESDÎS

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Künc-i gamda câna eglence hayâlüŋdür senüŋ
2 Mürdeler ihyâ iden zevk-ı visâlüŋdür senüŋ
3 Seyr-i bâg u deşt iden kadd-i nihâlüŋdür senüŋ
4 Fitne-sâz olan ruhuŋda hatt u hâlüŋdür senüŋ
5 *Fer viren mâha cemâl-i bâ-kemâlüŋdür senüŋ*
6 *Mihre hançerler çeken iki hilâlüŋdür senüŋ*

II

1 Hüsnüŋe âşüfte-hâl olmış güzeller gibi hep
2 Vâlih ü şeydâ olup 'ışkuŋdan irmiş tâb u teb
3 Zerd-rû olup visâlüŋ matlabın eyler taleb
4 Yüz sürerse kûyuŋa geldikce nola rûz u şeb

---

11 D 12a-12b.

5 *Fer viren mâha cemâl-i bâ-kemâlüŋdür senüŋ*
6 *Mihre hançerler çeken iki hilâlüŋdür senüŋ*

III

1 Hâlümi bilmem niçe ‘arz eyleyem dildâruma
2 Bir nazar kılmaz benüm bu dîde-i giryânuma
3 Gamzesi tîgin çekerken sîne-i efgâruma
4 Okudum bu matla’ı geldi o dem güftâruma
5 *Fer viren mâha cemâl-i bâ-kemâlüŋdür senüŋ*
6 *Mihre hançerler çeken iki hilâlüŋdür senüŋ*

IV

1 Saf çeküp karşuŋda müjgânuŋ gibi ehl-i niyâz
2 Cân revân itmek diler olmış kamu pür-sûz u sâz
3 Hüsn ü hulkıyla güzellerden bulaldan imtiyâz
4 Gamze-i hûn-h[v]âruŋ olmış dil-berâ bir mest-i nâz
5 *Fer viren mâha cemâl-i bâ-kemâlüŋdür senüŋ*
6 *Mihre hançerler çeken iki hilâlüŋdür senüŋ*

V

1 **Rahmi**-i zâruŋ du’âlar eyleyüp saŋa hemîn
2 Mâha beŋzer dir isem ebrûlaruŋı itme kîn
3 Fenn-i nâzı senden ögrendi nola her nâzenîn
4 Dil-rübâlık şânuŋa gelmişdür ey zühre-cebîn
5 *Fer viren mâha cemâl-i bâ-kemâlüŋdür senüŋ*
6 *Mihre hançerler çeken iki hilâlüŋdür senüŋ*

III-2 Mısra sonunda olan “giryânuma” kelimesi aslında kafiyeyi bozmaktadır. Bunun yerinde “dür-bâruma” gibi bir kelime olsa kafiye düzelir.

12

[TESDÎS]

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

I

1 Ne cânda mâ-sivâ kaydı ne dilde kîl ü kâlüm var
2 Dem-â-dem zikr-i Hakk ile ne şîrîn hasb-ı hâlüm var
3 Ne dünyâdan ne 'ukbâdan cevâb ile su'âlüm var
4 Ledünnî ilmine düşdüm benüm gizlü makâlüm var
5 Ganîdür göŋlüm 'ışk ile ne mâl ü ne menâlüm var
6 Ne vasl-ı yâre handânam ne hicrândan melâlüm var

II

1 Helâk-i cân içün gamzeŋ baŋa hançer sunar cânum
2 Hemân teslîm-i rûh idüp tahallüfden geçer cânum
3 Şu câdû gözlerüŋden gayrı kimse yok sorar cânum
4 Bisât-ı kurba kurbiyyet bulam diyü iver cânum
5 Ne sag olmak murâdumdur ne ölmekden kaçar cânum
6 Cihanda haste-i 'ışk olalı bir hoşca hâlüm var

III

1 Kılup bu eşk-i hûnînüm tenüm hâkin ser ü galtân
2 Vücûdum var bütün küllî kabâya virmişem el'ân
3 Şarâb-ı 'ışk ile semm-i (?) göŋül âşüfte vü hayrân
4 Kanâ'at Kâfına 'ankâ olup dil mülkine sultân
5 Ne meyl-i Külbe-i Ahzân ne seyr-i sohbet-i yârân
6 Ne ta'n-ı zâhid-i nâ-dân ne ceng ü ne cidâlüm var

---

12 ***Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 2860, 66b.** Manzûmenin üstünde "Gazel-i Yahyâ Tahmîs-i Rahmî" başlığı vardır. Ancak manzûme mısra sayısından anlaşılacağı üzere tahmîs değil tesdîstir. Yahya'nın gazeli için bk. Yahya Bey, *Dîvan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 318. Gazelin buradaki ile *Dîvan*'daki metni arasında bazı küçük farklar bulunmaktadır.

III-1 Bu mısrada, muhtemelen yazım yanlışından kaynaklanan bir anlam problemi vardır. Mısraın doğru şekli, "Kılup bu eşk-i ẖûnînüm tenüm ẖâk ü serüm galtân" şeklinde olabilir.

III-5 "ahzân" kelimesi, *Mecmua*'da "iẖvân" şeklinde ise de *Divan*'daki şeklinin metne daha uygun olduğu görülmektedir.

IV

1 Benem ol merd-i meydânuŋ hakîkat cüst ü çâlâki
2 Fedâ-yı ‘ışk kılmışam cihânda mâl ü emlâki
3 Melâmet ehliyem nola dökersem başuma hâki
4 Kim aŋar gûşe-i gamda yaturken zâr u gam-nâki
5 Ben ol hayrân-ı ‘ışkam kim yitürdüm ‘akl u idrâki
6 Ne ‘âlemden haberdâram ne kendümden hayâlüm var

V

1 Getür sâkî mey-i nâbı bu dem mest eyle ‘uşşâkı
2 Hemân tevhîd-i zât olsun unutsun cümle âfâkı
3 Nazar kıl hâline her gâh esirge saŋa müştâkı
4 Ferâmûş eyle bu halkı aŋup ey **Rahmi** ‘uşşâkı
5 Cihan fânîdür ey ***Yahyâ*** *Hüve’l-Hayy [u] Hüve’l-Bâkî*
6 Degişmem atlas-ı çarha benüm bir köhne şâlum var

13

TESDÎS-İ RAHMÎ

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

I

1 Kabza-i kudretde himmetden kemânum var imiş
2 Menzil aldum tîr-veş a’lâ nişânum var imiş
3 Mihr ile burc-ı şerefde iktirânum var imiş
4 Tâli’-i ferhunde ‘ömr-i câvidânum var imiş
5 *Devlet [ü] ikbâl ü baht-ı kâmrânum var imiş*
6 *Kim seni görmege bir dahı zamânum var imiş*

---

13 *Mecmua-i Eş’âr*, **06 Mil Yz 3940, 98a.** D’de bulunmayan bu manzûme FT’de de vardır (s. 93-94). Ancak FT’de hem kaynak gösterilmemiştir hem de manzûme “müseddesler” başlığı altında yazılmıştır. Halbuki tesdîs olmalıdır. Tesdis edilen beyit için bk. *Ahmet Paşa Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 181. Ahmet Paşa’nın bu beyitle başlayan gazeline ayrıca Tâcî-zâde Cafer Çelebi ve Tâlibî de nazîre söylemişlerdir. Bk. *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz 406, 272b.

I-4 ṭâli’-i: ṭâli’üm FT.

II

1 Üştür-i gerdûna bâr-ı ‘ışkı mahmil eyledüm
2 Pertev-i hurşîdden zerrîn selâsil eyledüm
3 Beyza-i(?) sîmînini mâhuŋ aŋa zîl eyledüm
4 Gün gibi her rûz [u] şeb kat’-ı menâzil eyledüm
5 *[Devlet ü ikbâl ü baht-ı kâmrânum var imiş*
6 *Kim seni görmege bir dahı zamânum var imiş]*

III

1 Niçe eyyâm idi gerçi hıdmetüŋden dûr idüm
2 Yâd olup her âşnâdan halkdan mehcûr idüm
3 Ta’n-ı a’dâ ile kahr-ı dehr ile makhûr idüm
4 İttisâlüŋ gerçi yâd itdikçe key mesrûr idüm
5 *Devlet [ü] ikbâl ü baht-ı kâmrânum var imiş*
6 *Kim seni görmege bir dahı zamânum var imiş*

IV

1 Ben ki bir seyyâh-ı ‘ışkam gam diyârın seyr idüp
2 Yâr-ı gâruz Kûhkenle kûhsârın seyr idüp
3 Kesb-i hâlet eyledüm Mecnun mezârın seyr idüp
4 Hâsılı dehrüŋ ser-â-ser geşt-zârın seyr idüp
5 *Devlet [ü] ikbâl ü baht-ı kâmrânum var imiş*
6 *Kim seni görmege bir dahı zamânum var imiş*

V

1 Tengnâ-yı gamda iken **Rahmi** nâ-geh bir seher
2 Peyk-i şâdî irişüp virdi kudûmuŋdan haber

I-6 Mısra, *Ahmet Paşa Divanı*’nda “Kim seni bir dahi görmege zamânım var imiş” şeklindedir. FT’de ise “Kim seni görmeklüge daẖi zamanum var imiş” biçimindedir. Bk. *Ahmet Paşa Divanı*, s. 181; FT, s. 93-94.

II-1 Mecmuada “Üştür-i gerdûnı bâr-ı ‘ışka” şeklindedir. Ancak böyle olunca anlam çok uygun olmamaktadır.

II-2 Mecmuada, “beyża-i” kelimesinin yerinde “nîre-i” gibi bir kelime geçmekteyse de çok net değildir.

III: Bu bent *Mecmua*’da yoktur.

V-1 “tengnâ-yı”, *Mecmua*’da “neng ü nâm-ı” şeklindedir.

3 Hasb-ı hâl oldı özümde işbu beyt-i mu'teber
4 Okudum bu beyti tahsîn itdi erbâb-ı hüner
5 Devlet [ü] ikbâl ü baht-ı kâmrânum var imiş
6 Kim seni görmege bir dahı zamânum var imiş

14

TESDÎS-İ RAHMÎ ÇELEBİ*

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Nev-bahâr olup irişdi yine hengâm-ı cünûn
2 Dâg-ı sînem gibi sahrâlar olupdur lâle-gûn
3 Yârsuz çeşmüm döker her lahzada seylâb-ı hûn
4 Âh elüŋden kime feryâd ideyin ey dehr-i dûn
5 Hâtırum mahzûn u bagrum hûn u bahtum ser-nigûn
6 Sabra tâkat kalmadı gâyet zebûn oldum zebûn

II

1 Bir seher gülzâra 'azm idüp nice sâhib-kemâl
2 Sundılar destüme bir dîvân-ı gülzâr-ı hayâl
3 Kevkeb-i ikbâlümi yâd idüp açdum anda fâl

V-2: Hasb-i hâlüm oldı ol demde bu şi'r-i pür-güher FT.

14 D 17b-18a; T 16-17; *Mecmua-i Eş'âr*, SK, Halet Efendi Mülhakı, 245, 86a-86b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 3940, 91b-92a; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 796, 10a. Manzûme; D, T, FT, TB ve ilk sırada gösterilen mecmuada müseddes olarak gösterilmiştir. Halbuki manzûme tesdîs olmalıdır. Çünkü mütekerrir mısralar *İshak Çelebi Divanı*'ndaki bir gazelin matla beytidir. Bk. Üsküblü İshâk Çelebi, *Divan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, Mimar Sinan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 256. Ayrıca mütekerrir mısralardan ikincisi *Rahîmî Divanı*'nda da aynen geçmektedir. Bk. Ahmet Mermer, *Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2004, s. 97. Nitekim manzûme 3940 nolu mecmuada "Tesdîs-i Rahmî" başlığını taşımaktadır. Ayrıca SK'de bulunan mecmuanın ilerleyen yapraklarında da (87b) ilgili beytin İshak Çelebi'nin olduğu "Müseddes-i Hadîd(?) Çelebi Matla'-ı İshâk" başlığıyla teyit edilmektedir.

* Manzûmenin başlığı D, T, FT, TB ve ilk sırada gösterilen mecmuada "Müseddes" biçimindedir.

I-2 lâle-gûn: ser-nigûn D.

I-5 ḫâṭırum mahzûn: ṭâli'üm magbûn D (bütün bentlerde).

4 Nâ-gehânî geldi bu matla' o demde hasb-ı hâl
5 Hâtırum mahzûn u bagrum hûn u bahtum ser-nigûn
6 Sabra tâkat kalmadı gâyet zebûn oldum zebûn

III

1 Yûsufumdan ayrı düşdüm nitekim Ya'kûb-ı zâr
2 Kârbân-ı derd ü gamla eyledüm terk-i diyâr
3 Hârhâr-ı gam vücûdum eyledi zâr u nizâr
4 Kirm-i mihnet sînemi ifgâr idüp Eyyûb-vâr
5 Hâtırum mahzûn u bagrum hûn u bahtum ser-nigûn
6 Sabra tâkat kalmadı gâyet zebûn oldum zebûn

IV

1 Tîg-i hasret câme-i cismüm idüpdür çâk çâk
2 Nîze-i ta'n-ı 'adûdan âh kim oldum helâk
3 Künc-i gamda sîne pür-dâg u derûnum derdnâk
4 Elde bâd u gözde âb u dilde nâr u başda hâk
5 Hâtırum mahzûn u bagrum hûn u bahtum ser-nigûn
6 Sabra tâkat kalmadı gâyet zebûn oldum zebûn

V

1 **Rahmi**yâ devrân beni Mecnûn-ı 'ışka yâr idüp
2 Saldı sahrâ-yı belâya menzilüm kuhsâr idüp
3 Kim gelürse yanuma hâlümden istifsâr idüp
4 Okurum bu matla'ı derdüm aŋa tekrâr idüp
5 Hâtırum mahzûn u bagrum hûn u bahtum ser-nigûn
6 Sabra tâkat kalmadı gâyet zebûn oldum zebûn

III-1 İlk mısra D'de 3. sıradadır. / Ya'kûb-ı zâr: Ya'kûbvâr D.
III-2 Bu mısra D'de 4. mısra olarak yazılmıştır. / eyledüm: eyleyüp D.
IV-1 hasret: sabrum D.
IV-3 sîne pür-dâg u: sîne-i dâg D.
V-4 tekrâr: iş'âr D.

15

[TESDÎS]

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Zevk-i 'âşık 'âlem-i fürkatde fikr-i yâr imiş
2 Hâlet-i vuslat hemân bir pertev-i dîdâr imiş
3 Cân u dil bir lem'asından cümle pür-envâr imiş
4 Çeşm-i bahtum tâ ezel bu şevkden bîdâr imiş
5 Hâk-i pâyuŋ tûtyâ-yı dîde-i hûnbâr imiş
6 Hamdü li'llah kim görecek gözlerümüz var imiş

II

1 'Âlem-i vahdet diyen 'ışka 'aceb zîbâ dimiş
2 Zâhir egerçi kimi Şîrîn kimi 'Azrâ dimiş
3 Hayretinden dehşete varup kimi Mevlâ dimiş
4 Nâka-i Leylâyı görmiş Kays-ı bî-pervâ dimiş
5 Hâk-i pâyüŋ tûtyâ-yı dîde-i hûnbâr imiş
6 Hamdü li'llah kim görecek gözlerümüz var imiş

III

1 Cân-ı 'uşşâka cefâyı gerçi kim cânân ider
2 Her ne eylese bu ben dil-hasteye hicrân ider
3 Dâmen-i çarhı şafak gibi derûnum kan ider
4 Kûy-ı dil-berde göŋül bu vech ile efgân ider
5 Hâk-i pâyüŋ tûtyâ-yı dîde-i hûnbâr imiş
6 Hamdü li'llah kim görecek gözlerümüz var imiş

---

15 D 21a. Manzûme D'de eksik olarak yazılmış, FT'de kaynak belirtilmeden tamamlanmıştır. Biz de FT'den yararlanarak manzûmeyi tamamladık. Bk. FT, s. 91-92. Ayrıca manzûme FT'de müseddes olarak değerlendirilmiştir. Halbuki tesdîs olmalıdır. Tesdîs edilen beyit için bk. Ali Nihat Tarlan, *Necatî Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1997, s. 297. Necâtî'nin bu beyti ayrıca XVI. yüzyıl şairlerinden Gedizli Kabûlî (ö. 1591) tarafından da tesdîs edilmiştir. Bk. Mustafa Erdoğan, *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, C. I, s. 498-499.

IV

1 Âh kim saldı beni hicrâna çarh-ı kînever
2 Derd ü mihnetde diyâr-ı gurbete kıldum sefer
3 Sag esen cânâna irdüm nitekim bâd-ı seher
4 Baş koyup destin öpüp didüm aŋa ey ‘işve-ger
5 Hâk-i pâyüŋ tûtyâ-yı dîde-i hûnbâr imiş
6 Hamdü li’llah kim görecek gözlerümüz var imiş

V

1 Rahne sanmaŋ hâk-i **Rahmî** üzre kim olmış ‘ayân
2 Görinen yir yir degül seng-i mezârından nişân
3 Birisi gûyâ zebân olmış biri gûyâ dehân
4 Makdem-i yâri görüp bu vech ile eyler figân
5 Hâk-i pâyüŋ tûtyâ-yı dîde-i hûnbâr imiş
6 Hamdü li’llah kim görecek gözlerümüz var imiş

16

MUHAMMES-İ RAHMÎ ÇELEBİ*

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

I

1 Garaz sûziş durur bir mâh-ı şehr-âşûb sevmekden
2 Talebdür tâlibe maksûd olan matlûb sevmekden
3 Hakîkatdür bilür ‘âşık olan mergûb sevmekden
4 Temennâ-yı visâl itmek degüldür hûb sevmekden
5 Garaz bir hazz-ı rûhânî durur mahbûb sevmekden

II

1 Kul oldum sâkıyâ câm-ı şarâb-ı hoş-güvâr içün
2 Meded düşdüm safâ-yı la’l-i cân-bahş-ı nigâr içün
3 Esîr-i bâgbân oldum hevâ-yı lâle-zâr içün
4 Mürîd-i pîr-i ‘ışk olsam ‘aceb mi yâdigâr içün
5 Kişi bir cezbe hâsıl itmedür meczûb sevmekden

---

16 K 449-450; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 1641, 340a.
* Başlık, *Mecmua*’da “Muḫammes-i Rahmî” şeklindedir.

III

1 Seher nezzâre-i ebrû-yı yâr-ı dil-sitân itdüm
2 Nihân itdi yüzin burka' salup bilsem aŋa nitdüm
3 Bir âh-ı sûz-nâk idüp cihânı pür-duhân itdüm
4 Yüzüme dest-mâlüm ebr-veş dutdum figân itdüm
5 Hilâl-âsâ bugün bir şâhid-i mahcûb sevmekden

IV

1 Nazardan gâ'ib oldı gün gibi ol kâsım-ı hâver
2 Şeb-i mihnetde kaldı dil gam u gussa ile muztar
3 Çerâg-ı dîde oldı giryeden bî-lem'a vü bî-fer
4 Belâ vü derd-i hecre bakmayup dil nâleler eyler
5 'Alîl oldı nitekim Yûsufı Ya'kûb sevmekden

V

1 Göŋülden 'âşık-ı ser-geşte-i 'ışk-ı nigâr olup
2 Sarardum nâ-tüvân oldum gam-ı hecr ile zâr olup
3 Tolanup tarf-ı kûyuŋ çarh gibi bî-karâr olup
4 Dögersem **Rahmi**yâ sînem 'aceb mi zerd ü zâr olup
5 Bugün bir sîm-ten garrâ güzel mahbûb sevmekden

17

MUHAMMES

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Bir yaŋa derd ü belâ vü bir yaŋa zehr ü elem
2 Bir yaŋa cevr ü cefâ vü bir yaŋa hecr ü sitem
3 Kıldılar târâc ile dil mülkini râh-ı 'adem
4 Hâne-i dilde ider cisr ile da'vâ-yı kadem
5 *Gâh fürkat gâh hasret gâh mihnet gâh gam*

---

17 D 14b-15a; *Mecmua-i Eş'âr*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler, 1083, 12a-12b.

II

1 Sûretüŋ nakşın görüp çıkmaz göŋül büt-hâneden
2 Câm-ı la'lüŋ yâdına dil gitmedi mey-hâneden
3 Eksük olmaz âh kim her dem dil-i dîvâneden
4 Mest-i 'ışk olup göŋül ol nergis-i mestâneden
5 *Gâh fürkat gâh hasret gâh mihnet gâh gam*

III

1 Hem-demümdür gurbet içre her nefes âhum benüm
2 Devletüŋde sanma tenhâ bendeŋi şâhum benüm
3 Sal 'adem mülkine ben mehcûrı Allâhum benüm
4 Kim tarîk-ı 'ışk içinde oldı hem-râhum benüm
5 *Gâh fürkat gâh hasret gâh mihnet gâh gam*

IV

1 Zerrece mihr itmeyen ol mâh-ı tâbândur baŋa
2 Kim fezâ-yı dehr anuŋ cevriyle zindândur baŋa
3 Fürkat [ü] vuslat hayâlüŋ birle yeksândur baŋa
4 Her gice tâ subha dek gurbetde mihmândur baŋa
5 *Gâh fürkat gâh hasret gâh mihnet gâh gam*

V

1 Vâdi-i sînemde **Rahmî** leşker-i hicrân olur
2 Gelmesün sabrum sakın dil hânesi vîrân olur
3 Cân u dil mülki tenümden 'âkıbet tâlân olur
4 Bir dem içre gerçi kim dil tahtına sultân olur
5 *Gâh fürkat gâh hasret gâh mihnet gâh gam*

18

TAHMÎS

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 ‘Âlem-i tecrîdde ‘Îsâyiken hem-zâdumuz
2 Mâder-i dehri uyutmazdı bizüm feryâdumuz
3 Rûh-ı kudsîler sürer her subh-dem evrâdumuz
4 *Kurs-ı mehle hûşe-i pervîn olaldan zâdumuz*
5 *Ehl-i fakr içre tena'umla çıkupdur adumuz*

II

1 Şâd olup sanmaŋ bu dehr-i bî-sebâta mâliküz
2 Hızr-veş ‘ilm-i ledünle kâyinâta mâliküz
3 Kimse hall itmez rumûz-ı müşkilâta mâliküz
4 *Bir sınuk sâgarda seyr-i mümkinâta mâliküz*
5 *Biz harâbât ehliyüz böyle olur irşâdumuz*

III

1 Ger habâb-ı cûy-âsâ günbed îcâd eylesek
2 Yâ Halîl-i vakt olup bir Ka'be bünyâd eylesek
3 Bir iki dem ‘ayş idüp gamgîn dili şâd eylesek
4 *Tıfl gibi lu'b ile bir hâne âbâd eylesek*
5 *Girmeden içine vîrân eylerüz âbâdumuz*

IV

1 Kurmadan dâm-ı ecel her ‘âşıkuŋ tende kılı
2 Cevher-i cismüŋ dahi ma'dûm-ı mahz iken dili
3 Olmadan nûr-ı vücûd ile bu ‘âlem müncelî
4 *Saydumuz murgân-ı kudsî-âşiyândur olalı*
5 *‘Ankebûtî dâm ile nûr-ı basar sayyâdumuz*

---

18 D 12b-13a. Tahmis edilen şiir için bk. *Hayâlî Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 157.

V

1 Kâmetüm itdi felek Rüstem kemânı gibi ham
2 Şol kadar tîr-i kazâdan **Rahmiyâ** çekdüm elem
3 Ten hisârın ser-te-ser devr eyledi ceyş-i sitem
4 *Cism-i pür-peykânumuz görüp **Hayâlî** didi gam*
5 *Alımaz şâd u ferah bu kal'a-i pûlâdumuz*

19

TAHMÎS*

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

I

1 Cihân gark-âb olupdur dîde-i eşk-i revânumdan
2 Felekler Nîl-reng olmış durur dûd-ı duhânumdan
3 Melekler bâl ü per yakmış durur sûz-ı nihânumdan
4 Düşelden ayru şeydâ dil meh-i nâ-mihribânumdan
5 Kevâkib her gice yummaz gözin âh u figanumdan

II

1 Bugün Ferhâd-veş bir 'âşıkam mihnet diyârında
2 Güli rüsvây ider dâg-ı tenüm gam şâhsârında
3 Mekân itsem 'aceb midür melâmet kûhsârında
4 Ben ol bâz-ı hümâ-saydem ki 'âlem murg-zârında
5 Niçe 'ankâ gibi yavru uçurdum âşyânumdan

V-5 "alımaz şâd u" ibaresi *Hayâlî Divanı*'nda "alamaz şâh-ı" biçimindedir. Bk. age, s. 157.

19 D 13a; *Mecmua-i Eş'âr*, SK, Halet Efendi Mülhakı, 245, 87a-87b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 803, 72b-73a; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4277, 3a-3b; Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler, 1083, 13b-14a. Tahmis edilen şiir için bk. *Hayâlî Divanı*, s. 223. Gazelin *Hayalî Divanı*'ndaki ile buradaki şekli arasında bazı küçük farklar vardır.

* Başlık: Tahmis-i Rahmî Beg Gazel-i Hayâlî, Mecmua (SK); Gazel-i Hayâlî Tahmis-i Rahmî, Mecmua (06 Mil Yz A 803, 4277).

II Bu bentteki mısraların sonunda geçen bulunma hal eki (-da), *Rahmî Divanı*'nda uzaklaşma hal eki (-dan) olarak yazılmıştır. Ancak ek *Hayâlî Divanı*'nda bulunma hâli şeklindedir ve bu şekil şiire de anlamca daha uygundur.

III

1 Devât-ı gam olupdur gerçi kim bu çeşm-i giryânum
2 Midâd-ı sürhdür anuŋ içinde eşk ile kanum
3 Yazuban mâcerâ-yı derd-i ‘ışkı kilk-i müjgânum
4 Mahabbet-nâmelerdür kim saŋa irsâl ider cânum
5 Ben öldükde seg-i kûyuŋ götürse üstühˇânumdan

IV

1 Nola Mecnûn-ı ‘ışk olsam ezel takdîridür çünkim
2 Tenümde mûlarum yir yir cünûn zencîridür çünkim
3 Bu yolda cân-feşânlık ‘âşıkuŋ tedbîridür çünkim
4 Sanavber gibi bagrum başlu olsa yiridür çünkim
5 Murâdum mîvesi bitmez nihâl-i ergavânumdan

V

1 Derûnuŋ **Rahmi**yâ âlâyiş-i gamdan kılup hâlî
2 Yüri bir ihtiyâruŋ ol reh-i ‘ışkında pâ-mâli
3 Kalender-veş tırâş it levh-i dilden hatt-ı âmâli
*4 **Hayâlî** tekye-i ‘ışkuŋ olup meczûb-ı abdâlı*
5 Gedâlar gibi geçmek isterem nâm u nişânumdan

20

TAHMÎS

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

I

1 Tâ-ezel hâküm ki tahmîr oldı tînet bagladı
2 Cevher-i ‘ışka mahal içün liyâkat bagladı
3 ‘Unsur-ı pâkümde kudret bunca hikmet bagladı
4 Ana rahminde tenüm şol dem ki sûret bagladı
5 Bir sanem yadına zünnâr-ı mahabbet bagladı

---

20 D 13b; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 3682, 57b. Tahmis edilen şiir için bk. *Hayâlî Divanı*, s. 301. Gazelin *Hayâlî Divanı*’ndaki şekli ile *Dîvân-ı Rahmî*’deki şekli arasında bazı küçük farklar vardır.

II

1 Cevher-i ‘akl ile halk oldukda a’yân-ı cihân
2 Mahzen-i dilde karâr itdi niçe genc-i nihân
3 Hıfz ider agyârdan her dem anı tîg-i zebân
4 Genc-i câna nefs ejderhâsın itdi pâsbân
5 Çün tılısm-ı âdemi üstâd-ı hikmet bagladı

III

1 Tengnâ-yı dehrde derd ehli çekdi çok belâ
2 ‘Işk-ı ‘Azrâyile Vâmık oldı pâ-mâl-i ‘anâ
3 Bî-sütûnda Kûhken Şîrîne kıldı cân fedâ
4 Gördi Mecnûn kim benî-âdemde yok resm-i vefâ
5 Vardı ol dîvâne vahşîlerle ülfet bagladı

IV

1 Dehre erbâb-ı nazar dirse nola dâr-ı mihen
2 Pây-mâl-i deşt-i mihnetdür nice nâzük beden
3 Harc idüben yok yire nakd-i hayâtın cümleten
4 Mahmil-i tâbûtda olur metâ’ı bir kefen
5 Şol ki birkaç gün fenâ dünyâda şöhret bagladı

V

1 Gark-ı hûn-âb olsa lâyık **Rahmi**yâ bu çeşm-i ter
2 Şâhid-i maksûda irgürmez sipihr-i kînever
3 Pisteri hâr-ı belâ bâlînidür seng-i meder
4 Yâd-ı la’lüŋle ***Hayâlî*** *nûş idüp hûn-ı ciger*
5 *Gör tabîb-i hecr aŋa cânâ ne şerbet bagladı*

21

TAHMÎS

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

I

1 Mahabbet 'arsasında niçe serler hâk-sâr ancak
2 Kimi olmış gedâ-yı 'ışk kimi şehryâr ancak
3 Görüp hatt-ı gubârın kâkül ile bî-karâr ancak
4 Sabânuŋ hâtırı kûyında yârüŋ pür-gubâr ancak
5 Benüm gibi o dahi bir perîşân rûzgâr ancak

II

1 Ezel bezminde rindân meclisine gelmedi sûfî
2 Mahabbet bâdesin câm-ı safâdan içmedi sûfî
3 Safâ vü zevkumı seyr eyleyüp ta'n eyledi sûfî
4 Elümde âl tûtî-veş meyi gördi didi sûfî
5 Be bu kendü ayagıyla ele gelmiş şikâr ancak

III

1 Mahabbet şâh-râhından diyâr-ı mihnete gitdüm
2 Dehânı hasretiyle nakd-i 'aklum bilmezem nitdüm
3 'Adem mülkini terk idüp vücûd iklîmine yitdüm
4 İletdüm tuhfe-i cân-ı hakîrüm yâre 'arz itdüm
5 *Gülüp nâz ile ol gül-ruh didi bu yâdigâr ancak*

IV

1 Belâ derbendi içre kârbân-ı dil olaldan güm
2 Felek tablını her dem çûb-ı âhum gümledür güm güm
3 Hilâli sînemüŋ na'lin kıyâs itdüm seher gördüm
4 Kamer bir penbe-i dâgum durur çarh üzre encüm hem
5 *Derûn-ı âteşînümden çıkan birkaç şirâr ancak*

V

---

21 D 13b-14a; *Mecmua-i Eş'ar*, 06 Mil Yz A 1641, 285a. Tahmis edilen şiir için bk. *Hayâlî Divanı*, s. 176.

1 Çekerken câm-ı hasret içre **Rahmî** rûze-i hicrân
2 Nasîb oldı seher-geh aŋa bezm-i vuslat-ı cânân
3 Yakalar çâk olup çarha irişdi na'ra-i mestân
4 Şeb-i 'îd eyledi gerdûn hilâlüŋ câmını gerdân
*5 **Hayâlî** dahi içmez zâhid-i perhîz-gâr ancak*

22

TAHMÎS*

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Sâlik-i râh-ı hakîkat ol dilâ şimden girü
2 Çâk idüp zerrîn kabâyı gey 'abâ şimden girü
3 Meskenüŋ olsa nola künc-i fenâ şimden girü
4 *Âhir oldı çün 'ömür geçdi hevâ şimden girü*
5 *Nideyin el virdügin dünyâ baŋa şimden girü*

II

1 Gitdi eyyâm-ı cüvânî oldı her mihnet füzûn
2 Dûd-ı âhum şeklidür elde 'asâ-yı reh-nümûn
3 'Anberüm kâfûr olup oldı elif kaddüm çü nûn
4 Pîrlik hengâmıdur gelmişdür eyyâm-ı sükûn
5 *Su gibi dil tıflı akmaz her yaŋa şimden gerü*

III

1 Ehl-i vahdet oldı dil terk itdi bu kesret gamın
2 Mülk-i lâhûtuŋ bütün dünyâya virmez bir demin
3 Gâh rûhânî gehî 'Îsî idüpdür mahremin
4 Tâyir-i kudsîde nefs aŋdı tecerrüd 'âlemin
5 *Cîfe-i dünyâ gamı düşmez aŋa şimden gerü*

---

22 D 14a-14b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1641, 173a-b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 3291, 74a. Tahmis edilen gazel için bk. *Divan-ı Sâlih Çelebi (Celâl-zâde)*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yz 3846, 49b. Salih Çelebi'nin bu gazeli ayrıca, Gedizli Kabûlî (ö. 1591) tarafından da tahmis edilmiştir. Bk. Erdoğan, agt, C. I, s. 520-521.

* Başlık: Gazel-i Sâlih Tahmîs-i Rahmî, *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1641, 173a.

IV

1 Hubb-ı dünyâ dîdede olur sebel ey müdde'î
2 Çeşm-i câna irüşür andan halel ey müdde'î
3 Mazhar-ı meclâ-yı Hak kıl kalbi gel ey müdde'î
4 Ben cihân sevdâlarından çekdüm el ey müdde'î
5 Ser-te-ser gavgâ-yı dehri al saŋa şimden girü

V

1 Merd-i dânâ-dil nazar kılmaz cihâna **Rahmi**yâ
2 Bî-bekâdur kârgâh-ı 'âleme irer fenâ
3 İşbu ma'nîde dimişdür sâlik-i râh-ı Hudâ
4 Bir gün âgâh olmaduŋ düş gibi geçdi mâ-mezâ
5 ***Sâlihâ** hâlüŋ nolur bâri aŋ a şimden girü*

23

TAHMÎS

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

I

1 Olanlar sûrete mâyil nedür ma'nâyı bilmezler
2 Hakîkat gözleseŋ mâhiyyet-i eşyâyı bilmezler
3 Bu bahr içre sadefde ol dür-i yektâyı bilmezler
4 Cihân-ârâ cihân içindedür ârâyı bilmezler
5 *O mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler*

II

1 'İbâdetden 'ubûdiyyet durur maksûd ey 'âbid
2 Hakîkî Ka'beye secde ider ma'nâda her sâcid
3 Ezelden mest kılmışken şarâb-ı şem' ile şâhid
4 Harâbât ehline dûzah azâbın aŋma ey zâhid
5 *Ki bunlar ibn-i vakt oldı gam-ı ferdâyı bilmezler*

---

23 D 14b; K 448-449; *Mecmua-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, 547, 43a-43b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 3128, 4b-5a. Tahmis edilen şiir için bk. *Hayâlî Divanı*, s. 107.

II-3 kılmışken: kalmışken K / şâhid: - K.

III

1 Mahabbet câmını nûş itdi geçdi niçe fâyıklar
2 Bu bezme mest olan gelsün yaraşmaz bunda ayıklar
3 Yakasın subh-veş çâk eyleyüp mestâne sâdıklar
4 Şafak-gûn kan içinde dâgını seyr itse âşıklar
5 Güneşde zerre görmezler felekde ayı bilmezler

IV

1 Melâmet deştini geşt eyleyüp hayretle mecnûnlar
2 Gedâ oldı bu yolda niçe Dârâ vü Ferîdûnlar
3 Fenâ ser-menzilinde dîdelerden dökdiler hûnlar
4 Hamîde kadlerine rişte-i eşki takup bunlar
5 *Atarlar tîr-i maksûdı nedendür yayı bilmezler*

V

1 Bekâ yok **Rahmi**yâ fânî tasavvur eyle devrânı
2 Gedâya şâh-ı ‘âlemdür anuŋ kim ola ‘irfânı
3 Ne söyler hûş ile gûş eylegil dehrüŋ sühandânı
*4 **Hayâlî** fakr şalına çekenler cism-i ‘uryânı*
5 Anuŋla fahr iderler atlas u dîbâyı bilmezler

IV-1 melâmet: mahabbet D, K. “Melâmet” kelimesi, yukarıda ilk sırada gösterilen *Mecmua*’da geçmektedir (43b). FT’de de bu kelime “melâmet” olarak alınmış, ancak herhangi bir kaynak gösterilmemiştir.

V-1 bekâ: vefâ K.

V-2 gedâya: gedâ-yı K.

V-3 hûş ile gûş eylegil dehrüŋ: şevk ile gûş it bu dehrüŋ her K.

24

TAHMÎS

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 'Ayş u 'işret 'ârife olmaz dem-i vuslat gibi
2 Saltanat iki cihân içinde bu hâlet gibi
3 'İzzet-i bâkî hemân bir şâhdan himmet gibi
4 Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
5 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

II

1 Kays kim deşt-i gamuŋ peyk-i cihân-peymâsıdur
2 Tâ-ezelden Leylinüŋ âşüfte-i şeydâsıdur
3 'Âkıbet başuŋdaki bir dil-berüŋ sevdâsıdur
4 Saltanat didükleri ancak cihân gavgâsıdur
5 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

III

1 Meskenüŋ 'âlemde bir mihnet-serâdur 'âkıbet
2 Pisterüŋ hâk-i 'anâ 'ömrüŋ hebâdur 'âkıbet
3 Başuŋ üzre seng-i hasret müttekâdur 'âkıbet
4 Ko bu 'ayş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
5 Yâr-ı bâkî ister iseŋ olmaya tâ'at gibi

IV

1 Ger Süleymân gibi bir sırça sarâyı ey hıred
2 Eyleyüp mesken 'asâ-yı sıhhati idüp sened
3 Yir anı kirm-i ecel irüp fenâ hayfâ meded
4 Olsa kumlar sâgışınca 'ömrüŋe hadd ü 'aded
5 Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâ'at gibi

---

24 D 15a-15b. Muhibbî'nin tahmis edilen bu şiirini Coşkun Ak tarafından hazırlanan *Muhibbî Divanı*'nın gazeller bölümünde bulamadık (KTB Yayınları, Ankara, 1987). Bu gazel, ilgili çalışmanın baş tarafındaki inceleme bölümünde yer almaktadır (s. 4). Fakat çalışmanın girişinde kullanılan bazı manzûmelerin *Divan*'daki sıra numarası belirtildiği halde bu şiirin numarası da belirtilmemiştir.

V

1 **Rahmi**yâ nakd-i kelâmuŋ hazrete bulsa vüsûl
2 Lâyık oldur kim anı redd itmeye dest-i kabûl
3 Gûş idüp bu nükte[y]i hayretde kalmışdur ‘ukûl
*4 Ger huzûr itmek dilerseŋ ey **Muhibbî** fârig ol*
5 Olmaya vahdet makâmı gûşe-i ‘uzlet gibi

25

TAHMÎS

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

I

1 Terahhum eyleyüp ben nâ-tüvân u hōr u dil-zâra
2 Sevâbın kasd idüben eyleye hem derdüme çâre
3 Sürüben yüzümi yirlere iltüp kûy-ı dil-dâra
4 Beni bir kimse olsa kapusında kılsa biŋ pâre
5 Bahâne olsa izhâr-ı mahabbet itmege yâre

II

1 Dilerseŋ fenn-i ‘ışk içre olasın ey göŋül fâyık
2 Cefâ-yı yâre sabr itmek gerekdür nitekim Vâmık
3 Eger kim hâlet-i ‘ışkı sorarsaŋ baŋa ey ‘âşık
4 Cefâya sabr ider ölüp gidince ‘âşık-ı sâdık
5 ‘Adâvet idemez yâra mahabbet itmez agyâra

III

1 Belâya ugradı yine benüm bu oŋmaduk başum
2 Yiridür yaş yirine kan döke çeşm-i güher-pâşum
3 Baŋa hem-dem geçerken olmadılar yine sırdaşum
4 Dirîgâ iki şâhid oldı yâre âh ile yaşum
5 Tuyuldı ‘ışk-ı pinhânum mecâl olmadı inkâra

---

25 D 15b; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 4277, 23a-23b. Tahmis edilen şiir için bk. Yahyâ Bey, *Dîvan Tenkidli Basım*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul, 1977, s. 511-512.

IV

1 Niçe günüm geçe bilmem benüm âh u figân ile
2 Yâ niçe derdnâk olam bu derd-i câvidân ile
3 Bilenler hâlet-i ‘ışkı o yâr-ı nükte-dân ile
4 Saŋa yârüŋ selâm itdi iyü bir hoş kelâm ile
5 Sevâbın kasr idüben eglese göŋlümi bir pâre

V

1 Benüm göŋlüm alan bir nev-cüvân-ı mâh-peykerdür
2 Kemâl-i ‘izz u şevketle serîr-i dilde serverdür
3 O mâhuŋ vasf-ı ruhsârı dem-â-dem dilde ezberdür
4 Hayâl-i yâr bir hicrânı yok mahbûba beŋzerdür
5 Anuŋla eglenür her ‘âşık-ı mahzûn-ı âvâre

VI

1 Sorarsaŋ hâl-i **Rahmî**den egerçi kim melâmetde
2 Gözi pür-nem dili pür-gam teni derd ü felâketde
3 Belâ-yı hecr bî-pâyân firâk ise nihâyetde
*4 Mükedder oldı **Yahyâ** derdmendüŋ hâli gâyetde*
5 Meger Allâhdan olur olursa derdine çâre

26

TAHMÎS*

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

I

1 Baŋa bir gûşe mi var künc-i fenâdan gayrı
2 Baŋa mahrem kim olur derd ü ‘anâdan gayrı
3 Ger sorarlarsa dilâ bunca belâdan gayrı

---

26 D 16a, T 24-25; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 803, 70b-71a; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 1641, 264a; *Mecmua-i Eş’âr*, SK, Halet Efendi Mülhakı, 245, 99b-100a; *Mecmua-i Eş’âr*, TDK Kütüphanesi, Yz 503, 73b-74a; Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler, 1083, 5a-5b. Tahmis edilen gazel için bk. Tarlan, *Necati Beg Divanı*, s. 520-521.

* Başlık 803 nolu mecmuada “Gazel-i Necâtî Beg Taḫmîs-i Rahmî Efendi”; 503 nolu mecmuada “Taḫmîs-i Rahmî Gazel-i Necâtî” şeklindedir.

4 *Dime kim yârda yok cevr ü cefâdan gayrı*
5 *Ne dilerseŋ bulunur mihr ü vefâdan gayrı*

II

1 Şerha şerha dilümi tîg-i belâlar dilicek
2 Siper-i sînemi de tîr-i havâdis delicek
3 Hâr-ı sahrâ-yı ecel dâmen-i ‘ömre ilicek
4 *Beni aglaŋ beni kim üstüme gelmez ölicek*
5 *Bir avuç toprak atar bâd-ı sabâdan gayrı*

III

1 Çeşmüŋe ehl-i nazar nergis-i şehlâ didiler
2 Mîme beŋzer diyicek la’lüŋe zîbâ didiler
3 Cîme teşbîh idicek zülfüŋi lâ lâ didiler
4 *Şol elif kâmetüŋ ile kaşuŋa râ didiler*
5 *Beni kim egleye ‘âlemde bu râdan gayrı*

IV

1 Neyleyem pertev-i hurşîdi cemâlüŋ var iken
2 Bakmazam mâh-ı neve iki hilâlüŋ var iken
3 Gayrı agyâr durur dilde hayâlüŋ var iken
4 *Ne ümîd eyleye ‘uşşâk visâlüŋ var iken*
5 *Ne garaz eyleye bîmâr devâdan gayrı*

V

1 **Rahmi**yâ virmeyicek yâr bize vuslat elin
2 Virmeye şâhid-i maksûd bize devlet elin
3 Âh u zâr ile urup bir birine hasret elin
4 *Yüzine tutsa* **Necâtî** *ne ‘aceb haclet elin*
5 *Nesi var yüze gelür dest-i du’âdan gayrı*

II-2 sînemi de: sînemizi D.
IV-4 *Necati Beg Divanı*’nda “ümîd” yerinde “garaż” vardır.
IV-5 *Necati Beg Divanı*’nda “garaż” yerinde “murâd” vardır.
V-3 hasret: hayret D.

27

TAHMÎS*

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Vakt-i gülzâr irdi bülbül oldı gûyâ bir yaŋa
2 Salınur ra'nâlanup her serv-i bâlâ bir yaŋa
3 Ehl-i diller kıldılar gülgeşt-i sahrâ bir yaŋa
4 Halk-ı 'âlem bir yaŋa bî-çâre tenhâ bir yaŋa
5 Cennet-i kûyuŋ komazam olsa dünyâ bir yaŋa

II

1 Gülşene 'arz eyleyelden dil-berâ dîdâruŋı
2 Lâle hacletden kızardı göricek ruhsâruŋı
3 Gonçalar dem-beste kaldı işüdüp güftâruŋı
4 Bulımadılar arayup şîve-i reftâruŋı
5 Gitdi Tubâ bir yaŋa serv-i dil-ârâ bir yaŋa

III

1 Boynuma zencîr-i zülfin ideli ol yâr bend
2 Halka halka dûd-ı âhum çarha salmışdur kemend
3 Fâyide itmez ne lâzım 'âşık-ı şeydâya pend
4 'Işka mâni' olımaz zâhid kelâm-ı hûşmend
5 Kimsene karşu durımaz aksa deryâ bir yaŋa

IV

1 Ehl-i dünyânuŋ dilâ gûş itme kîl ü kâlini

---

27 D 16a-16b; T 20-21; *Mecmua-i Eş'ar*, 06 Mil Yz A 1641, 277a; *Divan-ı Maksadî ve Mecmua-i Eş'ar*, 06 Mil Yz A 2745, 23b-24a; *Mecmua-i Eş'ar*, 06 Mil Yz A 4277, 117a; *Mecmua-i Eş'ar*, TDK Kütüphanesi, Yz A 503, 30b. Tahmis edilen gazel için bk. Tarlan, *Necati Beg Divanı*, s. 146; Ayrıca bk. *Mecmua-i Eş'ar*, 06 Mil Yz A 3291, 74b, 14a (Baş tarafı 74a, sonu 14a'da).

* Başlık, 4277 nolu mecmuada "Tahmîs-i Rahmî Gazel-i Fevrî"; 503 nolu mecmuada ise "Tesdîs-i Rahmî Maṭla'-ı Necâtî" şeklindedir.

III-3 lâzım 'âşık-ı: lâzımdur dil-i D.

III-5 kimsene karşu durımaz: kimse mâni' ola mı ger D, kimse karşu durmadı ger T.

2 Gel kalender ol bulup bir Rûm ili abdâlını
3 Kâr-bârı terk idüp bürin melâmet şâlını
4 Mâl-ı dünyâ ile şerh eyler tecerrüd hâlini
5 Yirde Kârûn bir yaŋa gökde Mesîhâ bir yaŋa

V

1 Âh-ı **Rahmî**den nola gerdûn olursa bî-karâr
2 Gerd-i mihnet kıldı çün mir'ât-ı kalbin pür-gubâr
3 'Ârızından zâhir olaldan bu hatt-ı müşg-bâr
4 Cânına oldı ***Necâtî****nüŋ havâle çeşm-i yâr*
5 Ey ecel sen de gelüp itme tekâzâ bir yaŋa

28

TAHMÎS

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Ehl-i dünyâ kim cihân zevkin dem-â-dem sandılar
2 Veh ki bu mâtem-sarâyı cây-ı hurrem sandılar
3 Bî-bekâyiken esâs-ı dehri muhkem sandılar
4 Bir dem iken devlet-i dünyâyı her dem sandılar
5 Bu fenâ gülzârınuŋ 'ayşını 'âlem sandılar

II

1 Yâd idüp bülbül gibi dil serv-i gül-ruhsârını
2 Sînesinüŋ lâleye 'arz eyledi efgârını
3 Dâmen-i gülde göricek gülşenüŋ her hârını
4 Ol kadar zârılıg itdüm kim cihân gülzârını
5 Hânkâh-ı şîven [ü] eyvân-ı mâtem sandılar

V-2 kıldı çün: eyledi D.
V-4 çeşm-i: 'ışk-ı D, T.
28 D 16b-17a, T 22-23. Tahmis edilen gazel için bk. Tarlan, *Necati Beg Divanı*, s. 191.
I-4 "her" yerinde *Necati Beg Divanı*'nda "bir" geçmektedir.
II-1 dil: bir T.
II-5 şîven [ü]: şîveni T, şîven D. Nitekim *Necati Beg Divanı*'nda da "şîven-ü" şeklindedir.

III

1 Ey Mesîhâ-dem nola çarh üzre itseŋ yirüŋi
2 Mürde-diller cân bulur gûş itseler takrîrüŋi
3 Deyr-i dilde her sanem nakş eyledi tahrîrüŋi
4 Ehl-i diller göricek âyînede tasvîrüŋi
5 Bagrına basmış durur 'Îsâyı Meryem sandılar

IV

1 'Işk bir deryâyimiş eşk-i güher-pâşum gibi
2 Her habâbıdur anuŋ bagrumdaki başum gibi
3 Cûş idicek mevcler peydâ olur yaşum gibi
4 Sürdiler yüzin yire acıtdılar yaşum gibi
5 Bilmezem deryâ-yı 'Ummânı benüm nem sandılar

V

1 **Rahmi**yâ gülzârda bir niçe serv-i hoş-hırâm
2 'Ayş iderken nûş idüp câm-ı şarâb-ı lâle-fâm
3 Her biri turdı ayag üzre hemân dem şâd kâm
4 Sundılar bir cür'a kim biŋ yıl yaşar içen temâm
5 Bu perî-rûlar ***Necâtî*** *bizi âdem sandılar*

III-1 itseŋ: kılsaŋ T.

III-2 itseler: edicek T.

III-5 *Necati Beg Divanı*'nda "durur" yerinde "yatur" bulunmaktadır. Ancak *Divan*'da ilgili kelimenin farkında "yatur" kelimesi bulunmaktadır.

IV-3 yaşum: kaşum T.

IV-4 yüzin yire: yere yüzün T / acıtdılar: akıtdılar D. Mısra, *Necati Beg Divanı*'nda "Yüzine kefler urup yire sürüp acıtdılar" şeklindedir. Bu mısraın yukarıya alınması uygun değildir, çünkü, bentteki kafiye düzeni bozulmaktadır. Ayrıca *Divan*'daki mısraın farkında yukarıdaki şekil de vardır.

29

TAHMÎS

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Halka halka kâkülin ol şûh kim pür-tâb ider
2 Seyr iden çarha kemend-i âhını pertâb ider
3 Eşk-i hasret lâle gibi pisterin hûn-âb ider
4 Gam şebinde cân u dil sanmaŋ ki bir dem hᵛâb ider
5 Gözlerüm yaşı cihânı belki gark-ı âb ider

II

1 'Âşık-ı sâdık geçüp sehv eyleseŋ farzâ ki sen
2 Hâk-i pây-i yâre yüz sürmek durur saŋa hasen
3 Mezhebi budur eyâ 'allâme-i şîrîn-sühan
4 Câmi'-i hüsninde yârüŋ tâk-ı ebrûsın gören
5 Secdeden kaldurmayup başın anı mihrâb ider

III

1 Zülf-i dil-ber bir şebistân-ı hayâlîdür meger
2 Müşkil olmışdur anı hall idemez nev'-i beşer
3 Metn-i hüsnin gerçi hattât-ı ezel evvel yazar
4 Zînet virüp safha-i kâfûra yir yir misk-i ter
5 Soŋradan hattı gelüp şerh eyleyüp i'râb ider

IV

1 Hızr-ı vakt oldum girüp nâ-gâh vuslat bâgına
2 Câmı bir bâdeyle beŋzetdüm hayât ırmâgına
3 Düşdi murg-ı dil kara kâkülleriŋüŋ agına
4 Cân nisâr itsem 'aceb mi sâkinüŋ ayagına
5 Bir kadeh meyle niçe şeyh olanı ol şâb ider

---

29 D 17a. Tahmis edilen şiir için bk. Ak, age, s. 278.
I-4 bir: her D.
III-4 Mısra *Muhibbî Dîvânı*'nda şu şekildedir: Metn-i hüsnüŋ egerçi ḫaṭṭâṭ-ı ezel evvel yazup.

V

1 Her kime kim iltifât itse o şâh-ı nîk-hû
2 **Rahmi**yâ devlet aŋa el virüp olur bahtlu
3 Nitekim hurşîdden alur reyâhîn reng ü bû
4 Gülşen-i hüsni nigâruŋ tâze ter olsun diyü
*5 Bu **Muhibbî** gözyaşın su sînesin dolâb ider*

30

TAHMÎS-İ RAHMÎ Lİ-GAZELİ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

I

1 'Âşık oldur vire varını güzeller yolına
2 Harc idüp sîm ü zerin terk ide efser yolına
3 El çeküp iki cihândan vireyin ser yolına
4 Nakd-i 'ömrüm vireyin zülf-i mu'anber yolına
5 Asılayın öleyin koŋ beni dil-ber yolına

II

1 Tîg-i 'ışkıyla çeküp sînemüze yâreleri
2 Geşt [ider] mastabe-i câm-ı mey âvâreleri
3 Sihr idüp fitne ider gamzesi sehhâreleri
4 Nice başdan çıkarur 'âşık-ı bî-çâreleri
5 Sag olanlar göre ol saçı mu'anber yolına

III

1 Gamzesi tîgi gelür sîneye kan eylemege
2 Müjesi tîr çeker cânı nişân eylemege
3 Şerhalar agız açar derdi beyân eylemege
4 Kılca kaldı yüregüm cânı revân eylemege
6 O boyı serv-kad ü serv-i sanavber yolına

---

30 D 17a-17b. Tahmis edilen gazel, Coşkun Ak tarafından yayınlanan *Muhibbî Dîvâ-nı*'nda bulunamamıştır. İlk defa yayınlanmaktadır.

III-2 "cânı nişân" FT'den alınmıştır (s. 112). D'de bunun yerinde râzı 'ayân bulunmaktadır.

IV

1 İstese nakd-i dili cân ile cânân vireyin
2 Küfr-i zülfini eger ‘arz ide îmân vireyin
3 ‘Îd-i vasla dilese cânumı kurbân vireyin
4 Yolına ölme degül mi ben aŋa cân vireyin
5 Andan ol lebleri mül kâküli ‘anber yolına

V

1 **Rahmi**yâ ger bu gazel hazretine ‘arz olına
2 Bir nazar eyler idi şâh-ı cihân ben kulına
3 Bakmayup devlet ile geh sagına geh solına
*4 Ne ‘aceb cânı revân itse **Muhibbî** yolına*
5 Ölmeyüp pes dahı ‘âlemde ya neyler yolına

31

[TAHMÎS]

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

I

1 Ey güzellik bâgı içre tâze serv-i ser-bülend
2 Görmedüm nahlüŋ gibi ᶜâlemde hiç bir nahl-bend
3 Tâ muᶜanber kâkülüŋ hurşîde salmışdur kemend
4 Zülfüŋüŋ her [bir] kılında baglıdur biŋ müstemend
5 Baglamışdur boynumı zencîr-i zülfüŋ bend bend

II

1 Tûtiye taᶜlîm ider nâzük lebüŋ güftârda
2 Ögredür tâvûsa cilve kâmetüŋ reftârda
3 Çâk-i sîne sûhteŋdür lâle-veş kühsârda
4 Kadd-i dil-cûyuŋ nihâlin gördi çün gülzârda
5 Durdı ayag üstine ta’zîm ider serv-i bülend

III

1 İşigüŋde baş u cân virmek diler cânâ göŋül

---

31 FT 113-114.

2 ‘Anber-efşân zülfüŋe irmek diler cânâ göŋül
3 Leblerüŋ şeftâlusın dirmek diler cânâ göŋül
4 Vasluŋuŋ gülzârına irmek diler cânâ göŋül
5 Allah Allah ne uzun sevdâya düşmiş derd-mend

IV

1 Bagrını hûn itdi fürkat bu dil-i âvârenüŋ
2 Her birinde bir Kızılırmak revândur yârenüŋ
3 Aŋlamazsın çünki derdin ‘âşık-ı bî-çârenüŋ
4 Nâsihâ men’ eyleme mihrinden ol meh-pârenüŋ
5 Şöyle kalmışdur göŋül ki kaplamışdur cây-ı bend

V

1 **Rahmi**yi ger hançer-i hicrânla ol sîmîn-beden
2 Kat’ iderse başuŋı kat’â yüzüŋ döndürme sen
3 Anuŋ içün gör ne dir ol hüsrev-i mülk-i sühan
4 Ey ***Selîmî*** *hatt-ı sevdâsında anuŋ baş çeker*
5 Pârelensin tîg-i mihnetle kalem tek bend bend

32

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

I

1 Bî-kes ü hōr u hakîr üftâde kaldum bî-meded
2 Zîr-i pâya düşmişem yâ Rab baŋa olgıl sened
3 Sen kabûl eyle beni bu halk u ‘âlem kıldı red
4 Fazluŋa bel bagladum yâ Vâhid ü Ferd ü Ehad
5 Cümlenüŋ ma’bûdı sensin dâ’imâ Hayyu’l-ebed

II

1 Sıdk u ihlâs ile virdüm oldı esmâ’-i Kadîm
2 Her nefesde zikrüm oldı yâ Kerîm ü yâ Halîm
3 Yol bulımaz kalbüme vesvâs-ı şeytâni’r-racîm
4 Okurum ismüŋde bismi’llahi’r-Rahmâni’r-Rahîm

---

32 ***Divan-ı Maksadî ve Mecmua-i Eş'ar*****, 06 Mil Yz A 2745, 30a.** Manzûmenin üstünde “Rahmî” başlığı vardır.

5 *Hem sıfâtuŋdur sıfâtuŋ kul huva'llahu Ehad*

III

1 Emrüŋ ile ins ü cin vahş u tuyûr u gûl u gût
2 Pîl ü peşşe zi'b ü bebr ü mûr mâr u 'ankebût
3 Zinde oldı cümlesi senden umar yâ Rabb kût
4 *Evvel ü Âhir hüve'l-Hayyu'llezîsin lâ-yemût*
5 *Zâhir ü Bâtın hüve'l-Bâkîsin Allahu's-Samed*

IV

1 Künhiyile zâtuŋuŋ vasfında bir dânâ denî
2 Yâ sıfâtuŋ medhini nazm itmege tâkat kanı
3 Çün kelâmuŋda ögüpsin yâ İlâhî sen seni
4 *Lem yelid sensin okurlar ey ve lem yûled seni*
5 *Lem yekün zât u sıfâtuŋdur lehu küfven Ehad*

V

1 **Rahmi**nüŋ göŋli ganîdür 'ışkuŋ ile mâla tok
2 Razıdur ni'metlerüŋe ne virürseŋ az u çok
3 Hem dilinde ol fakîrüŋ senden özge kimse yok
4 ***Seyyid**üŋ gönlinde dâ'im Hakdan özge nesne yok*
5 *Yâ 'Azîz ü yâ Gafûr [u] yâ Vedûd [u] yâ Ehad*

II-4 *bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm* vezni bozmaktadır. *bismi'llahi Rahmâni'r-Rahîm* olursa düzelmektedir.

II-5 "De ki O, Allah birdir." *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Haz. Hayrettin Karaman-vd, TDV Yayınları, Ankara, 2006, 112/1.

III-5 "Allah Samed'dir." (Samed hiçbir şeye muhtaç olmayan, aksine her şey kendisine muhtaç olan demektir.) *Kur'ân-ı Kerîm*, 112/2.

IV-4 "O (Allah), doğurmamış ve doğmamıştır." *Kur'ân-ı Kerîm*, 112/3.

IV-5 "Onun hiçbir dengi yoktur." *Kur'ân-ı Kerîm*, 112/4.

33

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

1 Dagıdup zülfüŋ beni âşüfte-hâl itmek neden
2 Ben perîşân-rûzgârı pây-mâl itmek neden
3 Nâz ile gamzeŋ süzüp feth-i(?) zülâl itmek neden
4 Şol kara kaşuŋ çatup göŋlüm melâl itmek neden
5 Hey elâ gözlüm bizümle mekr ü âl itmek neden

II

1 Çün harîm-i kûyuŋı Beytü'l-Harâm itdüŋ baŋa
2 Merve hakıyçün Safâ rüknin makâm itdüŋ baŋa
3 Âyet-i hüsnüŋle sen vasluŋ harâm itdüŋ baŋa
4 Lîk soŋra hecr ile hoş intizâm itdüŋ baŋa
5 Ben harâmî çeşmüŋe kanum helâl itmek neden

III

1 Olalı ol sun'-ı Hâlık mazhar-ı âsâr-ı 'ışk
2 Zâhir oldı halk içinde gün gibi esrâr-ı 'ışk
3 Kılmaga nûr-ı dil ü cân cismini envâr-ı 'ışk
4 Hüsn kandîlin uyarmış nûr-ı Hakdan nâr-ı 'ışk
5 Zâhidâ inkâr-ı nûr-ı Zü'l-Celâl itmek neden

IV

1 Göŋlümi zülfüŋ havâsı eyledi şeydâ benüm
2 Cânumı mest itdi la'lüŋ şevkı bî-sahbâ benüm
3 Hâlüme kılmaz nazar ol gözleri şehlâ benüm
4 'Âlemüŋ göŋlin yapar ol seng-dil illâ benüm
5 Sırça göŋlüm sındugınca pây-mâl itmek neden

---

33 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4453, 133a-133b; *Mecmua-i Eş'âr*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler, 1083, 14a-14b. Tahmis edilen şiir için bk. *Ahmet Paşa Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 231.

III-3 : Yakmaga enver dil ü cân mülkini envâr-ı 'ışk *Mecmua-i Eş'âr*, Yapı Kredi.

IV-1 "benüm" mecmuada "beni" şeklinde yazılmıştır. Ancak redif olan bu kelimenin "benüm" olması gerekmektedir.

V

1 Leblerin sordum şekerden dürcdür toldı didi
2 Zülfin aŋdum sünbül-i terdür semen oldı didi
3 Ruhlarına lâle didüm hışm ile ….dı didi
4 Leblerinde hat görüp kan agladum güldi didi
5 Sâye-i ebrûm içün yaŋlış hayâl itmek neden

VI

1 Gördüm ol meh gösterür zülfiyle şekl-i lâm u dâl
2 Didüm ey cân dilümi dilersin al meh eylem'âl
3 Didi dil nolur var ey bî-çâre aŋlagıl me'âl
4 Didüm âhir cân ise maksûd nâzuŋdan me'âl
5 Didi evvel 'âşıka fikr-i muhâl itmek neden

VII

1 Kadd-i yâre **Rahmi**yâ kim serv kim 'ar'ar didi
2 Lîk nahl-i 'âlem-ârâdur diyen hoş-ter didi
3 Ben su'âl itdüm emîr-i nazma ol server didi
4 Kâmetin sordum rakîbe işidüp dil-ber didi
*5 **Ahmed** iblîse kıyâmetden su'âl itmek neden*

34

MURABBA'-I RAHMÎ ÇELEBİ

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

I

1 Gelmedi ideli bu 'arsada eyyâm mürûr
2 Yiridür çarh-ı kühen zâtuŋ ile itse gurûr
3 İntisâb eyleyen itdi saŋa çok dürlü huzûr
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

V – *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil.

VI – *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil.

VII-5 *Mecmua*'da (06 Mil) "su'âl itmek" yerinde "ḫaber sormak" yazılmıştır. Ancak kafiye ve redif açısından bu şekil uygun değildir. Ayrıca *Ahmet Paşa Divanı*'nda da "su'âl itmek" şeklinde geçmektedir.

34 D 18a-18b.

II

1 İşigüŋ olsa nola melce-i erbâb-ı himem
2 Zâtuŋı eşref-i halk eyledi Dârâ-yı kıdem
3 ‘Akl-ı kül cüz’i su’âlüŋle olupdur mülzem
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

III

1 Eyledi ‘akl-ı selîmüŋ şu kadar kesb-i kemâl
2 Kâyil olurdı kelâmuŋı işitseydi Celâl
3 ‘Akl-ı kül vasfuŋı itmekde olur ‘âciz ü lâl
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

IV

1 Fikretüŋ eyler ise ‘âlem-i esrâra ‘ubûr
2 Kalmaya perde-i imkânda bir sır mestûr
3 Hᵛâce-zâde gibi itseŋ nola fazl ile zuhûr
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

V

1 Salmadan dehr beni ayaga sen eyle nazar
2 Pertev-i mihr ile gör şebnemi eflâke irer
3 Seng-i hârâyı güneş terbiyeti la’l eyler
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

VI

1 Reşahât-ı yem-i ihsânuŋa irmiş deryâ
2 Geymiş egnine gümüş tügmelü mâ’î hârâ
3 Sensin ol bahr-i kerem ebr-i hayâ kân-ı sehâ
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

VII

1 Midhat-i şânuŋı vasf eyleyemez ehl-i beyân
2 ‘Akla yok varmaga ol araya hergiz imkân
3 Yok durur zât-ı şerîfüŋ gibi bir ‘âlî-şân
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

VIII

1 Kevkeb-i burc-ı şeref üzre dil efrûz olsun
2 Her giceŋ kadr ü günüŋ ‘îd ile nev-rûz olsun
3 Tâli’üŋ baht-ı bülendüŋ gibi fîrûz olsun
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

IX

1 Tab’-ı Rahmî yine cûş eyledi mânend-i bihâr
2 Hâk-i pâyüŋe niçe gevher idüpdür îsâr
3 Terbiyetle nola kılsaŋ anı dürr-i şeh-vâr
4 Ey tapuŋ maksad-ı aksâ vü kapuŋ dâr-ı sürûr

GAZELLER

[HARFÜ'L-ELİF]

1

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Yârsuz peygûle-i hecr oldı çün mesken baŋa
Ey hayâl-i dost eglence yetersin sen baŋa

2 Bezm-i gülşende şarâb-ı lâle-gûn nûş itmege
Lâciverdî kâsedür her gonca-i sûsen baŋa

3 İster iseŋ hâl-i Cemden ger haber nûş eyle câm
Açdı bu râzı seher-geh gonca-i gülşen baŋa

4 Bâd-ı gamdan tende söyinmezse nola şem'-i cân
Al fânûs örtüsidür kanlu pîrâhen baŋa

5 Dikmek içün tîg-i gamzeŋ çâkini hurşîdle
Rişte-i zerrîn ile 'Îsî virür sûzen baŋa

---

1 D 21b.
4 İkinci mısrada veznin doğru çıkması için "al" kelimesinin "âl" şeklinde okunması gerekir.

6 Ân-ı hüsnüŋ seyr idüp gitdi karâr-ı ‘akl u hûş
Düşmen itmez dostlar anı ki itdüm ben baŋa

7 Bu hasen tarzuŋ kemâl ile hayâlatın görüp
Rahmiyâ tahsîn idüp Hüsrev ide ahsen baŋa

2

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Kilâb-ı kûy-ı yâre eyleyüp nâ-geh haber a’dâ
Çeküp her biri dâmânum neler itdi neler a’dâ

2 Gubâr-ı hatt-ı miskîn irdi dirler rûy-i cânâna
Meded âyîne-i maksûduma virdi keder a’dâ

3 Müjem ser-tîzi sûzenler döküp pâyin figâr itsün
İderse bir dahı kûy-ı habîbümden güzer a’dâ

4 Harîm-i Ka’bede idem ikâmet niyyetin biŋ yıl
Der-i cânâneden bir gün iderse ger sefer a’dâ

5 Benümle yâr-i cânum **Rahmi**yâ tek yâr-i cân olsun
Felekde ‘aynuma gelmez tolarsa bahr u ber a’dâ

3

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

1 Yiterdi cevr-i yâr ü cefâ-yı zamân baŋa
Bu ser de oldı bir yaŋa bâr-ı girân baŋa

2 Mihnet şebinde zülf-i siyâhuŋı kat’ idüp
Ey şem’ mâtem eyleyüben agla yan baŋa

---

2 D 21b.
5 (b) – D. Mısra, kaynak gösterilmeden FT’de bu şekilde tamamlanmıştır. FT, 121.
3 D 21b.

3 Geysem ‘aceb mi şeb-pere gibi siyâhlar
Göstermez oldı mihr yüzin âsmân baŋa

4 Deryâ görince kanlu yaşum acımış dilâ
Söyler bu sırrı remz ile âb-ı revân baŋa

5 Hüsrev gibi zamânede **Rahmî** ferîd olam
Himmet iderse hazret-i şâh-ı cihân baŋa

4

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Karâr u sabr gitdi kaldı bâkî cism ü cân tenhâ
Düşüpdür san ki yârândan cüdâ bir nâ-tüvân tenhâ

2 Degül peykânlaruŋ yir yir bu cism-i nâ-tüvânumda
Saŋa şerh-i gam içün her biridür bir zebân tenhâ

3 İŋilder bezm-i gamda üstühᵛânum ney gibi her dem
İçelden sen ‘adûlarla şarâb-ı ergavân tenhâ

4 Gül ile nergis ey dil gülşen içre göz kulag olmış
Bugün gül-geşt idermiş diyü ol serv-i revân tenhâ

5 Felekde zerre-veş ey meh ‘aceb mi bî-karâr olsam
Cihânı sâyelerle seyr idersin her zamân tenhâ

6 Dile peykânuŋı gönder baŋa dil yardımın itsün
Nice şerh eylesün derd-i derûnı bir zamân tenhâ

---

4 D 22a; PB 36a-36b; T 28. Zâtî’nin gazeline naziredir.
1 bâkî cism ü: cism içinde D // yârândan: yârinden D
2 – D.
4 – T.
5 – D.
6 – T.

7 Togardı başuma burc-ı şerefden gün benüm **Rahmî**
Geleydi hücreme bir şeb ger ol mâh-ı cihân tenhâ

5

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Bir ayak teklîf iderse ol elif-kâmet baŋa
Bezm-i devrân içre sâkî el virür devlet baŋa

2 Ger görürse ehl-i diller hâlüme hayrân ola
Dil-berâ esrâr-ı 'ışkuŋ virdi bir hâlet baŋa

3 Tabl-ı 'ışkı niçe yıl Ferhâd çaldı gerçi kim
Mehter-i 'ışkam degüpdür şimdilik nevbet baŋa

4 'Ayş ider âdem sanup her gün rakîb-i dîv ile
Gerçi ay olur görinmez ol perî-behcet baŋa

5 Aŋıcak kûyum itidür dir imiş dil-ber müdâm
Rahmiyâ yiter cihân içinde bu 'izzet baŋa

6

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Yûsuf-ı gül-çihresüz gülzâr zindândur baŋa
Bezm-gâh-ı kasr-ı 'işret beytü'l-ahzândur baŋa

---

7 şeb: gün D.

5 D 22a; PB, 25a-25b; MN 384; T 29; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 801, 60b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4277, 114b. Zâtî'nin "Şevk ile bir gün eger kim ol kamer-ṭal'at baŋa" diye başlayan gazeline naziredir. T, 29.

1 ayak: kadeh T / elif-kâmet: kamer-ṭal'at D.

4 gün: dem T.

5 itidür: itümdür D.

6 D 22a-22b; T 28. Tarlan'a göre bu gazele Celîlî ve Kerîmî nazire söylemişlerdir. T, 28.

2 Dâglar güller elifler oldı yir yir servler
Seyr-i bâgı neyleyem sînem gülistândur baŋa

3 Öyle tolmışdur gözüm göŋlüm hayâl-i yâr ile
Kanda kim baksam görinen nakş-ı cânândur baŋa

4 Mey şarâb-ı Kevser ü sâki-i gül-ruh hûrdur
Gûşe-i hum-hâne zâhid bâg-ı Rıḍvândur baŋa

5 Rind-i rüsvâyem bugün devr-i felekde **Rahmi**yâ
'Âr u nâmûs u salâh u zühd bühtândur baŋa

7

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Dehânuŋ hasretiyle olmış idi dilde gam peydâ
Vücûda gelmedin ten olmadın nâm-ı ᶜadem peydâ

2 Şarâb-ı 'ışk ile mestem yoluŋda ger gubâr olsam
Serümden hâk olup hâkümden ola niçe Cem peydâ

3 Sunarsa âb-ı hayvânı güneş zerrîn piyâleyle
Göŋülde gussa vü dilde belâ çeşmümde nem peydâ

4 Bekâ mülkine ᶜazm it kim fenâ deştinde çok şâhuŋ
Ne nâmından haber zâhir ne hayl ü [ne] haşem peydâ

5 Bu tarz-ı hâsı [böyle] **Rahmi**yâ ancak diye Hüsrev
Diyâr-ı Rûm içinde oldı bu tarz-ı 'Acem peydâ

---

7 FT 124-125.
2 "olup" kelimesi FT'de "olupdur" şeklindedir, ancak bu durumda vezin bozulmaktadır.

8

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Kül idüp eczâmı yakmak oldı çünkim hû saŋa
Lutfuŋ âbı sâkin itmezse begüm yâ hû saŋa

2 Kılca ben bîmârı bûy-ı zülf ile yâd itmedüŋ
Ey sabâ ol sag esen dâyim kalursa bu saŋa

3 Sanma gül gibi güler yüz gösterür ey seg rakîb
Rîş-hand ider müdâm ol gözleri âhû saŋa

4 Şöyle bî-rahm oldı yârüŋ lebleri ey teşne-dil
Mâ dimez öldüm meded dirseŋ bir içüm su saŋa

5 Mest olup dîvâne olduŋ **Rahmi**yâ mey isteme
Hürmet itmez çün bilürsin ol delükanlu saŋa

HARFÜ'L-BÂ

9

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 'Işk âteşine sînemi dil eyledi kebâb
Dîvânedür ki kendü evin eyledi harâb

2 Sal şâh-bâzuŋ elde iken al şikâruŋı
Her cîfe üzre konma sakın nitekim gurâb

---

8 PB 8a; MN 402; K 450. Bu gazel PB'de Yenihisarlı Hızrî'nin, MN'de Şâmî'nin gazeline nazire olarak gösterilmektedir. Bk. PB, 6b; MN, 393-vd. Manzûmenin üstünde PB'de "Nażîre-i Rahmî Çelebi Bursavîdür dânişmend kısmındandur" başlığı bulunmaktadır.

4 "öldüm" yerinde MN'de "oldum", K'de "ol dem" bulunmaktadır.

9 D 22b; PB 61a, 109b (mükerrer); K 451-452; *Mecmua-i Gazeliyyât*, SK, Hâlet Efendi İlâvesi, 172, 28b. Şâhidî'nin gazeline naziredir.

1 dîvânedür ki kendü evin: dîvânevâr kendözini D.

3 Dehrüŋ karârı yok diyü feryâd itdi cû
Gûş idicek bu nükteyi çarh urdı âsyâb

4 Dürr-i bekâyı bulmaga gavvâs-ı dil gibi
Göz yumdı düşdi yine fenâ bahrine habâb

5 Yârüŋ hevâ-yı zülfi ile **Rahmi**yâ göŋül
Ne yirde vü ne gökde durur nitekim sehâb

10

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Dil diler tîgüŋi ger olsa mahabbet gâlib
Meyl ider âba kime olsa harâret gâlib

2 Mâsivâ mahv olur dilde mahabbet ide cûş
Olımaz mevc urıcak bahre küdûret gâlib

3 'Akl u fikrüm tagılur veh ne temennâ-yı visâl
Göricek yâri olur cümleye hayret gâlib

4 Bülbülüŋ kanı meger tutdı gül-i ra'nâyı
Nazar it 'ârız-ı zîbâsına humret gâlib

5 Kûyuŋ aŋup nola kan aglar isem gülşende
Gurbete düşse olur âdeme rikkat gâlib

6 **Rahmi**ye yâr visâlin nola ihsân itse
Lâyık oldur ki ola beglere himmet gâlib

---

10 D 22b.

11

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Şitâ ebri gibi diller yeter giryânuŋ olsun hep
Bahâr-ı hüsnüŋi 'arz eylegil handânuŋ olsun hep

2 Gam-ı çeşmüŋle ölsem hâküm üzre açılan nergis
Gubâr-ı hattuŋa nâzır olup hayrânuŋ olsun hep

3 Leb-i havrâya misvâk ile sûfî diş biler ammâ
Baŋa cânâne besdür varsun ol nâdânuŋ olsun hep

4 Musahhir olmak istersen gözüm ol yâr-ı rûhânî
Sirişküŋ dâne dâne sübha-i mercânuŋ olsun hep

5 Göŋül âyîne-i 'âlem-nümâdur pür-mücellâ kıl
Nukûş-ı dehr andan **Rahmi**yâ seyrânuŋ olsun hep

12

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Ehl-i dil dünyâ deger dirse nola câm-ı şarâb
K'anuŋ üzre kubbe-i eflâke beŋzer her habâb

2 Şöyle mestem ger ölüp hâkümden olursa sebû
Âb içen andan ola tâ haşre dek mest ü harâb

3 Saldı pertev mâh-ı ruhsâruŋ şikâf-ı sîneme
Hânemüŋ san revzeninden düşdi 'aks-i âftâb

4 Çekdigüm gam fâş ola 'âlemlere nâ-geh diyü
Eşk-i çeşmüm çekdi rûy-ı zerdüme gül-gûn nikâb

---

11 D 22b-23a.

12 PB 54b, 529b (mükerrer); MN 530-531; K 451. PB'ye göre Ahmedî'nin (51a), MN'ye göre Nesîmî'nin gazeline naziredir (489).

1 dünyâ deger: dünyâda ger MN.

2 ölüp: benüm PB / içen: içün MN.

5 Kâr u bâruŋ bâd-ı gam dirseŋ ki ber-bâd itmeye
Bâdeden başuŋ götürme **Rahmi**yâ hem-çün habâb

13

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
1 Dil perîşândur senüŋ zülf-i perîşânuŋ görüp
Lâle-veş yakdı ciger bu verd-i handânuŋ görüp

2 Bülbül ey dil haylice dün germ idi gülzârda
Sıklıgı diŋdi bugün feryâd u efgânuŋ görüp

3 Gözine görinmez oldı nergisüŋ kadd-i çenâr
Bâgda ey gonca-leb serv-i hırâmânuŋ görüp

4 Ejder-i âhum çekilür göge her dem ey melek
Genc-i ruhsâruŋdaki bu zülf-i su'bânuŋ görüp

5 Gülşen-i nazm içre teşbîh itdiler bir goncaya
Ehl-i diller **Rahmi**yâ bu tâze dîvânuŋ görüp

HARFÜ'T-TÂ

14

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
1 İşigüŋ kıble itdi ehl-i necât
Refe'a'llahu kadrehum derecât

---

13 PB 529b; K 452.
2 sıklıgı diŋdi: soklugı degdi K.
5 dîvânuŋ: eş'âruŋ PB, K. "dîvânuŋ" kelimesi FT'den alınmıştır (129). Her ne kadar ilgili çalışmada şiir için kaynak gösterilmese de bu kelime kafiye yapısı itibariyle metne daha uygundur.
14 D 23a.
1 (b) Allah onların mevkilerini, konumlarını yükseltsin.

2 Ka’be-i kûyuŋa gelen gitmez
Lâ-yurîde’l-vukûfe bi’l-’Arafât

3 Bahş iderseŋ zekât-ı hüsnüŋi ger
Ben fakîrem ü müstehakk-ı zekât

4 Leblerüŋ vasfını yazarken dil
Oldı hâmem elümde çûb-ı nebât

5 **Rahmi**yâ tevbe kılma nûş it meyi
Etbi’i’s-seyyi’âti bi’l-hasenât

15

[mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün]

1 Himmet kemerin tîg gibi bilüŋe berkit
Gey efser-i ‘ışkı başa sultânlıgı terk it

2 Gel bezmüme idem seni dil mülkine sultân
Aşık oyunın oynayalum düşmeni terk it

3 Cânâneye bak yum gözüŋ ey dil bu cihândan
A’dâ yüzini görmeyelüm revzeni berk it

4 Sohbetde ‘adû yâr ile ey sâki-i devrân
Sun aŋa ecel câmını mest-i mey-i merg it

5 **Rahmî** yüri bir mürşide ir Edhem-i vakt ol
Gey efser-i ‘ışkı başa sultânlıgı terk it

---

2 (b) Arafat’ta durmayı istemez.
5 (b) Kötülüklerden sonra iyilik ediniz (Hadîs-i şerîf).
15 D 23a.

16

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Merdüm-i çeşmümle her reg oldı târ-ı 'ankebût
'Aks-i hâlüŋ bir meges gibidür olmış aŋa kût

2 Âb u hâküm 'ışk-ı cânâneyle tahmîr eylemiş
Cevher-i cismüm ki îcâd itdi Hayy-ı lâ-yemût

3 Dilde 'ışkuŋ genc-i mahfîdür anı gencûr-ı 'ışk
Hıfz idüp urdı dehânum üstine mühr-i sükût

4 Nakd-i 'aklum aldı çeşmüŋ ruhlaruŋ aŋa güvâh
İki şâhidle bulur da'vâ mukarrerdür sübût

5 Gâr-ı tende rûha fikr-i çeşm-i dil-berdür gıdâ
Rahmiyâ olur riyâzet-pervere bâdâm kût

17

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Sirişküm al idüp fürkat vücûdum itdi zer hasret
Ne reng itdi baŋa fürkat neler geçdi neler hasret

2 Birisi yâr-ı gârumdur birisi gam-güsârumdur
Meded bendeŋ helâk itdi eger fürkat eger hasret

3 Kadîmî hânedânıdur bugün bu devr-i hâdisde
Dil-i vîrânuma dâyim konar fürkat göçer hasret

---

16 D 23a-23b.
5 D'de "bâdâm" yerinde "mâdâm" bulunmaktadır. "bâdâm" kelimesi FT'den alınmıştır (131). Her ne kadar FT'de şiir için kaynak gösterilmese de bu kelime anlamca metne daha uygundur.
17 D 23b; T 30.
3 ẖânedânıdur: ẖânedânuŋdur D.

4 Ten-i pür-yâremi ger tîg-i fürkat çâk çâk itse
Anı ser-rişte-i müjgân ile ol dem diker hasret

5 Vücûdum tîg-i fürkat **Rahmi**yâ çâk itse ser-tâ-ser
Aŋa karşu çıkup bu sînemi eyler siper hasret

18

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Kamu görmedigüŋ ey dil cihân içinde gördüŋ tut
Bu fânî soffanuŋ zevk u safâsın sen de sürdüŋ tut

2 Seni ḍarbî basar dest-i ecel çün dest-i çenberden
Tutuban pençe-i şîri dilâ şîrâne burduŋ tut

3 Kanâ'at kâfına 'ankâ olursaŋ ey hümâ-himmet
Bu nefsüŋ tûtisin kand-i mükerrerle toyurduŋ tut

4 Elüŋ çek bu tama'dan gel yumılmadan gözüŋi aç
Bu doymaz gözlerüŋ içün bir avuç kum kayurduŋ tut

5 Zarûrî bir kefendür çün libâsuŋ âhır ey **Rahmî**
Ten-i 'uryânuŋa dîbâ-yı zîbâyı geyürdüŋ tut

---

4 diker: çeker D.

5 fürkat: hasret D.

18 D 23b; PB 81a; T 29. PB'de bu gazel Hayretî'nin "Cihân ḫalkını hep bendeŋ bu fânî mülki yurduŋ ṭut" matlalı gazeline nazîre olarak gösterilmektedir. Tarlan de aynı bilgi kayıtlıdır (s. 29). Bk. Hayretî, *Divan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 147-148.

3 'ankâ: ankâ D

19

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Kadem bassaŋ eger gam-hâneme ey mâye-i devlet
Kudûmuŋla olur mihnet-serâmuz pâye-i devlet

2 Nola bâzâr-ı hüsn içre degerse agırı altun
Olupdur nakd-i 'iffet Yûsufa ser-mâye-i devlet

3 Togup burc-ı şerefde mâderüŋden ey yüzi hurşîd
Sa'âdetle seni perverde kılmış dâye-i devlet

4 Ruhuŋ meydânı oldı cilve-gâh-ı tâ'ir-i ikbâl
Olaldan hâlüŋüŋ her dânesi pîrâye-i devlet

5 Mahabbet mülkine şâh oldı **Rahmî** ey hümâyûn-fer
Hevâ-yı kâkülüŋ saldı başına sâye-i devlet

20

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Baŋa pâ-bûsını dil-ber iderse nola ger himmet
Kulına şâh olanlar pâye-i a'lâ ider himmet

2 Güneşden nûr alur irer kemâle çünki mâh-ı nev
Umarsam nola erbâb-ı safâdan ben de ger himmet

3 Gubârum kühl idine 'âlem-i 'ulvîde kudsîler
İderse gûşe-i çeşm ile erbâb-ı nazar himmet

---

19 D 23b; T 30; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 54, 66b.
1 mâye-i: pâye-i D
3 dâye-i: vâye-i D
20 FT 133-134.

4 Çekem el bîve-i Zâl-i zamândan ‘ale’l-ıtlâk
İderse hânkâh-ı dehr içinde baŋa er himmet

5 Sa’âdet el virüp **Rahmî** cihân hoş giçe sâyeŋde
Hümâ-veş sâye başuma ger açsa bâl ü per himmet

21

[mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün]

1 Ben gam yimezin irmese ger cânuma sıhhat
Kurbân olayın tek ire cânânuma sıhhat

2 Kassâb-ı kazâ itdi hamel koçını kurbân
Haste olup itdükde o sultânuma sıhhat

3 Zer-rişte büker gerdenine bend ide hurşîd
Tebden irişe tâ meh-i tâbânuma sıhhat

4 Cân vire tabîb olmag içün Hazret-i ‘Îsî
Hakdan ire ol âfet-i devrânuma sıhhat

5 Tîri ten-i mecrûhuma **Rahmî** k’ire yâruŋ
Dil zevk ide ol demde ire cânuma sıhhat

22

[mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün]

1 Gün ruhlaruŋuŋ şevkı dile tâb-ı mahabbet
Kâküllerüŋüŋ her hamı kullâb-ı mahabbet

---

4 İlk dizede, muhtemelen bir kelime eksikliğinden dolayı, vezinde de eksiklik vardır. “zamândan” kelimesinden sonra dizeye “kim” gibi bir unsur eklenirse vezin düzelir.

21 FT 134.

1 “ire” kelimesi FT’de “irse” şeklindedir. Anca bu şekilde vezin bozulmaktadır.

5 İlk mısradaki, “k’ire” kelimesi FT’de “k’irse” şeklindedir. Ancak bu durumda vezin bozulmaktadır.

22 FT 134-135.

2 Sâgar idicek kellemüzi sâki-i devrân
Ol dem yine pür ola mey-i nâb-ı mahabbet

3 Yandı göricek sûz-ı dilüm Vâmık u Mecnûn
Vicdânı mı zevk eyledi erbâb-ı mahabbet

4 Erbâb-ı vefâ irmez idi kasr-ı visâle
Bu zümreye yol virmese ger bâb-ı mahabbet

5 Dil zevrakı düşdi çıkamaz çâh-ı zekandan
Rahmî nola dirse aŋa girdâb-ı mahabbet

HARFÜ'S-SÂ

23

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Vâ'iz ki nukl-ı bâdeden eyler müdâm bahs
Evrâdı yok dilinde helâl ü harâm bahs

2 'Akl-ı hakîm devr [ü] teselsül diyü müdâm
Zülf ü ruhuŋı görüp ider subh u şâm bahs

3 Yüzin kızardup öpdi diyü la'l-i dil-beri
Meclisde itdi hayli piyâleyle câm bahs

4 Hüsni kitâbı mübhem iken geldi hatt-ı yâr
Ahşâm irişdi olmadı âhir tamâm bahs

5 Keyfiyyet-i kelâmumı zevk itse **Rahmi**yâ
Bezm-i sühanda eylemeye şeyh-i câm bahs

---

23 D 24a.

HARFÜ'L-CÎM

24

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Yâr virmezse zekât-ı hüsnini yokdur harec
Bu meseldür sabıra *es-sabru miftâhu'l-ferec*

2 Ka'be-i kûyuŋda çâk itdüm girîbânum seher
Na'ra-i lebbeyk irince nâ-gehân *min külli fec*

3 Yâr rahm itdi baŋa gördükde sînem çâkini
'Âşıkı ser-menzile irgürdi âhır bu nehec

4 Hâk-i âdem tâ-ezel 'ışk ile olmışdur sirişt
İnnemâ evlâduhu'l-'uşşâku ve'l-bâkî ……

5 Tab'-ı **Rahmî** zâhidüŋ bârid sözin gûş eylemez
Râst gelmezmiş niyâma olıcak şemşîr kec

25

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Günde yüz biŋ cân alur cânâneler gördüŋ mi hiç
Âşinâlıkdan kaçar bîgâneler gördüŋ mi hiç

2 Ey göŋül biŋ nâz ile biŋ cân dili sayd idici
Bir bölük şehlâ gözi mestâneler gördüŋ mi hiç

3 Dil-rübâlar 'ışkına bâzâr-ı gamda dem-be-dem
Hân-mân terk idici dîvâneler gördüŋ mi hiç

---

24 D 24a.

1 *es-sabru miftâhu'l-ferec:* Sabır, sıkıntıların anahtarıdır (Hadîs-i Şerîf).

2 *min külli fec*: Her yoldan, her yönden…

4 (b) Onun evlatları âşıktır ve bâkî ise …….

25 *Mecmua-i Eş'âr,* 06 Mil Yz A 485, 97a.

4 Bezm-i hüsn içinde şem'-i hüsne yüz biŋ şevk ile
Bâl [u] perler yakıcı pervâneler gördüŋ mi hiç

5 Ey [ki] **Rahmî** 'ışk meydânında 'âşıklar gibi
Terk-i cân eyler yürür merdâneler gördüŋ mi hiç

HARFÜ'L-HÂ'

26

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Sâkiyâ alsaŋ ele bezm içre bir rengîn kadeh
'Aks-i ruhsârından olur gün gibi la'lîn kadeh

2 Gülşen içre lâleye karşu benefşe içmege
Çevresine akçe virür eylemiş zerrîn kadeh

3 Bezm-i vasl-ı yâre irmez kelle-i câm itmeyen
Böyle vaz' itmiş komış gitmiş evel âyîn kadeh

4 Öpdi diyü dest-i sâkî[y]i sürâhî âl ile
Ter düşüp meclisde oldı dil-bere rengîn kadeh

5 'Ayş u 'işret 'âleminde **Rahmi**yâ İskenderüz
Devr idüp destümde oldı câm-ı 'âlem-bîn kadeh

27

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Câm-ı şarâb-ı ᶜışka ki dirler cilâ-yı rûh
Sâfî lebüŋi sun baŋa oldur gıdâ-yı rûh

2 Koçmak miyânuŋı lebüŋ öpmek olup durur
Mihnet-zedâ-yı kâleb ü râhat-fezâ-yı rûh

---

26 D 24a.
27 FT 137-138.

3 Hattuŋ visâl-i dil-bere beŋzer disem nola
Olmaz latîf nesne dahı mâ-verâ-yı rûh

4 Gözüm ısırdı lâ'lüŋi görince nâ-gehân
Rûz-ı ezelde olmış imiş âşinâ-yı rûh

5 Bu şi'r-i cân-fezâ-yı görürse Mesîh dir
Olsun kelâm-ı **Rahmi**ye biŋ biŋ fedâ-yı rûh

HARFÜ'L-HÂ

28

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Aglar Cemüŋ firâkına acır şarâb-ı sürh
Kanlu yaşını dökmege çeşmi tınâb-ı sürh

2 Gülgûni câmesiyle görinse seher nigâr
Gûyâ şafakda tâli' olur âftâb-ı sürh

3 'Aks-i lebüŋle dîdem olursa 'aceb mi al
Rengîn olur cemâli mey-i la'l-i nâb-ı sürh

4 Müjgânum üzre bu görinen pâre-i ciger
Tennûr-ı dîdem içre olupdur kebâb-ı sürh

5 Gün görmedük 'arûs durur jâle **Rahmi**yâ
Oldı çemende lâle aŋa câme-hᵛâb-ı sürh

---

28 D 24a-24b.

HARFÜ’D-DÂL

29

[mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün]

1 ‘İzâruŋda bu zülf-i ‘anber-âlûd
Görinür âteş üzre nitekim dûd

2 Dehânı vasfı cânâ cevher-i ferd
Sözüŋ ketm-i ‘ademden oldı mevcûd

3 Buhûr it nâr-ı ‘ışka cism-i pâküŋ
Yanınca âteşe hoş-bû olur ‘ûd

4 ‘Adûlardan varılmaz kuy-ı yâre
Der-i maksûdumuz hayfâ ki mesdûd

5 Visâl olsa nola **Rahmî**ye hicrân
Halîle gülşen oldı nâr-ı Nemrûd

30

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Hattı ‘asker çekdi yârüŋ bî-’aded
Cümle dil şehri harâb oldı meded

2 Virmesün diyü harâba ‘âlemi
Hali Ye’cücine hattı çekdi sed

3 Dâglar sînemdeki yir yir elif
Gûyiyâ bir gonca-lebdür serv-kad

4 Dâyimâ eyler muzâ’af kaddümi
Vâv-ı zülfüŋ hasreti ey kaşı med

---

29 D 24b; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 7131, 20b.
30 D 24b.

5 Penbe-i dâg ile zeyn oldı tenüm
Rahmiyâ gûyâ ki geydüm bir nemed

31

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Derd-i hicrân ile kaldum nideyin âh meded
Çâre-sâz ol baŋa öldüm meded Allâh meded

2 Mededüm yok meded öldüm turam ol yâra varam
İderem derd ile nâle ki direm âh meded

3 Subh-veş sâdık iken ben reh-i 'ışkuŋda senüŋ
Gelüp ahşamlamaduŋ bir gice ey mâh meded

4 Hey müselmânlar esirgeŋ reh-i dil-berde hasûd
Yolum aldı benüm ol kâfer-i güm-râh meded

5 Pây-mâl itme beni zulm ile **Rahmî** kuluŋa
Dest-gîr ol baŋa ayakdayam ey şâh meded

32

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün]

1 Bendesiyem bir şehüŋ 'âlemde nâmıdur Kubâd
Hâk-i pâyın tâc-ı şâhî ise lâyık Keykubâd

2 Nerd-i 'ışkuŋ oynayaldan ey kamer-ruh fi'l-mesel
Zâr olup tâs-ı felekde olmadı bir dem güşâd

3 Hâk olıcak derd ile Mecnûn metâ'-ı 'ışk ben
Olmışam bâzâr-ı dehr içre olındukda mezâd

---

31 PB 113a. PB'ye göre Hayretî'nin "Niçe bir aglayayın derd ile her gâh meded" şeklinde başlayan gazeline naziredir. Bk. PB, 112b-113a. Hayretî'nin şiiri için bk. Hayretî, *Divan*, s. 159.

32 FT 140-141.

4 Hat mıdur bu safha-i nûr üzre yâ kilk-i ezel
Hûblık tugrâsını misk ile kılmışdur sevâd

5 **Rahmi**yâ yazmaga dil derdin ruhum evrâkına
Çeşmüm olmışdur devât u şerh-i eşkümdür midâd

HARFÜ'R-RÂ'

33

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Nâylar virür fenâ-yı bezm-i 'âlemden haber
Câmdan sorsaŋ virür keyfiyet-i Cemden haber

2 'Ukdemi hall itmedi ber-bâd ola remmâl-i çarh
Yâr vaslından haber sorsam virür gamdan haber

3 'Işk hâlâtın mahabbet ehline eyleŋ su'âl
Mürşid-i kâmil bilür ol ism-i a'zamdan haber

4 Bezm-i hüsninde güm olmışdı nigîn-i la'l-i yâr
Hande itdi lebleri virdi o hâtemden haber

5 Tîr-i dil-ber geldi kan itdi fezâ-yı sînede
Nûk-ı peykânın dilâ tut virür ol demden haber

6 Hatt-ı la'l-i yâr olmış mazhar-ı esrâr-ı gayb
Kimse bilmez **Rahmi**yâ bu râz-ı mübhemden haber

---

33 D 24b.

34

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Oldı ben hasteye hâk-i der-i dil-ber pister
Bakmayam çarh eger olsa mücevher pister

2 Minnet eylerse felek ser komayam va'llâhi
Mihr bâlîn ola ger mâh-ı münevver pister

3 Zülf-i miskînine yârüŋ tayanur hâl-i ruhı
Rûm şâhı gibi kim ola mu'anber pister

4 Bir avuc hâk yiter kûy-ı ferâgatda baŋa
'Âşık-ı zâr sakın sanma ki ister pister

5 Sen döşen pister-i semmûrı ferâgatla şehâ
İşigüŋ hâr u hası **Rahmi**ye yiter pister

35

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Dil kim lebüŋ hayâli içün kîl ü kâl ider
Sâyil durur ki hâl-i 'ademden su'âl ider

2 Bir manzar açdı kasr-ı melâhatda hüsn-i dōst
Biŋ sûret ile 'âşıka 'arz-ı cemâl ider

3 Abdâl iseŋ fenâyı felekden kıyâs it
Nûrîn kabâsını çıkarur köhne şâl ider

4 Nâdân olana şâhid-i maksûdı el virür
'Âşık hayâl-i yâr ile def'-i melâl ider

34 D 25a.
35 D 25a; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz Ceb 110, 23b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1998, 60b.

5 **Rahmî** lebüŋle ruhlaruŋuŋ vasfın eyleyüp
Rengîn edâyile gazelin pür-hayâl ider

36

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Ne dem kim âh idersem üstühᵛân üstünde ten ditrer
Sabâdan nitekim fânûs üzre pîrehen ditrer

2 Gam-ı zülf ü kad [ü] rûyuŋla cânâ hayrete varup
Perîşân oldı sünbül ney-şekerle yâsemen ditrer

3 Ne râz açdı sabâ gök pîrehenle kadd-i dil-berden
Gögermiş sûsenüŋ endâmı dir dir nâ-tüvân ditrer

4 Görüp reftârını gülşende ol serv-i hırâmânuŋ
Teb-i gamdan aŋa 'âşık olup serv-i çemen ditrer

5 Nola ger **Rahmi**yâ geyse ebirden kürk-i sincâbî
Kebûd itmiş tenin sermâ bu çarh-ı pîre-zen ditrer

37

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Derlese yâr ruhı kâküline tâb virür
Bâgbân nite ki şebbûya seher âb virür

2 Dâgumı tuhfe diyü yâre nola 'arz itsem
Gâh olur şâha gedâ bir gül-i sîrâb virür

---

36 D 25a.
37 D 25a-25b.
1 Bu TB'de şöyle okunmuştur (s. 324): Dilesem yâd-ı ruḫı kâküline tâb virür/Bâgbânı ki yine şeb-bûya seher âb virür

3 Beni öldürdigini gamzesi dir çeşmine san
Kendünüŋ öz haberin Rüsteme Sührâb virür

4 Devleti tîz felek virse nola nâ-dâna
Gâh olur pâre-i lahmı sege kassâb virür

5 Tîz olur **Rahmî** dile alsa ‘adûnuŋ haberin
Şol dil-âver gibi kim tîgine zehr-âb virür

38

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Tebessüm itdügi vaktin leb-i cân-perver-i dil-ber
Dizilür rişte-i al üstine gûyâ iki gevher

2 Döner başum akar her dem bu çeşmüm gözesinden yaş
Göŋül gülzâr-ı kûyuŋ içre bir dōlâb olup iŋler

3 Cihân bâgında reşk itdi görenler kâmet-i servüŋ
Düşüpdür bîd-veş ey lâle-had hançerlere ‘ar’ar

4 ‘Aceb mi ‘ışka dirsem kîmyâ ey sîm-ber dâyim
Kara hak[dür] dir idüm şimdi ammâ eylemişdür zer

5 Ferâgat eyle esmâdan riyâzet çekme ey **Rahmî**
Bilürsin ugramaz dâyireye hîç ol perî-peyker

39

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Melâhat tahtına şeh kişver-i hüsn içre Haydardur
Ki ‘ışkı Zü’l-fekârıyla göŋül mülki musahhardur

---

3 TB’de 3 ve 4. beyitlerin yerinde şu beyitler vardır (s. 324): Rûz-ı hicrânla gamum gûş iden oldı helâk/dile efsâne gice dîdelere ḫᵛâb virür//Tâb-ı meyden nola ger gulgul olursa ruḫ-ı yâr/Reng-i [Reng ü] bûyı gül-i nev-rûzîye meh-tâb virür

38 D 25b.

39 D 25b.

2 Gam-ı ‘ışk ile mihr ü meh tecerrüd ihtiyâr idüp
Felekler tekye-gâhında bugün iki kalenderdür

3 Hayâl-i kâküliyle dûd-ı âhum şâm-ı hecrinde
Çekilür halka halka çarha gûyâ şekl-i ejderdür

4 Gören kadd-i dü-tâmı çeşmüm ile âstânında
Sor ol erbâb-ı devletde bir iki halka-i zerdür

5 Lebi vasfıyla yârüŋ şi’r-i **Rahmî** silk-i nazm içre
Dizilmiş rişte-i al üzre gûyâ niçe gevherdür

40

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Gelse tîrüŋ cân virür ta’zîm ider tenden geçer
Ey kemân-ebrû hayâlüŋ gerçi kim evden geçer

2 Serv-i âzâd ol şehüŋ görse hırâmın ola kul
‘Ar’ar u şimşâdı görseŋ hep o sancakdan geçer

3 Kûy-ı dil-berde seni şâyed görüp ide nişân
Tîr-i âhum ey rakîb-i seg sakın seg-zen geçer

4 Bu ne hâletdür fenâ bezminde dâyim sâkiyâ
Câm-ı ‘ışkuŋ kim ki nûş itdiyse kendinden geçer

5 Sîne-i **Rahmî**ye gönder tîrüŋi ey kaşı yâ
Çâr-ebrû bir güzeldür çak göŋlümden geçer

40 D 25b.

41

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Figân ider yine bülbül bahârı görmişdür
Benüm gibi o da bir gül-'izârı görmişdür

2 Benefşe pür-figen olmış durur perîşân-hâl
Meger ki sünbül-i zülf-i nigârı görmişdür

3 Benem o sadr-nişîn-i mahabbet-i cânân
İçine girmedi Mansûr dârı görmişdür

4 Hezâr murg uçurmış durur yuvasından
Figân ki ol gül-i ra'nâ hezârı görmişdür

5 Şu deŋlü cenneti vasf itdi 'âlim-i vâ'iz
Meger ki ravza-i kûy-ı nigârı görmişdür

6 Vücûd-ı 'âleme **Rahmî** 'adem dir ise nola
Umûr-ı dünyede çok i'tibârı görmişdür

42

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Nev-'arûs-ı bâg ile olup yine mahrem bahâr
Eyledi dâmâd-veş gülşende çok 'âlem bahâr

2 Gülşeni silse süpürse nola ferrâş-ı sabâ
Yâr-ı nâzükdür kapar gökde bulutdan nem bahâr

3 Cezb-i mey eyler bulutdan lâle bir yâkûti câm
'Ayş u nûş eyler çemen bezminde olup Cem bahâr

---

41 D 26a; K 452-453.
5 - K.
42 D 26a.

4 Her çemen olmış durur bir sûzen-i mekkâr-ı kûy
Geşt-i bâg it kim komaz her dilde hâr-ı gam bahâr

5 Sâye salmış kâkülüŋ hâlüŋ gelüp ruhsâruŋa
Gûyiyâ gülzâra hem nev-rûz irişdi hem bahâr

6 Katre katre ergavânuŋ reglerinden akdı kan
Neşter-i sürh ile aldı hikmet ile dem bahâr

7 Gülşen-i tab'uŋda açılmış ma'ânî gülleri
Hüsn-i dil-ber gibi şi'rüŋ **Rahmi**yâ her dem bahâr

43

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Şarâbı görse kaynar tende cânum yâr-ı cânumdur
Nihâl-i duhter-i rez hayliden hâtır-nişânumdur

2 Senüŋ dikmeŋ geçer kanlu hadengüŋ ey kemân-ebrû
Fezâ-yı bâg-ı sînemde nihâl-i ergavânumdur

3 Lebüŋ şeftâlusın degşürmek ister bâgbân-ı cân
Kekedür kim ham olmış tende sanmaŋ üstühˇânumdur

4 Komaz dâmânın elden kande gitse dûd-ı âhumdur
Düşen ardınca sanmaŋ sâye-i serv-i revânumdur

5 Ben ol murgam şikeste-bâl olur sanmaŋ havâdisden
Hevâ-yı vasl kılmaz hâr-ı hasret âşyânumdur

6 Bugün bir şûha dil virdüm görüp Dâvûdi-elhânın
Rumûz-ı 'ışkı dilde **Rahmi**yâ vird-i zebânumdur

---

43 D 26a.
4 "serv-i revânumdur" yerinde D'de "dûd-ı siyâhumdur" bulunmaktadır. Ancak D'deki bu tamlama, hem kafiye hem de anlam açısından metne uygun değildir. FT'de kaynak gösterilmeden bunun yerine "serv-i revânumdur" yazılmıştır ki bu ifade metne daha uygun görünmektedir.

44

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Yârüŋ hayâli dilde ki her ân gelür geçer
Beŋzer şu hânkâha ki mihmân gelür geçer

2 'Ömr-i 'azîz tende ki her dem revân olur
Döndi ribât-ı köhneye kervân gelür geçer

3 Pâk it sarây-ı kalbüŋi geldi hayâl-i yâr
Şâd ol dilâ ki tahtına sultân gelür geçer

4 Bend eyledüm kafama siper ey kaşı kemân
Korkum budur ki sîneme peykân gelür geçer

5 'Ayş it nisâr kıl zerüŋ ey nergis-i çemen
Bir göz yumup açınca bu devrân gelür geçer

6 Cevr itme baŋa gırre olup ân-ı hüsnüŋe
Bu behcet ü melâhat ü ol ân gelür geçer

7 Çeşm-i zamâne görmedi **Rahmî** nazîrüŋi
Gerçi ki dehre niçe sühandân gelür geçer

45

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Yok bir kimesne bahr-i gamum sâhilin bilür
Sorsaŋ sirişkümi yidi deryâ dilin bilür

2 Hatt-ı lebini ol kaşı yâdan su'âl idüŋ
Müjgânı tîri Tozkoparan menzilin bilür

---

44 D 26b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4277, 118b.
2 kervân: kârvân D.
45 D 26b.

3 Virmez selâm kendüyi yüksek tutar o mâh
İki hilâl kaşlar ise mâyilin bilür

4 Gizlendi tîre kanumı dökdi hadeng-i yâr
Dil kanda ise gördügi dem kâyilin bilür

5 Esrâr-ı ‘ışkı **Rahmi**-i dânâdan it su’âl
Zîrâ hezâr mes’ele-i müşkilin bilür

46

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Koparmaga sabâ bâg içre gülşenden semen ister
Şu ‘uryân gibi bir sâhib-keremden pîrehen ister

2 Eyâ pîr-i harâbâtî humârum var deli göŋlüm
Mahabbet bezm-gâhında içilen bâdeden ister

3 Şafak-gûn mey hilâlî câm u nukl encüm güneş sofra
Bütün dünyâ deger yâr ile dil bir encümen ister

4 Seg-i kûyuŋ çulın dil cânı içün nola cerr itse
Garîb ölse kişi hem-sâyesi ilden kefen ister

5 Hazân-dîde şu bülbüldür bahârından cüdâ düşmiş
Ne seyr-i bâg ider **Rahmî** ne gülgeşt-i çemen ister

47

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Başda dil bâgını ol kâkül-i sünbül götürür
Hâli sihr eylemege dâne-i fülfül götürür

46 D 26b.
47 D 27a.

2 Katre katre gözümüŋ yaşını saklar dil-i zâr
Saçmaga pâyine yârüŋ bir avuç kül götürür

3 Zeyn ider dâg ile dil sîne-i bî-sâmânı
Bâgbândur ki sifâline karanfül götürür

4 Sînede kanlu eliflerle göŋül vâlih ü zâr
Rinddür san kafes-i al ile bülbül götürür

5 **Rahmi**yâ müşkil imiş hall idemez ehl-i hıred
'Işk ser-mes'elesi niçe te'emmül götürür

48

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Sâki-i bâkîden anlar kim kadeh-nûş oldılar
Tâ-ebed bezm-i fenâda mest-i bî-hûş oldılar

2 Sırr-ı vahdetden dem urdı pîr-i merdân-ı Hudâ
Katreler çün irdiler deryâya hâmûş oldılar

3 Sûret-i resm-i vefâ âyîne-i 'âlemde yok
Gördi sâfî-diller anuŋçün nemed-pûş oldılar

4 Vasf-ı gülzâr-ı sıfât-ı zât-ı bî-çün itmege
Agız açdı gonçalar güller kamu gûş oldılar

5 **Rahmi**yâ irişdiler âhır bisât-ı kurbına
Ehl-i dil sanma yüz urup yire hâmûş oldılar

---

3 "sîne-i" yerinde D'de "bûse-i" vardır. FT'de kaynak gösterilmeden yazılan "sîne-i" metne anlamca daha uygun görünmektedir.

48 D 27a.

49

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Dil bakup dâgına hatt-ı ruh-ı cânâne deger
Pîrdür 'aynek ile âyet-i Kur'âna deger

2 Çeşm-i pür-eşk ider çihre-i cânâna nazar
Şol müneccim gibi kim necm-i dırahşâna deger

3 Leb-i la'lüŋdeki cânâ görinen hatt-ı gubâr
Beŋzer ol mûrçeye mühr-i Süleymâna deger

4 Görsem ol lâle-ruhı dâgını dil seyr eyler
Bâgbân vakt-i seher ki gül-i handâna deger

5 Yâr a'dâyile 'azm itse eger seyrâna
Rahmi-i zâr ırakdan anı zindâna deger

50

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Lâle-veş yandı ciger dâg-ı mahabbet-zededür
Dil figâr oldı felek içre felâket-zededür

2 Cân-ı şîrîni revân itdi basup bagrına taş
Kûh-ken gibi şu kim 'âşık-ı mihnet-zededür

3 Kat' idüp mûy-ı sefîdini siyeh-pûş oldı
Mâder-i dehr benüm gibi musîbet-zededür

4 Seng-i ta'n ile helâk eyledi etfâl-i cihân
Dil-i dîvâne ki Mecnûn-ı melâmet-zededür

---

49 D 27a.
50 D 27a-27b; T 31.
3 musîbet-zededür: mahabbet-zededür D

5 Hayretinden ser-i zânûda olur kâmeti ham
Rahmiyâ kim ki benefşe gibi gurbet-zededür

51

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Hat-ı la'li ki Hızruŋ çeşmesârı anda müdgamdur
Müşâbihdür du'â-yı nûra yâhud ismi-i a'zamdur

2 Nazar kıl çeşm-i 'ibretle çemende lâle vü nergis
Biri tâc-ı Keyânîdür birisi efser-i Cemdür

3 Bütün dünyâ deger görmek yüzini yârumuŋ gerçi
Cihânda vaslına bir kerre irmek iki 'âlemdür

4 Cihândan eyleyüp 'uzlet olup 'ışk ile hem-sohbet
Bugün Mecnûn gibi halvet mekânum vâdi-i gâmdur

5 Nazîrüŋ yok güneş yüzlüler içre ey hilâl-ebrû
Miyânuŋ kılca fehm olmaz dehânuŋ zerreden kemdür

6 Harîm-i Ka'be-i kûyuŋda kıblem Merve hakkıyçün
Lebüŋ şevkiyle akar eşk-i çeşmüm 'ayn-ı Zemzemdür

7 Belâgat kişverin feth eyledüŋ tîg-i zebânuŋla
Yüri mülk-i fesâhat Rahmiyâ saŋa müsellemdür

---

51 D 27b.

3 Bu beyit, G 75/4'te aynen tekrar edilmiştir.

5 Bu beyit, G 75/3'te aynen tekrar edilmiştir. Burada, yazmada "miyânuŋ" ve "dehânuŋ" kelimeleri birbirinin yerine yazılmıştır. Ancak bu durumda anlam tam oturmamaktadır. Nitekim bu durum G 75/3'te yukarıda yazdığımız biçimdedir.

52

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Leb-i cânâne ki gül meclisine mül getürür
Zülfi reyhâncı durur deste-i sünbül getürür

2 Bezm-i dil-berde göŋül dâg-ı dilin 'arz eyler
Bâgbân nite ki bir encümene gül getürür

3 Ruhların seyr idicek zülfi esîr itdi dili
Rûm ilinden şu dilâver gibi kim kul getürür

4 Âh-ı 'âşıkdur ider hüsnini cânâneye 'arz
Güllerüŋ başına gavgâları bülbül getürür

5 Hattı ibtâl idüben mes'ele-i hüsnini dir
Men' idüp zülf ü ruhı devr-i teselsül getürür

6 Kâf kef geçe eger kûh-ı gamum çekse revân
Kanı bir bencileyin aŋa tahammül getürür

7 'Işk destânını **Rahmî** ki okur Mecnûna
Tıfldur hᵛâcesine sanki Teressül getürür

53

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Göŋül ehl-i bekâ oldıgıçün genc-i fenâ ister
Gerekmez hil'at-ı şâhî mücerred bir kabâ ister

2 Temennâ kılsa derd ehli nola ger vasl-ı cânânı
Tahayyür bahrine gark-âb olanlar âşnâ ister

52 D 27b.
53 D 28a.

3 Girîbân-ı hayâtın çâk ider dest-i melâmetle
Göŋül Ferhâd-veş deşt-i belâda geŋ yaka ister

4 Ta'alluk itmeyüp dîvâne dil dîvân-ı şâhîye
Tecerrüd 'âleminde gûşe-i vîrân-serâ ister

5 Düşelden derd-i 'ışka sûz-ı dil dâyim ziyâd olsun
Tabîbâ gerçi kim bîmâr olan dârü'ş-şifâ ister

6 Nazar kıl **Rahmi**yâ dîdâr-ı yâre hüsrev-i 'ışk ol
Senüŋ bebgâ-yı tab'uŋ çünki mir'ât-ı safâ ister

54

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Müşgîn saçuŋ ki kaşlaruŋ üzre havâledür
Mihrâb-ı Ka'be içre mukatta' celâledür

2 Agyâra meyl iderse nola hattı gelse yâr
Mihrüŋ kaçan ki şâm ire 'azmi zevâledür

3 Zülfüŋ içindeki görinen nergis-i siyâh
Sünbüldür otlagı iki miskîn gazâledür

4 Mey-gûn şafakla sâki-i devrân elinde mâh
Bezm-i fenâda toptolu sîmîn piyâledür

5 Gûş itse şi'r-i **Rahmî**[y]i gül yaka çâk ider
Vasf-ı ruhuŋla her sözi rengîn risâledür

---

54 D 28a.
4 "sîmîn" kelimesi D'de "semîn" şeklinde yazılmışsa da "sîmîn" metne anlamca daha uygundur.

55

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Degül ey lâle-had gülşendeki serv-i revân yir yir
Çemen kaddüŋ görüp âh eyleyüp çıkdı duhân yir yir

2 Nasîbüm şehd-i 'işret olmayaldan nîş-i mihnetle
Tenüm şol hâne-i zenbûra dönmişdür hemân yir yir

3 Fenâ seyli getürmiş hâr u hasdur vâdi-i 'ışka
Degüldür cism-i zârumda görinen üstühᵛân yir yir

4 Belâ bezminde yanar micmer-i 'ışk olalı başum
Degül mûlar çıkupdur dil-berâ miskîn duhân yir yir

5 Vücûdum keştî-i bahr-i mahabbet bâdbân âhum
Sütûnı dûd-ı dil cismümde regler rîsmân yir yir

6 Derûnum bahr-i mihnetdür tenüm girdâb-ı hayretdür
Anuŋ emvâcıdur cânâ degüldür üstühᵛân yir yir

7 Vücûd-ı dâgdârum yandı âh-ı pür-şerârumdan
Nihâl-i hüsnüŋe döndi kim ol âteş-feşân yir yir

8 Gubâr olsa vücûdum gam yimezdüm **Rahmi**yâ gamdan
Kilâb-ı kûy-ı dil-ber eylese hâküm mekân yir yir

---

55 D 28a, 29b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz Ceb A 13, 62b. Bu gazel D'de, iki ayrı gazel gibi iki defa yazılmıştır. Ancak bu gazellerin 1., 2. ve son beyitleri tamamen birbirinin aynıdır. 28a'daki ilk yazımda gazel 6 beyitlidir ve farklı 3 beyit vardır. 29b'deki ikinci yazımda ise gazel 5 beyitlidir ve farklı 2 beyit bulunmaktadır. 3 beytinin ortak oluşunu göz önünde tutarak biz bu iki gazeli tek bir gazel saydık ve birleştirdik. 28a'daki farklı 2 beyti diğer gazele ilave ettik. Böyle olunca tabii ki bazı kafiye tekrarları ve söyleyiş benzerlikleri de ortaya çıktı. Ortak beyitlerin dışındaki 3, 4, 5. beyit 28a'da; 6 ve 7. beyit 29b'dedir. *Mecmua*'da sadece 3, 4 ve 5. beyitler vardır.

5 regler: bir bir D.

56

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Semend-i yâri görsem cûş ider eşk-i revân yir yir
Sabâdan mevc urur gûyâ ki bahr-i bî-kerân yir yir

2 Derûnum bahr-i hayretdür tenüm gird-âb-ı mihnetdür
Anuŋ emvâcıdur cânâ degüldür üstüᵛân yir yir

3 Şeh-i 'uzlet-nişîn-i künc-i 'ışkam 'ankebût-ı gam
Belâ küncinde kurdı başum üzre sâyebân yir yir

4 Ne tâk-ı dil-güşâdur ebruvânuŋ çıkmaga dil-ber
Mu'anber kâkülüŋ salmış müselsel nerdübân yir yir

5 Dilerseŋ **Rahmi**yâ gussaŋ cihânda dâsitân itmek
Bu şi'rüŋ okusun hengâmede her kıssa-hᵛân yir yir

57

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Bugün Mecnûn-ı 'ışkam devr elinden bir melâlüm var
Yürürem vâdi-i hayretde bilmem kim ne hâlüm var

2 Belâdur şâhsârı berg ü bârı mihnet ü gamdur
Dıraht-ı 'ışk dirler bâg-ı dilde bir nihâlüm var

3 Gedâ-yı kûy-ı yârem cerr içün bâzâr-ı 'ışk içre
Şikest olmış elümde kâse-i serden sifâlüm var

4 Rumûzın hurde-dânlar idemezler zerrece idrâk
Dehân-ı yâre beŋzer yine bir nâzük hayâlüm var

---

56 K 457; ***Mecmua-i Eş'âr*****, 06 Mil Yz Ceb A 13, 62b.** Mecmuada 2. beyit yoktur. Buna karşılık mecmuada, bu gazelin 4 beytine ilave olarak bir önceki gazelin 3 beyti vardır.
57 D 28b; PB 137a; T 32.
4 - T.

5 Cevâbın viremez müftî-i ‘âlem ey Mesîhâ-dem
Kitâb-ı ‘ilm-i ihyâda lebüŋden bir su’âlüm var

6 Belâdan gam yimezdi ‘arsa-i ‘ışkuŋda hâk olsa
Diseŋ **Rahmî** gibi bir ‘âşık-ı şûrîde-hâlüm var

58

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

1 Hem-reng olalı bâdeye ol la’l-i nâblar
Ser-keşlik eyleyüp başa çıkdı şarâblar

2 Dîvânedür kadüŋ göreli serv bâgda
Zencîre çekdi servi ayagından âblar

3 Agyâr olalı hem-kadeh ol la’l-i nâb ile
Âvâredür benüm gibi sâkî habâblar

4 Görsem rakîbi âh iderin kûy-ı yârda
Şeytâna sanki gökden atıldı şihâblar

5 Çeşmüm ki **Rahmi**yâ akıdur sîm-i eşkini
Bir hᵛâcedür ki akçelerini hisâblar

59

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Vücûdum dâg-ı hûnînümle gûyâ gül nihâlidür
Ham olmış bâr-ı gamdan kâmetüm bir serv dalıdur

2 Yakasın çâk çâk itmiş yürür mestâne mestâne
Bu gün ol şûh-ı bî-pervâ yigitdür lâ-ubâlîdür

---

5 ihyâda: iḫfâda T.

58 D 28b; PB 185a; K 455. Necâtî Bey’in gazeline naziredir. Bk. Tarlan, *Necatî Beg Divanı*, s. 209-210.

59 D 28b.

1 Bu beyit T’de müfredler arasında yazılmıştır (s. 50).

3 Sipihr üzre gören şekl-i hilâli şâm-ı hecrinde
Hayâl eyler ki ey meh-rû senüŋ kûyuŋ sifâlidür

4 Fezâ-yı ‘ışka dil murgı nola urur ise pervâz
Teninde her taraf tîr-i belâlar perr ü bâlidür

5 Neyüŋ bagrın delüp mutrıb terâne kıl ki **Rahmî**nüŋ
Bu şi’r-i sûznâki ehl-i derdüŋ hasb-ı hâlidür

60

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Mekteb-i bâgda gül bülbüle destân okıdur
Şol mu’allim gibi kim tıfla Gülistân okıdur

2 Müjesin hatt-ı ruhından sorıcak yâr didi
Menzile toz koparan atdugı peykân okıdur

3 Sînede na’l ü elif sanma ki ol kaşı kemân
Şekl-i sûfâri ile atdugı hicrân okıdur

4 Beni öldürse ider ehl-i dile yâr salâ
Nitekim şâhları sûrına sultân okıdur

5 Düşmeni kûr ider nâvek-i âh-ı **Rahmî**
Çeşm-i Rûyin-tene san Rüstem-i destân okıdur

---

60 D 29a.

3 D’de kafiye kelimesi olarak “hicrân” yerinde “peykân” bulunmaktadır. Halbuki “peykân” önceki beyitte de geçmektedir. Bu bakımdan burada, muhtemelen müstensihten kaynaklanan bir kafiye hatası olduğu ve 3. beyitteki “peykân”ın yerinde başka bir kelimenin bulunması gerektiği düşünülebilir. Nitekim FT’de bu kelimenin yerinde “hicrân” bulunmaktadır. Ancak bunun için bir kaynak gösterilmemiştir. Bk. FT, s. 160.

61

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Yâr ebrûsı 'arak-rîz olsa hoşter gösterür
Zâglansa nitekim şemşîr cevher gösterür

2 'Aks-i la'lüŋ sâkiyâ sâgarda seyr itsem nola
Bir 'aceb âyînedür rûh-ı musavver gösterür

3 Gafil olmaŋ mâh-ı nevden gâh lu'bet-bâz-ı dehr
Halkı bir nev' ile unutmaga çenber gösterür

4 Bülbülüŋ kanı tutup gülşende gül bîmârdur
Hâr fassâd oldı kan almaga neşter gösterür

5 **Rahmi**yi nâlân idüp agyârı şâd eyler felek
Tûti-i gûyâ tururken zâga şekker gösterür

62

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Seher gün gibi dil-ber kendüyi her dem 'ayân eyler
Kalan meh-rûları seyyâre-veş ol dem nihân eyler

2 Degül jûlîde mûlar görinen Mecnûn-ı 'ışkam ben
Hevâ-yı murg-ı mihnet başum üzre âşyân eyler

3 Gözüm içre hayâlüŋ dil-berâ 'aynıdur ol murguŋ
Ney içre dem-be-dem bahrüŋ kenârında mekân eyler

4 Tenümde zahm-ı tîguŋ içre peykânuŋ zebân oldı
Dehân açdı gamum âh eyleyüp her dem figân eyler

---

61 D 29a; K 457.
62 D 29a.

5 Egerçi sûretâ **Rahmî** gam u gussayla pîr oldı
Velî ma'nîde dâyim 'ışk-ı dil-ber nev-cüvân eyler

63

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Derûnumda karâr itdi hayâl-i zülf-i dil-berler
Tutupdur gûyiyâ vîrânumı bir nice ejderler

2 Sabâ ruhsâruŋ üstinde perîşân kılsa zülfüŋi
Sanasın niçe miskînler durur sîm üzre ditrerler

3 Helâk eylerse ey hûnî dil-i sad-pâremi gamzeŋ
Mezârumdan çıka sûsen yirine kanlu hançerler

4 Nigâruŋ zülfi ebrûsıyla ey dil muttasıl seyr it
Kulagına egilüp fitneler ta'lîm eylerler

5 Kulag ursa nola ol sîm-ten eş'âruŋa **Rahmî**
Yaraşur gûş-ı şehde dâyimâ zîrâ ki gevherler

64

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Felek-fersâ bu fülküŋ kim mekânı bahr-i ahḍardur
Hilâl-âsâ cemâl-i mihr-i dil-berden münevverdür

2 Bu 'âlem tekye-gâhında gider geh şarka geh garba
Başında tâcı var gûyâ mücerred bir kalenderdür

3 Dökilmiş deste deste saçları yanına düşmişdür
Fenâ fi'llâh olupdur şimdi Câmîlerle hem-serdür

---

63 D 29a-29b.
64 D 29b.

4 Yürür âb üzre bî-pervâ kerâmet ehlidür gûyâ
Sabâ-veş bî-per ü bî-pâ ter olmaz dâmeni erdür

5 Menâzil kat' ider bir ân içinde **Rahmi**yâ ammâ
Hızır atı gibi her dem gıdâsı bâd-ı sarsardur

65

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Mahabbet sûzişinden zâhid-i nâ-dâna virmezler
Gıdâ-yı rûh-ı insânîdür ol hayvâna virmezler

2 Gurûrın ref' kılsun câm-ı 'irfân isteyen 'ârif
Bu meclisde şu kim ser-mest ola peymâne virmezler

3 Vücûduŋ mahv kıl esrâr-ı 'ışk istersen̡ ey abdâl
Anı kendü özinden geçmeyen hayrâna virmezler

4 Ma'ârif ehlinüŋ zevkine câhil iremez zîrâ
Kabâ-yı atlas-ı şâhîyi her 'uryâna virmezler

5 Bekâ bul **Rahmi**yâ terk eyle varuŋ zümre-i 'irfân
Fenâ peygûlesini milket-i hâkâna virmezler

66

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Yir yir elif ki sînemüŋ üstinde vardur
Şehr-i belâda her biri bir reh-güzârdur

2 Deryâ-yı 'ışkuŋ içre visâlüŋ sefînesi
Bir gün kenâr olur güzelüm rûzgârdur

---

65 D 29b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 730, 135b.
66 D 30a; T 32.
1 reh-güẕârdur: yâdigârdur T.

3 Nakd-i cihânı sıfr gibi hîçe say dilâ
Zîrâ cefâ-yı yâr gibi bî-şümârdur

4 Mey-gûn lebüŋ hevâsı ile dâyimâ habâb
Düşmiş şarâba bencileyin bî-karârdur

5 Yıkdı vücûd-ı **Rahmî**yi seyl-âb-ı gam velî
Dilde binâ-yı ‘ışkı henüz üstüvârdur

67

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Dil-i pür-derdümüŋ ser-menzili sahrâ-yı gurbetdür
Ceresdür nâleler feryâd-ı sînem kûs-ı rıhletdür

2 Süreyyâ sanma nakş itdi girüben kebkebüŋ şeklin
Felek haylice ‘âlemde nigârâ sikke-sûretdür

3 Kebûd itseŋ nola cismüm ser-â-ser seng-i mihnetle
Dil-i dîvâneme şâhum o bir sincâbi hil’atdur

4 Görüp na’l-i semendüŋ şeklini ger nola âh itsem
Şikeste dillere ol şeh-süvârum dâg-ı hasretdür

5 Sirişk-i **Rahmi**ye cânâ nazar kılma hakâretle
Hazer it eşk-i çeşmi ‘âşıkuŋ deryâ-yı rahmetdür

68

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Dilleri ki nâ-gehân ol kâkül-i pür-ham kapar
Ejdehâ-yı heft-serdür günde biŋ âdem kapar

---

3 cefâ-yı: cefâsı D.
4 şarâba: kenâra T.
5 binâ-yı: bekâ-yı T.
67 D 30a; K 456.
68 D 30a.

2 Vasl-ı yâre irdi dil hicrândan bîm eylemez
Şîr öŋinden nitekim Behrâm tâc-ı Cem kapar

3 ‘Işkdur cezb eyleyüp yaş dökdüren ‘âşıklara
Âftâb-ı çarh yirden nitekim şebnem kapar

4 Bu ne hikmetdür ki hurşîdüŋ dilâ ser-bâz-ı dehr
Şems destârın başından olsa her ahşam kapar

5 Dûd-ı âhum tâk-ı zer-kârın siyâh eyler diyü
Revzen-i mihri sipihr irişse şeb muhkem kapar

6 Zülfüŋe la’lüŋ katında gâh tahrîk itse bâd
Gûyiyâ dîv-i Süleymânî durur hâtem kapar

7 Kâkülüŋ **Rahmî** görüp kûyuŋda yaş dökse nola
Şâ’ir-i nâzük olan gökde bulutdan nem kapar

69

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Ne dil-i haste-i mecrûhuma merhem bulınur
Ne zaman gussaları def’ine hem-dem bulınur

2 Ne perîşânlıgını hâtır-ı sevdâ-zedenüŋ
Merhamet eyleyüben bir sorar âdem bulınur

3 Ne gam-ı ‘ışk-ı nigâr ile perîşan dilümüŋ
Râzını söylemege mûnis ü mahrem bulınur

4 Bulımazam niçe kim sa’y iderem şâdılıgı
Şâdlık ister iken belki niçe gam bulınur

---

69 D 30a-30b; K 453; İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, C. 1, s. 284.
1 zaman: cihân K.
3 perîşan: şikeste D.

5 **Rahmi**yâ yâr visâline karîb oldukça
Âh kim her yaŋadan mâni'-i muhkem bulınur

70

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Ne kanlar dökdügin 'arz itse çeşmüm yâre âl aŋlar
Tenüm gamdan hilâle döndi dirsem bir hayâl aŋlar

2 Gözüm merdümlerinüŋ 'aksi düşmişdür letâfetden
Ruhuŋ mir'âtına nâzır olanlar anı hâl aŋlar

3 Hadîs-i 'ışkı benden sor ne bilsün zâhid-i nâ-dân
Rumûzın bu mu'ammânuŋ mücerred ehl-i hâl aŋlar

4 Vücûd-ı vâcibüŋ mâhiyyetin idrâk iden 'ârif
Hakîkatde vücûd-ı mümkinâtı hep zılâl aŋlar

5 Belâ bezminde zâr olsam 'aceb mi çeng ü nây-âsâ
Kanı bir merd-i kâbil bu cihânda kîl ü kâl aŋlar

6 Fenâ bezminde Cem keyfiyyetin câm-ı mahabbetden
Harâbâta düşüp şûrîde-hâl olan ricâl aŋlar

7 Sühan bezminde Câmîdür bilen keyfiyyet-i şi'rüm
Hayâlât-ı kelâmum **Rahmi**yâ ancak Kemâl aŋlar

---

70 D 30b; PB 163b; T 34; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Ceb. A 13, 62b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4277, 141b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4468, 142a (4 ve 5. beyitler yok).
4 idrâk: evreng D. // ẓılâl: ḍalâl D.
5 – D.
6 – D.
7 şi'rüm: hâlüm D.

71

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Şarâb-ı la'lüŋi nûş idenüŋ göŋlinde gam neyler
Visâlüŋ bezminüŋ devrin sürenlere elem neyler

2 Gülüŋ hecriyle bülbül öldi diyü mâtem itmezse
Çemende nergis-i şehlâlaruŋ çeşminde nem neyler

3 Seri devrân elinde bir şikeste câma düşmişdür
Sorarlarsa di ey lâle çemen bezminde Cem neyler

4 Nisâr it varuŋı âsûde ol devr-i havâdisden
Tecerrüd ehlinüŋ ceybinde ey hᵛâce direm neyler

5 Gam-ı dil-ber gibi olmaz vücûd ehline eglence
'Aceb künc-i fenâda **Rahmi** erbâb-ı 'adem neyler

72

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Fenâ-yı bezm-i Cem içün şarâb kan aglar
Aŋup o demleri çeşm-i habâb kan aglar

2 'Adûyıla dem ü lahm oldı diyü meclisde
Firâk âteşi üzre kebâb kan aglar

3 Şehîd-i 'ışk olagör kim çemende lâle vü gül
Dem-i 'aşûr ola ol dem türâb kan aglar

4 Ne reng geçdügini gördi çarh-ı bûkalemûn
Şafak degül benüm içün sehâb kan aglar

---

71 D 30b.
72 D 30b.

5 Sorarlarsa **Rahmi**-i şeydâyı zümre-i ‘irfân
Firâk-ı yâr ile hâli harâb kan aglar

73

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Za’fdan künc-i ‘anâda kim dil-i şeydâ yatur
Ger ecel gelseydi görmez şöyle nâ-peydâ yatur

2 Cûşa gelse kem habâbıdur rüsûm-ı kâyinât
‘Işkdur nâmı fezâ-yı dilde bir deryâ yatur

3 Pâyınuŋ hârın çıkarmış sûzen-i müjgân ile
Deştde Mecnûn görince nâka-i Leylâ yatur

4 Var fenâ deştin temâşâ it açup ‘ibret gözin
Nice İskender türâb olmış nice Dârâ yatur

5 Şâh-ı ‘âlem gelse çekmez pâyını dâmânına
Künc-i istignâda **Rahmî** şöyle bî-pervâ yatur

74

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Şâhid-i gül üzre bülbül kim seher güler düşer
Jâleler eşküm gibi gördükçe anı ter düşer

2 Ser-keş olma tâc-ı devletdür melâhat hüsrevâ
Nice Dârâlar serinden gâh olur efser düşer

---

73 D 31a; T 34; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 796, 58a. Bu gazel ayrıca, 3. beyti hariç, *Kınalı-zâde Tezkiresi*’nde de geçmektedir. Bk. Kınalızade, age, C. I, s. 331. Bu gazel Beyânî tarafından tahmis edilmiştir. Bk. *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 1641, 176a.

1 Bu beyit T’de müfredler arasında da yazılmıştır (s. 51). / gelseydi görmez: erse_idi duymaz T (müfredde).

4 it: kıl D.

5 gelse: geçse D.

74 D 31a; T 31.

3 ‘Arsa-gâh-ı ‘ışkda merd ol ki tîg-i kahr ile
Nice serler hâksâr olup nice serler düşer

4 ‘Âşık-ı zâr u nizâr olmış seher hurşîd-i çarh
Tâb-ı mihr-i yâre döymez çarhdan ditrer düşer

5 Nukre-gûn efşân ile gül-gûn varakdur gûyiyâ
Şol ‘araklar kim ‘izâr-ı dil-bere yer yer düşer

6 Göŋlüme gelse dehânuŋ fikri dil nâlân olur
Bezmde gavgâ olur hâk üzre kim sâgar düşer

7 Gam degül nazmuŋ görüp nâ-ehl kılmazsa pesend
Gâh olur kim hâk-i râha **Rahmi**yâ gevher düşer

75

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Gam-ı mihrâb-ı ebrûn ile kıblem kâmetüm hamdur
Lebüŋ şevkiyle yaşum Ka’be hakkı ‘ayn-ı Zemzemdür

2 Cihân-ârâ işitdük ‘ışk-ı dil-ber cismi pâk eyler
Bu cevher kîmyâ-yı devlete ekber [ü] a’zamdur

3 Nazîrüŋ yok güneş yüzliler içre ey hilâl-ebrû
Miyânuŋ kılca fark olmaz dehânuŋ zerreden kemdür

---

2 serinden: serine D.
3 nice serler ẖâksâr: anca serler ẖâksâr T.
5 D’de yoktur. FT’den alınmıştır. s. 170.
6 D’de yoktur. FT’den alınmıştır. s. 170.
75 D 31a; T 33; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 796, 51a, 67b; TB 314-315. Manzûme mecmuada iki defa yazılmıştır.
3 Bu beyit sadece TB’de vardır. TB’de işitdük: işitdüŋ, cevher: cevher-i, ekber [ü]: ekber-i olarak okunmuştur. Bk. age, s. 315.

4 Bütün dünyâ deger görmek yüzini yârumuŋ gerçi
Cihânda vaslına bir kerre irmek iki ‘âlemdür

5 ‘Aceb mi çeşm-i insâna görinmezse nihân ol şeh
Perîdür ol melek yüzli dilâ sanma ki âdemdür

6 Ma’ânî murgını sayd eyledüŋ şeh-bâz-ı fikretle
Anuŋçün **Rahmi**yâ şi’rüŋ cihân içre müsellemdür

76

MALTA SEFERİNDE KEŞTÎ VASFINDA DİDÜGİ GAZELDÜR

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Seher-geh keşti-i şâhî hilâl-i ‘îd-i ekberdür
Tulû’ itdi sa’âdet matla’ından nûr-güsterdür

2 Livâ-yı sebz ile bahr üzre yürür Hızr-ı vakt olmış
Gazâya ‘azm ider yâ hod yeşil câmeyle Hayderdür

3 Yüce pervâz ider ‘ankâ-yı kâf-ı nusret olmışdur
Livâlar her yaŋadan gûyiyâ kim aŋa şeh-perdür

4 Çekilmiş yâ atılmış ok gibi der-dest-i kudretdür
Nişân ider dil-i a’dâtı ekser kasd-ı kâferdür

5 Uçar kuşlar hevâda aŋa hergiz hem-cenâh olmaz
Kaçan sür’atle reftâr eylese sad-pâ vü yek-perdür

6 Görinür regleri yir yir riyâzet-perver olmışdur
Gıdâsı âb-ı Hızr-âsâ egerçi bâd-ı sarsardır

---

76 D 46a; T 51; Kılıç, agt, C. II, s. 752-753; FT 178-179.
2 (a) – D // (b) : Livâlar her yaŋadan gûyiyâ kim aŋa şeh-perdür FT.
3 (a): – FT // 3(b), FT’de 2(b)’dedir.
4 – D, T.
5 – D, T.
6 – D, T.

7 Giderdi zulmet-i küfri cihânı eyledi rûşen
Ziyâ-bahş oldı nûr-ı Mustafâ öŋince rehberdür

8 ‘Adûyı **Rahmi**yâ bir lokma eyler çekse bir demde
Sürinür sînesi üstine gûyâ şekl-i ejderdür

77

[mef’ûlü fâ’ilâtün mef’ûlü fâ’ilâtün]

1 Çarh-ı felek ki dâ’im kaddüm gibi dü-tâdur
Bencileyin meger ol bir mâhdan cüdâdur

2 Rûşen-dil olsa dâ’im Cem gibi nola eflâk
Destinde mihr-i hâver câm-ı cihân-nümâdur

3 Tîrüŋ hayâli ile dil düşdi râh-ı ‘ışka
Bir nâ-tüvân durur kim tîrüŋ aŋa ‘asâdur

4 Sengîn dilüŋe cânâ seyl-âb-ı eşk-i çeşmüm
Âb-ı revâna karşu gûyâ bir âsiyâdur

5 Hum-hâne içre **Rahmî** mestâne bâde-nûş ol
Âyîne-veş derûnuŋ zîrâ ki pür-safâdur

78

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Nûş idüp göŋlüm [şarâb-ı] ‘ışkı şeydâlık sever
Mest olup mecnûn olan elbette rüsvâlık sever

---

7 – D, T.
8 – D, T.
3 (b) – D.
77 T 33. D’de yoktur.
78 K 454; SK, Halet Efendi İlavesi, 172, 31a.

2 Bu cihân didikleri köhne sarâyı neylesün
‘Âlem-i ‘ışk içre şol kim deşt-peymâlık sever

3 Vâdi-i hayretde benden oluŋ ey ‘akl u heves
Bir ‘aceb halet durur bu ‘ışk tenhâlık sever

4 Eylemez baŋa hilâl ebrûsıyile merhabâ
Âh kim günden güne ol mâh garrâlık sever

5 Kûyuŋa geldikce **Rahmî** nâleler kılsa nola
Bülbül-i destân-serâ gülşende gûyâlık sever

79

[fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

1 Gamze-i yâra tîr-zen dirler
Lakabına ciger delen dirler

2 Görse ‘uşşâk çeşm-i cellâduŋ
Meded ölsün mi yâ seven dirler

3 Merd ü merdâneler zebûn idici
Karı dünyâya pîre-zen dirler

4 Beni hum-hânede görüp rindân
Böyle mest olduguŋ neden dirler

5 **Rahmi**-i çâkerüŋe pâdişehüm
Hüsrev-i milket-i sühan dirler

---

79 K 453-454; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 796, 17a.

80

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Nigâruŋ yanagı güldür saçı reyhân-ı hoş-bûdur
Hem anuŋ gamzesi âfet hem anuŋ çeşmi câzûdur

2 Kıyâmet kaddi 'ar'ardur salınur san sanavberdür
Sözi şîrîn lebi sükker iŋen hoş-güft ü hoş-gûdur

3 Alur biŋ nâz ile ol meh dem-â-dem 'âşıkuŋ gönlin
Cefâ vü cevr ider cânâ vefâsı dâ'imâ budur

4 Nola her yâri gördükçe aŋa meyl eylese göŋlüm
Dili 'âriflerüŋ cârî yeŋilmez bir akar sudur

5 Uyurken bûsesin almak olurdı şimdi mahbûbuŋ
Uyanup fürkati tîrin ura bu câna korhudur

6 Ne var yâ hû dise sûfî girüp mey-hâneye 'âşık
Mey içüp mest-i 'ışk olmış dilinde zikri hep sudur

7 Baŋa bir ruhları alı bu gün gösterdiler gördüm
Didüm göŋlini **Rahmî**nüŋ be va'llahi alan budur

81

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Âşıklaruŋ âhı çıkar eflâke berâber
Bu nüh felegi itse nola hâke berâber

2 Cânâ çekerin sîne-i sad-çâke elifler
Tâ kim ola ol kâmet-i çâlâke berâber

---

80 PB 181a-b; K 454-455. Âhî'nin gazeline naziredir. Bk. Necati Sungur, *Âhî Divânı*, KB Yayınları, Ankara, 1994, s. 90.
81 PB 193a; K 456.

3 Bir görmeye agyâr ile üftâdeŋi ey gül
Bülbüllerüŋi itmeye hâşâke berâber

4 Bir kerre görem diyü hayâliyle cemâlüŋ
Kalbüm olur âyîne-i idrâke berâber

5 **Rahmî** o mehüŋ kûyına her dem eser itmez
Âhum irüşürse ser-i eflâke berâber

82

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Şeh-i 'ışk olalı Mecnûna derd ü gam sipâhîdür
Görinen âşyân başında anuŋ tâc-ı şâhîdür

2 Nola çeksem elifler sîneye kaddi hayâliyle
Tarîk-ı 'ışk içinde 'âşıkuŋ bir togrı râhıdur

3 Görinen mihr ü meh sanmaŋ iki rûşen çerâg olmış
Göŋül abdâlınuŋ çarh-ı felek bir tekye-gâhıdur

4 Çemen üzre benefşeyle görinen sanma sünbüldür
Ki gül devrinde miskîn 'andelîbüŋ dûd-ı âhıdur

5 Mecâzî dirler imiş müdde'îler şi'r-i **Rahmî**yi
Hakîkatde anuŋ şi'ri velî lutf-ı İlâhîdür

83

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Ey kaşı yâ egerçi perî tîz-per geçer
Tîrüŋ öŋinde bâl ü perini döker geçer

---

82 PB 201b; K 458. Zâtî'nin gazeline naziredir. Bk. *Zâtî Divanı*, C. 1, s. 348.
83 FT 176-177.

2 Evrâk-ı gülden aŋladı bâguŋ fenâsını
Nergis gibi şu kimse ki sâhib-nazar geçer

3 Agyâra atsa tîrini ol kaşları kemân
Ben bilürem göŋülden o demde neler geçer

4 Eflâke çıksa ey kaşı yâ nola âhumuz
Tîr-i kazâ kader bu yidi kat siper geçer

5 Ehl-i hüner visâlüŋe cânlar virürse ger
Rahmî kuluŋ zamânede ehl-i hüner geçer

84

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 'Arak nûş eyleyüp dil-ber kaçan dür gibi der dirler
Melâhat bahri cûş idüp zuhûr itdi güher dirler

2 Hayâl-i kadd-i yâri seyr idenler eşk-i çeşmümde
Kenâr-ı Nîl-i Mısra sâye salmış ney-şeker dirler

3 Hat-ı nev-resteŋi görüp n'ola cân virsem ey hûnî
Bahâr-ı tâze irdükde bahâr gider sefer dirler

4 Hatum geldikde 'uşşâka vefâ idem dimiş dil-ber
Egerçi sıdka kizbe muhtemeldür bu haber dirler

5 Sirişk-i nân-ı huşke **Rahmi**yâ her kim ola kâni'
Ferâgat milketinde aŋa şâh-ı bahr u ber dirler

---

84 FT 177.

85

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Hilâl ebrûlaruŋ kim vesme birle reng tutmışdur
İki şemşîrdür kan eylemekde ceng tutmışdur

2 Ferîdûn-ı zamân ol nefs-i Dahhâkın helâk eyle
Bu hatt ile gedâlar şâh olup evreng tutmışdur

3 Yakasın çâk idüp Ferhâduŋ eyler mâtemin kühsâr
Elinde sînesini dögmek için seng tutmışdur

4 Ezel bezminde ben mestem şarâb-ı lâ-yezâlîden
Kimi hayrân bu esrâr ile kimin neng tutmışdur

5 Gamuŋla eşkin evtâr itdi kaddin çeng idüp **Rahmî**
Felek bezminde âhı Zühreye âheng tutmışdur

86

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Hatt-ı Yâkûtuŋ gören ruhsâruŋ üzre ey nigâr
Didi Mushafdur muhakkak olmış âyet ber-kenâr

2 Dâyimâ dirdüm felek içre melekler kutbısın
Sâyelerle gezmeyüp ey mâh olsaŋ ber-karâr

3 Âstânuŋda rakîbe dir idüm her dem ulu
Ol it ile ey gözi âhû eger olsaŋ şikâr

4 Ey saçı Leylâ senüŋ çeşmüŋ hayâliyle müdâm
Deşt-i gamda oldı ben Mecnûna âhû gam-güsâr

---

85 FT 178.
5 "eşkin" kelimesi FT'de "işigüŋ" olarak kayıtlıdır. Ancak bu durumda hem vezin hem de anlam bozulmaktadır. Kelimenin "eşkin" olması kuvvetle muhtemeldir.
86 PB 158a; MN 789-790. Ahmet Paşa'nın "Ey 'arûs-ı hüsnüŋe Hindû gözüm âyînedâr" mısraıyla başlayan gazeline naziredir. *Ahmet Paşa Divanı*, s. 149.

5 Sînem içre **Rahmi**yâ âh eylesem odlar çıkar
Dûd-gâh içre çıkar bâd olsa gûyâ kim şirâr

87

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
1 Beni bîmâr iden cânâ felekde nâm-ı 'Îsâdur
Demîde mürdeler ihyâ ider gûyâ Mesîhâdur

2 Nola sâyeŋde hoş geçse nigârâ bu göŋül dâyim
Bugün bâg-ı cihân içre kadüŋ bir serv-i bâlâdur

3 Baŋa hem-demlik itmişdür şeb-i fürkatde her demde
Anuŋçün âhum ey meh-rû felek sakfında a'lâdur

4 Lebüŋ vasfında bir şîrîn gazel didüm bugün cânâ
Güzeller birbirinden kapışurlar sanki halvâdur

5 Nola sâyeŋde varup kaddüŋi seyr eylese **Rahmî**
Benüm çok sevdügüm men' eyleme 'âlem temâşâdur

88

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
1 Ruhuŋa ey sanem başın egüpdür yine gîsûlar
Sanasın âteşe secde ider Rûm içre Hindûlar

2 Gören hâlüŋle çeşmüŋ üzre ey hurşîd ebrûŋı
Hilâli sihr ile tutmış sanur bir iki câdûlar

3 Gelür ol gonça-leb bâg içre diyü intizâr ile
İner serv-i dil-ârânuŋ ayagına kara sular

---

87 **MN 1036-1037.** İshak Çelebi'nin "Benüm göŋlüm alan dil-ber be-gâyet ẖûb u ra'nâdur" mısraıyla başlayan gazeline naziredir. Bk. İshak Çelebi Divanı, s. 158-159.

88 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1998, 60b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 6774, 13b-14a.

4 Düşelden ‘ışkuŋa gûyâ ki sînem vâdi-i gamdur
Olupdur dâglar yir yir anuŋ içinde âhûlar

5 Egilmiş bâd-ı âhumdan melâhat şâhsârıdur
Nigâruŋ **Rahmi**yâ bâg-ı ruhı içinde ebrûlar

HARFÜ’Z-ZÂ’

89

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Seyr idelden yâ kaşuŋ şekl-i hilâle mâyilüz
Mû-miyânuŋ göreli ince hilâle mâyilüz

2 Âteş-i pervâneyüz ‘ulvî-bahâdur şu’lemüz
Şem’-veş nûr-ı dil-efrûz-ı cemâle mâyilüz

3 Minnet ile câm-ı Cem nûş itmezüz ey pîr-i dehr
Bî-tekellüf gerçi bir sınmış sifâle mâyilüz

4 Şâh-ı Tûbâya ta’alluk riştesin bend itmezüz
Bâg-ı dehr içinde bir nevres nihâle mâyilüz

5 *Kâbe kavseyn*üŋ rumûzın bilmişüz rûz-ı ezel
Rahmiyâ anuŋçün ol iki hilâle mâyilüz

90

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

1 Vuslat şebinde hayret ile çıksa cânumuz
Kâfûri şem’alar yaka her üstühˇânumuz

---

89 D 31a-31b.

5 “kâbe kavseyn”, Hz. Muhammed’in miraçta Allah ile yakınlaşmasını ifade için *Kur’ân-ı Kerîm*’de geçen bir ifadedir. “Bu suretle o (Hz. Peygamber) iki yay kadar yahut daha yakın oldu.” Necm, 53/9.

90 D 31b; K 459.

2 Seyr ideli o mâhı kabâ-yı siyâh ile
Döndürdi miski atlasa çarhı duhânumuz

3 Dil riştesini kaddine peyvend eyledüm
Tâ gayra meyl kılmaya serv-i revânumuz

4 Pür-'ukdedür ceres gibi zülfüŋ gamıyla dil
İŋletse tâs-ı çarhı yiridür figânumuz

5 At bu fezâda âhuŋ okın **Rahmi**yâ seher
Bir gün ola ki menzile ire nişânumuz

91

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Şafakda mâh-ı nev hınnâlu bir parmaguŋa degmez
Güneş zer tâs ile su koyamaz ayaguŋa degmez

2 Kuşak çizmiş degül merdânelerdür ey 'arûs-ı dehr
Visâl ummaz miyânuŋdan mu'akkad bâguŋa degmez

3 Kevâkib kebkeb-i sîmîn güneş ser-mûze-i zerrîn
Meh-i nev ey hilâl-ebrû senüŋ başmaguŋa degmez

4 İŋen germ olmasun ebr içre mihr ü mâh ile gerdûn
Dilâ penbeyle yir yir sîne-i pür-dâguŋa degmez

5 Hilâli kaşuŋa **Rahmî** niçe teşbîh ide ey meh
Felek devrinde va'llâhi o bir barmaguŋa degmez

---

91 D 31b.

92

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Felek ber-bâd olur âh eylesem sakf-ı semâ kalmaz
'Anâsır sûz-ı dilden mahv olur neşv ü nemâ kalmaz

2 Kemâle gelmeyüp bir dem sirişküm cûy-bâr itdüm
Benüm servüm gelür âhır yoluŋa bu saŋa kalmaz

3 Akar yaşum zebânum lâl olur görsem ruh-ı yâri
Dem-i hicrânda yâd olmaz velî bir mâ-cerâ kalmaz

4 Lebüŋ sırrın sabâ ger goncaya keşf eylese nâ-geh
O dem çâk olmaduk bezm-i çemende bir yaka kalmaz

5 Çeküp tîgüŋ döküp kanını **Rahmî**yi helâk itdüŋ
Hazer eyle yanuŋda bu senüŋ ey bî-vefâ kalmaz

93

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 'Ayb-bîn olup itme dîdeŋi bâz
Dik gözüŋ ignelerle ey şeh-bâz

2 Gele ey şâh-bâz-ı sidre-nişîn
Mülk-i lâhûta idelüm pervâz

3 Şeb-i hicrân garîb müşkilmiş
Zülf-i dil-ber misâli tûl u dırâz

4 'Âşıkuŋ pîşesi niyâz oldı
Dil-berüŋ muktezâsı şîve vü nâz

---

92 D 31b.
93 D 32a.

5 Vasf idelden o yâr-ı zîbâyı
Rahmiyâ oldı her sözüŋ mümtâz

94

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Meh-likâlar yolına kan yaş akıdur gözümüz
Şöyle beŋzer ki bizüm Müşteridür yıldızumuz

2 Bu gün agyâr ile yârüm yine hem-kâse gibi
Çıŋlayup kulagumuz def gibi kızdı yüzümüz

3 Hey kıyâmet mey-i 'ışkuŋı senüŋ nûş ideli
Haşre dek bulmayavuz gibi gelür kendözümüz

4 Bûse cerr itse bu göŋlüm leb-i cân-bahşından
Bir adam-cân güzeldür iki itmez sözümüz

5 Zülf ü ruhsârını ol mâhveşüŋ görmeyeli
Rahmiyâ oldı berâber gicemüz gündüzümüz

95

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Bülbül-i dil bâg-ı dehri geşt idelden yârsuz
Bulmadı 'âlemde bir gül kim ola ol hârsuz

2 Başuma ursaŋ melâmet taşların dönmez yüzüm
Bu meseldür dōstum 'âşık gerekdür 'ârsuz

---

94 D 32a; PB 236b-237a; T 35; *Mecmua-i Eş'âr*, SK, Fatih, 4078, 100a PB ve *Mecmua*'de ilk beyitte farklılık vardır.
5 gicemüz: gice_ile T.
95 PB 248b; T 35; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4468, 116b.
1 bulmadı: bulmadum T.
2 ṭaşların dönmez yüzüm: oklarını dönmezem T / dōstum: sevdügüm PB.

3 Derd-i ‘ışkuŋ müşkilin hall itmege ey dil müdâm
Dünyede dânâ geçer her câhil ü mikdârsuz

4 Yârüŋ ey dil hem-dem oldıysa rakîbe gam yime
Var mı ‘âlem içre bir sîmîn-beden agyârsuz

5 Kûyı içre yâri görmezsem olur ‘âlem cahîm
Rahmiyâ cennetde ‘âşık olamaz dîdârsuz

96

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Kâşki seyl-i fenâ gark itse mihnet-hânemüz
Çekse tâ künc-i bekâya rahtını vîrânemüz

2 Mey şafak meh sâgar-ı zerrîn güneş sîmîn tabak
Devr ider her rûz u şeb çarh-ı felek mey-hânemüz

3 Şol harâbât ehliyüz mey-hâne-i ‘ışk içre kim
Kâse-i serdür bugün devr eyleyen peymânemüz

4 Bu vücûdum gerçi kim ‘Ankâ-yı ‘ışk itdi ‘adem
‘Âlem içre söylenür tâ Kâfdan efsânemüz

5 Kârbân-ı gam kaçan gelse diyâr-ı ‘ışkdan
Rahmiyâ mesken olur aŋa dil-i vîrânemüz

97

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Bâr gam nâle ceres âteş-i dil meş’alemüz
Çekilür vâdi-i ‘ışk içre gider kâfilemüz

---

96 K 458.

97 PB 246a. Revanî’nin gazeline naziredir. PB, 246a; Ziya Avşar, *Revânî Dîvânı*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2007, s. 347-348.

2 Hırkamuz nola siyâh olsa esîr-i ‘ışkuz
Zülfi zencîrine zîrâ irişür silsilemüz

3 Bezm-i gam içre dönen câm-ı mey-i gül-gûndur
Eşk-i pür-hûnumuz içre görinen âbilemüz

4 Kaddüm olmazdı dü-tâ yâ gibi bagrum kararup
Olsa yanuŋda eger tîr kadar menzilemüz

5 Tâcir-i ‘ışk olalı **Rahmi** belâ şehrinde
Zâdumuz gussa durur mihnet ü gam râhilemüz

HARFÜ'S-SÎN

98

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Kanlu peykânuŋ derûn-ı dilde ey ‘Îsî-nefes
Gûyiyâ bir al tûtîdür giriftâr-ı kafes

2 Tâc-ı ser kılmış degül Mecnûn başında âşyân
Eşk-i çeşmi kûy-ı Leylîden getürmiş hâr u has

3 ‘Arşda olam melekler zümresiyle hem-nefes
Ger seg-i kûyuŋla hem-zânû olursam bir nefes

4 Gördi bâr-ı ‘ışk-ı Mecnûnı tahammül itmeyüp
Cûşa geldi nâka-i Leylâ figân itdi ceres

5 Meyl ider vasf-ı lebüŋle görse şi'rüm ehl-i kâl
Rahmiyâ kand-i nebâta nitekim üşer meges

---

98 D 32a.

HARFÜ'Ş-ŞIN

99

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Sûfi içmez şarâbı tâ'ib imiş
Da'vi-i 'ışk iderse kâzib imiş

2 İtdi âyîn-i şer'ini icrâ
Kişver-i dilde 'ışk nâyib imiş

3 Fâş ider dilde 'ışkı hüsn-i nigâr
Feth-i genc itmede metâlib imiş

4 Tâ ezelden dehânı la'l-i dile
Hûn-ı hüsninde bahş-ı gâyib imiş

5 Zât-ı bahtuŋ hakîkâtın bilmek
Rahmiyâ mümkinâta vâcib imiş

100

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 'Arz idüp gül ruhların geçdi baŋa cânâne nakş
'Âkıl iken eyledi bir reng ile dîvâne nakş

2 Gül kulak urdı ser-âgâzın diler gûş eyleye
Bagladı gûyendedür bülbül bahâristâna nakş

3 Şekl-i yâri dilde nakş itmişdi nakkâş-ı hayâl
Olmadan zer şemsesi mihrüŋ tokuz eyvâna nakş

---

99 D 32a-32b.
4 İkinci mısradaki "ḫûn" kelimesinin "ḫᵛân" olması da mümkündür. Yazarken elif unutulmuş olabilir.
100 D 32b.

4 Dîdede yârüŋ hayâlâtın müjem tasvîr idüp
Kıl kalemle gûyiyâ Erzeng ider kâşâne nakş

5 Şol emîr-i mülk-i nazmam kim sühanverler benüm
Nâlem eyler **Rahmi**yâ her defter ü dîvâna nakş

101

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Mey şafak devr-i felek mey-hâne şeklin baglamış
Hâle içre mâh san peymâne şeklin baglamış

2 Ser-fürû gördüm çemen bezminde nâ-geh lâleyi
Elde câmın kec tutup mestâne şeklin baglamış

3 Şem'-i meclis göricek cânâ müselsel kâkülüŋ
Dûdeden zencîri var dîvâne şeklin baglamış

4 Bir perîdür her biri bâg-ı İremden geldiler
Şem'üŋe per yakmaga pervâne şeklin baglamış

5 Bir büt-i Ferhâr resmin dilde nakş idüp hayâl
Rahmiyâ sîneŋ senüŋ büt-hane şeklin baglamış

102

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Tenümde reglerüm yir yir ki cism-i zâra sarmaşmış
Sararmış sarmaşıklardur kurı dîvâra sarmaşmış

---

101 D 32b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 54, 30b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1998, 60b (altta, kenarda); *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4277, 110b.

1 mâh san: mâh-ı nev *Mecmua* A 54, A 1998.

3 dûdeden: devrden D.

5 resmin: şeklin D, *Mecmua* A 54, A 4277 / ḫayâl: nigâr *Mecmua* A 54.

102 D 32b; T 36.

2 Dehânumda zebânum yandı âh-ı âteş-i dilden
Derûn-ı şem'de şol nâra beŋzer târa sarmaşmış

3 Çemende yâsemen servi der-âgûş idicek sandum
Biri biriyle hasretle iki bî-çâre sarmaşmış

4 Ruhında zülf-i ‘anber-bâr koçmış çeşm-i cânânı
Tabîb-i haste-perver gibidür bîmâra sarmaşmış

5 Ribâyile ridâlarla vücûdın zeyn iden eşhâs
Şu ef'îler gibidür **Rahmi**yâ eşcâra sarmaşmış

103

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Getürmiş nâme-i Leylâyı ahvâlin ‘ayân itmiş
Anuŋçün murga Mecnûn başı üzre âşyân itmiş

2 Leb-i dendânuŋa öykündigiyçün jâle-i hursend
Çeküp zer-rişte ile goncanın agzını kan itmiş

3 Çıkup kasr-ı dile cân nakdin aldı şeb-rev-i zülfüŋ
Niçe miskîn resenlerden müselsel nerdübân itmiş

4 ‘İzâruŋ nârına yanup yakıldı şem'-i bezm-ârâ
Gice tâ subha dek nûr âyetin vird-i zebân itmiş

5 Belâgat bâg [u] râgı içre tab'-ı bülbül-i **Rahmî**
Lebüŋ vasf eyleyüp rengîn-edâlarla beyân itmiş

---

2 yandı âh-ı: kim yanupdur T // şol nâra beŋzer târa: ol târa beŋzer nâra T.
3 birine: biriyle D / bî-çâre: gam-ḫᵛâre T.
4 ‘anber-bâr: ‘anber-bârı T // gibidür: gibi kim D.
5 ribâyile: riyâ-pîle T // şu: şol T / gibidür: gibi kim D.
103 D 33a.

104

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Dehânumdan çıkar âh eylesem dilde yanan âteş
Olur bâd olsa külhan revzeninden san 'ayân âteş

2 Temâşâ eylesem servi olur 'ışkum şehâ efzûn
Ziyâd olur has u hâşâke irse nâ-gehân âteş

3 Kad ü ruhsâruŋ aŋup bâga varursam olur külhan
Görinür serv dûd u lâle ahker gülsitân âteş

4 İderken 'ârızuŋ vasfın nola dil nâle eylerse
Bilürsin üstine su sepseler eyler figân âteş

5 Dil-i **Rahmî** nola kaddüŋe cânâ olsa ger mâyil
Cihânda meyl ider bâlâya zîrâ her zamân âteş

HARFÜ'T-TI

105

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Olsa dil mülki nola ger 'ışk-ı cânân ile zabt
Heft-kişverdür olur tedbîr-i sultân ile zabt

2 Menzil 'ışk oldı dile gayret komazmış anda fer
Nitekim olur harîm-i şâh derbân ile zabt

3 Ey perî la'lüŋ yiter 'uşşâkı tahyîr itmege
'Âlemi itmek olur mühr-i Süleymân ile zabt

---

104 PB 284b; MN 1344. Ahmed Paşa'nın "Bu göŋlüm şehrine düşdi gözümden nâ-gehân âteş" mısraıyla başlayan gazeline naziredir. Bk. *Ahmet Paşa Divanı*, s. 180.
2 servi olur 'ışkum şehâ: serv-i güli "ışkuŋ olur MN // ḫas u: korı [kurı] MN.
5 zamân: yanan MN.
105 D 33a.

4 Bend olup zencîr ile âsûdedür şîr-i jiyân
Göŋlümi kılsaŋ nola zülf-i perîşân ile zabt

5 Zülfdür ruhsâr-ı yâre **Rahmi**yâ zînet viren
Nitekim olur riyâz-ı ravza Rıḍvân ile zabt

HARFÜ'Z-ZI

106

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 İder gam 'âleminde dil hayâl-i dil-rübâdan haz
Nitekim ehl-i gurbet görse eyler âşinâdan haz

2 Baŋa dîdâr-ı cânân zâhide hûri ile gılmân
Kimi sûretden eyler kimisi suret-nümâdan haz

3 Ten-i lâgarla nola dûd-ı âhumdan safâ sorsam
Fenâ ehli siyeh şâl ile eyler bûriyâdan haz

4 Cefâya şöyle mu'tâdem ki ger 'arz itseler gâhî
Dil-i dîvâne itmez oldı vasl-ı dil-rübâdan haz

5 Gazelde **Rahmi**yâ la'liyle yârüŋ ruhların yâd it
Dimişlerdür selâsetle olur hüsn-i edâdan haz

HARFÜ'L-GAYN

107

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Deryâ-yı 'ışk-ı dil-beri sandum görince sıg
Engine saldı felek dili nâ-gehân dirîg

---

106 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz Ceb 110, 23b.
107 D 33a.

2 Meyl itmeyem mahabbetüŋe ey ‘arûs-ı dehr
Kat kat gerek ise yüküŋi sen yukarı yıg

3 Ber-bâd kıldı sarsar-ı âhum felekleri
Olur sabâyile nitekim pâre pâre tîg

4 Şol ince belde hançeri cânlar alup revân
Başlar kesici kan döküci bir harâmi tîg

5 **Rahmî** hadîs-i la’lüŋi kılsa nola beyân
Zîrâ kelâm-ı ehl-i fesâhat olur belîg

108

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Lâleler abdâla beŋzer tekyedür gûyâ ki bâg
Akça degmiş jâleler her nergis-i zerrîn çerâg

2 Almazam âb-ı hayâtı ‘aynuma olsam helâk
Ey Hızır-dem leblerüŋ şevkı virür andan ferâg

3 Kulle-i kûh-ı belâ Ferhâdıdur dîvâne dil
Gel gel ey şîrîn-dehen tâ kim ola tag üsti bâg

4 Bahr-i eşküm üzre yir yir görinen sanmaŋ habâb
Şâh-ı ‘ışka kurdı bu âvâre dil gül-gûn otag

5 Gûyiyâ âb-ı zülâl üzre düşüpdür berg-i gül
Sâ’idinde görinen ol lâle-haddüŋ tâze dâg

6 Küşt-gîr-i ‘ışk elinden çün zebûn olduŋ göŋül
Bu giriftüŋ ger halâsın ister iseŋ tut kulag

---

108 MN 1437-1438. Ahmed Paşa’nın “Ḫâlüŋ ey gül yüzlü komış lâlenüŋ bagrında dâg” mısraıyla başlayan gazeline naziredir. Bk. *Ahmet Paşa Divanı*, s. 186.

7 Halkadur zülfeyni yârüŋ hâli yir yir dânedür
Murg-ı cânuŋ **Rahmi**yâ sayd eyler ol iki duzag

HARFÜ’L-FÂ’

109

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]
1 Mahzen-i dilden çeküp cân nakdini ‘ayyâr-ı zülf
Şeb-revâne bir kabâ geymiş ruhı tarrâr-ı zülf

2 Ten nihâlinden şikâr itmek diler cân bülbülin
Halka olmış serv-kaddüŋ üzre miskîn mâr-ı zülf

3 Hâl-i ruhsâruŋ durur bir Hindu-yı âteş-perest
Deyr-i hüsninde miyân-bendi geçer zünnâr-ı zülf

4 Gündüzin hurşîdi geh pister gehî bâlîn ider
Giceler mehtâba karşu oynamakdur kâr-ı zülf

5 Sünbülüŋ mi ruhlaruŋda yâ meger sehhârdur
Na’l salmış âteşe yir yir benümçün târ-ı zülf

6 ‘Akl-ı kül hayrân durur fikr olsa gerçi **Rahmi**yâ
Hatt-ı la’l-i yâre mahfî olmadı esrâr-ı zülf

110

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]
1 Yâdlarla mahrem olmışdur yine cânâne hayf
Âşnâlık eylemez dâ’im geçer bîgâne hayf

---

109 D 33a-33b.
110 D 33b; T 36.

2 Gördi hâlüŋ dil ta'alluk dâmına kayd oldı âh
Şâh-bâz-ı kuds iken oldı esîr-i dâne hayf

3 Çaldı emvâc-ı havâdis taşlara dil çıkmadı
Keşti-i maksûdumuz gark oldı ol 'ummâna hayf

4 Pertev-i hüsnüŋ görüp dilde kodum biŋ dâg-ı gam
Nûr umarken nâra yakdı perin ol pervâne hayf

5 Sîneler sad-çâk olup diller perîşân-hâl olup
Kâküline ol perî-şânuŋ karar el şâne hayf

6 Yüzi üzre sürinür ardınca diller sâye-vâr
Gayrılarla 'azm ider ol serv-kad seyrâna hayf

7 La'l-i yâri **Rahmi**yâ öpdüm dimiş bir reng ile
Nûş iderdüm kanını girse ele peymâne hayf

111

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Ey riyâ ile kılan 'âlemde ma'bed-hâne vakf
Yegdür andan bî-riyâ kılsaŋ eger mey-hâne vakf

2 Bir ribât-ı köhnedür 'âlem gelen tutmaz karâr
Yapıcak bennâ-yı kudret eylemiş insâna vakf

3 Hâk olursam bâde-i şevk ile bi'llah ey rakib
Hâkümi peymâne idüp eylegil rindâna vakf

4 Üstühᵛânum ben fidâ itdüm kilâb-ı kûyuŋa
Öldükden soŋra varum eyledüm yârâna vakf

---

2 ta'alluk: mu'allak D.
7 – D.
111 FT 192.
2 FT'de "bennâ" yerinde, vezin ve anlam açısından uygun olmayan "binâ" geçmektedir.
3 FT'de "peymâne" yerinde "pâmâne" ve "eylegil" yerinde "eyle kül" bulunmaktadır.

5 **Rahmi**yâ yâruŋ hayâli hâli olmasun diyü
Eyledüm tâk-ı semâ üstinde bir kâşâne vakf

HARFÜ'L-KÂF

112

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Hâk-i pây-i yâri kim dîdem idüpdür kana gark
Cevherin bir hᵛâcedür san eyledi 'ummâna gark

2 Yakdı nâr-ı 'ışka ruhsâruŋ derûnum kişverin
Şehr-i İstanbûla döndi âteş-i sûzâna gark

3 Çarh urur gerdûn şafak içinde gûyâ âftâb
Şems-i Tebrîzîdür elde kellesiyle kana gark

4 'Aks-i dendânuŋ gelüp düşdi sirişküm mevcine
Hayf kim deryâda oldı ol dür-i yek-dâne gark

5 Bahr-i dilde pâyüŋe saçdı ma'ânî gevherin
Rahmiyi itseŋ revâdur kulzüm-i ihsâna gark

113

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Ele mir'ât alup 'aks-i ruhuŋdan irse ger revnak
Gören dir beş hilâlüŋ ortasında bir güneş ancak

4 İkinci mısrada bu haliyle vezin bozulmaktadır. Pek alışılmış olmasa da mısradaki "öl" hecesinin uzatılarak bir buçuk hece değerinde okunması durumunda vezin düzelmektedir.

112 D 33b.

113 D 33b-34a; PB 325a; K 459.

1 dir beş: dirmiş D.

2 Şarâb-ı lâle-gûn içinde ‘aks-i desti sâkînüŋ
Şafakda pençe-i hurşîde teşbîh eylesem elyak

3 Kaşuŋla sâ’id ü hem gerden ü ruhsâr u bînîŋdür
Hilâl ü hâme vü tûmâr u şem’-i gonça vü zanbak

4 Hilâli bedr olur sanmaŋ gam-ı engüşt-i yâr ile
Sarardı kalmadı kaşınmaga destinde bir tırnak

5 Nigâruŋ pençesi vasfı ile **Rahmî** bu beş beytüŋ
Yed-i beyzâ-yı Mûsî-veş ‘acâyib sihrdür el-hak

114

[mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

1 Dehân-ı yâr hayâliyle dem-be-dem ‘âşık
Vücûdın eyledi yok yirlere ‘adem ‘âşık

2 Neler çeker güzelüm nerdübân-ı ‘ışkuŋda
Çıkınca kasr-ı visâle kadem kadem ‘âşık

3 Revâ mı baŋa ki Mecnûn-sıfat belâlar ile
Müyesser olmaya vuslat ölem gidem ‘âşık

4 Şarâb-ı ‘ışk ile ser-mest olınca ey zâhid
Baŋa ne ta’ne idersin ki ‘âşıkam ‘âşık

5 Tahammül eylemeye **Rahmi**yâ sipihr-i dü-tâ
Çeker şu deŋlü belâlarla bâr-ı gam ‘âşık

---

2 ‘aks-i desti: ‘aksi dest-i D.
4 hilâli: hilâl ü PB, K // sarardı: żarûrî PB, K.
5 el-hak: muṭlak D.
114 D 34a; PB 322b; T 37.
2 Bu beyit, “Müfred-i Rahmî” başlığıyla Ankara Millî Kütüphane’deki bir şiir mecmuasında da geçmektedir. Fakat mecmuada “‘ışkuŋda” yerinde “hecrüŋde” kelimesi bulunmaktadır. Bk. 06 Mil Yz A 7077, 4a.
4 ‘ışk: derd D, T / zâhid: nâsih PB.

HARFÜ'L-KÂF

115

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Kulı oldum yine bir hüsrev-i şîrîn-dehenüŋ
Baŋa degdi yine mîrâsı bugün Kûhkenüŋ

2 Kad ü hattuŋa müşâbih diyüben bâd-ı sabâ
Gürleyüp vay ki düşer üstine serv [ü] çemenüŋ

3 Ey göŋül yâr işigin mesken idinürseŋ eger
Yiridür sakf-ı semâ olur ise ger vatanuŋ

4 Servi dîvâne olup lâle özin hâk itdi
Göreliden kad-i ra'nâŋ ile vech-i hasenüŋ

5 Tîg-i hecr ile helâk eyledügine seni yâr
Lâle-veş şâhid ola **Rahmi** bu kanlu kefenüŋ

116

[müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün]

1 Sun berü sâkiyâ tolu teşne-dilüz kerem senüŋ
Kişver-i 'ayşa şâhsın eldeki câm-ı Cem senüŋ

---

5 bâr-ı: nâr-ı D.

115 D 34a; MN 1618; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 1998, 60a. Nizâmî'nin "Ṭutdı mülk-i Ḫoten eṭrâfını berg-i semenüŋ" matlalı gazeline naziredir. Bk. MN, 1605; Haluk İpekten, *Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvanı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 178.

2 gürleyüp: güvleyüp MN.

3 olur ise ger: üzre kılursaŋ MN.

4 özin: yüzin MN / ḫâk: çâk Mecmua // göreliden: görmeyelden D.

5 eyledügine seni yâr: itdügine ol ḫûnî MN.

116 D 34a.

2 Tîg-i müjeŋ dökerse ger kanumı işte gerdenüm
Sâhib-i tâc u tahtsın seyf senüŋ kalem senüŋ

3 Yâreŋe dâg urup dile nola dökerse dîde nem
Nâmuŋ ile şeref bulur sikke senüŋ direm senüŋ

4 Dâg-ı elifle pür dilâ sîne livâ-yı âhı çek
Hüsrev-i mülk-i ‘ışksın tabl senüŋ ‘alem senüŋ

5 Hayli nücûm ‘askerüŋ rahş-ı felek tekâverüŋ
Devlet ile kadem senüŋ haşmet ile haşem senüŋ

117

[mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün]

1 Dünyâya ki biz sîne delüp vây ile geldük
Monlâyilerüz encümene nây ile geldük

2 Ferhâd ile Mecnûn ile çekdük gam-ı ‘ışkı
Bu ma’rekeye bir nice alay ile geldük

3 Olsak nola gün gibi ger ol mâha mukârin
Yollara düşüp hafta ile ay ile geldük

4 Şeftâlu-yı la’l-i lebüŋ ey tâze nihâlüm
Sunsaŋ nola gülzâruŋa eyvâ[y]ile geldük

5 Keştî-i vücûd eyledi çok tayy-ı merâtib
Emvâc-sıfat cûşiş-i deryâ[y]ile geldük

6 **Rahmî**ye dinürse nola tûtî-i belâgat
Mısr-ı sühana tab’-ı şeker-hâ[y]ile geldük

---

117 D 34b; T 37.
1 delüp: dögüp D.

118

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Mâni' olmaz müjeler yaşına ben mahzûnuŋ
Hâr u hasler yolını baglayımaz Ceyhûnuŋ

2 Kûhsâr içre degül lâleler ey serv-hırâm
Dâg-ı hasretle düşen yaşlarıdur Mecnûnuŋ

3 Sînemi def idüben kâmetümi çeng itdüŋ
Hûblar içre efendi bu mıdur kânûnuŋ

4 Hüsn meydânı içinde yalıŋuz yügrükdür
Hat-ı Şebdîzüŋ ile şimdi had-i Gülgûnuŋ

5 **Rahmi** kim şevkuŋ ile sînesine dâg urdı
Sikke kodı güzelüm üstine san altunuŋ

119

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Görmedüm bir kerre togrı 'ahd ü peymânuŋ senüŋ
Hey vefâsuz bu mıdur âyîn ü erkânuŋ senüŋ

2 'Andelîb-i dil niçe feryâd u efgân itmesüŋ
Gül gibi her hâr elinde gördi dâmânuŋ senüŋ

3 Hâlüme kâferler aglar rahm kılmazsaŋ baŋa
Yok mıdur ey nâ-müselmân dîn ü îmânuŋ senüŋ

---

118 D 34b; PB 326a; T 38.
2 serv: Leylî PB.
3 itdüŋ: itdüm D.
4 yügrükdür: yigrekdür D, T // Şebdîzüŋ: Şîrînüŋ D / ḫad-i : ruḫ-ı PB.
119 D 34b; T 38.
3 kılmazsaŋ: kılmazsın T // yok: bu D.

4 Cân u serden geçmişem ben ‘âşık-ı şûrîdeyem
Yoluŋa başum fedâ cânum da kurbânuŋ senüŋ

5 Kim durur dirseŋ bu **Rahmî** âstânuŋda şehâ
Bir gedâ-yı bî-nevâ medh ü senâ-hᵛânuŋ senüŋ

120

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Tecerrüd ‘âleminde her kim isterse ma’âş itmek
Sirişk ile mahabbet dâgı besdür aŋa aş itmek

2 Dil alur tîr-i dil-ber başı yillü bir dil-âverdür
Revâdur ceyş-i hicrâna anı bagrumda baş itmek

3 Yiridür çarha dutsa tîg-i âhın ger dil-i şeydâ
Rakîbüŋ kellesini ister anuŋla tırâş itmek

4 Nola ceyş-i mahabbet gâlib olsa dâg-ı hicrâna
Kızılbaş ile âsân oldı ‘Osmânî firâş itmek

5 Seg-i dil-ber gibi kûy-ı belâda **Rahmi**yâ her şeb
Saŋa mı kaldı sîneŋ nâhun-ı gamla hırâş itmek

121

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Bir hilâl-ebrû nigâruŋ kulı oldum ey felek
Âftâb-ı hüsnine hayrân durur ins ü melek

2 Günde biŋ kez taş urursam başına ölmez hasûd
Görmedüm ‘âlemde bir seg ancılayın cânı pek

---

4 şûrîdeyem: dîvâneyem T.

120 K 460.

121 PB 345b; MN 1497; K 460. Sa’dî’nin “Bir perînüŋ zülfine ṭolaşdı dil olmaz dimeŋ” diye başlayan gazeline naziredir.

2 kez: ger MN / ursam: urursa K / ölmez: almaz K.

3 ‘Îd-i vasl içün iki kurbân iderdüm bir degül
Ol kemân-ebrû nigâra yarayaydum bari tek

4 Başuŋ içün zülfüŋe irmek diler göŋlüm didüm
Güldi didi hey kademsüz var elüŋi ipe çek

5 Her zamân nergis gibi destinde ayak tutmaga
Rahmiyâ başında şâhum kişinüŋ devlet gerek

122

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 İki gündür ki göstermez yüzin ol mâh-ruhsâruŋ
Boyarsam kana dâmânın yiridür çarh-ı gaddâruŋ

2 Ruhuŋ âyînesi âh-ı derûnumdan tutupdur jeng
Degüldür safha-i ruhsâruŋ üzre hatt-ı jengâruŋ

3 Dimişsin öldürem ‘uşşâkı bir gün ey Mesîhâ-dem
Ölümlü dirilür oldı işidenler bu güftâruŋ

4 Şanurlar câm içinde tâze bir gonca konılmışdur
Be hey ‘aksin görenler çeşm-i pür-hûnumda dildâruŋ

5 Kemâl ile yaraşdı diyeler üslûb-ı Selmâna
Hayâlin zevk idenler **Rahmi**yâ bu tarz-ı eş^{c}âruŋ

---

3 iderdüm: virdüm PB, K.

122 FT 199-200.

1 FT’de “gaddâruŋ” yerinde “‘izâruŋ” bulunmaktadır. Kelimenin “gaddâruŋ” olduğu tahmin edilebilir.

4 FT’de “be hey” yerinde “behî” bulunmaktadır. Bunun “be hey” olması muhtemeldir.

5 “yaraşdı” kelimesinin yerinde FT’de “yerişdi” bulunmaktadır. Kelimenin “yaraşdı” olması muhtemeldir.

HARFÜ'L-LÂM

123

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Erbâb-ı şevk gerçi virür göze kaşa dil
Ben virmişem zamânede bir nev-tırâşa dil

2 Sözin idüp figâr ide pâyın 'adûlaruŋ
Bir kerre çalsa şîşe-i nâmûsı taşa dil

3 Hem-pister oldı didiler agyâr yâr ile
Âh eyleyüp bu derd ile düşdi firâşa dil

4 Şol 'ankebût dâmına düşmiş meges durur
Hâlin görüp de zülf-i nigâra tolaşa dil

5 Bir nâ-şüküfte gonca sanur nahl-i şevkde
Bakdukca gâhi bagrınuŋ üstinde başa dil

6 Tîg-i gam ile sînesine şerhalar çeker
Bezm-i belâda sâgar ile kan yalaşa dil

7 Dünyâ metâ'ı köhne imiş **Rahmi**yâ ezel
'Âkıl odur ki baglamaya bu kumâşa dil

124

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Çeşm-i yâre bir nazar her kim ola âşüfte-hâl
Başını alsun ele evvel-kadem nergis-misâl

---

123 D 35a.
6 Bu beyit D'de yoktur. FT'den alınmıştır. Ancak FT'de kaynak gösterilmemiştir. Ayrıca "şerha" yerinde "şerh" bulunmaktadır. FT, s. 201.
124 D 35a; PB 366a-366b; K 461.

2 Şâm-ı gamda baŋa pertâb itmege bu dehr-i dûn
Sengdür seyyâreler gûyâ felâhândur hilâl

3 Hatt-ı reyhânuŋ gülistân-ı ruhuŋda dil-berâ
Bir bahâristândur etrâfı şebistân-ı hayâl

4 Tîr-i pür-hûnuŋ derûn-ı dilde ey nâvek-figen
Sanki bir fânûsdur rûşen kılupdur şem'-i al

5 Kand-i la'lüŋle ruhuŋ âyînesin vasf itmege
Tab'-ı **Rahmî** gibi yokdur tûti-i şîrîn-makâl

125

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Yak hırkanı 'ışk âteşine 'ârif-i cân ol
Ey dil yüri ser-halka-i rindân-ı cihân ol

2 Kat' itse gerek aglama mıkrâs-ı mahabbet
Vuslat gicesi şem' gibi hande-zenân ol

3 Gözden götürüp ebr-sıfat kâkülüŋ ey mâh
'Âlemlere hurşîd gibi nûr-feşân ol

4 Benden dili kessin dir iseŋ zümre-i a'dâ
Hançer gibi başdan ayaga tîr-zebân ol

5 Hall eyleyigör müşkil imiş mes'ele-i 'ışk
Rahmî yüri bu 'arsada müftî-i zamân ol

---

3 reyhânuŋ: ruḫsâruŋ D. Bu beyitte geçen "gülistâŋ", "bahâristân" ve "şebistân-ı ḫayâl" aynı zamanda divan edebiyatında adları sıkça geçen Farsça eserlerin isimleridir.

5 : 'Ârıżuŋda ḫaṭṭ-ı ruḫsâruŋ görüp **Rahmî** didi/ Gark idüpdür suya san hikmet kitâbın Dânyâl D.

125 D 35a.

126

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Yâsemendür haddi yâ gül ikiden halî degül
Zülfi şebbûdur ya sünbül ikiden halî degül

2 Aglar iŋler serv kaddin gül ruhın yâd eyleyüp
Dil ya kumrîdür ya bülbül ikiden halî degül

3 'Aklın alur 'âşıkuŋ fi'l-cümle reng ü âlda
Berg-i güldür la'li ya mül ikiden halî degül

4 Dün ki ehl-i derde 'ışkuŋ hâlini sordum didi
Ya seferdür ya tahammül ikiden halî degül

5 Evveli 'ışkuŋ melâmetdür nedâmet âhiri
Sen gerek agla gerek gül ikiden halî degül

127

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Dâg-ı gam sînem çerâgıdur elif aŋa fetîl
Külli cismüm yandugına oldı bu rûşen delîl

2 Âteş-i ruhsâruŋ üzre hâl kim tutmış karâr
Gûyiyâ kim gülşeni mesken idinmişdür Halîl

3 Hâk-i kûyuŋ içre eşk-i çeşmüm ey Yûsuf-cemâl
Mısr içinde fi'l-mesel 'aynıdur anuŋ cûy-ı Nîl

4 Âstânuŋ cennetü'l-me'vâdur ey hûrî-likâ
Kâmetüŋ Tûbâdur anda leblerüŋdür Selsebîl

---

126 K 461.

127 PB 369b; MN 1696; K 462. Ahmedî'nin "Anuŋ içün virdi saŋa bu cemâli ol Celîl" mısraıyla başlayan gazeline naziredir.

2 mesken: cennet PB, K.

5 Vasf ider mûy-ı miyânıyla dehânın dil-berüŋ
Yok durur eş’âr-ı **Rahmî** üzre hergiz kâl u kîl

HARFÜ’L-MÎM

128

[mef’ûlü fâ’ilâtün mef’ûlü fâ’ilâtün]
1 Sûfî şarâbı zehre beŋzetse nola her dem
Nâ-mu’tedil mizâca âb-ı hayât olur sem

2 Ma’dûm-ı mahz olursa gam yimezem vücûdum
Koçsam miyân-ı yâri bir kez dehânın öpsem

3 Kavl-i rakîb-i ahrak(?) ‘illetlü oldıgıyçün
Kaddüm muzâ’af oldı gam oldı anda müdgam

4 Zülfüŋ ‘asâ-yı Mûsî Hızra şebîh hattuŋ
La’lüŋ Mesîh-i sânî hâlüŋ buhûr-ı Meryem

5 Ol şâh-ı hüsni gördi kûyında didi **Rahmî**
Ey devletüŋ güninde rûşen cemâl-i ‘âlem

129

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]
1 Ruhum ‘aksin görüp âyîne içre za’ferân sandum
Sararmış elde ol mir’âtı bir berg-i hazân sandum

2 Okudum kıssa-i Mecnûnı bildüm hâl-i Ferhâdı
Seni anlarla gam çekmekde ey dil tev’emân sandum

---

128 D 35b.
129 D 35b.
1 “za’ferân” yazmada “zagferân” şeklindedir.
2 kıssa-i: kıssa-i D.

3 Siyeh kâküllerüŋ pîçîde kılmış kaddüŋi cânâ
Sarılmış bir nihâl üzre niçe miskîn yılan sandum

4 Kadüŋ üzre zenahdânuŋda hâlüŋ göricek yir yir
Niçe zâg-ı siyeh bir servde hem-âşyân sandum

5 Nedendür **Rahmi**yâ Rûm içre bu gevher-feşânlıklar
Zebân-ı hâmeŋi bir tûti-i Hindûstân sandum

130

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Dögüp sînem figân u âh ile tabl u 'alem çekdüm
Sipeh-sâlâr-ı râh-ı 'ışk olup hayl ü haşem çekdüm

2 İrince Ka'be-i maksûda müjgânumla sûzından
Fenâ deştinde pâyümden hezârân hâr-ı gam çekdüm

3 Serini lâle-veş kaldurdı elden seyr idüp câmum
Şu deŋlü hâk-i Mecnûn üzre vardum câm-ı Cem çekdüm

4 Mahabbet mîşe-zârında benem şol ejder-i mihnet
Sipihrüŋ varını pür-nagme kıldum şöyle dem çekdüm

5 Başum alup ele vardum selâmetle reh-i yâre
Melâmet gûşesinde **Rahmi**yâ nâ-geh kadem çekdüm

---

4 "yir yir" yazmada "bir bir" şeklinde yazılmıştır.
5 Bu beyit D'de yoktur. FT'den alınmıştır. Ancak FT'de nereden alındığı gösterilmemiştir. Bk. FT, s. 205.
130 D 35b.

131

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Kara zülfüŋ yüzüŋ üzre hicâb olsa nola kıblem
Siyehdür Ka'benüŋ örtüsi zîrâ dâyimâ kıblem

2 Safâ vü Merve hakkı Ka'be içre halkadur gûyâ
Harîm-i hüsnüŋüŋ içindeki zülf-i dü-tâ kıblem

3 Nola kûyuŋa iltürse dil-i dîvânemi 'ışkuŋ
Ki iltür Ka'beye dâyim gedâyı pâdşâ kıblem

4 Görenler Taŋrı hakkı Ka'be dîvârın sanur her dem
Siyeh-pûş ideli dûd-ı siyâhum kûyuŋ a kıblem

5 Ruh-ı zerd ile sîm-i eşk ile kûyuŋ tavâf itdüm
Sanasın hᵛâceyem haccı nasîb itdi Hudâ kıblem

6 Reh-i kûyuŋda baŋa gam degül ta'n itseler dâyim
Tarîk-ı Ka'bede hâcî çeker derd ü belâ kıblem

7 Göricek **Rahmi** ruhsâruŋ Hudâdan vasluŋı ister
Bilür kim Ka'beye karşu kabûl olur du'â kıblem

---

131 D 35b; PB 403b; MN 1914-1915; K 463. Necâtî'nin "İşigüŋden yüzüm dönerse dönsün bir yaŋa kıblem" diye başlayan gazeline naziredir. *Necati Beg Divanı*, s. 356-357.

1 kara zülfüŋ yüzüŋ üzre: ruḫuŋ üzre kara zülfüŋ D.

3 dîvânemi: bî-çâremi D // dâyim: ekṣer D.

4 – PB, K. // Taŋrı: kıble D.

5 –D.

6 – D, PB, K.

7 bilür kim: bilürem PB, MN, K.

132

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Za'fdan pîrâhenümde oldı nâ-peydâ tenüm
Veh ki bulmazdı ecel olmasa âh u şîvenüm

2 Dil cünûn-ı 'ışk ile bir nâ-tüvân Ferhâddur
Tâ melâmet taşlarıyla kûhsâr oldı tenüm

3 Zînet-i gül-berg hâk-i kabrüme hâcet degül
Tîr-i müjgânuŋ yiter sînemde serv-i sûsenüm

4 Tutmışam Mecnûn gibi 'âlemde vahşet halkdan
Hecr sahrâsı makâmum vâdi-i gam meskenüm

5 'Ömr sahrâsında yok hâsıl emel kiştinden âh
Rahmiyâ ber-bâd olur 'âlemde bir gün hırmenüm

133

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Gördi düşmen yârum ile 'âlemüm tenhâ benüm
Şöyle zevk itdüm ki san oldı bütün dünyâ benüm

2 Ol güneş-ruhsâr ile yâ Rab nice idem karâr
Jâle-veş görsem vücûdum ola nâ-peydâ benüm

3 Şevk-ı rûyuŋla kapuŋda rûhumı itsem revân
Dâgumı âyîne hâküm kühl ide havrâ benüm

4 'Aynuma bir katrece gelmez dem-i hicrânda
Bahr-i eşkümden dilin kessün yidi deryâ benüm

---

132 D 36a.
133 D 36a.

5 Zû-fünûnam nazm ile buldum cihânda iştihâr
Fenn-i ednâdur yanumda şi’r ile inşâ benüm

134

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 ‘Îd-gehde ‘arz-ı ruhsâr eyleyince bedr-i tâm
Bildi alçakdan gelüp eksükligin bedr-i tamâm

2 Çihre-i zîbâsına hat gelmez ise vechi var
Bedr olıcak mâh-ı nev ekser hicâb olmaz gamâm

3 Ruhlaruŋla kâkülüŋ sevdâsıyıla âh kim
Sûre-i Nûr u Duhân virdüm durur her subh u şâm

4 Tûti-i dil söylesün göster dehânuŋ şekkerin
Kim dimişler dōstum evvel ta’âm andan kelâm

5 Müşterîye gûyiyâ olur mukârin mâh-ı nev
Yâr kaddin ham idüp **Rahmî**ye ki vire selâm

135

[mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

1 Firâk-ı yâr ile zârem bahârı neyleyeyüm
Görince âteş olur lâle-zârı neyleyeyüm

2 Görinmez ise baŋa kâküli perîşânum
Çemende sünbül-i zülf-i nigârı neyleyeyüm

3 Ne hoş zamân idi eyyâm-ı vuslat-ı cânân
Soŋında hecr gibi zehr-i mârı neyleyeyüm

---

134 D 36a.
135 D 36a; T 39; K 465.
1 görince: gözüme T.

4 Güzellere dahı dil virmeyem direm ammâ
Sever görince gözüm ıztırâri neyleyeyüm

5 Ne kârum idi benüm **Rahmi**yâ güzel sevmek
Göŋül didükleri bî-ihtiyârı neyleyeyüm

136

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Gam-ı hicrân ile şol deŋlü za'îf oldı tenüm
Üstühᵛâna sarılu rişteye döndi bedenüm

2 Ger ölem cennet-i kûyuŋda gam-ı zülfüŋ ile
Hûrlar hulle vü sündüsden iderler kefenüm

3 Beni mecnûn ideli turra-i leyliŋ cânâ
Penbe-i dâgum olupdur sanasın pîrehenüm

4 Şöyle üns oldı hayâlüŋ baŋa ey mûnis-i cân
Gayrı söz söyleyemem vasf-ı lebüŋdür sühanum

5 **Rahmi**yâ nazm-ı Nizâmîye müşâbih dir idi
Gûş-ı Selmâna irişse kelimât-ı hasenüm

---

4 – T.

136 D 36b; MN 1870; T 39. Sâfî'nin gazeline naziredir. MN'de gazelin üstünde "Naẓîre-i Rahmî" başlığı vardır. Ancak gazelin son beytinde, Rahmî yerine yanlışlıkla Nazmî mahlası yazılmıştır. Tarlan'a göre bu gazele Mesîhî, Âhî ve Şem'î nazire söylemiştir. T, 39. Ancak bu bize göre mümkün değildir. Konuyla ilgili, çalışmamızın "Edebî Kişiliği/Rahmî'den Etkilenenler" bölümüne bakılabilir.

1 gam-ı hicrân: teb-i hicrân D, hasret ü derd T // rişteye: mürdeye D.

2 hûrlar hulle vü: hûriler hulle-i T / iderler: ideler MN.

3 ṭurra-i leyliŋ: Leylî-i zülfüŋ T // dâgum olupdur: dâg olupdur MN, dâg-ı gam oldu T.

5 naẓm-ı: şi'r-i T.

137

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Künc-i 'uzlet meskenümdür taht-ı sultân istemem
Mülk-i 'ışkuŋ şâhıyam Îrân u Tûrân istemem

2 Rûşen itmişdür derûnum pertev-i envâr-ı 'ışk
Dâ'irem devr itmesün hurşîd-i rahşân istemem

3 Nûş idelden sâki-i devrân elinden câm-ı mey
Zulmet-i gamda ölürsem âb-ı hayvân istemem

4 Her visâlüŋ âhiri 'âlemde ger hicrân ise
Âteş-i fürkat hakıyçün vasl-ı cânân istemem

5 Gülşen-i mihnetde ben bir bülbül-i şûrîdeyem
Seyr-i bâg u râg idüp geşt-i gülistân istemem

6 Mûr-veş âhir mukarrer meskenümdür zîr-i hâk
Rahmiyâ 'âlemde evreng-i Süleymân istemem

138

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Geçüp zevk u safâdan künc-i 'uzlet ihtiyâr itdüm
Giderdüm kesret-i yârânı vahdet ihtiyâr itdüm

---

137 D 36b; T 40; *Mecmua-i Eş'âr*, SK, Fatih, 4078, 72a.
1 taḫt-ı: raḫt-ı D.
2 dâ'irem: dâyire D.
3 mey: 'ışk D.
5 – D.
6 Mecmuada bu beyit 7. sıradadır. 6. sırada yapı ve anlam bakımından sorunlu olan şu beyit vardır: "Cümle varı terk idüp kûy-ı belâ-yı mahabbetle/Kesb ü kâr u san'at u terbiyyet ü kân istemem"
138 K 463; SK, Halet Efendi İlavesi, 172, 31a.

2 ‘Azîz olmaga bâ’is Yûsufa çâh-ı mezelletdür
Anuŋçün ‘âlem içre ben de zillet ihtiyâr itdüm

3 Firâkı tîgi cânânuŋ elifler çekdi başumda
Görüŋ ey hânkâh ehli ne kisvet ihtiyâr itdüm

4 Gerekmez baŋa seyr-i bâg u râgı lâle-veş dilde
Hayâl-i hâlüŋ ile dâg-ı hasret ihtiyâr itdüm

5 Vücûd-ı ‘âlemi ketm-i ‘adem fehm eyleyüp **Rahmî**
Bugün ‘ankâ-sıfat Kâf-ı kanâ’at ihtiyâr itdüm

139

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Benüm ey yâr-ı cânânum beni terk itme sultânum
Baŋa güldürme düşmânum beni terk itme sultânum

2 ‘Adûlar herze yirlerse beni terk eyle dirlerse
Saŋa dünyâyı virlerse beni terk itme sultânum

3 Saŋa agyârı yâr itme beni derdüŋle zâr itme
Gel ‘ayşum zehr-i mâr itme beni terk itme sultânum

4 Güzellik çarhınuŋ mâhı güzellik mülkinüŋ şâhı
Baŋa itdürmegil âhı beni terk itme sultânum

5 Bakup agyâr mâlına sakın aldanma âline
Nazar kıl **Rahmî** kuluŋa beni terk itme sultânum

---

139 K 462; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz Ceb 110, 56a.

140

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Sîneye gelmeyeli sîm-berüm
Geldi yaş yirine hûn-ı cigerüm

2 Tîrüŋi göndericek ey kaşı ya
Sînede dâg-ı gamumdur siperüm

3 Seg rakîbi paralardum cânâ
Baŋa bir kerre diseŋ şîr-i nerüm

4 Nâr-ı âhumla fenâ deştinde
Yandı kaknûs gibi bâl ü perüm

5 Haşre dek var ola 'âlemde felek
Ol durur üstüme ancak dönerüm

6 Komadı eşk ile kûyın sulayam
Yâra ter düşse nola çeşm-i terüm

7 Kasr-ı eflâki müşebbek itdi
Rahmiyâ nâvek-i âh-ı seherüm

141

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Yârdan ayru gurbete düşdüm
Vâdi-i derd ü mihnete düşdüm

2 Dür-i maksûd içün sadef-mânend
Ka'r-ı deryâ-yı hayrete düşdüm

---

140 K 464; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 6774, 55a.
1 – Mecmua.
2 – Mecmua.
6 – K.
141 K 464-465.

3 Kavs-ı takdîr idüp beni pertâb
Tîr-veş hâk-i zillete düşdüm

4 Benem ol katre-i sipihr-i belâ
Lâle-veş dâg-ı hasrete düşdüm

5 **Rahmi**yâ pâ-bürehne sîne-figâr
Şimdi kûy-ı melâlete düşdüm

142

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Güneş ruhsâruŋuŋ nârını cânâ nûra beŋzetdüm
Hatuŋ evvel bahâra karşu çıkmış mûra beŋzetdüm

2 Şu resme sînemi efgâr idüpdür nîş-i peykânuŋ
Göricek anı berber-hâne-i zenbûra beŋzetdüm

3 İşigüŋ yasdanuben hâr u hasdan şöyle zevk itdüm
Serîr-i şâhi üzre pister-i semmûra beŋzetdüm

4 Elinde nîm nârenc ile nergis bezm-i gülşende
Humârını ……. vakt-i seher mahmûra beŋzetdüm

5 Vücûdum penbe-veş o mâhuŋ 'aks-i ruhsârı
Anuŋçün cism-i yâri **Rahmi**yâ billûra beŋzetdüm

143

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 O gül-'izârla seyr-i bahâra 'azm idelüm
Müdâm 'işret idüp lâle-zâra 'azm idelüm

---

142 FT 213-214.
5 İlk mısrada vezin bozuktur.
143 FT 214.

2 Terâne ile girüp raksa gâh mestâne
Habâb-var dönelüm cûy-bâra ‘azm idelüm

3 Hezâruŋ uyhısını uçırup yuvasından
Figân [u] zârla bir murg-zâra ‘azm idelüm

4 Murâd saydını kayd eyleyüp kemendüŋde
O şeh-süvârla **Rahmî** kenâre ‘azm idelüm

144

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Miyânuŋ mûya teşbîh eylemekde kîl ü kâl itdüm
Hilâle beŋzedüp ebrûlaruŋ egri hayâl itdüm

2 Başında devleti varmış fenâ deştinde Mecnûnuŋ
Seg-i Leylâyı buldum kellesinden bir sifâl itdüm

3 Ta’âla’llah ne hikmetdür gelüpdür sûre-i Yûsuf
Ruhuŋ yâdıyla her Mushaf ki açdum anda fâl itdüm

4 Aristo lâl olup açmadı agzın ey Mesîhâ-dem
Kitâb-ı ‘ilm-i ihyâda lebüŋden bir su’âl itdüm

5 Ma’ârif ehli geymezmiş kabâ-yı atlas-ı şâhî
Anuŋçün **Rahmi**yâ ben de libâsum köhne şâl itdüm

---

144 *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 1998, 60a.

HARFÜ'N-NÛN

145

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Ruhum zerd eyleyen bir dil-ber-i sîmîn-bedensin sen
Kimesne bilmedi hergiz ne cevhersin nedensin sen

2 Bahâr oldı yine sahn-ı cihân içinde ey lâle
Şehîd-i 'ışka sarılmaga bir kanlu kefensin sen

3 Belâ-yı 'ışka çün düşdüŋ dilâ feryâd u âh itme
Meseldür aglamaz kendü düşen kendü düşensin sen

4 Yüzi hâk ü dili pür-gam belâ sahrâları içre
Niçe 'âkılları bir vech ile mecnûn idensin sen

5 Olur her ruhları âyîne gûyâ kand-i şi'rüŋle
Meger kim **Rahmi**yâ bir tûti-i şîrîn-sühansın sen

146

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Binâgûşında yârüŋ ey güher kim cilvegersin sen
Sadefle bahr-i hüsn içinde bir lü'lü'-i tersin sen

2 Cemâlüŋ nîş-nûşın şîrle virmiş gibi dâyeŋ
Müdâm ey tıfl-ı nev-res gâh aglar geh gülersin sen

3 Ruhında hâl-i cânâna seni kimdür iden teşbih
Yüri ey nâfe-i misk-i Hoten hûn-ı cigersin sen

4 Çemende şâhid-i gül hârlarla hem-nişîn olmış
Yazıklar saŋa ey bülbül ki yanında uçarsın sen

---

145 D 36b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 796, 65b.
146 D 36b-37a.

5 ‘Asâ vü tâc-ı zerk ile mülemma’ delk ile sûfî
Sırâtı ben de bildüm yıldırım gibi geçersin sen

6 Nice dem-sâz olasın tab’-ı **Rahmî**yile ey bebgâ
Sühan-gûsın ma’ânîden velîkin bî-habersin sen

7 Belâgat bâg [u] râgı içre ey kilk-i güher-efşân
Ma’ârif mîvesi senden biter bir nahl-i tersin sen

147

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Elin çekmezse râzî dil ol iki ebruvân benden
Müjen tîrini at câna kemân senden nişân benden

2 Tenümde zahm-ı tîgüŋden meded ayırma peykânuŋ
Derûnum şerhasın şerhe zebân senden dehân benden

3 Melâmet ‘arsa-gâhında ‘aceb bî-’ahd dil-bersin
Vefâ vü mihrbânlıklar nihân senden ‘ayân benden

4 Cefâ kasrını yık idüp vefâ kâşânesin âbâd
Sakın hâlî kalur cânâ zamân senden cihân benden

5 Du’â-yı seyf hakkıyçün çekerseŋ **Rahmi**yâ tîgüŋ
Dirîg itmeye cânını amân senden revân benden

148

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Gark olaldan kanlu yaşum içre cism-i nâ-tüvân
Vâdi-i hayretde kaddüm oldı şâh-ı ergavân

---

147 D 37a.

148 D 37a; PB 428b-429a; MN 1990-1991; T 40. Ulvî’nin gazeline naziredir.

1 Bu beytin yerinde PB ve MN'de şu beyit vardır: Na’l-i esbi kanlu yaşum içre yârüŋ bî-gümân/Mâh-ı nevdür kim şafak içinde olmışdur ‘ayân

2 Oklar ile sînemi zeyn eyledi ol kaşı yâ
Bülbül-i dil gûyiyâ ney içre kıldı âşyân

3 Dil lebüŋden bûse alurken ider zülfüŋ hücûm
Gerçi dirler su içerken âdemi sokmaz yılan

4 Kande gitsem dâmenüm elden komaz Zâl-i zamân
Derd ü mihnetle beni beŋzer togurdı tev'emân

5 Rûy-ı zerdüm sürh-i eşkümle müzeyyen olalı
Rahmiyâ oldum belâ bâgında mîr-i 'âşıkân

149

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Hazân devrinde bârân oldı servüŋ eyle seyrânın
Bu âb u gilde âlâyiş görince çekdi dâmânın

2 Biten gül sanma şâhında kızarmış gonca-i ser-mest
Dökildi tügme-i mercânı çâk itdi girîbânın

3 Gülüŋ zer kîsesin çalduŋ diyü ugrı gibi bâga
Siyâset itdi devrân sürdi rûy-ı zerdine kanın

4 Gam-ı çeşmüŋle zâr oldı olup togrı hevâ-dârı
Gözin yumınca nergis serv-i gülşen bekledi yanın

5 Görüp hatt-ı ruhuŋ **Rahmî** nola hayretle lâl olsa
Hazân vaktinde bülbül eylemez zâr ile efgânın

---

4 Bu beytin yerinde PB ve MN'de şu beyit vardır: Ḫaṭ mıdur bu safha-i nûr üzre yâ kilk-i ezel/Ḫûblık ṭugrâsını misk ile kılmışdur nişân

149 D 37a.

150

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Ey bülbül-i dil derd ile çok nâle kılursın
Gülzârı figânuŋla yirinden göçürürsin

2 Yâri görüben hᵛâbda zâr itme didi dil
Bülbül didi kim ko dem uyur düşde görürsin

3 Yüz virmez iseŋ hatta nola ey leb-i cânân
Hızrı suya iltüp yine susuz getürürsin

4 Eşküm götürür oldı ten-i zâr u nizârum
Ey gam saman altında ne sular yüridürsin

5 Câm-ı tarabuŋ gayra sun ey sâki-i devrân
Rahmîye yiter zehr-i helâhil içürürsin

151

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Ne kanlar yutdıgın gerdûn elinden lâle bilmezsin
Ne yaşlar dökdigin her dûn elinden jâle bilmezsin

2 Niçe girsün elüŋe ey dil [ol] dürr-i girân-mâye
Melâhat bahrine gavvâs gibi talabilmezsin

3 Göŋül şeh-bâz iseŋ bâzû-yı tenden uçmadan evvel
Murâduŋ sayd-gâhında şikâruŋ alabilmezsin

---

150 D 37a-37b.

2 İkinci mısrada geçen "uyur" kelimesi metne anlamca çok uygun düşmemektedir. Yazılış itibariyle kısmen benzedikleri de göz önünde tutulursa, kelimenin belki de "olur" olduğu, müstensih tarafından yanlışlıkla "uyur" yazıldığı düşünülebilir.

151 D 37b.

2 "melâhat" yerinde FT'de "melâmet" bulunmaktadır. FT, s. 219. Her ne kadar "melâmet" anlamca daha uygun gibi görünüyorsa da bu manzûme için eldeki tek kaynak olan D'de açıkça "melâhat" okunmaktadır.

4 Ayuŋ on dördi gibi bir güzel sevdâsına düşmek
Bu bir ‘âlem durur ey zâhid-i sad-sâle bilmezsin

5 Ne keyfiyyetle vâkıf olasın esrâr-ı **Rahmî**ye
Sen ey zâhid varup Bengâleden beng alabilmezsin

152

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Gersem ‘aceb mi sînemi dâg-ı sitemle ben
Aldum metâ'-ı derd ü gamuŋ bir diremle ben

2 Mânend-i serv ırmaya sarsarsa rûzgâr
Bir gün kapuŋda sâbit olam berd-i remle ben

3 Ten cübbesini nâr-ı gamuŋ ile nûr idem
Bir encümende kan yalanup câm-ı Cemle ben

4 Burc-ı sipihre dikse nola tûg-ı âhını
Şâh olmışam diyâr-ı gama bu ‘alemle ben

5 **Rahmî**[y]i sandı her biri Câmî-i rûzgâr
Bezm-i sühanda bahs idicek çok ‘Acemle ben

153

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Halka halka heft-ser bir mâr-ı pür-semdür cihân
Günde biŋ âdem gıdâsıdur niçe demdür cihân

2 Seyl-i eşkümden yıkılsun kalmasun taş üzre taş
Fârig ü âzâdeyem ey dil benüm nemdür cihân

152 D 37b.
153 D 37b.

3 Nakd-i ‘ömrüŋ harc idersin eylemez bir dem vefâ
Bî-vefâlıkda o yâr ile müsellemdür cihân

4 Dîdesin tîr-i havâdis birle nâ-bînâ idüp
Nice Rûyin-tenleri hâk itdi Rüstemdür cihân

5 Şem’-veş yansam yakılsam **Rahmi**yâ ma’zûrdur
Âteş-i hicrân ile baŋa müsellemdür cihân

154

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

1 ‘Âlemde pîr-i ‘ışk bulaydı bekâ yolın
Mansûra gösterür midi dâr-ı fenâ yolın

2 Ferhâd gitdi menzil-i maksûda irmedi
Tutdı cihânda gerçi ki deşt-i belâ yolın

3 Cânâ ne deŋlü tûl u dırâz olsa komazın
Ser-menzil-i vefâya irince cefâ yolın

4 Gitmez hayâli dîdeden ol serv-kâmetüŋ
Hâr-ı müjemle baglayalı her yaŋa yolın

5 Gitdüm ‘adem diyârına dek **Rahmi**yâ velî
Bir kimse yok ki göstere idi baŋa yolın

155

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Çek elifler sîneŋe kadd-i bülend-i yâr içün
Dâg-dâr ol lâle-veş bir âteşîn ruhsâr içün

---

154 D 38a.
155 D 38a.

2 Şâhid-i gülzâra bir şeydâ-dili cezb itmege
Nola kullâb-ı mahabbet dir isem her hâr içün

3 Kanlu yaşlar dökdigüm mey-gûn lebüŋçün gördiler
Yok yire kanlu didiler dîde-i hûnbâr içün

4 Çîn-i zülf-i dil-berüŋ bûyın alınca Rûmdan
Kokuyı götür didiler nâfe-i Tâtâr içün

5 Bilmedi hatt-ı gubâruŋ hâletin erbâb-ı ‘ışk
Niçeler hayrân u ser-mest oldı bu esrâr içün

6 Dürr-i nazmuŋ kıymeti yokdur ma’ârif bahrine
Rahmiyâ gavvâs olma gevher-i eş’âr içün

156

[mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün]

1 Teşbîh iden ebrûŋı hilâle berü gelsin
Tahsîn idem itdügi hayâle berü gelsün

2 Bir ayagı üzre dikilüp yâre dimiş serv
Bi’llâh diŋ ol kaddi nihâle berü gelsün

3 Ney gibi ‘ayân eyleyeyin sırr-ı derûnı
Hem-dem olalum bir gice nâle berü gelsün

4 Bedr oldıgı dem öykünemez kaşuŋa cânâ
Gurre olıcak söyle hilâle berü gelsün

5 Nûş eyleyelüm **Rahmi**yile ‘ışk şarâbın
Hem-reng olalum sâki piyâle berü gelsün

---

156 D 38a.

157

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Hayâlüŋ sîne-i sûzânum eylerse nola mesken
Begüm dünyâ durur bu niçe şâhid-cây olur külhan

2 Dilâ ol kaşı yâ ol deŋlü tîr-i nâvekin urdı
Hisâb olmaya rûz-ı haşre dek dil olsa her demren

3 Şeb-i gamda ne hâcet ey melek meh şem'asın yakmak
Bu mihnet-hâne[y]i hod şu'le-i âhum ider rûşen

4 Görüp envâr-ı ruhsâruŋ dile 'ışk âteşi düşdi
Tecellîden tutuşmışdur sanasın Vâdi-i Eymen

5 Şu deŋlü cismüme peykânlar urdı ey kemân-ebrû
Belâ deştinde oldum **Rahmi**yâ bir kulle-i âhen

158

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Çeşmüŋe gamzeŋ durur hançer çeküp kanlu diyen
Kaddüŋe zülfüŋdür egri oturup togru diyen

2 Neş'eyi zevk itmeden Mecnûn bu 'işret-hânede
'Işk câmın nûş idüp evvel benem yâhû diyen

3 Bâl açup bir zâgdur pervâz ider gülzârda
Ebruvânuŋ arasında hâl-i 'anber mû diyen

4 Türk-i tîr-endâzdur çeşmüŋ idüpdür hᵛâb-ı nâz
Başı üstinde kemânıdur iki ebrû diyen

---

157 D 38a-38b.
2 nâvekin: nâfekin D.
158 D 38b.

5 Hançer-i hun-rîzüŋe şâhum olaldan teşne-dil
Sûre-i Kevser hakı çıkdı gözümden su diyen

6 Secde idüp bu dil-i dîvâne eyler kıble-gâh
İşigi taşın baŋa atdıkca ol bed-hû diyen

7 Her gözi mekkâra meftûnı olur bî-ihtiyâr
Rahmiyâ hâlüŋ gibi sihr-âferîn câdû diyen

159

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Bulmag içün yârumı gezdüm bütün dünyâyı ben
Cânda buldum soŋra ol mâh-ı cihân-ârâyı ben

2 Dem gelür gam 'âleminde gâhi müjgânumda geh
Almazam bir katreye ey dil yidi deryâyı ben

3 Gerdişinden zâhiren cismüm olupdur pür-gubâr
Cân göziyle görmişem ol nergis-i şehlâyı ben

4 Gül ruhuŋla la'l-i rûh-efzâŋı seyrân itmişem
Sanuram hem-sâyedür hurşîd ile 'Îsâyı ben

5 Kûy-ı yâruŋ hâletin zevk eyleyelden **Rahmi**yâ
Gözüme göstermez oldum cennetü'l-me'vâyı ben

160

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Elüŋden ne gelür ey dil hayâl-i yâr ile eglen
Cüdâ düşdüŋ çü yârüŋden figân u zâr ile eglen

---

159 D 38b.
160 D 38b; T 41.

2 Felek ayırdı çün ey dil beni ol saçı Leylâdan
Yüri şimden girü Mecnûn gibi daglar ile eglen

3 Kuluŋ zâr ise bülbül-veş miyân-ı hâr-ı mihnetde
Gel ey gonca-dehen gül-ruh gül ü gülzâr ile eglen

4 Firâkuŋla hemân bir dem kalupdur tende cânumdan
Gel ey cânlar tabîbi bir nefes bîmâr ile eglen

5 Nice bir yanasın **Rahmî** firâk-ı yâr ile her dem
Yüri şimden girü dün gün gam-ı dil-dâr ile eglen

161

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Bûse aŋdum ol gül-i sîrâb döndürdi yüzin
Gitdi tâli' devlet-i nâ-yâb döndürdi yüzin

2 Gün yüzüŋ aŋup unıtdı sûre-i Nûrı imâm
Kıbleden kaşuŋ aŋup mihrâb döndürdi yüzin

3 Şeb gibi geysem kara dönsem hilâle taŋ degül
Benden ol hurşîd-i 'âlem-tâb döndürdi yüzin

4 Tâli'-i nâ-şâdı gör kim gerdiş-i gerdûn gibi
Gördi cûy-ı eşkümi tolâb döndürdi yüzin

5 Seyl-i eşke nâ-gehân gark itdi kâşânem diyü
Gözlerümden subh olınca hᵛâb döndürdi yüzin

6 Gözlerüm ser-çeşmesi iken sürüp yüz yire yaş
Bahr-i eşküm göricek girdâb döndürdi yüzin

---

161 D 39a.
6 Bu beyit D'de bulunmamaktadır. FT'den alınmıştır. Ancak FT'de beytin hangi kaynaktan alındığı belirtilmemiştir (s. 226).

7 Ululanup **Rahmi**ye bakmaz kilâb-ı kûy-ı yâr
Nitekim Mecnûndan ahbâb döndürdi yüzin

162

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Çeşmüŋ altındaki hâlüŋ görinür karşudan
Beŋzer ol nâfeye kim düşmiş ola âhûdan

2 Kalb-i 'uşşâkı nola sırsa harâmî çeşmi
Hattı dün baskının itdi çıkuban pusudan

3 Egilüp gamzeŋe fettânlıgı ta'lîm eyler
Togrulık aŋlamazın ben hele ol ebrûdan

4 Devr-i hüsninde ne gam yâr beni itse hilâl
Hazz ider vakt-i bahâr olsa kişi uykudan

5 Şol kadar sürdi yüzin işigüŋe **Rahmi**-i zâr
Kimse fark itmedi müjgânlarını cârûdan

163

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Degül benden düşen yir yir 'arak çeşm-i figârumdan
Görüp mûlar benüm ahvâlüm aglar rûzgârumdan

2 Temâşâ itmege her lahza yâri dîde-i cândan
Açılan nergis-i şehlâ degül hâk-i mezârumdan

3 Vasiyyet eyledüm kim öldigümden soŋra cânumçün
Sifâl eyleŋ seg-i yâre benüm bu haksârumdan

---

162 D 39a; T 41.

163 D 39a.

3 "cânumçün" kelimesi D'de "hânumçün" biçiminde yazılmştır. Ancak anlamca "cânumçün" kelimesinin metne daha uygun olduğu görülmektedir. Metnin müstensih tarafından yazılırken bir noktanın unutulmuş olması muhtemeldir.

4 Bu çeşm-i hûn-feşânumdan kenârum lâle-zâr oldı
Gel ey serv-i revân bir dem güzâr it lâle-zârumdan

5 Yiridür iŋlese **Rahmî** felek feryâd u zârumdan
Beni nerrâd-ı dehr ayırdı nakş idüp nigârumdan

164

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Garka vardum nideyin dîde-i giryânumdan
Yandum odlara meded sîne-i sûzânumdan

2 Çeküp alırsa okın sîneden ol kaşı kemân
Yaralar acıya kanlar döke her yanumdan

3 Bir yaŋa âteş-i 'ışkuŋ dili biryân itdi
Bezm-i mihnetde yidi gam dahı bir yanumdan

4 Göricek gün yüzini sâye gibi mahv oldum
Bü'l-'aceb ayrılaman ol meh-i tâbânumdan

5 N'idügüm 'âleme fâş eyledi ey **Rahmi** benüm
Dâd u feryâd meded nâle vü efgânumdan

165

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Beni şemşîr-i gamzeŋ dil-figâr itmez mi aŋlarsın
Tecâhül mi idersin yohsa kâr itmez mi aŋlarsın

2 Cefâŋa sabra tâkat kalmadı hergiz vücûdumda
Bu dil şâm u seher 'ışkuŋla zâr itmez mi aŋlarsın

---

164 D 39a-39b.
165 T 42.

3 Egerçi cevri çok kılduŋ baŋa ey gözleri âhû
Belî sen vahşiyi sayyad şikâr itmez mi aŋlarsın

4 Yiter baht-ı siyâhuŋdan dilâ şekvâŋı arturma
Felek bir gün o şûhı saŋa yâr itmez mi aŋlarsın

5 İderseŋ ‘âşıkuŋa her ne cevri eyle ey şâhum
Senüŋ ‘ışkuŋla **Rahmî** iftihâr itmez mi aŋlarsın

166

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Dil budur bezm-i gam içinde sürâhî gibi hûn
Lutf it ey sâkî lebüŋ câmını gel agzuma sun

2 Zülfe bend itdi dili hâline meyl eyler iken
Dâm ile dâneye al[dan]dı bu bir murg-ı zebûn

3 Leylinüŋ kelb[i] sifâlin şeh-i ‘ışk itmek içün
Tâc-ı devlet diyü başında tutarmış Mecnûn

4 Ruhuŋ üzre elif-i bîniyile nokta-i hâl
Bir iken hüsn-i cemâlüŋ güzelüm eyledi on

5 Sanma seyyâre durur gam gicesinde görinen
Rahmiyâ çarha çıkupdur şerer-i âh-ı derûn

167

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Enîsüm fikr-i cânândur idüp her encümen terkin
Sipeh-sâlâr-ı râh-ı ‘ışk olup itdüm vatan terkin

---

166 *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 4277, 120b.
4 Metinde “bînîyile” kelimesinden sonra “ol” bulunmakta ise de vezin açısından fazla gelmektedir.
167 *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 796, 73a.

2 Şarâb iç hırkaŋı suya sal gel habâb-âsâ
Sevüp bir tâze dil-ber eyle gel tâc-ı kühen terkin

3 Ruhuŋ devrinde kûyuŋda mukîm olsam nola cânâ
Gül âvânında bülbül eylemez seyr-i çemen terkin

4 Nola ben mûr dâd itsem varup Sultân Süleymâna
Perî-zâdum(?) baŋa rahm idüp urmaz Ehrimen terkin

5 Ma'ânî milketinüŋ hüsreviyem **Rahmi**yâ şimdi
Kemâlüm görse Hâkânî ider mülk-i sühan terkin

168

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Tâk-ı kasrı neyleyem ben sâkin-i vîrâneyin
Taşı taş üzre komaz bir 'âşık-ı dîvâneyin

2 Şeh-perüm salsam söyinür sarsarından şem'-i mâh
Bezm-i şevk-ı yârda şol âteşîn pervâneyin

3 Zevk iden keyfiyyet-i hâlüm olur gâyetde mest
Sâkı-i bezm-i kazâ destinde bir peymâneyin

4 Ehl-i tecrîdem çerâg-ı bezmüm olmışdur şihâb
Târem-i â'lâda Îsâ ile hem-kâşâneyin

5 Yapdı Şîrîn kasrını Ferhâd gerçi **Rahmi**yâ
Taşı taş üzre komazın 'âşık-ı dîvâneyin

---

2 Muhtemelen kelime eksikliğinden dolayı, ilk mısrada vezin bozulmaktadır.

5 Beyitteki "ḫüsrev" ile hem hükümdar anlamı kastedilmekte, hem de İranlı şair Ḫüsrev-i Dihlevî'ye işaret edilmektedir.

168 Gelibolulu Mustafa Ali, *Divan I*, Haz. İ.Hakkı Aksoyak, Harvard, 2006, s. 316. Gelibolulu Ali, Rahmî'nin bu gazelini tahmis etmiş, bu gazel de oradan çıkarılmıştır.

HARFÜ'L-VÂV

169

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Lebüŋde nev-remîde hat mı yâ misk-i Hotendür bu
Kenâr-ı çeşme-i hayvânda bitmiş yâ çemendür bu

2 Kadeh tut lâle-veş câmın şikeste itmeden devrân
Nice Cem kellesin sâgar iden bir encümendür bu

3 Başuŋda kâkülüŋ mi yâ nihâl-i serv-i bâlâdan
Melâhat gülşenine sâye salmış yâsemendür bu

4 Reh-i mey-hâneden geçmem mey-i peymâneden içmem
Şu resme mest ü şeydâ oldugum bilmem nedendür bu

5 Siyeh sanma şeb-âsâ subh-veş mûy-ı sefîd olmış
'Arûs-ı nev degül 'âlem bugün bir köhne zendür bu

6 Sarılmış zülfine görmiş düşinde Kays Leylâsın
Dimiş ben zârı deşt-i gamda Mecnûn eyleyendür bu

7 Bu tarz-ı hâsı görse **Rahmi**yâ el-hak diye Hüsrev
Ma'ânî câmını bezm-i sühanda nûş idendür bu

170

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Salınsa gülşen içre serv gibi ol kadi dil-cû
Degüldür sâye ardınca gider bir çâker-i Hindû

---

169 D 39b.
3 "yâsemendür" kelimesi "yâ semendür" şeklinde de okunabilir.
170 D 39b.

2 Güneş ruhsâruŋa öykünse nola ger füsûn içre
Kamer şehre yeŋi gelmiş müsâfirdür gözi baglu

3 Gözüŋ mirrîh-veş kan dökmege eylerse ger âgâz
Sunar tîgin aŋa gamzeŋ virür tîr ü kemân ebrû

4 Dilâ gel pâk-meşreb ol çıkup çâh-ı tabî'atdan
Safâ virmez türâb-âlûde olsa câm-ı Cemdür bu

5 Dem-i hicrânda **Rahmî** vasl-ı yâri ârzû eyler
Nitekim sohbet ister cân virürken ölicek sayru

171

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Her habâbı dîdedür bakmaga rûy-ı yâra su
Tolanup kûyın olur bir 'âşık-ı âvâre su

2 Diyeli şîrîn lebüŋ vasfın bu çarh-ı pîre-zen
Kendüyi Ferhâd-veş tagdan atar bî-çâre su

3 Cân virürsem gonca-veş hecr-i lebüŋle bâgda
Penbe-i ebr agzum içre tamzura bir pâre su

4 Sînem üzre dâglar güller elifler servler
Cûy-ı eşkümden akar her demde ol gülzâre su

5 Ârızuŋ vasfında **Rahmî** âhlar çekse nola
Nâleler peydâ olur tokındıgınca nâra su

---

171 PB 468b; K 465-466.

[HARFÜ'L-HA]

172

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Beni zülfüŋle kaddüŋ öldürürse derd ü gamlarla
Mezârum hep müzeyyen ola 'Abbâsî 'alemlerle

2 Kad ü zülf ü dehânı hasreti ol bî-vefâ yârüŋ
Helâk itse 'aceb midür beni her dem elemlerle

3 Kara yazılu dil şol deŋlü iŋler künc-i 'ışk içre
Sıgışmaz defter ü dîvâna yazılsa kalemlerle

4 Baŋa rahm eylemez âdemlik idüp ol perî-peyker
Rakîb-i dîvi gerçi yâd ider lutf u keremlerle

5 İşitme ta'n-ı agyârı felekden ilme ey **Rahmî**
Yüri 'ayş it cihân içre melek-sîmâ sanemlerle

---

172 D 40a; PB 556a-556b; K 468; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 485, 17a. Bu gazele Nâlî Çelebi (ö. 1675?) tarafından söylenen nazîre için bk. *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 485, 17a.

1 zülfüŋle kaddüŋ: kaddüŋle zülfüŋ PB, K.

2 A 485 nolu mecmuada bu beytin yerinde şu vardır: "Kad ü zülf ü dehânuŋ hasreti lâm eyledi kaddüm/Ḫudâ bilür benüm sag olacagum bu elemlerle"

3 iŋler: aglar PB / 'ışk: gam PB // defter ü: defter-i D. A 485 nolu mecmuada bu beyit şu şekildedir: "Kara yazulu başumçün şu deŋlü aglaram cânâ/Ki sığmaz defter ü dîvâna yazılsa kalemlerle"

4 âdemlik idüp: adum aŋup hîç D, âdemlik itmez A 485 nolu mecmua // rakîb-i dîvi gerçi yâd ider: rakîbe gerçi yâd ider hemîn PB / gerçi: ammâ A 485 nolu mecmua / ider: idüp D.

5 Bu beyit A 485 nolu mecmuada şu şekildedir: "Üşenme ṭa'n-ı agyâra felekde aglama Rahmî/Yüri 'ayş-ı müdâm eyle perî-manẓar sanemlerle"

173

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Köhneyüp gerçi olur gülşen-i 'âlem tâze
Hüsn-i cânâne gibi olmaya her dem tâze

2 Yâsemen gibi çemende kanı bir şâhid-i pâk
Yudı cûy içre idüp pîrehenin tam tâze

3 Gam gidüp kûyuŋa varsam iderin kesb-i huzûr
Cennete girse olur nite ki âdem tâze

4 Tîrüŋüŋ zahmı oŋulsun dir iseŋ sîneye gel
Ursalar tîz olur yâreye merhem tâze

5 Sâye-veş pâyine düş bir güzeli sev **Rahmî**
Ser-firâz ola vü şimşâd gibi hem tâze

174

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Hat-ı nev-reste sanmaŋ ol sehî-kaddüŋ 'izârında
Hızırdur h^{v}âba varmış çeşme-i hayvân kenârında

2 Biten güller degüldür hâksârı üzre Ferhâduŋ
Açıldı cânib-i Şîrîne revzenler mezârında

3 Şikest oldı murâdum berg ü bârı seng-i mihnetle
Ben ol köhne dırahtam mihnet ü gam kûhsârında

4 Sarây-ı sînesinde 'ankebût-ı 'ışk târıdur
Sarılan reg degül derd ehlinüŋ cism-i figârında

---

173 D 40a.

174 D 40a; T 44; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 54, 36a. Bu gazel aynı zamanda bazı tezkirelerde de geçmektedir. Bk. Kut, *Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi*, s. 299; Kılıç, agt, C. II, s. 751; Kınalızade, age, C. 1, s. 331-332 (Yalnız 3. beyit yoktur).

2 ḫâksârı: ḫâk-i kabri T.

5 Vücûdum ‘ışk-ı cânân ile şöyle nâ-tüvân oldı
Beni sâyemle fark itmez görenler reh-güzârında

6 Derûnum gonça-veş pür-hûn olursa yiridür çünkim
Gül-i maksûdum açılmaz murâdum şâhsârında

7 Kenâr-ı kulzüm-i mihnetde gûyâ şâh-ı mercândur
Görinen **Rahmi**nüŋ müjgân-ı çeşm-i eşk-bârında

175

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Cûy-ı eşküm akuban beŋzedi Nîl ü Arasa
Düşeli vâdi-i ‘ışkuŋda hevâ vü hevese

2 Nola dil bülbüli feryâdını eylerse hezâr
Yüz virür gül gibi ol gonça-dehen hâr u hasa

3 Ol kadar sînemi peykânlar ile zeyn itdüm
Gûyiyâ murg-ı dilüm girdi demürden kafese

4 Şeh-süvârum sanasın Rûm ilinüŋ köçegidür
Döneli nâlelerüm esbi yanınca cerese

5 Dil-berüŋ lebleri üstindeki hâl-i siyehi
Rahmiyâ beŋzedi sükker üzerinde megese

---

4 reg: bez T (Kılıç tarafından hazırlanan tezde de kelime “reg” şeklindedir).
175 D 40b; PB 551a; K 467.
2 yüz virür gül gibi: gül gibi yüz virür D.
3 demürden: müşebbek PB, K.
4 esbi: atı D.

176

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Bâga gir nâz ile ol serv-i ser-efrâz gele
Hayra makdem diyü her gûşeden âvâz gele

2 Gelmeye şekl-i rakîb ile ruh-ı yâre bedel
Niçe kışlar geçe 'âlemde niçe yaz gele

3 Kesb-i hâl itse nola hâlüŋ aŋıldıkça göŋül
'Âşık oldur aŋa âvâz-ı meges sâz gele

4 Çeng gibi ne dü-tâ kaddüme hem-tâ bulınur
Ney-sıfat nâle-i dil-sûzuma dem-sâz gele

5 Kılmaga murg-ı ma'ânî[y]i bu gülşende şikâr
Tab'-ı **Rahmî** gibi sen sanma ki şeh-bâz gele

177

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Ol kadar toldı derûnum fikr-i zülf-i yâr ile
Fi'l-mesel bir kabre dönmişdür ki pürdür mâr ile

2 Şem'-veş par par yanardum karşusında tâ seher
Bir gice sohbet nasîb olsa o gül-ruhsâr ile

3 Dil niçe cân virmesün la'l-i leb-i cân-bahşuŋa
Mürdeler ihyâ ider 'Îsî gibi güftâr ile

4 Mescid-i hüsnüŋde iŋen uydı dil zülfeynüŋe
Kâfer itdüŋ bir müselmânı iki zünnâr ile

---

176 D 40b; *Mecmua-i Eş'âr*, TTK Kütüphânesi, Yz 460, 36a.
177 D 40b; PB 518b; MN 2300-2301; T 43; *Mecmua-i Gazeliyyât*, SK, Hâlet Efendi İlavesi, 172, 31b; İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, C. 1, s. 285. Sâfî'nin gazeline naziredir.
4 uydı dil zülfeynüŋe: öpdi dil zülfeynüŋi D.

5 Çeşm-i **Rahmî** ‘aks-i ruhsâruŋla ey nâzük-beden
Bir güle beŋzer ki etrâfı müzeyyen hâr ile

178

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Şâh-ı ‘ışkam üstüme çetr-i siyehdür dûd-ı âh
Âteş-i dil şu’lesi başumda zerrîn bir külâh

2 ‘Işk bahrinde bu çarh-ı Nîl-gûn bir katredür
Anuŋ üstinde iki dâne habâbı mihr ü mâh

3 Da’vi-i ‘ışkuŋda sâdık olmaga ey lâle-had
Dâg ile sînemdeki yir yir eliflerdür güvâh

4 Meyl ider her ‘âşık-ı şûrîde-dil bî-ihtiyâr
Rûy-ı dil-berde ‘âcâyib câzibe koymış İlâh

5 Hârdan bir dâyire çekdüm gözüm etrâfına
Yârdan gayrıya tâ bir lahza itmeye nigâh

6 Lâle bir abdâldur devr-i ruhuŋda dil-berâ
Sînesine nâr-ı ‘ışkuŋla komış dâg-ı siyâh

7 Gamzesi cellâdı öldürse dil-i pür-hûnumı
Şekl-i hançer ola **Rahmî** kabrüm üzre her giyâh

---

178 D 40b; PB 515a; MN 2262; T 42; İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım,* C. 1, s. 284-285.
Cem Sultan’ın gazeline naziredir.
3 dâg ile: dâglar T.
4 – PB.
5 – D, T.
6 – PB, D, T.

179

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Nasîhatüm saŋa zâhid riyâyı terk eyle
Götür 'asâyı bu tâc u kabâyı terk eyle

2 Murâd menzilini rahş-ı himmetüŋle alup
Semend-i çarh gibi bâd-pâyı terk eyle

3 Kalender ol ışık ol pâ-bürehne abdâl ol
Cihân didükleri köhne sarâyı terk eyle

4 Mesîh gibi dilerseŋ makarruŋ ola semâ
Tecerrüd üzre olup mâ-sivâyı terk eyle

5 Riyâ degüldür işit pend-i **Rahmî**yi zâhid
Kabâyı terk idüben bûriyâyı terk eyle

180

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Râstî her elif üstindeki dâg-ı sîne
Oldı cânâne[y]i seyr itmege bir âyîne

2 'Ikd-i destâruŋuŋ üstinde zer-efşân sünbül
Mâh-ı nevdür ki mukârin ola ol Pervîne

3 Geldi cân acısı halvâ-yı şekerden tatlu
Kûhken cânını virdükde leb-i Şîrîne

4 İşigüŋ hâkini her kim ki idindi pister
Ser-i maksûdını kor râhat ile bâlîne

---

179 D 41a; T 43; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz Ceb 110, 23b.
5 "bûriyâyı" kelimesi "bû riyâyı" şeklinde okunup tevriyeli olarak düşünülebilir.
180 D 41a.

5 Varak-ı âl-i Semerkandüme tahrîr itdi
Her gazel kim didi **Rahmî** o ruh-ı rengîne

181

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Pür-'ukde göŋül zâr ki oldı dil içinde
Şol dil gibidür nâleler eyler zil içinde

2 Ser-mest gözüŋ hançer alupdur ele gamzeŋ
Cân kurtara mı dil bu kadar kâtil içinde

3 Cân nakdin alur düzd-i hevâ kîse-i tenden
Gafletle şu kim hᵛâb ide bu menzil içinde

4 Zülfeyni arasındaki gün ruhları yârüŋ
Şol Mushaf-ı 'Osmân gibidür mahfil içinde

5 Alnuŋla ruhuŋ hecr demüŋde dile 'arz it
Zîrâ ki iki 'îd gelür bir yıl içinde

6 **Rahmî**[y]i görüp hâk-i mezelletde elin al
Ol gevher-i pâkîze kalupdur gil içinde

---

181 D 41a.

3 "kîse-i" kelimesi D'de "kişiye" şeklindedir. FT'de (diğer bütün manzûmeler gibi) bu manzûme için hiçbir kaynak gösterilmemekte ise de; "kîse-i" kelimesinin metne anlamca diğerinden daha uygun olması ve metne ilâve bir beytin bulunmasından, her ne kadar belirtilmese de FT'nin D'den başka bir kaynaktan da yararlandığının anlaşılması sebebiyle "kîse-i" asıl metne alınmıştır. Bk. FT, s. 239.

5 – D. Beyit sadece FT'de geçmektedir. Bk. FT, s. 239. Ancak çalışmada herhangi bir kaynak gösterilmemiştir.

182

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Kül itdi nâr-ı hasret oldı 'âlem cümleten âgeh
Degüldür sûziş-i dilden o şem'-i encümen âgeh

2 Nezâketle sarıl öp bâd gibi sâk-ı cânânı
Ne dâmen vâkıf-ı hâl olsun u ne pîrehen âgeh

3 Kabâ-yı müste'ârîdür melâhat olmasun magrûr
Çıkarur bir gün anı olsun ol nâzük-beden âgeh

4 Yeşil hırkayla turmış bir ayag üzre semâ' eyler
Fenâ bâgından olmışdur meger serv-i çemen âgeh

5 Nezâketden dem urmazdı lebüŋ vasfıyla cânâ hiç
Hayâlî şi'r-i **Rahmî**den olaydı ger Hasan âgeh

183

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Çemen bezminde her gül döndi bir şem'-i şebistâna
Şükûfe üstine rîzân olur mânend-i pervâne

2 Leb-i cûda nihâl-i servi seyrân idicek sandum
Dikilmiş nîzesi Hızruŋ kenâr-ı âb-ı hayvâna

3 Degüldür nahl-i gül bende çeküpdür nahl-bend anı
Ruh-ı yâri görüp şevk ile güller oldı dîvâne

4 Saçıldukca gül evrâkı dem-i hicrânda 'uşşâkuŋ
Dönüpdür katre katre dîdesinden dökilen kana

---

182 D 41a.
183 D 41b.

5 Bahâruŋ zîneti vü neş’esi mi ân-ı hüsn-i yâr
Dirîgâ **Rahmi**yâ bir ân içinde irdi pâyâna

184

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

1 Mecnûn göziydi Leyli hayâliyle cilve-gâh
Sahrâ-nişîn olanuŋ olur hânesi siyâh

2 Âhı ‘alemlerini çeküp beglik eylemiş
İklîm-i ‘ışka olmış imiş ol da pâdşâh

3 Meyl itmez idi ‘âşık-ı şûrîde-dil müdâm
Olmasa rûy-ı yârda ger cezbe-i İlâh

4 Pervâne göz göre oda atmazdı kendüyi
Almasa şem’ başına nârenci şeb-külâh

5 Şol dürr-i pâki buldı ki **Rahmî** olup durur
İki habâb kudreti bahrinde mihr ü mâh

185

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Tenüm gülzâr-ı gamdur her elifdür bir budag anda
Görinen ak güldür penbelerle tâze dâg anda

2 Ham-ı ebrûda hâlüŋ mi yahud bâg-ı melâhatda
Letâfet şâhıdur egmiş karâr itdükde zâg anda

3 Ruhuŋda tâb-ı hüsnüŋ berk urur zülf-i siyâhuŋdan
Sanasın deyr-i Meryemdür ki yakmışlar çerâg anda

---

184 D 41b.
185 D 41b; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 4228, 18b-19a.
1 İkinci mısrada veznin doğru çıkması için “ak” kelimesindeki ünlünün uzun ve kelimenin “âk” şeklinde okunması gerekir.

4 Cihân bir bezm-i fânîdür elinden sâki-i dehrüŋ
İçilür bâde-i gam gerçi devr itmez ayag anda

5 Vücûd iklîmini terk it ‘adem vâdîsine ‘azm it
Ki birdür **Rahmi**yâ şek yok yakîn ile ırag anda

186

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Zeyn oldı sanma vâdi-i dil tâze dâg ile
Seyrâna çıkdı şâh-ı gamuŋ sürh otâg ile

2 Boynında hâle tavk-ı zeri mâh ışık-sıfat
Kûyuŋa geldi cerr ide altun çerâg ile

3 Ser-keş olanı bezm-i cihânda habâb-veş
Sâkî yıkar elindeki la'lîn ayag ile

4 ‘Aks-i lebüŋle kanlu yaşum dil şarâb idüp
Kanda giderse götürür iki kabag ile

5 Hâliyle zülfi dâne vü dâm eyleyüp nigâr
Sayd itdi **Rahmi** murg-ı dilüŋ ol duzâg ile

187

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Diyüŋ ki duhter-i rez düşdi kaldı ayakda
Harâm-zâde başı örtüli satılmakda

---

186 D 42a; PB 483a; K 468-469. Kâdirî'nin gazeline naziredir.
1 vâdî-i: mürde-i PB.
3 la'lîn: altun D.
4 giderse: olursa D.
5 : Rahmî elifle sînede dâg-ı siyâhlar/Bir servdür ki zeyn ola ol niçe zâg ile D.
187 D 42a.

2 Şarâbsız göricek pâyesini ednâda
Kadeh sürâhiye didi göŋüller alçakda

3 ‘Aceb mi bahr-i gama düşse dil safâ gitdi
Şu hᵛâcedür ola müflis ki kala bucakda

4 Şarâb-ı la’l ile yâkût-reng zevrakda
Hum-ı şarâb ki gark oldı tozda toprakda

5 Meger ki fasl ide şemşîr aramuz **Rahmî**
‘Adû bıçagı gibi yanına takılmakda

188

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Dem-i vasl oldı dilâ hâlüŋi yab yab söyle
Gam-ı hecr ile neler çekdügüŋi hep söyle

2 Tapdugum sen saneme söyleyeyin halka didüm
Didi kim Taŋrı hakıyçün bize gel tab söyle

3 Zülfin aŋduŋ çü göŋül hâl ü hatın yâd eyle
Ko perîşânlıgı her sözi müretteb söyle

4 Vâ’iz ahlâkuŋı tehzîb idebildüŋse eger
Olma bed-baht yüri halka mühezzeb söyle

5 Acı diller vireyin **Rahmi**ye dimiş cânân
Aŋa ol tatlu gelür söyle şeker-leb söyle

---

188 D 42a; *Mecmua-i Eş’âr*, TTK Kütüphanesi, Yz 460, 29b.
4 bed-ḫulk: bed-baḫt D.

189

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Görinen penbe sanma sînede her tâze dâg üzre
Şeb-i gamda per-i pervânedür yanmış çerâg üzre

2 Mey-i asferle câm-ı lâle-gûnı dest-i sâkînüŋ
Gül-i ra'nâ durur gûyâ açılmış bir budag üzre

3 Gözüŋ çün göŋlüm aldı çekme cânâ tîg-i müjgânuŋ
Hemân şol tıfla beŋzer kim varur yalıŋ yarag üzre

4 Ser-i zülfüŋ elinden çekdigüm şerh eyleyem bir bir
Kaçan mahşerde biŋ ayak turıcak bir ayag üzre

5 Hayâlüŋ şekl-i kaddüŋ dîdede kim eyledi tasvîr
Nihâl-i servdür nakkâş nakş itmiş kabag üzre

6 Tenümde kalmadı bir yir ki anda olmaya dâgum
Yüri var **Rahmi**yâ şimden girü yak dâgı dâg üzre

190

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1 Lebüŋ hayâli gelicek bu çeşm-i pür-hûna
Nazarda ragbetüm olmaz şarâb-ı gül-gûna

2 Ezel musavviri hall ile şekl-i ebrûŋı
Yazar her ay başı cânâ bu tâk-ı gerdûna

3 Sirişküm üzre dönüpdür habâb-ı gül-gûnum
Şakâyık ile müzeyyen kenâr-ı Ceyhûna

---

189 D 42a-42b.
190 D 42b.

4 Sanurdı tavk-ı zeridür kilâb-ı Leylînüŋ
Görinse idi felekde hilâl Mecnûna

5 Buhûr-ı nazma cihânda egerçi çok gavvâs
Kimesne irmedi **Rahmî** bu dürr-i meknûna

191

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Hayâl-i çeşm ü hattuŋ dil-berâ geldükde 'ayneyne
Sanasın Hızrla Mûsî gelüp irişdi bahreyne

2 Makâm-ı vahdeti kesretle bir sansa nola zâhid
Tekessür gösterür vâhidle ahvel baksa isneyne

3 Hayâlüŋ dîdeden hâlî degülken veh ki bir lahza
Sirişküm irişüp cânâ bürûdet düşdi mâ-beyne

4 Esîr-i saltanat olup dilâ meyl itme dünyâya
Odur 'ârif ki bakmaz gûşe-i çeşm ile kevneyne

5 Nola lâl olsa 'akl-ı **Rahmi** vasf-ı ebruvânuŋda
Per-i Cibrîl pervâz ursa irmez *kâbe kavseyn*e*

192

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Alsa ibrîk-i zerin mihr-i dırahşân eline
Nâz ile degmeye su dökmege cânân eline

---

191 D 42b.

2 keṣretle: kesretle D.

* İki yay mikdarı, miraç sırasında Hz. Peygamber'in Allah'a yakınlığını anlatmak için kullanılır. Allah'a yakınlıktan kinayedir. *Kur'an-ı Kerîm,* Necm (53)/9.

192 D 42b-43a; T 44; Kılıç, agt, C. II, s. 751 (İlk üç beyit vardır).

1 Bu beyit T'de ayrıca müfredler arasında da yazılmıştır (s. 50). / dökmege: koymaga T.

2 Sîne çâkini görüp cân sorıcak didi göŋül
Togrı yoldur bu çıkar bir ucı hicrân eline

3 Sunmadı câmı göŋül isteyicek pîr-i mugân
Yok gibi bir virecek nesnesi oglan eline

4 Leb-i la'lüŋ gibi seyr itmedi rengîn güheri
Niçe dem kanlu yaşum düşdi Bedehşân eline

5 Nâle vü zâruma öykündi diyü fâhteyi
Hışm idüp aldı seher serv-i hırâmân eline

6 Hüsrev-i mülk-i sühan oldugumı vire haber
Rahmiyâ bu gazelüm ger ire Selmân eline

193

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Cân cilâ bulur çeküp dürdin şarâbuŋ 'aynına
Câma düşdi göz yumup döndi habâbuŋ 'aynına

2 Hâyil olan ebr sanmaŋ görmeyelden ruhlaruŋ
Giryeden irür kara su âftâbuŋ 'aynına

3 Yüz sürerse pâyüŋe yollarda nola âftâb
Tûtyâdur hey benüm rûhum türâbuŋ 'aynına

---

2 Bu beyit T'de ayrıca müfredler arasında da yazılmıştır (s. 50). / sîne çâkini: sîne-i çâki D // bu: ki T / hicrân: Ken'ân T (müfredde).
3 (b): Hîç bir nesnesi yok vermege sulṭân eline T.
4 - T.
5 - D.
6 vire: virdi T.
193 D 43a.
3 "benüm rûhum türâbuŋ" ifadesi FT'de geçmektedir (s. 248). Bunun yerinde yerinde D'de "begüm rûh-ı revânuŋ" bulunmaktadır. Ancak bu durumda kafiye bozulmaktadır. Her ne kadar kaynak gösterilmese de FT'deki ifade kafiyeye uymaktadır.

4 Sîh-i müjgânumdaki her katresi hûn-ı ciger
Dîde tennûrında dönmişdür kebâbuŋ ‘aynına

5 Sînemüŋ üstindeki şekl-i elifle tâze dâg
Bezm-i gamda **Rahmi**yâ döndi rebâbuŋ ‘aynına

194

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 ‘Işk-ı Leylâyile düşdükçe hevâ vü hevese
Eşk-i çeşmüm taşuban beŋzedi Nîl ü Arasa

2 Gûyiyâ sînede peykân-ı ciger-dûz-ı nigâr
Al tûtî-beçedür girdi demürden kafese

3 Leb-i şîrînüŋüŋ üstindeki ol hâl-i siyeh
Hüsrevâ beŋzedi sükker üzerinde megese

4 Savm-ı hecrüŋde gözüŋ göŋlüme dahl eylemesün
İ’tibâr olmaz imiş çün Ramazânda ‘abese

5 Fârsî nazmı ile nazm-ı şeker-rîz-i nigâr
Beŋzer ol tûtiye kim ola mümâsil megese

6 Şi’r-i **Rahmî** ki letâfetde akar su gibidür
Hâşe li’llah ki berâber ola hâşâk ü hasa

---

4 FT’de “her kaṭresi ḫûn-ı ciger” yerinde “her laḫt laḫt olmış ciger” bulunmaktadır. Ancak bunun için kaynak belirtilmemiştir.

5 FT’de bu beytin yerinde şu iki mısra bulunmaktadır: Sînem üzre Rahmîyâ şekl-i elif üstinde dil/Bezm-i gamda iŋleyüp döndi rebâbuŋ ‘aynına (s. 248).

194 K 466 .

2 İkinci mısrada veznin doğru çıkması için, mısradaki “al” kelimesinin “âl” şeklinde okunması gerekir.

5 “beŋzer” kelimesi K’de “beŋzedi” şeklindedir. Ancak bu durumde vezin bozulmaktadır. Aslında; kafiye kelimesinin tekrarı, “naẓm” kelimesinin aynı mısrada tekrarlanması, anlamın pek hoş olmaması, kaynaktaki haliyle veznin bozulması, gazelin 6 beyit olması gibi istisnaî noktalar göz önüne alınırsa bu beytin asıl metne alınıp alınmayacağı konusu biraz tartışmalı/tereddütlü bir hale gelmektedir.

195

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Her kim irerse zülf ile ol serv-kâmete
'Ömr-i dırâz ile irişür ol kıyâmete

2 Şerh ide dâg-ı sînemi sûsen zebân olup
Ol lâle-had gelürse mezârum ziyârete

3 Uç ilinüŋ dilâveridür cândagı müjeŋ
Geldi dil almaga sanasın bir vilâyete

4 Dil hastedür gamuŋla senüŋ ey kaşı kemân
Peykânuŋ aŋa gönder e lutf it 'ıyâdete

5 **Rahmî** çıkarsa yiridür âhum feleklere
Bir gün mukârin olmadum ol mâh-tal'ata

196

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Şâh-ı dehre nola baş egmez isem dünyâda
Şimdi dîvâne göŋül 'âlem-i istignâda

2 Yapmadı hâne-i ümmîdümi bennâ-yı zamân
Kâşki gelmeye idüm bu harâb-âbâda

3 Neyleyin ma'rifeti olmayıcak himmet-i şâh
Yokdur âyîn-i vefâ kâ'idesi paşada

4 Hâtemin Ehrimene virdi Süleymân-ı zamân
Pâyesin eyledi ednâda iken a'lâda

---

195 PB 553b; K 467.
196 K 469.

5 Leb-i şîrînini Pervîze virüp Zâl-i zamân
Telh-kâm itdi sunup zehr-i gamı Ferhâda

6 **Rahmi**yâ hâl-i cihân böyle ise ‘uzlet idüp
İnzivâ kıl yüri bir gûşe bulup tenhâda

197

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 ‘Aks-i kaşuŋ düşeli bu çeşm-i pür-hûn üstine
Gûyiyâ bir tâk bünyâd oldı Ceyhûn üstine

2 Kaşuŋ üzre dil-berâ bu hâl-i ‘anber-bâruŋı
Dir gören bir noktadur konmış durur nûn üstine

3 Deşt-i gamda hâk idicek Leyli zülfi hasreti
Ebr-i gam saçın çözüp agladı Mecnûn üstine

4 Kâmetüm bir halka-i zer sînem üzre dâg-ı sürh
Gûyiyâ bir la’ldür konmışdur altun üstine

5 Vasf-ı dendânıyla yâruŋ **Rahmi**yâ eş’ârumuz
Riştedür gûyâ dizilmiş dürr-i meknûn üstine

198

[mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

1 Lebüŋ hayâli ile gözde kanı seyr eyle
Piyâle içirelü ergavânı seyr eyle

---

197 PB 495b-496a; MN 2397; K 469-470. Revânî’nin gazeline naziredir. Bk. Avşar, age, s. 488-489.

1 ‘aks-i kaşuŋ: kaşuŋ ‘aksi K.

2 durur: ser-i K.

3 Leyli zülfi: zülf-i Leylâ K.

198 TB 350-351.

1 “gözde” kelimesi, TB’de “gözden” biçimindedir. Ancak bu durumda vezin ve anlam bozulmaktadır.

2 Murâd câmını sunmadı sâki-i gerdûn
Beni ne derde götürdi zamânı seyr eyle

3 Çemende hattını aŋsam göŋülden âh gelür
Diyâr-ı gamdan iden kâr-bânı seyr eyle

4 Hilâle gûşe-i ebrûsı ile baş egmez
Dilâ o pîr olsa nev-cüvânı seyr eyle

5 Ma’âni güllerini **Rahmi**yâ virüp yâre
Revân-ı Sa’di ile Gülsitânı seyr eyle

199

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün][*]
1 Oldum rübûde-dil girih-i gîsuvânına
‘Aklum dolaşdı turra-i ‘anber-feşânına

2 Bir kıl kadarca şu diyecek ‘ayb görmedüm
Dikkatle bakdum ol sanemüŋ mû miyânına

3 Döndüm kemâna keşmekeş-i ârzû ile
Hamyâze-rîz-i hasret olup ebruvânına

4 İfşâ-yı râza başladı çeşm-i gazâl-i yâr
Esrâr-ı sîne döndi Geyik Dâstânına

5 Mahrem-sarây-ı hâsı ile goncanuŋ hezâr
Kesb-i vukûf itmedi râz-ı nihânına

6 Tutsun mı cây-ı bülbül-i zârı gurâb hayf
Almış rakîb-i rû-siyehi yâr yanına

---

199 TB 358.
[*] Manzûmenin vezni TB’de *“mefû’ilü fe’îlâtü mefâîlü fe’ilün”* olarak gösterilmiştir.

7 **Rahmî**-i zâr u haste-dil ü nâ-tüvân degül
Dâg olsa döyemez felegüŋ imtinânına

200

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Şitâ devri geçüp ey dil yine 'âlem bahâr olsa
Çemende goncalar açılsa bülbüller hezâr olsa

2 Ruh-ı Gül-gûnuŋ ile zülf-i Şeb-dîzüŋ koşarsaŋ ger
Yitişmez hüsn meydânında yüz biŋ şeh-süvâr olsa

3 Elifler çekse sînem üzre gâhi dâglar yaksa
Baŋa o serv-i bâlâdan cihânda yâdgâr olsa

4 Görenler ten sifâlinde karanfüller sanur anı
Kaçan kim sînem üzre dâg-ı 'ışkuŋ yâdgâr olsa

5 Ne hoş 'ayş idecek bâg idi **Rahmî** gülşen-i dünyâ
Hazân irişmese hüsnine yârüŋ ber-karâr olsa

201

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Âhum şerârı her gice ol mâh öŋinde
Şol meş'aledür ki çekilür şâh öŋinde

2 Ser-'askeriyem şâh-ı gamuŋ haymemüz eflâk
Dikdüm 'alem-i âhı o har-gâh(?) öŋinde

3 Hâk ol gubâruŋ gözine kuhl ide hurşid
Cânâne güzer kıldugı dergâh öŋinde

---

7 "döyemez", TB'de "doyamaz" şeklindedir.
200 MN 2529; FT 252. Âhî'nin gazeline naziredir.
4 –MN.
5 'ayş:'îd FT / dünyâ: zîbâ FT // ber-karâr: bir karâr MN.
201 FT 252-253.

4 Kan eylemesün gamzelerüŋ yohsa lebüŋden
Yarın sorılur itdügi Allâh öŋinde

5 Gün yüzine hurşîd didüm **Rahmi**-i şems
Düşdi yüzimüz yirlere ol mâh öŋinde

202

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün][*]

1 Şorma zâhid ne bilür 'ışkı sakın Ferhâda
Berü gel san'at eger ister iseŋ üstâda

2 Nice mest olsun ey âfet-i cân çeşmüŋ kim
Nazarından leb-i nâbuŋ gibi gitmez bâde

3 Sâkıyâ sun berü bir iki kadeh nûş idelüm
Virmeden işbu cihân hırmen-i 'ömri bâda

4 Elüm almazısaŋ ey serv-i ser-efrâz eger
Kaluram sâye-veş ayakda bu ben üftâde

5 Bülbülüŋ sıklıgı gülşende diŋerdi her dem
'Andelîb-i dil ü cân gelse kaçan feryâda

203

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Yâr engüşti leb-i la'l-i şeker-hand içre
Beŋzer ol çûb-ı nebâta ki ola kand içre

2 Kâkülüŋ hecriyile vâdi-i hicrânda göŋül
Râh-revdür gice kalmış ola derbend içre

---

202 FT 253-254.

[*] FT'de vezin *"fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"* olarak gösterilmiştir.

2 İlk mısrada vezin bozulmaktadır.

203 FT 254.

3 Hûb-rûlardan nola hüsnle mümtâz olsaŋ
Şâh olan Yûsufıdı niçe [ki] ferzend içre

4 Mâh-ı nevdür ki şeref burcına salmış pertev
'Ukdeler kim sanemâ sarduŋ o dülbend içre

5 **Rahmi** bir şûh-ı 'Acem sevdi lebi şevkiyile
Dâsitân oldı ne çâre o Semerkand içre

204

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Melekler sidrede tahsîn iderler çarh-ı a'lâda
Ser-âgâz eylese söz ile kürsîde 'Acem-zâde

2 Ne hâletdür ki Dâvûdî nefesle kılsa intâkı
İdüpdür su gibi sözi sirâyet itse(?) pûlâda

3 Hezârân mürde eyler bir nefesle ol perî ihyâ
Mukarrerdür ki yokdur bu kerâmetler Mesîhâda

4 Şu kim kürsîsi yanında iderse şevkle secde
Felek mescid olur aŋa per-i Cibrîl seccâde

5 Yürürem vâdi-i hayretde **Rahmî** vâlih ü hayrân
Kul oldum başuma sultân iken ol serv-i âzâda

---

3 İlk mısraın ikinci tef'ilesinde vezin aksamaktadır.
4 "sanemâ" FT'de "sanma" şeklindedir.
204 FT 254-255.
1 "kürsîde" yerinde FT'de "ger sepîde" ifadesi bulunmaktadır. Ancak bu ifade hem vezin hem de anlam bakımından sıkıntılıdır. Kelimenin "kürsîde" olması muhtemeldir.
2 inṭâkı: nuṭâkı FT.

205

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Esb-i nâz ile cihânı seyr idüp bir anda
Yaluŋı yügrük geçersin gün gibi seyrânda

2 Diller olmışdur derûnum âteşin şerh itmege
Mûylar [kim] görinür bu sîne-i sûzânda

3 Mısr-ı hüsnüŋ şâm-ı zülfüŋ gören ey Yûsuf-cemâl
Görmedüm didi nazîrin milket-i 'Osmânda

4 Ân-ı hüsnüŋ safha-i rûyuŋda ey yâr-ı 'azîz
Sûre-i Yûsuf gibidür gûyiyâ Kur'ânda

5 Kalbüŋüŋ âyînesin tutmış yine jeng-i melâl
[Hüsn-i] hatt inmiş meger **Rahmî** ruh-ı cânânda

206

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Bahâr oldı açıldı gonca-lebler sahn-ı gülzâra
Güle yir yok meger yapışduram penbeyle dîvâra

2 Görinen şâh-ı güldür nâ-şügüfte goncalar sanmaŋ
Dil-i pür-hûn-ı bülbüldür ki sancılmış durur hâra

3 Gerekmez hil'at-ı şâhî baŋa bu penbe-i dâgum
Ser-â-ser pûşiş olmaga yiter bu cism-i efgâra

4 Senüŋ gibi togurmaz tıfl-ı nûrânî zen-i eyyâm
Kamer dâye olup sandûka-i çarh olsa gehvâre

---

205 PB 195a. Gazelin, çevresindeki manzûmelerle kafiyece alakası yoktur. Mecmuaya sonradan ilave edilmiş olması muhtemeldir.

206 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 54, 15b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4277, 43b; *Mecmua-i Eş'âr*, SK, Fatih, 4078, 83a.

1 Bu beyit *Ahdî Tezkiresi*'nde ve T'de de geçmektedir (Solmaz, s. 313; T, s. 50).

5 Karâr it **Rahmi**yâ ‘ankâ-sıfat kâf-ı kanâ’atde
Meges-vâr olma mâyil hᵛân-ı dünyâ gibi murdâra

207

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Şekl-i ebrû-yı siyâhı ruh-ı cânân üzre
Gûyiyâ besmeledür sûre-i Rahmân üzre

2 Hasret-i la’lüŋ ile merdümek-i dîdelerüm
İki nokta gibidür kim yazılur kan üzre

3 *Enbata’llâhu nebâten hasenen* yazdı hatuŋ
Hat-ı Yâkût ile ser-çeşme-i hayvân üzre

4 Her ne tîri ki dile gönderesin ey kaşı yâ
Sadr-ı sînemde aŋa yir iderin cân üzre

5 Hâme-i zerle yazarsa yiridür kâtib-i sun’
Rahmiyâ bu gazelüŋ safha-i devrân üzre

HARFÜ’L-YÂ’

208

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Sîneme yara çeküp yârüŋ eli kan oldı
Bahr-i hûn içre o dem pençe-i mercân oldı

---

4 sandûka-i çarḫ olsa: sandûk-ı dehr olursa *Mecmua, SK.*

207 *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz Ceb 110, 23b; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 1998, 61a; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 6774, 55a.

3 *Enbata’llâhu nebâten hasenen*: Allah güzel bir şekilde bitkileri çıkardı.

4 Bu beyit A 1998 nolu mecmuada şu şekildedir: “Devlet-i dehre irerse nola her dûn u denî/Devler (Dîvler olmalı) gâhî çıkar taht-ı Süleymân üzre”.

208 D 43a; T 45; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 4468, 141a. 5 ve 6. beyitler *Mecmua*’da yoktur.

2 Kıymetin cevherümüŋ bilmedi sarrâf-ı zamân
Yirlere çaldı felek hâk ile yeksân oldı

3 ‘Arz-ı hâl idemedüm yâri görüp aglamadan
Yılda bir ‘îd olup ol dahı bârân oldı

4 Hattı geldi diyü hâli viricek kara haber
Zülf-i dil-ber işidüp hayli perîşân oldı

5 Ham idüp kaddümi âh okların atdum seherî
İrmedi menzil-i maksûda niçe ân oldı

6 Sundı bir câm-ı cihân-bîni seher pîr-i mugân
Dü cihân nakşı o mir’ât ile seyrân oldı

7 Dil-i **Rahmî**de karâr itmedüŋ ey genc-i murâd
Yıllar oldı ki anuŋ hâtırı vîrân oldı

209

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Gama mu’tâd olan göŋlüm ‘aceb dîvânedür şimdi
Ümîd-i vuslat itmez minneti hicrânadur şimdi

2 Şarâb-ı ‘ışkı şunlar kim çeküpdür câm-ı vahdetden
Fenâ bezminde lâ-ya’kıl olup mestânedür şimdi

---

2 zamân: cihân D // felek: zamân D.
3 olup: olup âh D.
5 kaddümi: kaddini D.
209 D 43a; PB 608a; T 46; *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 796, 66a; İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, C. 1, s. 285.
1 minneti: niyyeti D.
2 şunlar: anlar T // bezminde: kûyında D, T.

3 Debistân-ı mahabbetde ruhuŋ şevkiyle dil tıflı
Gülistân okıyup meyli Bahâristânadur şimdi

4 Şu şeh kim efser-i Dârâya hergiz başın egmezdi
Fenâ deştinde mûra üstühᵛânı hânedür şimdi

5 Ferîdem dirse lâyık hırmen-i dehr içre **Rahmî**nüŋ
Bu şi'ri vasf-ı hâl-i yâr ile bir dânedür şimdi

210

[mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün]

1 Âhumdan âsmâna yir yir tarâka düşdi
Nergis gibi her encüm göz açdı baka düşdi

2 Kaddüŋ hayâli ile bâg içre eşk-i çeşmüm
Serv ayagına ey gül su gibi aka düşdi

3 Cismüm hayâl-i fânus cân anda şem'a beŋzer
Mihnet şebinde âhum od gibi yaka düşdi

4 Çün kur'a saldı sûfî hûr ile geldi kevser
Mahbûb u bâde ey dil ehl-i mezâka düşdi

5 Şem'-i ruh-ı visâlin agyâra yandıraldan
Hâkister oldı **Rahmî** nâr-ı firâka düşdi

211

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Debîr-i sun' kim tevkî'-i ebrûsın ezel yazdı
Berât-ı hüsninüŋ dîvânı her satrdan güzel yazdı

---

3 debistân-ı: bu bustân-ı D, zemistân-ı T, dilistân-ı Mecmua.
4 başın: baş T, Mecmua // ẖânedür PB, Mecmua: lânedür D, T.
5 vasf-ı ẖâl-i yâr ile: ẖâl-i yâr ile hemân D, T.
210 D 43b; PB 609a; T 46; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 796, 50b.
211 D 43b.

2 Zuhûr-ı hatt-ı reyhânîye ta'lîk eyleyüp vaslın
Cevâb-ı ruk'amuz her niçe vech-i muhtemel yazdı

3 Muhakkak nesh ider mihr ü vefâ meşkin ider yâr
Göŋül levhine çok müsvedde-i tûl-i emel yazdı

4 Derûnum kırmadan şâhum sakın defter-nüvîs-i 'ışk
Yirine Kays u Ferhâduŋ beni ni'me'l-bedel yazdı

5 Leb-i yâkûtı tarf-ı nüsha-i hüsn-i celîsinde
Gubâr-ı hatt ile gâyet muhayyel bir mahal yazdı

6 Sülüs hatla 'Utârid-safha zîb-i âftâb olsun
Ki kilk-i şîve-zây-ı **Rahmi** böyle bir gazel yazdı

212

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Mahabbet bir kabâ-yı 'âriyetdür niçe ten geydi
Anı geh Vâmık u Mecnûn gâhî Kûhken geydi

2 Bahâr irdi harâretden 'arak-rîz olıcak gülşen
Sefîdî câmesin nâzüklük ile yâsemen geydi

3 Gülistân-ı çemende nâle eylerken 'arûs-ı gül
Kabâ-yı sebz içine al vâlâ pîrehen geydi

4 Kabâ-yı sebz dikdi serve hayyât-ı ezel ammâ
O hil'at aŋa kûteh geldi ol nâzük-beden geydi

5 Görüp erbâb-ı câhı **Rahmi**yâ meyl itme dünyâya
Çıkardı hil'at-ı şâhîyi ol âhir kefen geydi

---

2 "ta'lîk" metinde "ta'alluk" şeklindedir. Ancak bu durumda vezin bozulmaktadır.
212 D 43b; T 45.

213

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Seng-i sabr ile dile salmış iken bünyâdı
Seyl-i gam eyledi vîrân bu harâb-âbâdı

2 'Asker-i gamla belâ milketinüŋ hüsreviyem
'Işk derbendine saldum karavul Ferhâdı

3 Tekye-i gamda mürîd olmış idüm Mecnûna
Mürşid-i 'ışk olup eyleyicek irşâdı

4 Giceler taşra gelüp külbe-i ahzânumdan
Hem-dem olup seg-i kûyuŋla idem feryâdı

5 Teng-dil kalmış iken gonca gibi hâr-ı cefâ
Göŋlümi açmaya sahn-ı çemenüŋ şimşâdı

6 Âdem öldürmek içün bâde ile ey hûnî
Sürh-pûşîde olupdur gözüŋüŋ cellâdı

7 **Rahmi**yâ yâre didüm mûy-ı miyânını görüp
Bir kıl üstinde durur hûbluguŋ bünyâdı

214

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Lebüŋ şevkiyle şol deŋlü akar bu çeşmümüŋ yaşı
Ki la'l-i âb-dâr oldı ser-â-ser 'âlemüŋ taşı

---

213 D 44a; T 47.
2 karavul: kara-dil D.
3 mürîd: ferîd D.
5 – D.
7 üstinde: üstüne T.
214 D 44a; T 47.

2 Yapardı âşyân murg-ı mahabbet başum üstinde
Baŋa Mecnûn diyü etfâl-i ‘âlem urmasa taşı

3 Tırâş it levh-i dilden sûret-i kaydı kalender-vâr
Ki saŋa dimesün kimse gözi üstinde var kaşı

4 Temâşâ itmedi mey-hâne-veş bu ‘işret-âbâdı
Velî geşt itdi etrâfı cihânuŋ rind ü kallâşı

5 Vucûdum **Rahmi**yâ sahrâ-yı gamda şehr-i Bursadur
Revân olup kesilmez san ki çeşmümdür Pıŋarbaşı

215

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Urup seng-i cefâ bir lâle-ruh cismüm figâr itdi
Melâmet güllerin hâk-i vücûdum âşkâr itdi

2 Sirişkin bahr iden irse yiridür vasl-ı dil-dâra
Ki zîrâ ‘âlemüŋ bünyâdı âb üzre karâr itdi

3 Dehân açmaz sadef-veş gayra dil râzın ‘ayân itmez
Dür-i maksûdı her kim bahr-i ‘ışk içre kenâr itdi

4 Ferâgat sebze-zârın seyr iderken murg-ı vahşî-vâr
Beni şeh-bâz-ı ‘ışkuŋ irdi cânâ hoş şikâr itdi

5 Vücûdı cevherüŋ **Rahmî** müşâbihdür dimiş mâha
Hakîkatde velî mâhiyyetüŋ mihr i’tibâr itdi

---

2 âşyân: âşyâne T / mahabbet: mihnet T.
215 D 44a.

216

[mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün]

1 Gördükde tâb-ı hüsnüŋ teb tutdı âftâbı
Def'-i harâret eyler günlük idüp sehâbı

2 Bir serv ayagına cûy oldı eşk-i çeşmüm
Çarhuŋ o cûy içinde var nice âsyâbı

3 Hatt-ı lebüŋ yanında teb-hâle mi nigârâ
Yâ Hızr eline almış bir şîşe-i gül-âbı

4 Murg-âb-ı şâdiyiçün olmışdur âşyâne
Seyr eyle sâgar içre her nabza-i(?) habâbı

5 La'l-i leb-i nigârı öpdürdi meclis içre
El üzre tutsa **Rahmî** nola şarâb-ı nâbı

217

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Var iken hâl-i ruhuŋ geldi hat-ı hoş-bû dahı
Mülk-i Rûma fitne saldı bir tarafdan bu dahı

2 Lâlelerden al hargehler salınca şâh-ı gül
Kurdı sahrâda habâb-ı cûy bir ordu dahı

3 'Işk harfi dilde olmışdı ki nakş-ı fi'l-hacer
Kilk-i kudret yazmadan levh üstine yazu dahı

4 Kâmetüm ham zerddür hem ebr-veş yaşum revân
Bundan özge baŋa neyler ol kemân-ebrû dahı

---

216 D 44b.
217 D 44b.

5 Her sühanver lâl olur görse kelâmuŋ **Rahmi**yâ
Var mı bir sihr-âferîn hâmeŋ gibi câdû dahı

218

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1 Geçüp meyden göŋül mey-hânede[n] gerçi ayak çekdi
Kemend-i şevk ile yine harâbâta 'arak çekdi

2 Şeb-i gamda görüp kûyında yârüŋ şeb-rev-i mâha
Niyâm-ı sîneden âhum gice yalıŋ yarak çekdi

3 Şarâb-ı nâz içüp bezm-i ruhında gamzesi câna
Ele geh hançer aldı mest olup gâhî tayak çekdi

4 Gam-ı hatt-ı ruh-ı cânâne çün başuma yazudur
Bu hattı alnuma rûz-ı ezelde dest-i Hak çekdi

5 Dür-i mengûşuŋı **Rahmî** çemende şöyle vasf itdi
Kalender-vâr güller gûş idüp bir bir kulak çekdi

219

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Meclisde piyâle leb-i cânâneye döndi
Nûş eylemeden dil anı mestâneye döndi

2 Geh çarh urur seng-i cefâyı gehî etfâl
Mecnûn gibi dil arada dîvâneye döndi

3 Vîrân ideli mülk-i dili seng-i havâdis
Göŋlüm der ü dîvârı yıkık hâneye döndi

---

218 D 44b.
219 D 44b-45a; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 796, 50b.
3 seng-i: tîr-i D.

4 Üftâdeŋ eger olmasa ey şem'-i şeb-efrûz
Pervâne gice üstüŋe pes yâ neye döndi

5 Hâl-i ruhuŋuŋ vasfı dil-i **Rahmî**de cânâ
Şol mûr dehânına düşen dâneye döndi

220

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Yaşumı al itdügi bu hatt-ı yârüŋ mevsimi
Lâleler peydâ ider evvel-bahâruŋ mevsimi

2 Gülşen içinde miyân-ı serve el urmış çenâr
Nükte ile dir aŋa geldi bahâruŋ mevsimi

3 Hüsn-i yârüŋ hâletin bir 'âşıka sordum didi
Âdemi dîvâne eyler ol diyâruŋ mevsimi

4 Pây-ı bîde bir gümüş tâs ile su döküp çenâr
Raks urup dir aŋa geldi cûy-bâruŋ mevsimi

5 Saldı girdâb-ı belâya bulmadı hergiz kenâr
Rahmiyâ dil zevrakını rûzgâruŋ mevsimi

221

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün]

1 Cânâneyi cân görmege kasr-ı tene geldi
Göz merdümi seyrâna anı revzene geldi

2 Hâl-i lebi üstindeki hatt-ı ruh-ı cânân
Şol mûr durur dâne içün hırmene geldi

---

220 D 45a.
221 D 45a.
1 Bu beyit, *Ahdî Tezkiresi*'nden hareketle T'de müfredler arasında yazılmıştır (T, s. 50; Tezkire için bk. Solmaz, age, s. 313). / seyrâna: görmege D.

3 Ölçerse göŋül nâr-ı gamı sînede dir cân
Od almaga abdâl yine külhana geldi

4 Gerçi ki levendâne revişlerle güzel çok
Nazüklük o serv-i kad-i sîmîn-tene geldi

5 Bülbül düşicek hançer-i hâr üstine gonça
Çâk itdi girîbânını tâ dâmene geldi

6 ‘Işkuŋ ki ezel sînemüzi eyledi mesken
Gencîne-i sultânî idi mahzene geldi

7 Feryâd-künân kûyuŋa geşt eyledi **Rahmî**
Şol bülbül-i şeydâ gibidür gülşene geldi

222

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Ögredür gamzelerüŋ çeşmüŋe sehhârlıgı
Aŋdurur hâl ü hatuŋ turraŋa tarrârlıgı

2 Jâle nakdin nola harc eylese mihrüŋe çenâr
Var durur devr-i hazânda elinüŋ tarlıgı

3 Başum üzre dikilürse nola âhum ‘alemi
Virdi sultân-ı mahabbet baŋa serdârlıgı

4 Nakd-i cân vir alıgör derdini dir göŋlüme dil
Pend idüp oglana ısmarladı bâzârlıgı

5 Virdi la’lüŋ haberin açdı seher bâd-ı sabâ
Gonçaya ‘ârız iken hayli göŋül tarlıgı

---

222 D 45a-45b; PB 575a; K 471. Ahmet Paşa’nın gazeline naziredir. PB, 574a.
5 – PB, K.

6 Câm-ı Cemşîd fenâ buldı diyü bezmde ney
Diŋmedi subha degin nâle kılup zârlıgı

7 Sîne-ber-sîne idük yâr ile tenhâ bu gice
Pîrehen itmese ger arada agyârlıgı

8 Mâni-i vaktî durur sûret-i şi'rüŋ **Rahmî**
Âferîn destine gösterdi kalem-kârlıgı

223

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Tolıdur 'ışkuŋ şarâbından felek hum-hânesi
Nûş idüp Mecnûn ile olduk anuŋ mestânesi

2 Bezm-i vahdet içre bir şem'-i İlâhîdür ki 'ışk
Per yakar ol şem'e Cibrîl olımaz pervânesi

3 Niçe sûretden görinür cilve-gâh-ı mümkinât
'Işk bir mahbûbdur diller anuŋ dîvânesi

4 Üstühᵛân-ı kelle-i Cemde bu sır mektûb imiş
Câm-ı 'âlem-bîn iken elde tolı peymânesi

5 Bir sadefdür bahr-ı 'ışk içinde 'âlem **Rahmi**yâ
Kimse bilmez kıymetüm anuŋ benem dür-dânesi

---

6 ney: dil D.
7 – D.
8 şi'rüŋ: naẓmuŋ D.
223 PB 617b; K 471-472; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4228, 20b. PB'de zemin şiir Zihnî'ye ait olarak gösterilmiş, ardından Hayâlî, Şâhî ve Rahmî'nin nazireleri yazılmıştır. Hayâlî ile Rahmî'nin gazelleri arasında muhteva açısından büyük bir benzerlik vardır. Bu husus göz önüne alınırsa, ilgili gazelin Zihnî'nin değil de Hayâlî'nin gazeline nazire olabileceği söylenebilir. İlgili nazireler için bk. PB, 617a-617b.
4 sır: söz *Mecmua*.

224

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Yed-i kudret ki ezel hâkümi tahmîr itdi
'Işk bünyâdını ol hâk ile ta'mîr itdi

2 Cân-ı şîrîne ruhuŋ resmini gösterdi hayâl
Sanki Şavur durur ol Hüsrevi tasvîr itdi

3 Taglar sanma görinen ger üşüp 'asker-i gam
Yakdı dil milk[et]ini cümle kara yir itdi

4 Mushaf-ı hüsnüŋi derk itmez iken ehl-i 'ukûl
Hâşiye yazdı hatuŋ âyeti tefsîr itdi

5 Her gazel kim didi evsâf-ı hatuŋda **Rahmî**
Safha-i bâb-ı 'atâdur anı tahrîr itdi

225

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

1 Ey baŋa cevr idici Sitanbul dilâveri
Nâz eyleme iŋende hey âfet gel e beri

2 Gelmes[se] küsdi sanma ki bilmes oda yolın
Turma be-hey cülâbi yetiş var al a beri

3 Var kûyına figân idüp ol dil-berüŋ dilâ
Tâ kim işide rahm ide şâyed gele beri

4 Gör kim ne hâle irdi gözüm görmeyüp seni
Bir kez efendi gel nazar eyle hele beri

---

224 ***Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 2860, 70a.** Manzûmenin üstünde "Gazel-i Rahmî" başlığı vardır.

3 İlk mısrada veznin doğru çıkması için "tag" kelimesinin imaleli olarak bir buçuk hece değerinde okunması gerekmektedir.

225 PB 632a. Firâkî'nin gazeline naziredir.

5 Sohbet yaragını yine hep hâzır eyledük
Ser-keşlik itmeyüp yine gelseŋ nola beri

6 Ol şûh-ı ‘âleme içelüm çifte tolular
Sâkî oturma sâgarı toldur al a beri

226

[müstef'ilâtün müstef'ilâtün]

1 Tîr urdı câna kaşuŋ kemânı
Ok buldı yirin dir gören anı

2 Var ise ‘ilm-i ihfâyı bilür
Görinmez oldı yâruŋ dehânı

3 Hattuŋ göricek gitdi hayâtum
El-hattu bâkî ve'l-'ömri fânî

4 Döndüm hayâle hâlüm vasatdur
Fikrümde yâruŋ mûy-ı miyânı

5 **Rahmî** nigâruŋ ruhsârı şem'in
Vasf eyler iken yandı zebânı

227

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Geç bu dünyâdan müyesser ola yâruŋ vuslatı
Kesreti terk itmeyen bulmaz makâm-ı vahdeti

2 Olmışam ma'nâ yüzinde sanki fânûs-ı hayâl
Nakş olaldan levh-i dilde bir nigâruŋ sûreti

---

226 PB 571a; MN 2992-2993; K 470. Mesîhî'nin gazeline naziredir.
3(b) Çizgi (yazı) kalıcı, ömür geçicidir.
227 PB 619a; MN 2656; K 472. Ahmedî'nin gazeline naziredir.
2 nigâruŋ: perînüŋ PB, K.

3 Şehr-i ‘ışk içre bu sînem san melâmet tablıdur
Çalınur her rûz u şeb derd ü gam ile nevbeti

4 Kâr u bârın ‘âlemüŋ terk eyleyüp Ferhâd-veş
‘Işk sahrâsında mesken eyle kûh-ı mihneti

5 Hâk olanuŋ **Rahmi**yâ şimşâd-kadler ‘ışkına
Deşt-i gamda servler bitürdi yir yir türbeti

228

[fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

1 Mısr-ı hüsnüŋde ki güm kıldı göŋül cân u seri
Şâm-ı zülfüŋde imiş aldı lebüŋden haberi

2 Haber-i fürkat-i gülden ki kelâm itdi sabâ
Bülbülüŋ lâle-sıfat kan ile toldı cigeri

3 Cigeri gamzeŋ okı deldi vü dilden geçdi
Cânuma urdı revân urmadı sînem siperi

229

[mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün]

1 Mecnûn kaçan ki ‘ışk iline pâdişâh idi
Âhı ‘alem ü figânı tabl u gamı sipâh idi

2 Mecnûn belâ vilâyetinde şehriyâr iken
Jûlîde-mûyı üstine çetr-i siyâh idi

---

3 melâmet: mahabbet MN // derd ü: dest-i MN.
4(a): Kâr-bârın terk idüp dil ‘âlemüŋ Ferhâd-veş MN // eyle: itdi MN.
5 olanuŋ: olanlar PB, K. // yir yir: ḫâk-i PB, K.
228 *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 2209, 6a.
229 *Mecmua-i Eş’âr*, 06 Mil Yz A 4277, 121a.
1 İkinci mısrada vezin bozuktur.
2 İlk mısrada vezin aksamaktadır.

3 Mecnûn teninde tîr yiter elif ….. dilâ
Mihnet şebinde Leyli içün şekl-i âh idi

4 Mecnûn başında kim var idi âşyân-ı murg
‘Ankâ-yı ‘ışka kûh-ı belâda penâh idi

5 Mecnûn hayâl-i Leyli güzer itmege müdâm
Rahmî teninde her bir elif togrı râh idi

230

[mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün]

1 Nihâl-i kâmeti üstinde yârüŋ [sebz] destârı
Yeşil tûtî durur kim mesken itmiş ser-i gülzârı

2 Yüzinde berk urur nûr-ı Muhammed mihr ü meh-âsâ
Delîl oldı anuŋ âl-i ehil oldugna ruhsârı

3 Tavâf-ı Ka’be isterseŋ cemâlin kıble-gâh eyle
Zuhûr itmiş durur anda siyâdet nûr-ı ……

4 Meger kim ravza-i ‘ulyâ olaydı hâmi-i ekber
Salaldan gün gibi pertev anuŋ envâr-ı dîdârı

5 Nazîrin görmeye mir’ât-ı hurşîde nazar kılsa
Felek devr eyledükce **Rahmi**yâ bu çarh-ı devvârı

---

230 ***Mecmua-i Eş’âr*****, 06 Mil Yz A 4277, 102b.**
1 “sebz” kelimesi yazmada çok net okunamamaktadır. “siper” yahut “seyr” gibi okunabilecek biçimde yazılmıştır. Ancak kelimenin, anlamca “sebz” olması gerektiğini düşünüyoruz.

231

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Zâga 'arz eyleme bülbül var iken gülşenüŋi
Hâr [u] hasdan sakın ey tâze gülüm dâmenüŋi

2 Tîrüŋi göndericek sîneye ey kaşı kemân
Hayr makdem diyü bagrına çeker demrenüŋi

3 Mihr ü mâh ile felek kûyuŋı tokuz tolanur
Âstânuŋda görem diyü ruh-ı rûşenüŋi

4 Zer-i hâlis gibi zerd itdi yüzüm âteş-i 'ışk
Sanemâ göreli 'âlemde bu sîmîn tenüŋi

5 Tab'-ı mevzûnuŋa her vech ile tahsîn eyler
Rahmiyâ her kim işitse gazel-i ahsenüŋi

232

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 Yâr bakmaz hâlüme ahvâl bir yüzden dahı
Tâli'üm idbârda ikbâl bir yüzden dahı

2 Nat'-ı gerdûn dehr-i lu'bet-bâzinüŋ sandugıdur
Halka her gün 'arz ider eşkâl bir yüzden dahı

3 'Aklum alan sanma ân-ı hüsnidür cânânumuŋ
Zülf bir yüzden görinür hâl bir yüzden dahı

4 Yâri görsem diyü reml atdum rakîb irişdi âh
Tâli'ümde geldi nâ-geh fâl bir yüzden dahı

---

231 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 796, 69a.
232 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 4228, 53b.

5 Rûy-ı yâre hatt-ı gevher-bâr gelmiş didiler
Rahmiyâ dillerde bu akvâl bir yüzden dahı

RUBAİ

RUBÂ'Î[-İ] RAHMÎ*

[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ]
[mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ]
Ân-râ ki dil ez-'ışk pür-âteş bâşed
Her kıssa ki gûyed heme dil-keş bâşed
Tu kıssa-i 'âşıkân hemî kem şinevî
Bişnev bişnev ki kıssa nihân hoş bâşed[248]

* Bu rubainin Bursalı Rahmî'nin olması çok kuvvetle muhtemeldir. Çünkü öncelikle ilgili mecmua 1596 tarihinde yazılmıştır. Ayrıca bu manzûmenin biraz altında aynı şaire ait olduğunu kesin olarak bildiğimiz bir beyit (G 114/2) geçmektedir. Yine aynı yazmada "Fî-hakkı Rahmî Çelebi…" diye başlayan ve Rahmî Çelebi hakkında bilgi veren ibare de geçmektedir. 06 Mil Yz A 7077, vr. 51a. Rubai vezin ve anlam açısından biraz sorunludur. Konuyla ilgili "Nazım Şekilleri" bölümüne bakılabilir.

[248] Onun için ki aşktan gönül ateşle dolsun [veya aşk ile gönül pür-âteş olduğu (olacağı) için], söylediği her kıssa (ile) herkes dil-keş olur, sen âşıkların kıssasını az dinliyorsun, dinle dinle, zira gizli kıssa hoş olur.

BEYİTLER*

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Geh safâ buldı göŋül âyinesi gâh keder
'Âlemüŋ hâli budur böyle gelür böyle gider

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

2 Gözi nûrı geçerken çeşme-i hurşîd-i eflâküŋ
Yüzi suyını dökdi yirlere rûy-ı 'araknâküŋ

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

3 Visâlüŋ zevki dâyim dilden ey rûh-ı revân gitmez
Bu tenden nitekim haşr oldıgından soŋra cân gitmez

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

4 Urmışam mûy-ı sefîd ile reh-i cânâne ser
Bir cüvâna 'âşık oldum dostlar pîrâne-ser

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]

5 Tâc eylemiş meded o şehüŋ hâk-i râhını
Mâhuŋ başına olduraүın şeb-külâhını

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

6 Tîg-i mihnetden ki sînem zahmnâk olmış yatur
Hâkdür seylâb-ı gamdan çâk çâk olmış yatur

---

* D'de "METÂLİ'-İ ZÎBÂ" başlığı vardır. Ancak beyitler içinde matla olmayanlar da olduğundan bu başlık tercih edilmemiştir.

1 D 46a; T 51; Kılıç, agt, C. II, s. 752.
2 D 46a.
3 D 46a.
4 D 46a.
5 D 46a; T 50; Solmaz, age, s. 313.
6 D 46a; T 50; Solmaz, age, s. 313.

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
7 Verd-i rûyuŋ baŋa bir âl itdi alin bilmedüm
Kaşlaruŋ kaddüm hilâl itdi hayâlin bilmedüm

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
8 Bî-basîret olımaz müdrik-i feyz-i dîdâr
Herkese nûr görinmez Cebel-i Mûsîden

[mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün]
9 Tâ-key dürûg bizlere ey bî-vefâ yiter
'Ömrüm dükendi va'de-i vuslat dükenmedi

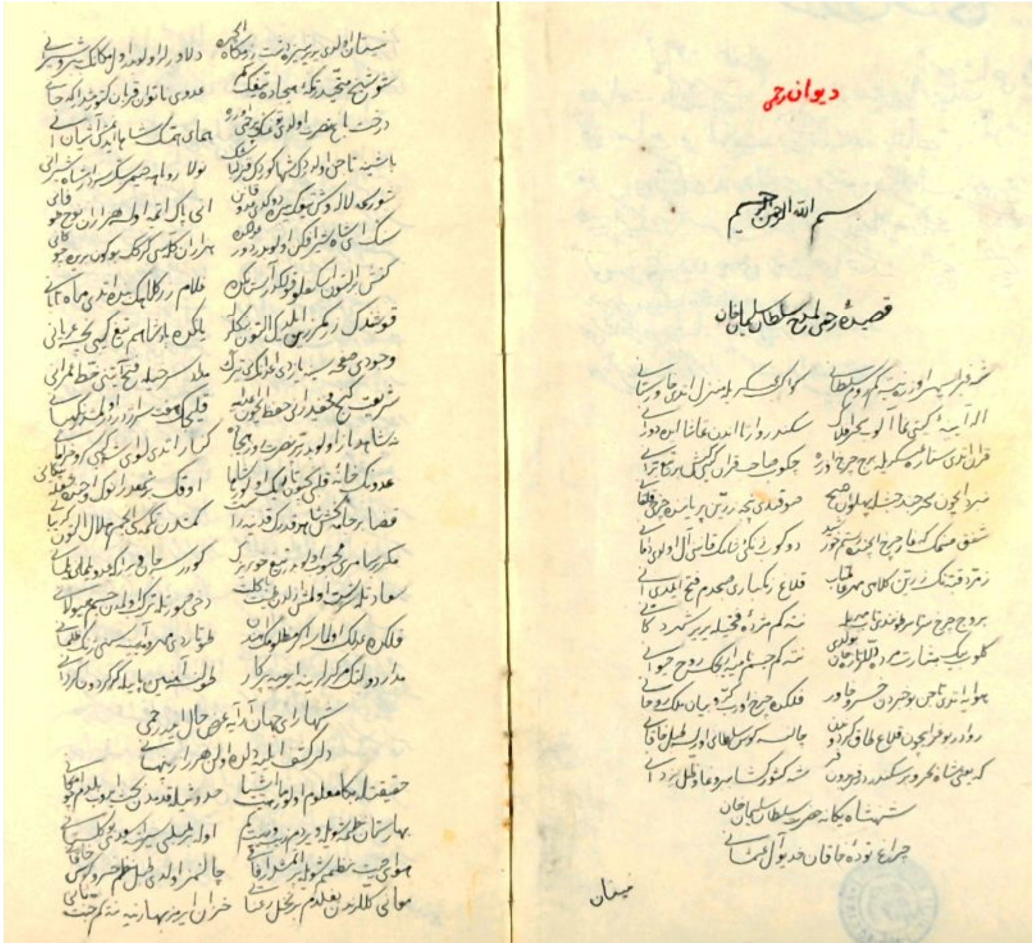
[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
10 Resen üzre çıkup alsa ele gün gibi mîzânı
Terâzûdan iner cânânedür ol Yûsuf-ı sânî

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
11 Felekler sakfını yıkmaga mâh-ı nev teber almış
Ulaşmasun diyü bâm-ı sipihre nâr-ı sûzânum

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
12 Kaşı yayın görüp meydân-ı hüsn içre neler çekdük
Hat-ı Şebdîzinüŋ pâ-mâli ol da göresin tozı

---

7 D 46a; T 50; Solmaz, age, s. 313.
âl: el T.
8 D 46b.
9 *Mecmua-i Eş'ar*, 06 Mil Yz Ceb A 13, 20a.
10 Riyâzî, *Tezkire-i Riyâzî*, 67a.
11 TB 370.
12 TB 369.

دیوان رحمی

بسم الله الرحمن الرحیم

قصیدهٔ رحمی در مدح سلطان سلیمان خان

Divan-ı Rahmî'nin başlangıcı (06 Mil Yz A 6803/1, 1b-2a).

KAYNAKLAR

Ahmet Paşa Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

AK, Coşkun, *Muhibbî Divanı*, KTB Yayınları, Ankara, 1987.

AK, Coşkun, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2001, 2 C.

AKSAN, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara, 1999.

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1971-1977, 3 C.

AKÜN, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, C. 9, s. 394-396.

AMBROS, Edith Gülçin , "Osmanlı Gazelinin Uzunluğunda Görülen Gelişmeler: 16. Yüzyılda Durum", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları*, Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı II, Volume: 20, Harvard University, 1996, s. 1-8.

ATLANSOY, Kadir, *Bursa Şairleri*, Asa Kitabevi, Bursa, 1998.

AVŞAR, Ziya, *Revânî Dîvânı*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2007.

AYNAGÖZ, Pervin, *Bursalı Rahmî: Gül-i Sad-berg*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 1985.

AYNAGÖZ, Pervin, "Bursalı Rahmi'nin "Gül-i Sad-berg"i Üzerine Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), C. 3, S. 1, Elazığ, 1989, s. 1-27.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Mü'ellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, Beyrut, 1992, 2 C.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyli alâ-Keşfi'z-Zünûn*, Beyrut, 1992, 2 C.

Beyânî Mustafa bin Cârullah, *Tezkiretü'Ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara, 1997.

Beyânî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, KTB Yayınları, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83502/beyani----tezkiretus-suara.html (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara, 2008.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1991.

BİRİCİ, Sevim, *Şâh u Gedâ (Şâh u Dervîş) Mesnevîleri ve Bursalı Rahmî'nin Şâh u Gedâ'sı*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007.

BORANOĞLU, Turan, *Bursalı Rahmî Çelebi Divanı'nın Tahlili*, Fırat Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000.

CANIM, Rıdvan, *Edirne Şâirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

CANIM, Rıdvan, *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, AKM Yayınları, Ankara, 2000.

CENGİZ, Halil Erdoğan- Eren, Gönül Hatay, *Rahmî-i Harputî Divanı*, KB Yayınları, Ankara, 1996.

ÇAKIR, Zehra Vildan, *Hevâyî (Abdurrahman, Kubûrî-zâde) Dîvânı'nın Tenkidli Metni ve İncelenmesi*, Trakya Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1998.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12 (Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), İstanbul, 1982, s. 641-686.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XXV (M. Çavuşoğlu'na Armağan-I), İstanbul, 2005, s. 57-68.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1994.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.

ÇINARCI, M. Nuri, *Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in Tezkiretü'ş-Şu'arâsı ve Transkripsiyonu*, Gaziantep Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2007.

DERDİYOK, İ. Çetin, "Gül-i Sad-berk", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 14, İstanbul, 1996, s. 225-226.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1983.

Dîvân-ı Maksadî ve Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 2745.

Dîvân-ı Rahmî, 06 Mil Yz A 6803/1.

"Dîvân-ı Rahmî[Kırımlı]", *Mısır Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, Kahire, 1989, C. II, s. 68-69.

"Dîvân-ı Rahmî[Kırımlı]", *Kitab-hane-i Ayetullah el-uzma el-Mar'aşi el-Necefi*, Haz. Hüseyin Muttaki, ?, 2002, C. I, s. 119.

Dîvân-ı Sâlih Çelebi (Celâl-zâde), Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yz 3846.

ELMAS, Sevgi, *Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Trakya Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1997.

ERDOĞAN, Mustafa, "Bursalı Rahmî'nin Divanı Üzerine", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, S. 34, Erzurum, 2007, s. 21-45.

ERDOĞAN, Mustafa, *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, GÜSBE, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, 2 C.

ERDOĞAN, Mustafa, "Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûlî Örneği", *Erdem*, S. 53, 2009, s. 55-81.

ERİŞEN, Gülgun, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i*, Ankara Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990.

ERİŞEN, Gülgun, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, C. X, S. 1, Ankara, 1992, s. 285-315.

ERÜNSAL, İsmail E., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1984, S. IV, s. 1-17.

Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz'u, Haz. Rıza Oğraş, KTB Yayınları, e-kitap, www.kulturturizm.gov.tr, Burdur, 2001.

ESİR, Hasan Ali, *Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebi'nin Mektupları) İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, Rize Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Trabzon, 2006.

EYÜBOĞLU, E. Kemal, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul, 1973-1975, 2 C.

Fuzûlî Divanı, Haz. Kenan Akyüz-vd., Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

Gelibolulu Mustafa Ali, *Divan I*, Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard, 2006.

GİBB, E. J. Wilkinson, "Rahmî", *Osmanlı Şiir Tarihi A History of Ottoman Poetry III-V*, Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 320.

Hayâlî Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

Hayretî, *Divan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981.

HAYYAMPUR, A., *Ferheng-i Sühanverân*, Tebriz, 1340.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, "Rahmî (Harputlu)", *Son Asır Türk Şairleri*, AKM Yayınları, Ankara, 2002, C. IV, s. 1775-1776 (İlgili cildi haz. İbrahim Baştuğ).

İNCE, Adnan, *Tezkiretü'ş-Şuara Sâlim Efendi*, AKM Yayınları, Ankara, 2005.

İPEKTEN, Haluk, *Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvanı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974.

İPEKTEN, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yayınları, İstanbul, 1996.

İPEKTEN, Haluk-vd, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, KTB Yayınları, Ankara, 1998.

İSEN, Mustafa, *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

İsmail Beliğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, SK, Lala İsmail Bölümü, 366.

İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Haz. Abdulkerim Abdülkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985.

İZ, Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, 2 C.

Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzûm Eserler Bölümü, 1325.

KAPLAN, Yunus–Poyraz, Yakup, "Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı-, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi15pdf/kaplan_yunus_yakuppoyraz.pdf (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Volume: 3, Issue: 15, s. 151-175.

Karaçelebi-zâde Abdülazîz, *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 240.

Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübü ve'l-Fünûn*, Beyrut, 1992, 2 C.

KAVCAR, Cahit, "Rahmi," *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, Ankara, 1978, C. XXVII, s. 209.

KAYA, Doğan, *Şairnâmeler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1990.

KILIÇ, Filiz, *Meşairü'ş-Şuara*, İnceleme Tenkitli Metin, GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 1994, 2 C.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara, 1989, 2 C.

Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuara*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, KTB Yayınları, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretus-suara.html (Erişim Tarihi: 17/04/2011), Ankara, 2009, 2 C.

Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB Yayınları, İstanbul, 2002, 4 C.

KORTANTAMER, Tunca, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1991-92, S. 7 (Âmil Çelebioğlu Armağanı), İstanbul, 1993, s. 337-365.

KÖKSAL, M. Fatih, *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2001.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Yayına Haz. Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Köprülüzade Mehmet Fuat, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi XVI ıncı Asır*, Muallim A. Halit Kitaphanesi, Basım Yeri ve Tarihi Yok.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Haz. Hayrettin Karaman-vd., TDV Yayınları, Ankara, 2006.

KURNAZ, Cemal, *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

KURNAZ, Cemal-Çeltik, Halil, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yayınları, Ankara, 2010.

KUT, Günay, *Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi*, Harvard Üniversitesi, Harvard, 1978.

KUT, Günay, *Yazmalar Arasında Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*, Simurg, İstanbul, 2005.

KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî ve Dîvânından Seçmeler*, KTB Yayınları, Ankara, 1988.

KÜÇÜK, Sabahattin, "16. Yüzyıl Şâirlerinden Bursalı Rahmi Çelebi ve Şiirleri", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1991-92, S. 7 (Âmil Çelebioğlu Armağanı), s. 423-472.

KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.

Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara, 1994.

LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1958.

LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 1988, 1 C.

Mecmua-i Eş'âr ve Fevâ'id, 06 Mil Yz A 42.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 54.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 485.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 730.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 796.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 801.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 803.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 1641.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 1998.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 2209.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 2860.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 3128.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 3291.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 3682.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 3940.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 4228.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 4277.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 4453.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 4468.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 6774.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 7077.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz A 7131.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz Ceb 110.

Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil Yz Ceb A 13.

Mecmua-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, 547.

Mecmua-i Eş'âr, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4962.

Mecmua-i Eş'âr, SK, Fatih Bölümü, 4078.

Mecmua-i Eş'âr, SK, Halet Efendi Mülhakı Bölümü, 245.

Mecmua-i Eş'âr, TDK Kütüphanesi, Yz 503.

Mecmua-i Eş'âr, TDK Kütüphanesi, Yz A 419.

Mecmua-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, 1207.

Mecmua-i Eş'âr, TTK Kütüphanesi, Yz 460.

Mecmua-i Eş'âr, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler, 1083.

Mecmua-i Gazeliyyât, SK, Hâlet Efendi İlâvesi Bölümü, 172.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Yayına Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, 6 C.

MERMER, Ahmet, "Âzerî İbrahim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl'i", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1991-92, S. 7 (Âmil Çelebioğlu Armağanı), s. 473-500.

MERMER, Ahmet, *Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2004.

MERMER, Ahmet-vd, *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*, TDV Yayınları, Ankara, 2009.

Mesîhî Dîvânı, Haz. Mine Mengi, AKM Yayınları, Ankara, 1995.

Millî Kütüphane Yazmalar Katalogu-VI (Türkçe Divanlar), Haz. Müjgan Cunbur-vd., Ankara, 2001.

Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min-Fevâidi'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Haz. Pervin Çapan, AKM Yayınları, Ankara, 2005.

Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik* (*Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*), Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, 5 C.

OKUYUCU, Cihan, *Cinânî Hayatı Eserleri Divanının Tenkidli Metni*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.

ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, TDV Yayınları, Ankara, 1992.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, Haz. Abdullah Yeğin-vd, Türdav, İstanbul, 1985.

ÖNDER, Fatma Keleş, *Kırımlı Rahmî Efendi Sefaretname-i İran(1747)ın Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Kırıkkale Üniversitesi, SBE, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2002.

ÖZCAN, Nuri, "Rahmi Bey", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul, 2007, s. 422-423.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, 4 C.

PERTSCH, W., Die Turkischen Handschriften der Köniiglischen Bibliothek zu Berlin, Berlin 1889.

Pervane Bey Nazîre Mecmuası, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, 406.

Rahmî, *Şehrengiz-i Yenişehir*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 597.

"Rahmî (Harputlu)", *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, C. 7, s. 270.

"Rahmî Abdürrahîm Efendi (Erzurumlu)", *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, C. 7, s. 270.

"Rahmî Abdürrahîm Efendi", *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, C. 7, s. 270.

"Rahmî Efendi (Külhaşoğlu)", *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, C. 7, s. 270.

"Rahmî İbrahim Efendi", *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, C. 7, s. 271.

"Rahmî Mehmed Bey", *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, C. 7, s. 271.

"Rahmî Mustafa (Kırımlı)", *TDEA*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, C. 7, s. 271.

Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük, Haz. Sadık Erdem, AKM Yayınları, Ankara, 1994.

Riyâzî Mehmed Efendi, *Riyâzü'ş-Şuarâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih Bölümü, 765.

SARAÇ, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

SEVENGİL, Refik Ahmed, *Eski Şiirimizin Ustaları*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1964.

SOLMAZ, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, AKM Yayınları, Ankara, 2005.

SUNGUR, Necati, *Âhî Divânı*, KB Yayınları, Ankara, 1994.
Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Yayınları, Ankara, 1996, 6 C.
ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî Yahut Zâhid Hakkında*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1996.
ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973.
TANPINAR, A. Hamdi, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988.
TANYERİ, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.
TARLAN, Ali Nihad, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Seri 1, Fasikül 1, İstanbul, 1948, s. 1-52.
TARLAN, Ali Nihat, *Necatî Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.
TEZCAN, Nuran, "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", *Türkoloji Dergisi*, C. XIV, S. 1, Ankara, 2001, s. 161-194.
TIĞLI, Fatih, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
TIĞLI, Fatih, "Rahmî", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 34, İstanbul, 2007, s. 421-422.
TOLASA, Harun, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Y.Y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1983.
TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, 2 C.
ÜNVER, İsmail, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara, 1993, s. 51-89.
Üsküblü İshâk Çelebi, *Divan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, Mimar Sinan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990.
Yahyâ Bey, *Dîvan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.
Yeni Tarama Sözlüğü, Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara, 1983.